ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

(ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು
ರಮೇಶಗೌಡ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ಎಫ್. ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ-೫೮೩ ೨೭೬
೨೦೧೮

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ
ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ಸಂಶೋಧನ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕರು
ರಮೇಶಗೌಡ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ಎಫ್. ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ-೫೮೩೨೭೬

೨೦೧೮

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ದೃಢೀಕರಣ ಪತ್ರ

ರಮೇಶಗೌಡ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ ಇವರು ಸಾದರಪಡಿಸಿದ **'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ'** ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಈ ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಪ್ರಬಂಧವು ಮೂಲ ಸಂಶೋಧನ ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದು ಇವರು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಯಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಇಡಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಈ ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಮೂಲಕ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ದಿನಾಂಕ : 23/5/2018

ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ-೫೮೩ ೨೭೬

<u>ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯ ಘೋಷಣಾ ಪತ್ರ</u>

'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಸಂಶೋಧನ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಡಾ. ಎಫ್. ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಯಾವುದೇ ಭಾಗವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಪದವಿ ಅಥವಾ ಇತರೆ ಯಾವುದೇ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ
ದಿನಾಂಕ : 23-05-2018

ರಮೇಶಗೌಡ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ
ಸಂಶೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ-೫೮೩೨೭೬

ಅರಿಕೆ

'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಸಂಶೋಧನ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಹರ್ಷವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ವೃತ್ತಿಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿ ಅವಶ್ಯಕ. ೨೦೧೩ರಲ್ಲಿ ನಾನು ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲದಿಂದ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಯಾವ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಮತ್ತು ಯಾರಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನೆರವಿಗೆ ಬಂದವರು ನನ್ನ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರ ಡಾ. ಅಪ್ಪಣ್ಣ ಎನ್. ಹಂಜೆ ಅವರು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಆಶಾಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದವರು ಅವರೇ. "ನೀವು ಹಂಪಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ವಿಭಾಗದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾದ ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ಅವರು ನೀಡುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆಯಿರಿ" ಎಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡಿದರು. ಡಾ. ಹಂಜೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡೆ ಹಂಪಿಗೆ ತೆರಳಿ ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಚರ್ಚಿಸಿದೆವು. ಅವರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, "ನೀವು ಎನ್.ಇ.ಟಿ. ಪಾಸಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನು ಎದುರಿಸಿ. ಅಲ್ಲಿ ಆಯ್ಕೆಯಾದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಸಂಶೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಯಾದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು. ವಿಷಯದ ಆಯ್ಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ನನ್ನ ಆಸಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ 'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನೀಡಿದರು. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯದ ಹರವು ಇರುವುದು ಕಂಡಾಗ ಮೊದಲಿಗೆ ಭಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢಮನಸ್ಕನಾಗಿ

ಮುಂದುವರೆದಾಗ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರೈಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾದ ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರು ಸಂಶೋಧನೆಯ ಎಲ್ಲ ಮಜಲುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ, ನಾನು ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ತಿದ್ದಿ, ಸರಿಯಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳಿದರು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ವಿಭಾಗದ ಇಂದಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಡಾ. ಕೆ. ರವೀಂದ್ರನಾಥ, ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾದ ಡಾ. ವೀರೇಶ ಬಡಿಗೇರ, ಡಾ. ಎಸ್.ಎಸ್. ಅಂಗಡಿ ಮತ್ತು ಡಾ. ಚನ್ನವೀರಪ್ಪ ಅವರುಗಳು ನಾನು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮೌಲಿಕವಾದ ಸಲಹೆ-ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿರುವರು. ಅವರುಗಳನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕ ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶ್ರೀ ನಾಗನೂರ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮಠದ ವಚನ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವಲೋಕಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಮಠದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮೀಜಿ ಅವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಪಾಲಕರಾದ ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶ ಗಿರಿಮಲ್ಲಣ್ಣವರ ಅವರಿಗೂ ಅಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಗದುಗಿನ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮಠದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಧಾರವಾಡದ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಿ.ಸಿ. ಬಸವನಾಳ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಮತ್ತು ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಪಾಲಕರನ್ನೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಮತ್ತು ಲೇಪಾಕ್ಷಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತೆರಳಿದಾಗ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿ ವಸತಿ ಮತ್ತು ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯ ಅರ್ಚಕರಾದ ಶ್ರೀ ಅಜಿತಪ್ರಸಾದ ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ನಮನಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕೆಲಸಗಳ ಒತ್ತಡದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ನಾನು ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದೆನು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರಭಾವತಿ ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಿಸುತ್ತಲೇ, "ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ನೀವಷ್ಟೇ ಇದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಂತೆ ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತ, ನನ್ನ ಅಹಂಗೆ ಮಾತಿನ ಸೂಜಿಮೊನೆಯನ್ನು ತಾಗಿಸುತ್ತ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನ, ಅಧ್ಯಾಪನ, ಸಂಶೋಧನ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಸಾಗುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಕ್ಕಳಾದ ಕುಮಾರ ಆದಿತ್ಯಗೌಡ ಮತ್ತು ಕುಮಾರ ರಾಜೇಶಗೌಡ ಅವರು ನನ್ನೆಲ್ಲ

ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆ–ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯವರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಪ್ರೇಮಿಲಾದೇವಿ, ಸಹೋದರರಾದ ಶ್ರೀ ಮಹೇಶಗೌಡ, ಪ್ರೊ. ಪ್ರಕಾಶಗೌಡ ಅವರನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ಕುಟುಂಬ ವರ್ಗವನ್ನು ಮನಸಾರೆ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಕಾಶಿನಾಥಗೌಡ ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಲಲಿತಾದೇವಿ ಅವರನ್ನು, ಶ್ರೀ ದೇವೇಂದ್ರಗೌಡ ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಅವರನ್ನು, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಾದ ಶ್ರೀ ಶಂಭುಗೌಡ ಮತ್ತು ಪ್ರೊ. ಫಕ್ಕೀರಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ ಅವರನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯಂತಿರುವ ತಂದೆಯವರಾದ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಅವರ ಅಗೋಚರ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತೇನೆ.

ಕುಟುಂಬ ಸದಸ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ಆತ್ಮೀಯರ ಪ್ರೇರಣೆ ಮತ್ತು ಹಾರೈಕೆಗಳು ಅನುಪಮವಾದವುಗಳು. ಅವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರಾದ ರವಿ ಶಿಶ್ವಿನಹಳ್ಳಿ ಅವರು ನಾನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲು ಸಹಕಾರವನ್ನು ಸದಾಕಾಲ ನೀಡುತ್ತಿರುವರು. ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಡಾ. ಅಪ್ಪಣ್ಣ ಹಂಜೆ, ಪ್ರಬಂಧದ ಕರಡು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ಡಾ. ಹನುಮಂತ ಮೇಲಿನಮನಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಡಾ. ಸರಸ್ವತಿ ಭಗವತಿ. ಸನ್ಮಿತ್ರರಾದ ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಎಚ್. ಬುಳ್ಳಣ್ಣವರ, ಆರ್.ಎಂ. ಗದಗ, ಪ್ರೊ. ಫಕ್ಕೀರಪ್ಪ ಆನಿ, ಡಾ. ಶಶಿಧರ ಹರ್ಲಾಪೂರ, ಮುತ್ತು ನವಲಗುಂದ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇವರೊಂದಿಗೆ ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಡಾ. ಕೆ. ಅನ್ಬನ್, ಪ್ರೊ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ವಸ್ತ್ರದ, ಶ್ರೀ ಶಿವನಗೌಡ ಗೌಡರ, ಡಾ. ಲೋಕೇಶ, ಡಾ. ಪಿ.ಕೆ. ರಾಠೋಡ, ಡಾ. ಬಸವರಾಜ ತಲ್ಲೂರ, ಪ್ರೊ. ಶಶಿಧರ ತೋಡಕರ, ಡಾ. ಅರ್ಜುನ ಗೊಳಸಂಗಿ, ಶ್ರೀ ಯಾಜಿ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೂ ಗದುಗಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು ಮತ್ತು ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರದ ಕಾಲೇಜು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಎಚ್.ಕೆ. ಪಾಟೀಲ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೂ ಸರ್ವ ಸದಸ್ಯರನ್ನು, ನನ್ನೆಲ್ಲ ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುವ ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯ ಡಾ. ಎಸ್.ಎಫ್. ಸಿದ್ನೇಕೊಪ್ಪ ಅವರು ಮತ್ತು ಕಾಲೇಜಿನ ಎಲ್ಲ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗವನ್ನು, ಗದುಗಿನ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಠದ ಲಿಂಗಾಯತ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಂಘದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ವಿರುಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ಬಳ್ಳೊಳ್ಳಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸದಾಕಾಲ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಹುಲಕೋಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಡಿ.ಆರ್. ಪಾಟೀಲ, ಡಾ. ಎಸ್.ಆರ್. ನಾಗನೂರ, ಶ್ರೀ ಆರ್.ಆರ್. ಸಾವುಕಾರ, ಶ್ರೀ ಪಿ.ಕೆ. ಪಾಟೀಲ, ಶ್ರೀ

ಎಂ.ಆರ್. ಪಾಟೀಲ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲ ಗುರು-ಹಿರಿಯರನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕಾಲೇಜು ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಗೆ ಅನುಮತಿಗಾಗಿ ಪತ್ರ ಬರೆದ ತಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನಿತ್ತ ಇಲಾಖೆಯ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ನಮನಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಗದುಗಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು ಹಾಗೂ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರದ ಸ್ನಾತಕ ಮತ್ತು ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಶರಣಪ್ಪ ಜಗ್ಗಲ, ಅಂದಾನಯ್ಯ ಅರವಟಗಿಮಠ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಮೈಲಾರಪ್ಪ ಇನಾಮತಿ, ವೀರೇಶ ಹೂಗಾರ, ಮೇಘಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಶ್ವೇತಾ ಬಸ್ಮೆ, ರೇಣುಕಾ ಗಾವರವಾಡ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಬಳಗವನ್ನೂ ಅಂತಃಕರಣ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಶ್ರೀರಕ್ಷೆಯಾಗಿರುವ ಗದುಗಿನ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮಠದ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾದ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಡಾ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಬಲದಿಂದ ನಾನು ಕೈಗೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುತ್ತಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಸಂಶೋಧನ ಕಾರ್ಯವೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲು ಪೂಜ್ಯರ ಆಶೀರ್ವಾದವೇ ಕಾರಣ. ಅವರ ದಿವ್ಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಹಣೆಮಣಿಯುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮಾನ್ಯ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು, ಕುಲಸಚಿವರು, ಅಧ್ಯಯನಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳಿಗೂ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ನೆರವಾದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ, ಬಂಧುಗಳಿಗೂ, ಗುರು-ಹಿರಿಯರಿಗೂ, ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಶರಣು-ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ರಮೇಶಗೌಡ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಕಲ್ಲನಗೌಡರ

ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು ಮತ್ತು

ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರ, ಗದಗ

ಪರಿವಿಡಿ

ಅಧ್ಯಾಯ ೧

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಆಕರಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂದು

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಆಕರಗಳು

ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಅನೇಕ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ರಚನೆಯಾಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದೊತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಂಥಸ್ಥಗೊಂಡಿತು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಂಪನಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕರು ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ರಚಿಸುವಲ್ಲಿ, ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಾದಿಕೃತಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತದ ಜೀನಸೇನಾಚಾರ್ಯರ ಪೂರ್ವಪುರಾಣದ ಅನೇಕ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಕರಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಕವಿಗಳಾದ ಪಂಪ, ರನ್ನ, ಪೊನ್ನ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ದೇಶಿಯತೆಯನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾರ್ಗ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು, ದೇಶಿ ಪರಂಪರೆಯತ್ತ ತಿರುಗಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರರಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಶಿವಶರಣರು ವಚನ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಸನಾತನತೆಯ ಮೌಢ್ಯಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಮಾನವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಂತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಜಾತಿ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಲಿಂಗಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಲಿಂಗಾಯತ

ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ವಚನಗಳನ್ನೆ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಾಗಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲ ಶಿವಶರಣರು ವರ್ಗ–ಜಾತಿ–ಅಂತಸ್ತು–ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸರ್ವಕಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೌಢ್ಯತೆಗಳನ್ನು ತೊಲಗಿಸಲು ವಚನಗಳನ್ನು ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಹರಿಹರದೇವರಾಘವಾಂಕರಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕರು ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಆರ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಸ್ತುವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಈ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು ಮತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತರ ಕಥೆಗಳು ಆಕರಗಳಾದವು. ತಮಿಳಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅನೇಕ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಒಂದು. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ರಚನೆಯಾದವು. ತಮಿಳುನಾಡು, ಕರ್ನಾಟಕ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಈ ಕಥಾವಸ್ತು ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿತು. ತಮಿಳಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯವಾದ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ', ಶೇಕಿಟಾರ ಕವಿಯ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ' ಮತ್ತು ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥಾವಸ್ತು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಕಾಶಿವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದ ಎಡಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಥಾನಿರೂಪಣಾ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟಕೊಂಡು ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಶಾಂತಕವಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ಷಡಕ್ಷರದೇವ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಮತ್ತು ಕೊಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯು ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಪುರಾಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಅಮರೇಶ್ವರಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಮತ್ತು ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕ ಹೀಗೆ ಬಹುವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧವು ೭ ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಂಧದ ಉದ್ದೇಶ, ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಕುರಿತು ನಡೆದ ಚರ್ಚೆಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ನಾನು ಈಗ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ನೆಲೆ-ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶೈವ ಕಥೆಯೊಂದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆರ್ಯ ಹಾಗೂ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ತಾತ್ವಿಕ ಸಂಘರ್ಷದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಅಂದು ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು, ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳಿನಿಂದ ಅನೇಕ ಶೈವ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಈ ಕಥೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಹರಿಹರದೇವನ-ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ, ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ-ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಶಾಂತಕವಿಯ-ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ಷಡಕ್ಷರದೇವನ-ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ, ಶಂಕರಕವಿಯ-ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡದ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಅಮರೇಶ್ವರಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಥಾವಸ್ತು, ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಅವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಜರುಗಿದ ಘಟನೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡು ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅಂದಂದಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ರಸಾನಂದದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಷ್ಟೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ರಚನಾಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕತೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕತೆಯಿಂದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡಿಕರಿಸಿ ಕನ್ನಡದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪಡೆದ ಮಹತ್ವ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅನುಬಂಧ ೧ರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಸಂದರ್ಭದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುಬಂಧ ೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ, ಲೇಖನಸೂಚಿ, ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುಬಂಧ ೩ರಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಷಯದ ಕುರಿತು ಈವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಯದಿದ್ದರೂ ಈ ಕಥಾ ವಸ್ತುವಾಗುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಿವೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳು, ಚರ್ಚೆಗಳು ಜರುಗಿವೆ. ಆದರೆ ನೇರವಾದ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರವಾದ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಮತ್ತು ಚರ್ಚೆಗಳು ಜರುಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ

ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಜನಪದ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದದ್ದೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಕಥೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನಪಾಯಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ಶೇಕ್ಕಿಲಾರ ಕವಿಯು ಪೂರ್ವದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ' ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿರುವ 'ತಿರುವಾರೂರ ಮಹಿಮೆ' ಎಂಬ ಭಾಗವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ(ಮನುಚೋಳ) ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವ ರಚಿಸಿದ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'ಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ', ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತಕವಿ ವಿರಚಿತ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ', ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು 'ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ', ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯು 'ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ', ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರು ರಚಿಸಿದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಮತ್ತು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗಪ್ಪ ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಅವರು 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕ ಕೃತಿಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ದ್ರಾವಿಡ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಧರ್ಮಚೋಳ ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದವರೆಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಾಲದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ತಮಿಳು ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಒಂದು ಕಥೆ ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತೆಲುಗಿನ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮಿಳುನಾಡು, ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂದರ್ಶನ-ಚರ್ಚೆ ಮೂಲಕ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಈ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲದ ದೀರ್ಘ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

❖❖

ಅಧ್ಯಾಯ ೨

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ : ನೆಲೆ-ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡು

❖

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ : ನೆಲೆ-ಹಿನ್ನೆಲೆ

'ಧರ್ಮ' ಮಾನವನ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಅವನನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸಿದುದು ಅನೂಹ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ "ಸಮಾಜ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳ ಸಾರಸಂಗ್ರಹವೇ" ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಅದರ ಭಾಗವಾಗಿ ತನ್ನ ಬೌದ್ಧಿಕತೆಗೆ ನಿಲುಕಲಾರದ ವೈಪರಿತ್ಯಗಳನ್ನು(ಮಿಂಚು, ಗುಡುಗು, ಮಳೆ, ಬೆಳಕು, ಕತ್ತಲು, ಗಾಳಿ, ಬೆಂಕಿ, ಭೂಕಂಪನ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಿತನಾದನು. ಆ ವಿಸ್ಮಯಗಳ ನಿಗೂಢತೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು. ಆ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಮಾನವಾತೀತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಅದರಿಂದುಂಟಾದ ಭಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕಲನದಿಂದಾಗಿ ದೇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆ ದೇವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದನು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಭೂಮಿಯ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಸಮುದಾಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಆರಾಧ್ಯದೈವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡವು. ಈ ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ರೂಢಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು. ಈ ಆರಾಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಭಾಗವಾದವು. ಆರಾಧನೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವರುಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರೂಪ ಪಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು ಹಲವಾರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಸಿಖ್ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾಯತ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮ ಬೆಳೆದಂತೆ, ಅದರಿಂದಲೆ ಕವಲೊಡೆದು ಅನೇಕ ಉಪಪಂಗಡಗಳಾಗುವಂತೆ, ಶೈವಧರ್ಮವೂ ಬೆಳೆದು ಅನೇಕ ಉಪಪಂಗಡಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು. ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಶೈವರಲ್ಲಿ– ಶೈವ, ಪಾಶುಪತ, ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಕಾರುಣಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನ್(ಕಾರುಕ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಠಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ), ವೀರಶೈವ ಎಂಬ ಪಂಗಡಗಳಾದವು. ಶಿವನನ್ನು ವಿಭಿನ್ನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬುವ, ಪೂಜಿಸುವ ಮತ್ತು ಆರಾಧಿಸುವ ಪರಂಪರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಪಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಕಾಳಾಮುಖ ಪರಂಪರೆಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಂದು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಈ ಪಂಗಡಗಳು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಶ್ಮೀರ ಶೈವ, ತಮಿಳು ಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವ ಪಂಗಡಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿವೆ.

೨.೧. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆ ತಮಿಳುನಾಡು. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಪುರಾಣಾದಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತೆನ್ನಹಂ, ತೆನ್‌ನಾಡು, ತಮಿಳಹಂ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಭಾಷೆ ತಮಿಳು. ತಮಿಳುನಾಡಿಗೆ 'ತೆನ್ನಹಂ' ಹೆಸರು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಜೆ.ಯು. ಪೋಪ್ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸರು "ನಿಕೋಬಾರ್ ದ್ವೀಪ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ತೆಂಗಿನ ಮರದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ತಂದು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದರು. ತೆಂಗಿನ ಮರವನ್ನು 'ತೆನ್ನಮರಂ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಕಾಯಿ ತೇಂಗಾಯ್ ಅರ್ಥಾತ್ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ತೆನ್ನ ಹಕ್ಕಾಯ್, ತೇಂಗಾಯ್ ಆದಂತೆ, ಅದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆ ರಾಜ್ಯವೇ 'ತೆನ್ನಹಂ' ಆಯಿತು" ಎಂದು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ನಾಮನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.[೧] ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಪುರಾಣಾದಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಈಗ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಕೃತಿ 'ತೊಲ್‌ಕಾಪ್ಪಿಯಂ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥ. ಇದರ ಕಾಲವನ್ನು ಕೆಲವು ಪಂಡಿತರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೪ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೦೦೦ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಕೃತಿಯ ಕಾಲದ ಕುರಿತು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ ರಿಂದ ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳಿಗಂನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಸ್ಥಳೀಯ ನಾಯಕರು ತಮ್ಮ ಅಧಿಪತ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಹೆಣಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲರಾದವರೆಂದರೆ ಚೇರ, ಚೋಳ ಮತ್ತು ಪಾಂಡ್ಯರು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಪಾಗಾರ್' ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕ ಪರಂಪರೆಯಿದ್ದಿತು. ಈ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರ ಮೌಖಿಕ ಕಾವ್ಯವೇ ಸಂಗಂ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಪಲ್ಲವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಸರಿದಿದ್ದಿತು. ಮೌಖಿಕವಾಗಿದ್ದ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೭-೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಲಿಪೀಕರಣಗೊಂಡಿತು. ಲಿಪೀಕರಣಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ 'ತೊಲ್‌ಕಾಪ್ಪಿಯಂ' ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು ಎಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೨] ಆದರೆ ಈ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ ತೊಲ್‌ಕಾಪ್ಪಿಯರ್‌ನೆಂದು, ಈತನು ಜೈನ ಧರ್ಮಿಯನಾಗಿದ್ದ ಎಂಬುದು ತಮಿಳು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

'ತೊಲ್‌ಕಾಪ್ಪಿಯಂ' ಕೃತಿಯ ನಂತರದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿ 'ತಿರುಕ್ಕುರಳ್' ಎಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನೀತಿ ಕಾವ್ಯ. ಕರ್ತೃ ತಿರುವಳ್ಳುವರ್. ಈ ಕೃತಿಯ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ೧ನೆಯ ಶತಮಾನ. ತಮಿಳು ವೇದವೆಂದು ಖ್ಯಾತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕೃತಿಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ೨ರಿಂದ ೬ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಮಧ್ಯ ಅನೇಕ ಬೌದ್ಧರೂ, ಜೈನರೂ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ; ೧. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಮ್ ೨. ಮಣಿಮೇಗಲೈ ೩. ಜೀವಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ ೪. ಕುಂಡಲಕೇಶಿ ೫. ವಿಳೈಯಾಪತಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು. ಈ ಕಾವ್ಯಗಳು ತಮಿಳಿನ ಪಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು(ಐಮ್ ಪೆರುವರ್ ಕಾಪ್ಪಿಯಂಗಳ್) ಖ್ಯಾತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯಕಥೆಯೇ ಮಣಿಮೇಗಲೈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅವಳಿ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕಾವ್ಯವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ರಸಿಕನೂ, ಪಂಡಿತನೂ ಆದ ಇಳಂಗೋ ಅಡಿಗರ್. ಈ ಕೃತಿಗೆ ಪೂರ್ವದ ಯಾವ ಕೃತಿಯೂ ಆಕರವಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಜನಪದೀಯ ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕವಿ ಇದನ್ನು ಸುಂದರವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿಸಿರುವನು.[೩] 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು ಕೋವಲನ್, ಮಾಧವಿ

ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣಗಿಯ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರೀತಿಯ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಕಣ್ಣಗಿಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಲಂಕೆಯ ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುರಣನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. 'ಮಣಿಮೇಗಲೈ' ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಶೀತ್ತಲೈಚಾತ್ತನಾರ್ ಎಂಬುವನು. ಈ ಕೃತಿಯ ಕಥಾನಾಯಕಿ ಮಣಿಮೇಗಲೈ. ಕೋವಲನ್ ಮತ್ತು ಮಾಧವಿಯರ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿ ಮಣಿಮೇಗಲೈ. ಈಕೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಣಿಯಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯ ತಾಳಿದ ಕಥೆ ಈ ಕೃತಿಯದ್ದು. 'ಜೀವಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ ಜೈನನಾದ ತಿರುತ್ತಕ್ಕದೇವರ್. ಇದು ಎಂಟು ವಿವಾಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶೃಂಗಾರ ಕಾವ್ಯ. ಕೊನೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಾದ 'ಕುಂಡಲಕೇಶಿ' ಮತ್ತು 'ಏಳೈಯಾಪತಿ' ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ.

೨.೨ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ನೆಲೆ-ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಇಳಂಗೋ ಅಡಿಗರ್ ರಚಿಸಿದ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕೃತಿಯ ಮಧುರೈ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನ ಧರ್ಮಿಷ್ಠತೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ. ಕಥಾನಾಯಕಿಯಾದ ಕಣ್ಣಗಿಯ ಸಖನಾದ ಕೋವಲನನ್ನು ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಕೋವಲನ ಸಾವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟು ದುಃಖಿತಳು, ಕ್ರೋಧಿತಳಾದ ಕಣ್ಣಗಿಯು ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಕೇಳಲು ಅರಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಾನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಪುಗಾರ' ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನ ಧರ್ಮಿಷ್ಠತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಳು. ಕಣ್ಣಗಿಯು ಚೋಳರಾಜನ ನ್ಯಾಯಪರತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ(ಮನುಚೋಳ) ಕಥೆಯ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನ ಕಥೆಯೇ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ(ಮನುಚೋಳನ) ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ನೆಲೆ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ.

ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸಿರುವಂತೆ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿಯ ಈ ಕಥೆಯು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ದಂತಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ಯಾವ ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಆಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದಿನ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಇಳಂಗೋ ಅಡಿಗರ್ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಕೃತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ

ಮತ್ತು ಕರುಣರಸ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕೃತಿಯ ಕುರಿತು ತಮಿಳು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಸೋಮಸುಂದರಂ ಪಿಳ್ಳೆ ಅವರು "It is almost on epic of a common man unparalleled in any longuage. indigenous in origion and conception and owing to no other Sources" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.[೪] ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಚೋಳ ಅರಸನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಔದಾರ್ಯ, ನ್ಯಾಯಪರತೆಯ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಮೂಲ ನೆಲೆಯಾಯಿತು.

ತಮಿಳಿನ ಪಂಚಮ ವೇದವೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ' ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಗ್ರಂಥ. ಚೋಳದೊರೆ ಕುಲೋತ್ತುಂಗ ಚೋಳನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೪-೧೧೧೩) ಜೀವಿಸಿದ್ದ ಶೇಕ್ಕಿಟಾರನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕೃತಿಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಗಳು ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತಿಗೆ ಜಾಗೃತರಾಗಿ ಪ್ರಸಾರದ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತರು. ಈ ಕಾಲದ ಶೈವ ಭಕ್ತರು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ 'ನಾಯನಾರ್'ರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಶಿವನ ಮಹೋನ್ನತಿಯನ್ನು, ಶೈವಧರ್ಮದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗೀತೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ಇವರು ಹಾಡತೊಡಗಿದರು. ಈ ಗೀತೆಗಳನ್ನು 'ತೇವಾರ್' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇದೇ ರೀತಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆರಾಧಕರಾದ 'ಆಳ್ವಾರ'ರು ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅವುಗಳನ್ನು 'ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧಗ'ಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಾಗಿ ಹೋದ ಇವರನ್ನು ಶೈವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ನಯನ್ಮಾರರೆಂದು ಕರೆಯತೊಡಗಿದರು. ಇವರ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ ೬೩. ಅವರನ್ನೇ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆಯು ಶೈವ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು. ಇವರಲ್ಲಿ ತಿರುಜ್ಞಾನ್-ಸಂಬಂಧರ್, ತಿರುನಾವುಕ್ಕರಸರ್, ಸುಂದರಮೂರ್ತಿಸ್ವಾಮಿ(ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಯಣ್ಣ) ಈ ಮೂವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವ ಭಕ್ತರು. ಸುಂದರಮೂರ್ತಿಗಳ ತಿರುತ್ತೊಂಡತ್ತೆಗೈ ಮತ್ತು ನಂಬಿಯಾಂಡರ್ ನಂಬಿಗಳ ತಿರುತ್ತೊಂಡರ್ ತಿರುವಂದಾದಿಗಳ ಆಧಾರದ

ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಶೇಕ್ಕಿಟಾರನು ತನ್ನ ಪೆರಿಯಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು. ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ೩೭, ೩೮ ಮತ್ತು ೩೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ನಾನು ಸುಂದರಮೂರ್ತಿ ನಾಯನಾರರು ಅಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಂದು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವನು.

ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಕತೆಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರ ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಗೀತರೂಪದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಶೇಕಿಟಾರ ಕವಿಯು ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ರಚಿಸಿದನು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸುಂದರರ್ ಮತ್ತು ತಿರುಜ್ಞಾನ್ ಸಂಬಂಧರ್ ಎಂಬ ಸಮಯಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಕೆಲವರ ರಚನೆಗಳು, ಸ್ತೋತ್ರ ಗೀತೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಇಂದು ಉಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳೇ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ.[೫] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಕ್ಕಿಟಾರನು ಪ್ರಾಚೀನ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ 'ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆ'ಯನ್ನು 'ತಿರುವಾರೂರ ಹಿರಿಮೆ' ಎಂಬ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮನುಚೋಳನು ಅನಪಾಯಚೋಳನ (ಕುಲೋತ್ತುಂಗ ಚೋಳ) ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷನು. ಮನುಚೋಳನ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೀದಿಬೆಡಂಗ ಶಿವನು ತಿರುವಾರೂರಿನ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮನುಚೋಳನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಕಥೆ ಬಂದಿದೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯು ಪುಗಾರ್ ಪಟ್ಟಣದ ಅರಸ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನೆಂದಷ್ಟೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಕಣ್ಣಗಿಯು ಹೇಳುವ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನೇ 'ಅನಪಾಯಚೋಳ'ನ ಕುಲದ ಮೂಲ ಪುರುಷನಾಗಿ ಮನುಚೋಳನೆಂದು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕಥೆಯ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಪೆರಿಯಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದ ಈ ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್ ಕವಿಯ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ಕನ್ನಡದ ಹರಿಹರದೇವನು ತಮಿಳಿನ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ' ರಚಿಸಿ ಕಥೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾವ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದನು.

ಈ ಮೇಲಿನ ಪುರಾಣಾದಿ ಕೃತಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ(ಮನುಚೋಳನ) ಕಥೆಯ ನೆಲೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಮಿಳುನಾಡು,

ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಮಿಳು, ಕಾಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವದ್ದು. ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ, ಕವಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಂಗೋ ಅಡಿಗರ್ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ತಮಿಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ರೂಪ ಪಡೆದ ಈ ಕಥೆಯು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕಥೆ ಅದೇ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಕ್ರಮಚೋಳನ ಕಾಲದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಈ ಕಥೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ, ಕಾವ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತಮಿಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಾಯಿತು.

ಕನ್ನಡದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ಒಳಪಂಗಡವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ವೀರಶೈವಮತದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ಹರಿಹರದೇವನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಬರೆದರು. ಅವನು ಬರೆದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಂತರದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಅದೇ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನಷ್ಟೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನವೊಂದು ರಚಿತವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಕೃತಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨.೩. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಚಾರಿತ್ರಿಕವೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಲ್ಪನಿಕತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ದಂತಕಥೆಯೇ ಎಂಬುದು ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೊದಲು ಚರ್ಚಿಸಿದಂತೆ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೂವರು ಸಮಯಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಕೆಲವು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಚೋಳ' ಎಂದಷ್ಟೆಯಿದೆ. ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಚೋಳ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಮನು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಸೇರಿಸಿ(ಮನು ಎಂದರೆ ಆದಿ) ಮನುಚೋಳನೆಂದು ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಚೋಳವಂಶಕ್ಕೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಶೇಕಿಟಾರ್ ಕವಿಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರ್ಶ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ

ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಆಳರಸರು ಮೌಲ್ಯಯುತ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲರೆಂಬುದನ್ನು ಅಂದಿನ ಕವಿಗಳು ಅರಿತುಕೊಂಡ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೆ ರೀತಿಯ ಸಂವಿಧಾನದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆದರ್ಶ ಸಮಾಜವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ದೊಡ್ಡ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅಂದಿನ ಕವಿಗಳ ಮತ್ತು ಪಂಡಿತರ ಮೇಲಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಪುರಾಣಾದಿಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಸಂವಿಧಾನಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಆದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಾನವನ ಬದುಕು ಇಂಥ ಆದರ್ಶಮಯ ಕಥೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಳುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇಂಥ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕಥೆ ಕಾಲಾತೀತವಾದದ್ದು. ಕಾಲಾತೀತವಾದಾಗಲೇ ಅದು ಕಥೆಯಾಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆ ಕಥಾವಸ್ತು ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತ, ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತು, ಪುರಾಣ, ಆಗಮ, ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಬೃಹತ್ಕಥಾ, ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ, ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಾನವನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಲೇ, ಅವನು ನಿಸರ್ಗದೆದುರಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಮಿತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಮಾನವ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಕಥೆ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

* * *

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಶಂಕರ ಬಿ.ಆರ್., "ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ" ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ೧೯೭೬, ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪ ಪ್ರಕಾಶನ, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ, ಪುಟ : ೬೬೧.

೨. ತೋರಣಗಲ್ಲು ಶಂಕರಪ್ಪ ಎನ್., ತಮಿಳಗಂ–ಶಂಗಂ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ?, ೨೦೦೯, ಕಾವ್ಯಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಚಂದ್ರಾ ಬಡಾವಣೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ : ೫೬.

೩. ಕಿತ್ತೂರ ಕೆ.ಎ., ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ೧೯೭೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೧೫೮ ಮತ್ತು೧೫೯

೪. Somasundaram pillai J.M., A History of Tamil literature, 1968, P. 341

೫. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.,(ಅನು.), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಸಂ.೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ IX.

❖❖

ಅಧ್ಯಾಯ ೩

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು

❖

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಕಥೆಗೆ ಕಾಲಮಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುರೂಪತೆ ಒದಗುತ್ತದೆ. ಆ ಬಹುರೂಪತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ಚಲನಶೀಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಾಯಭಾರಿಯಂತೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಲ, ಭಾಷೆ, ದೇಶ, ಜನಾಂಗಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಕಥೆಗಳು ಭಾರತೀಯ ದೇಶಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿವೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ದೇಶ ಭಾರತ. ಈ ದೇಶದ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯೇ ಅದರ ಆತ್ಮ. ಇದು ಇರುವವರೆಗೂ ಭಾರತ ಜೀವಂತ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಥೆ ಕಟ್ಟುವ, ಕಟ್ಟಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ, ಬೆಳೆಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮುರಿದು ಹೆಚ್ಚು ಟಿಸಿಲೊಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಅನ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಏಕನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರೂ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದಿರುವುದು ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನನ್ಯತೆಗಳೆರಡೂ ಹೌದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಆರ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಎರಡೂ ಸಮ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿವೆ.

ಭಾರತದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಪಾರಮ್ಯವಿದ್ದರೆ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಪಾರಮ್ಯವಿದೆ. ಆರ್ಯರು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯ-ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ದ್ರಾವಿಡರು ಶಿವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಶೈವಧರ್ಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯ-ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಆರ್ಯರ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಗಳು ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ(ವೈದಿಕ) ಧರ್ಮವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು. ದ್ರಾವಿಡರಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿಯ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗದಿದ್ದರೂ ವೈಷ್ಣವ, ಅದರೊಟ್ಟಿಗೆ ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದ, ಉಳಿಯಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೂ ಎದುರಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವರು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಾದ ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿ ಶೈವಧರ್ಮದ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾದವು.

ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಇಂಥ ಬಹುಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕಥೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನದ್ದು. ಕಾವ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಥೆ ಬೆಳೆದು ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಅದರ ವಿಶೇಷತೆ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಸ್ಮಿತೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಬಗೆಯನ್ನೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩.೧. ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಮೂಲದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡದಂತೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು; ೧. ಸಂಗಂ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಗಳು ೨. ಸಂಗಂ ಸಾಹಿತ್ಯ ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಸಣ್ಣ ಕೃತಿಗಳು ೪. ಯಮಳ ಕಾವ್ಯ ೫. ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳು ೬. ಮಧ್ಯಯುಗದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ೭. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಕಾಲ ೮. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪ್ರಭಾವ ೯. ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ.[೧] ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವೇದೋಕ್ತನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರೇ ಪಿತಾಮಹರು. ಸಂಗಂ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಎಟ್ಟುತ್ತೊಗೈ'

ಹಾಗೂ 'ಪತ್ತುಪ್ಪಾಟ್ಟು' ಕಾವ್ಯಗಳು 'ನೆಡುನಲ್ವಾಡಯ್'ಗಳು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩೦೦ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೦೦ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವುಗಳು. ಹದಿನೆಂಟು ಸಣ್ಣ ಕೃತಿಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೦೦ರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 'ತಿರುವಳ್ಳುವರ್' ರಚಿಸಿದ 'ತಿರುಕ್ಕುಱಳ್' ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದವಾದ ಕೃತಿ. ಕನ್ನಡದ ಸರ್ವಜ್ಞ, ತೆಲುಗಿನ ವೇಮನ ಹಾಗೂ ತಮಿಳಿನ ತಿರುವಳ್ಳುವರ್ ಅವರು ವಿವಿಧ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾನವಾದ ಅನುಭಾವ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತ್ರಿಪದಿ, ಚೌಪದಿ ಮತ್ತು ದ್ವಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ ಅನುಭಾವಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೨-೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಮತ್ತು 'ಮಣಿಮೇಖಲೈ'ಗಳನ್ನು ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಮಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನ ಕಥಾವಸ್ತು ಕಣ್ಣಗಿ ಮತ್ತು ಕೋವಲನ್ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾದರೆ, 'ಮಣಿಮೇಖಲೈ' ಕೋವಲನ್‌ನ ಮಗಳಾದ ಮಣಿಮೇಖಲೈ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂದಿಸಿದ್ದು.[೨] ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನ ಕರ್ತೃ 'ಇಳಂಗೊ ಅಡಿಗರ್' ಚೇರ ದೊರೆಯೊಬ್ಬನ ಮಗ. ಈತನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಅಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಜ್ಯೋತಿಷಿಯೊಬ್ಬನು ಇಳಂಗೊನನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇವನೇ ದೊರೆಯಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಾಗ, ಸಿಂಹಾಸನ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮಧ್ಯ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಲ್ಲದೆ ವಿರಾಗಿಯಾಗಿ ಅರಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಆಶ್ರಮ ಸೇರಿ ತಪಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಿ ಬೃಹತ್ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾದ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅಮರನಾದನು.[೩] ಕಣ್ಣಗಿ ಮತ್ತು ಅವಳ ಕಾಲಂದಿಗೆಯ ಸುತ್ತಲೇ ಜರುಗುವ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ತಾಕಲಾಟವನ್ನು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯಾದ ಕಣ್ಣಗಿ ಇಂದಿಗೂ ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಲಂಕಾದಲ್ಲಿ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಪೂಜಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು.

ಮಣಿಮೇಖಲೈ ಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ 'ಚಾತ್ತನಾರ್.' ಇವನೊಬ್ಬ ತೀವ್ರ ಬೌದ್ಧವಾದಿ. ಕೋವಲನ್ ಮತ್ತು ಮಾಧವಿ ಅವರ ಮಗಳು ಮಣಿಮೇಖಲೈ ಬೌದ್ಧಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತಳಾಗಿ ಜನರನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಣಿಮೇಖಲೈಯಲ್ಲಿ ಚಾತ್ತನಾರ್ ತಂದಿರುವನು.[೪]

೩.೧.೧. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ

ತಮಿಳಿನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೃತಿ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ. ಈ ಕೃತಿಯ ಕಥಾನಾಯಕ ಕೋವಲನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ 'ಕಣ್ಣಗಿ'ಗಿಂತಲೂ ತನ್ನ ಸಖಿಯಾದ ಮಾಧವಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರೂ ಕಥೆಯು 'ಕಣ್ಣಗಿ'ಯ ತ್ಯಾಗ, ಪ್ರೀತಿ, ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ, ರಾಜನಿಗೆ ನ್ಯಾಯಪರತೆ ಪರಮ ಮೌಲ್ಯಗಳು" ಇದನ್ನು ಸಾರುವುದೇ ಈ ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಈ ಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವರು.[೫]

ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ(ಮನುಚೋಳ) ಕಥೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಗಿಯ ಗಂಡನಾದ ಕೋವಲನು ತನ್ನ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಗಂಡನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ಪಡೆದ ಅವನು ಅದನ್ನು ವಿಕ್ರಯ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಹಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಅವಳಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಬೀದಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಕೋಣವೊಂದು ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಕೋವಲನ ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಗೊಲ್ಲರ ನಂಬಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ಅಪಶಕುನವೆಂದು ಕೋವಲನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೋವಲನು ಕೋಣವನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ "ಮಾನ್ಯರೆ ಅರಮನೆಯ ರಾಣಿವಾಸದವರು ಧರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚಿನ್ನದ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವೆನು. ಅದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಾದ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲು ತಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದೇ?" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಕುಟಿಲಸ್ವಭಾವದವನಾದ ಆ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಮಹಾರಾಣಿಯ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ಕದ್ದಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾರಾಣಿಯ ಕಾಲಕಡಗಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಕೋವಲನಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲಕಡಗಕ್ಕೂ ತುಂಬ ಸಾಮ್ಯತೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾದ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಕೋವಲನಿಗೆ "ಇದಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಕಟ್ಟಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಗಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರಿಗೂ ಇದನ್ನು ಧರಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅರಸರಿಗೆ ತಿಳುಹಿ ಮರಳಿ ಬೇಗ ಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಬಿಡಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿ ಮಹಾರಾಜರ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ಕದ್ದು ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡ

ಕಳ್ಳನು ಊರ ಹೊರಗೆ ದೇವಾಲಯದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲೇ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನು ತನ್ನ ಮಹಾರಾಣಿಯನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಆತುರದಲ್ಲಿ ನಗರ ರಕ್ಷಕರಿಂದ ಕೋವಲನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅವನ ಶಿರಚ್ಛೇಧ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ದುರುಳತನದಿಂದಾಗಿ ಕೋವಲ ಜೀವ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಇತ್ತ ಕೋವಲನು ಮರಳಿ ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಕಣ್ಣಗಿಯು ಶೋಕತಪ್ತಳಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. 'ಮಾದರಿ'ಯ ಮಗಳಾದ 'ಅಯ್ಯೈ'ಯು "ಅರಮನೆಯ ಮಹಾರಾಣಿಯವರ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ಯಾವುನೋ ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದನಂತೆ. ನಿನ್ನ ಪತಿ ಕೋವಲನೇ ಅದನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನೆಂದು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದು ಆತನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ನಗರ ರಕ್ಷಕರು ಕೋವಲನನ್ನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದರು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಚೀರಿ ಮೂರ್ಛಿತಳಾದ ಕಣ್ಣಗಿಯು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ. ಸಖಿಯರು ಸಂತೈಸಿದಾಗ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು, ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪುರಜನರನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಿಗೆ ಶಾಪಹಾಕುತ್ತ ಕೋವಲನ ಶವವಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವನ ಮುಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಒಣಗಿದ ಹೂವನ್ನು ತನ್ನ ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು ಕರಗುವಂತೆ ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ; "ಭೂಲೋಕದ ಕುಬೇರನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಆ 'ಮಾಚಾತ್ತುವಾನ್' ಸುಪುತ್ರನಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡುವಂತಾಯಿತೆ" ಎಂದು ದುಃಖಿಸುತ್ತ ಮೂರ್ಛಾಪರವಶಳಾಗುವಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೋವಲನಿಗೆ ಜೀವ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಗಿಯನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತ "ನೀನು ಸುಖವಾಗಿರು. ನನ್ನ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಮರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ.

ಕಣ್ಣಗಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಘಟಿಸಿದ ಈ ಘಟನೆಯಿಂದ ಏನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ದುಃಖಿಸುತ್ತಲೇ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನ ಅರಮನೆಯತ್ತ ಬಂದ ಅವಳು ದ್ವಾರಪಾಲಕನಿಗೆ "ಪತಿದೇವನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ತರುಣಿಯೊಬ್ಬಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಲು ಬಂದಿರುವಳೆಂದು ತಿಳಿಸು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ದ್ವಾರಪಾಲಕನು ಪಾಂಡ್ಯ ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಒಡನೆಯೇ ಅವಳನ್ನು ಕರೆದು ತಾ ಎಂದು ಮಹಾರಾಜನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಕಣ್ಣಗಿಗೆ "ಭದ್ರಾಂಗಿಯೇ ನೀನಾರು?" ಎಂದು ಅರಸನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣಗಿಯು "ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು,

ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿರುವ ಅರಸನೇ, ನಿನಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿಯ ಜೀವವನ್ನುಳಿಸಲು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದವನೂ, **ಪುರದ್ವಾರದ ನ್ಯಾಯಘಂಟೆಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೊಂದವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡಲು ಎದ್ದು ಬರುವವನೂ, ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಕಣ್ಣೀರ ಹನಿಯಿಂದ ಕಲುಷಿತ ಹೃದಯದವನಾಗಿ ಆ ತಿರ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಸಗಿದ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನೇ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮರಣಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದವನೂ ಆಗಿರುವ ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾದ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನು ಆಳುವ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ 'ಪುಗಾರ್' ನಗರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ನಾನು.** ಆ ನಗರದೊಳಗೆ ಅನನ್ಯ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದಲೂ, ದಾನಧರ್ಮಾದಿ ಸದ್ಗುಣದಿಂದಲೂ ವಿಖ್ಯಾತನಾಗಿರುವ ಮಹಾಸಾರ್ಥವಾಹನ ಸುಪುತ್ರನಾದ ನನ್ನ ಪತಿದೇವ ಮಹಾಧರ್ಮವಂತನು. ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನ ಈ ನಗರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಸುವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಂದು ಪೂರ್ವಕರ್ಮದ ದುಷ್ಫಲವೆಂಬಂತೆ ಮೂಲಧನಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾಲಕಡಗವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಕೋಲೆಗೀಡಾಗಿರುವ ಕೋವಲನೇ ನನ್ನ ಪತಿದೇವ... ಹತಭಾಗ್ಯಳಾದರೂ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಹೆಸರು ಕಣ್ಣಗಿ" ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ.[೬] ಹೀಗೆ ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯು 'ಪುಗಾರ್' ನಗರಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಚೋಳರಾಜನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು "ಪುರದ್ವಾರದ ನ್ಯಾಯಘಂಟೆಯ(ಮೊರೆ ಘಂಟೆ) ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೊಂದವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡಲು ಎದ್ದು ಬರುವವನು. ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಕಣ್ಣೀರ ಹನಿಯಿಂದ ಕಲುಷಿತ ಹೃದಯದವನಾಗಿ ಆ ತಿರ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಸಗಿದ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನೇ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮರಣಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿರುವವನು" ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಅವಳು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ ಈ ಸಣ್ಣ ಕಥೆಯು ನಂತರ ರಚಿತವಾದ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

೩.೧.೨. ಪೆರಿಯಪುರಾಣ

ತಮಿಳಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ'ನಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯು, ಕಥಾನಾಯಕಿ ಕಣ್ಣಗಿಯು ತಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಪುಗಾರ' ಪಟ್ಟಣದ

ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಪುಗಾರ ಪಟ್ಟಣದ ರಾಜನಾದ ಚೋಳನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೆ ಕಥೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ 'ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್' ಕವಿ ರಚಿಸಿದ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್'ನು ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೩ರಿಂದ ೧೧೫೦ರವರೆಗೆ ಚೋಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಿದ 'ಕುಲೋತ್ತುಂಗ ಚೋಳ'ನೇ ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನೆಂದು ಕೆ.ಎ. ನೀಲಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅನಪಾಯ ಅರಸನು ಶೈವನಾದರೂ ಜೈನಗ್ರಂಥ 'ಜೀವಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ' ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಮಂತ್ರಿ 'ಅರಣ್ಮೊಮಿತ್ತೇವರ್' ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಮನನೊಂದು ಶಿವಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದನು.[೭] ಈ ಶಿವಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೇ ಒಟ್ಟಾಗಿಸಿ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ವನ್ನು 'ಅರುಣ್ಮೊಮಿತ್ತೇವರ್' ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರಾದ ಅರುಣ್ಮೊಮಿತ್ತೇವರ' ಮರೆಗೆ ಸರಿದು ಕುಲದ ಹೆಸರಾದ 'ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್' ಎಂಬುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದಿದೆ.

'ಪೆರಿಯಪುರಾಣಮ್' ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡಪುರಾಣ, ಮಹಾಪುರಾಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಜನ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು. ಕವಿ ಈ ಕೃತಿಗೆ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು 'ತಿರುತ್ತೊಣ್ಡರ್ ಪುರಾಣಮ್' ಎಂಬುದು. ಇದರರ್ಥ 'ಶ್ರೀ ಭಕ್ತರ ಪುರಾಣ.' ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡಿದ ಅಜ್ಞಾನ ತೊಲಗಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲೆಂಬುದೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶ.[೮] ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತರಾಗಿರುವ ಅರವತ್ತುಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ಪರ್, ಸುಂದರರ್, ತಿರುಜ್ಞಾನ್ ಸಂಬಂಧರ್' ಎಂಬ ಮೂವರು ಸಮಾಯಾಚಾರ್ಯರು. ಇವರು ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು, ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇವರನ್ನೇ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ 'ನಾಯನ್ಮಾರ್' ಅಥವಾ 'ನಾಯನಾರ್' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ನಾಯನ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೊರೆ, ಶಿವ ಎಂದು ಎರಡರ್ಥಗಳಿವೆ. 'ಆರ್, ಮಾರ್' ಇವು ಬಹುವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು. ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಯನಾರ್, ನಾಯನ್ಮಾರ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಒಡೆಯರು, ದೇವರು' ಎನ್ನುವಂತೆ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ನಾಯನಾರ್ ಅಥವಾ ನಾಯನ್ಮಾರ್ ಎನ್ನುವರು.[೯]

'ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್' ಕವಿಯು ಕೃತಿಯ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ(ಪಾಯಿರಮ್) ನಟೇಶಸ್ತುತಿ, ವಿನಾಯಕ ಸ್ತುತಿ, ತಿರುಕೂಟದ ಹೊಗಳಿಕೆ, ಸಭೆಗೆ ಭಿನ್ನಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ

ವರ್ಣಿಸಿ, ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ(ತಿರುಮಲೈಚ್ಚಿಱಪ್ಪು) ಕೈಲಾಸ ಹಾಗೂ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಲವತ್ತು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತಿರುವಾರೂರು ಹಿರಿಮೆ(ತಿರುವಾರೂರ್‌ಚಿಱಪ್ಪು) ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚೋಳನಾಡಿನ ಬಹುಪುರಾತನ ನಗರಿಯು ಶಿವನ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ ತಿರುವಾರೂರೆಂಬ ನಗರ, ಅದರ ಹಿರಿಮೆ ಹಾಗೂ ಅನಪಾಯ ಅರಸನ ಮಗನಾದ 'ಮನುರಾಜನ' ಶಿವಭಕ್ತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮನುಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ)ಕಥೆ ಐವತ್ತು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೂಟದ ಮಹಿಮೆ(ತಿರುಕ್ಕೂಟ್ಟಚ್ಚಿಱಪ್ಪು), ಆಳ್ಗೊಂಡವರ ಪುರಾಣ, ತಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪುರಾಣ, ತಿರುನೀಲಕಂಠ ನಾಯನಾರರ ಪುರಾಣ, ಅಮರನೀತಿ ನಾಯನಾರರ ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿಯ ತಿರುವಾರೂರು(ತಿರುವಾರೂರ್‌ಚ್ಚಿಱಪ್ಪು)ಹಿರಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನ ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಶಿವನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ತಿರುವಾರೂರು ನಗರವು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವೂ ಹಾಗೂ ಶಿವನ ನೆಲೆಯೂ ಆಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಶಿವಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಗಿಣಿಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿ ಹಾಡುವವು. ಮೈನಾ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸುವವು. ವೇದಘೋಷವನ್ನು ಆಲಿಸುವ ಆನೆಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಎದುರುಗೊಟ್ಟು ಮೊಳಗುವವು. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶೈವರಾದ ತಪೋಧನರು, ಶಿವಾನಂದದಿಂದ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ಮುನಿಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಆನಂದವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವರು. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಚೋಳರಾಜರು ನೆಲೆಸಿರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾದ ಕೆಂಪನೆಯ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವನೂ, ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಗನಾದವನೂ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಮಹಾಮಣಿಗಳ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೂ ಆದ 'ಮನುರಾಜನು' ತಿರುವಾರೂರು ನಗರಕ್ಕೆ ಅರಸನಾಗಿರುವನು. ಅವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಜೀವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣು, ಉಸಿರೂ ಆಗಿ ಕಾಪಾಡುವ ಮಹಾರಕ್ಷಕನು. ಅರಸರೆಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಹಗೆತನವನ್ನು ನೀಗಿಸಿ, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತ, ನಿಜವಾದ ಮನು(ಆದಿ) ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ(ಮನುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು 'ಮನುನೀತಿಚೋಳ' ಎಂದು ಹೆಸರಾದನು) ನೀತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಸರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು ಆ ಮಹಾರಾಜನು.

ಮನುಚೋಳನು ನಿತ್ಯವೂ ಪರಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತ ಶೈವಾಗಮಗಳು ಹೇಳುವ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ ಮೀರದಂತೆ ಸೇವಿಸುತ್ತ ಲೋಕವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಮಾಡಿದ ಒಳ್ಳೆಯ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವಾಗಿ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ಮಹಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲೋಕ ಹೊಗಳುವಂಥ ಕುವಾರ ಜನಿಸಿದನು. ಅಪರೂಪನಾದ ಅಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜಕುಮಾರನು ಅನುದಿನವೂ ದೈವಿಕ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಹಲವಾರು ಕಲೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿ, ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ರಥ, ಆಯುಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗಿ 'ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬರುವುದೂ ಒಂದು ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ' ಎಂಬಂತೆ ಸದ್ಗುಣನಾಗಿ ಬೆಳೆದನು. ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಮನುಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವಂತೆ ಬೆಳೆದು, ಅವನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಯುವರಾಜನೆಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿ ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.

ಒಂದು ದಿನ ಕುಮಾರನು ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಸಮೇತನಾಗಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ಗಗನಚುಂಬಿಸುವಂತಿರುವ ಮಂದಿರಗಳುಳ್ಳ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ರಾಜಕುಮಾರರೊಡಗೂಡಿ ಅಪಾರ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ರಥದ ಮೇಲೇರಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟನು. ಕುಮಾರನನ್ನು ವಂದಿಮಾಗಧರು ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುರಜವಾದ್ಯಗಳೊಡನೆ ಶಂಖಗಳು ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಮಂದಿರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಜಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕುಮಾರನು ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಮ ಧರ್ಮದೇವತೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ದಯವಿಲ್ಲದೇ ಚತುರಂಗಸೇನೆಯೊಡೆಯನಾದ ಮನುಮಹಾರಾಜನ ನಡುಕವಿಲ್ಲದ ದೃಢ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಜಗುಣವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಂದವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಸುವಿನ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಹಾಗೂ ಆಗತಾನೆ ಈದ ಎಳೆಗರು ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ(ನೆರೆದಿದ್ದ) ಜನ ತನ್ನ ಬರುವುನ್ನು ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ನೆಗೆದು ನುಗ್ಗಿ ಹೋಯಿತು. ಆಗತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂದವಾದ ಆ ಹಸುವಿನ ಕರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ರಾಜಕುಮಾರನ ಬಂಗಾರದ ರಥದಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು, ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿ ಕಳವಳಿಸಿ ತಾಯಿ ಹಸು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಓಡಿ ಬಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಆರ್ತವಾಗಿ ಚೀರುವುದು, ತಾಳಲಾರದೇ ಮೈನಡುಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿತು.

ರಾಜಕುಮಾರನು ರಥದಿಂದ ಇಳಿದು ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ದುಃಖಿತನಾಗಿ, ಗೋಳಾಡುತ್ತ, "ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿರುವ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮನುವೆಂಬ ನಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ನಾನು ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದೆನೇ!" ಎಂದು ಹಲುಬತೊಡಗಿದನು. ಈ ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಿಧಿಸುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಡೆಗೆ ಹೋದನು. ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಕರು ಸಾಯಲು ದುಃಖಗೊಂಡ ಹಸು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ಮನುಮಹಾರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಹೊನ್ನಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ 'ಮೊರೆಗಂಟೆ'ಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಅಳ್ಳಾಡಿಸಿ ಬಾರಿಸಿತು. ಪಾಪದ ಗರ್ಜನೆಯೆಂಬಂತೆ ಯಮನ ವಾಹನದ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ ಅಂದವಾದ ಗಂಟೆಯ ಘೋಷವೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳಿರದಂಥ ಬಹು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಘೋಷವು ಮಹಾರಾಜನ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದಿಳಿದು ಬಾಗಿಲು ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ಕಾವಲುಗಾರರು ಕೈಮುಗಿದು ವಂದಿಸಿ "ಇಲ್ಲಿ ಇದೋ ಈ ಹಸುವು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿರುವ ಮೊರೆಗಂಟೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಅಳ್ಳಾಡಿಸಿತು" ಎಂದರು. ಮಹಾರಾಜನು "ಏನಾಯಿತು ಇದಕ್ಕೆ?" ಎಂದು ಅಮಾತ್ಯನನ್ನು ಕೇಳಲು ಅವನು "ನಿನ್ನ ಕುಮಾರನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಈ ಹಸುವಿನ ಎಳೆಗರುವು ಸತ್ತುಹೋಗಲು, ಸಂಕಟಪಟ್ಟು ಈ ತಾಯಿಹಸು ಮೊರೆಗಂಟೆಯನ್ನೆಳೆಯಿತು" ಎಂದನು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮನುಚೋಳ ಅರಸನು ಪರಿತಪಿಸುತ್ತ, ಸಂಕಟಪಡುತ್ತ, ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಏನು ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದನು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಅರಸನಿಗೆ "ವ್ಯಥೆಪಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ವೇದಗಳನ್ನರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಿಧಿಸುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಸುವುದು ಧರ್ಮ" ಎಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡಿದರು.

ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ "ತನ್ನ ಎಳೆಗರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಗೋವು ವ್ಯಥೆ ಪಡುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೇ. ಸರ್ವ ಜೀವರುಗಳ ಭಯ ಪರಿಹರಿಸಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದವನಲ್ಲವೋ ನಾನು. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೇ ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡುವ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ಪಾತಕ ಮಾಡಿರುವ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನಾದರೆ "ಪುರಾತನವಾದ ಮನುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಈ ಮನು ಅರಸನಿಂದ ಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ" ಪರಮೇಶ್ವರನು ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಲಸಿ

ವಾಸಮಾಡಿರುವ ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದ ಜೀವಿಯೊಂದನ್ನು ನನ್ನ ಕುಮಾರ ಕೊಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೇ ಆಗುವುದು ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಈ ಹಸುವು ತನ್ನ ಕರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ವ್ಯಥೆಪಡುವಂತೆ ನಾನು ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ದೃಢಮನಸ್ಸಿನವನಾದನು.

ಮನುಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮಂತ್ರಿಗೆ "ಮೊದಲು ಇವನನ್ನು ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸತ್ತ ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಬಲವಂತವಾಗಿ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕೆಡವಿ, ಮೇಲೆ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸತಕ್ಕದ್ದು" ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯು ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದೇ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ಮನುಚೋಳನೇ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಗನೆಂದು ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಮಗನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ರಥದ ಗಾಲಿ ಊರುವಂತೆ ರಥ ನಡೆಸಿದನು. ಮನುಮಹಾರಾಜನ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ತಡೆಯಲಾರದೇ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೀರ ಮಳೆಗರೆದರು. 'ಬೀದಿ ಬೆಡಂಗ' ಸ್ವಾಮಿಯು ಮನುಮಹಾರಾಜನ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಉಮಾದೇವಿ ಸಮೇತನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಣ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕರು, ಅರಸುಕುಮಾರ, ಮಂತ್ರಿಯು ಜೀವತಳೆದು ಏಳಲು ಮನುಮಹಾರಾಜನು ಆನಂದಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಏನೊಂದನ್ನು ಅರಿಯದಾದನು. ಕುಮಾರನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ಕರು ತನ್ನ ತಾಯಿಹಸುವಿನ ಮೊಲೆಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯತೊಡಗಿತು. ಬಹುಸುಂದರವಾದ ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಶಿವನು ಮನುಚೋಳನಿಗೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾದನು. ಇದರಂತೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವ ಪರಶಿವನು ನೆಲೆಸಿರುವ ತಿರುವಾರೂರಿನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿದ್ದು.[೧೦]

ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಮನುಚೋಳನ ಈ ಕಥೆಯು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಇದೇ ಕಥೆಯು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಾಚೆಯ ಲೇಪಾಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ "ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ" ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಗಡಿ, ಭಾಷೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಯೂ ಒಂದು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಒತ್ತಡಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ವಿಪುಲವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ. ಇದರೊಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪರಿವಾರಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತವಾದದ್ದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ಪರಿವಾರದ ಪ್ರಮುಖ ಉಪಭಾಷೆಗಳಾದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ತಮಿಳಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳಾದ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಹಾಗೂ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ಗಳು ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಇತರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕರ ಕೃತಿಗಳಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ 'ಧರ್ಮ.'

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಧರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ ತತ್ವ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮವು ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ರಾಜಧರ್ಮವಾಗಿ ಮೆರೆಯಿತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿತ್ತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಆಳ್ವಾರರು ಮತ್ತು ನಾಯನ್ಮಾರರು ಮತ್ತೆ ಪುನರ್ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂತೆ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ತಮಿಳಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರವತ್ಮೂರ ಪುರಾತನ ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮದಲ್ಲಾಗಿ ಹೋದ ಇತರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನ ಗುಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು, ವಚನಕಾರರು ಲಿಂಗಾಯತದೊಂದಿಗೆ ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನರ್‌ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೆಂದರೆ ಹರಿಹರದೇವನು.

ಇವನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಘವಾಂಕ, ಭೀಮಕವಿ, ಸೋಮರಾಜ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ವಿರಕ್ತತೋಂಟದಾರ್ಯ, ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ, ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ, ಸುರಂಗಕವಿ, ಷಡಕ್ಷರದೇವ, ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಚೇರಮ, ಮುರಿಗೆಯ ಶಾಂತವೀರದೇಶಿಕ, ಶಾಂತಕವಿ, ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ, ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಮುಖರು. ಇವರು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶೈವ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾಯತ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಮತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು, ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದಿರುವರು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಶೈವ ಮತ್ತು ಅದರ ಪಂಗಡವಾದ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹರಿಹರದೇವ ಆದಿಕವಿ. ಹರಿಹರದೇವ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಮಹಾಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಂತರದ ಎಲ್ಲ ಶೈವ-ಲಿಂಗಾಯತದ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿರುವರು.

ಹರಿಹರದೇವನು ತಮಿಳಿನ ಆರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಹಾಗೂ ತಮಿಳಿನ ಇತರ ಶಿವಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರುವುದರೊಂದಿಗೆ 'ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದರೊಂದಿಗೆ, ಯಜ್ಞ-ಯಾಗ, ಪುಷ್ಪ-ಪತ್ರೆ-ಭಸ್ಮಗಳ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಾಯಕದಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿಹರದೇವನು ನಿರೂಪಿಸಿದನು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ ಎಂಬ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಹಾಗೂ ಒಂದುನೂರಾಎಂಟು ರಗಳೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಹರಿಹರದೇವನು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ 'ತಿರುವಾರೂರಿನ ಹಿರಿಮೆ' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಅನಪಾಯಚೋಳ'ನ ವಂಶಜನಾದ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತಂದು 'ಮನುಚೋಳರಗಳೆ'ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

ಈ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'ಯೇ ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ರಾಜಶೇಖರವಿಲಾಸ, ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತಕವಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕಚರಿತೆ, ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರ ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿಯ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಹಾಗೂ ವಿರುಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ ಚನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ,

ವಿರಕ್ತತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಪುರಾಣ, ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರಪುರಾಣ, ನಂಜುಂಡಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರಕಾವ್ಯ, ಉತ್ತರದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತಕಥೆಗಳು, ಕಿಕ್ಕೇರಿಯಾರಾಧ್ಯನ ಸಾಸಲಭೈರವೇಶ್ವರಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡು ಶೈವಧರ್ಮದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ 'ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ' ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು.

೩.೨. ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು

ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದೆ ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳು. ಇತಿಹಾಸದ ಮೂಲಾಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಶಾಸನ, ಸಾಹಿತ್ಯಗ್ರಂಥ, ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಇತಿಹಾಸವು ಜೀವಂತಿಕೆ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಗತಕಾಲದ ಕುರಿತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ. ಅಂದಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನರ ಜೀವನದ ಆದರ್ಶಗಳು, ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕತೆಯನ್ನು ಇತಿಹಾಸದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳಾದಿಯಾಗಿ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದ್ರಾವಿಡ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಶಾಸನ ಹೀಗೆ ಬಹುಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಸನನ್ನೆ ಆದರ್ಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂದಂದಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಆದರ್ಶಗಳಾದ ಸತ್ಯ, ತ್ಯಾಗ, ಪ್ರೀತಿ, ಸ್ನೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತಮಿಳಿನ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಹಾಗೂ ಶೆಕ್ಕೀಟಾಳ್ ಕವಿಯ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ' ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ 'ಮನುನೀತಿಚೋಳನ'(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವ, ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ, ಶಾಂತಕವಿ, ಷಡಕ್ಷರದೇವ, ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂದಿನ ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರದೇಶಗಳಾದ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಹಾಗೂ ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ತಿರೂವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಕಾಶಿವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹೊರಭಾಗದ ಎಡಬಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕಥಾ ನಿರೂಪಣಾ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದ ಒಳಮೈಯಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದರೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲಿಖಿತ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕರನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರಸ್ಥರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ತುಂಬ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಂಥ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೇಗನೆ ಜನರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವ ಇತರ ಮಾಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಲೆಯ ಇನ್ನಿತರ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಾದ ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಲು ಪ್ರಾಚೀನರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವರು.

೩.೨.೧ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಚರಿತ್ರೆಗಿಂತ ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ದೊಡ್ಡದು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ಸಾಕಾರ ಮೂರ್ತಿ ಎನಿಸಿದ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ, ಬರೆಸಲಿಲ್ಲ.[೧೧] ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಜೀವನ ವೃತ್ತಾಂತ ಅಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆಯಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ೨ನೆಯ ಪ್ರಾಕಾರದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಕ್ರಮಚೋಳನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಾಸನವಿದ್ದು(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೩) ಇದರಲ್ಲಿ ಮನುನೀತಿಚೋಳನ ಕಥೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಕಥೆಯು ಸಂಗ್ರಹರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. 'ಮನು' ಎಂಬ ಅರಸನಿದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವರ್ಧನ

ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ರಥವೆನ್ನೇರಿ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಗೋವು ಮತ್ತು ಅದರ ಕರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಕರು ಪ್ರಿಯವರ್ಧನನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಕರುವಿನ ತಾಯಿ ಗೋವು, ಮನು ಮಹಾರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊರೆ ಘಂಟೆಯನ್ನು(ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆ) ಬಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಗೋವಿಗಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಅರಸನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಿಯವರ್ಧನನ ಮೇಲೆ ರಥವನ್ನು ಹರಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ 'ಉಭಯಕುಲಾಮಲನೆಂಬು'ವನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ರಥವನ್ನು ರಾಜಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ಹರಿಸದೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮನು ಮಹಾರಾಜನೆ ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ 'ಪ್ರಿಯವರ್ಧನನ' ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಲು ಬೀದಿಬೆಡಂಗನಾದ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮನು ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸದೇಹಿಯಾಗಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಕಥೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಮನು ಮಹಾರಾಜನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಉಭಯಕುಲಾಮಲನ ವಂಶಿಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು.[೨] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯ ಜೀವನದಷ್ಟೆ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ. ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮ, ವೀರಶಾಸನಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೀರ ಶಾಸನಗಳು ಯುದ್ಧವಿಜಯ, ವೀರಮರಣ, ಲೌಕಿಕ ಬಲಿದಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮಶಾಸನಗಳು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ, ದತ್ತಿ, ನಿಷಧಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಬಲಿದಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಶಾಸನಗಳ ವಸ್ತು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು ತನ್ನ ಸುತನನ್ನು ತಾನೇ ರಥ ಹರಿಸಿ, 'ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅರಸನಾಗಲಿ, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನಾಗಲಿ ನ್ಯಾಯದೆದುರು ಸಮಾನರು ಎಂಬುದನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಮನು ಅರಸನ ಕಥೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದದ್ದು ಧರ್ಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

೩.೨.೨. ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ತಿರುವಾರೂರು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವಕೇಂದ್ರ. ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರು ಆರೂರ(Aaroor). ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವಧರ್ಮದ

ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ೬೩ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸುಂದರಮೂರ್ತಿ ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿಯೆ ಜನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ತೇವರಂ(Tevaram) ಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಶಿವನ ಸ್ತುತಿಗೈದಿದ್ದಾನೆ. ಈ 'ತೇವರಂ'ನಲ್ಲಿಯ 'ತೀರು' ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರಾದ 'ಅರೂರ' ಈ ಎರಡು ಪದಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ 'ತಿರುವಾರೂರ್' ಎಂಬ ಸ್ಥಳನಾಮ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡನ್ನು ದೀರ್ಘಕಾಲವಾಳಿದ ಚೋಳ ಅರಸರ ರಾಜಧಾನಿಗಳಲ್ಲಿ 'ತಿರುವಾರೂರು' ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ಈ ತಿರುವಾರೂರು ಸ್ಥಳದ ಜೊತೆಗೆ ಮನುನೀತಿಚೋಳನ ಕಥೆ ಗಾಢವಾಗಿ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯು ತಮಿಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೊಗಸು, ಹಿರಿಮೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಒಂದು ರೂಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.[೧೩] ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೭೧ರಿಂದ ೯೦೭ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಚೋಳದೊರೆ ಆದಿತ್ಯಚೋಳನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೮೫ರಿಂದ ೧೦೧೪ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಇದೇ ವಂಶದ ದೊರೆ ರಾಜರಾಜಚೋಳನು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿರುವನು. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ಮೇಲ್ದರ್ಜೆಗೇರಿಸಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೨ರಿಂದ ೧೦೪೪ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನು. ಈತನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚೋಳ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸರು ಈ ದೇವಾಲಯದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿವೆ.

ತಿರುವಾರೂರು ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯವು ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೂರು ಮೀಟರ್(9.8tt) ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಸ್ಕಂದ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿ. ಇವರೀರ್ವರನ್ನೂ 'ಸೋಮಸ್ಕಂದ' ಎಂದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೩೦ಎಕರೆ.(೮೧.೦೦೦ m2) ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಿರುವಾರೂರು ಪಟ್ಟಣವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ತಮಿಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಶೈವಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಚೋಳದೊರೆ ರಾಜರಾಜಚೋಳನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೃತ್ಯಕಲೆಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಮೆರೆದಿತ್ತು.[೧೪] ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಾಗಿ ಹೋದ ತ್ಯಾಗರಾಜರು(೧೭೬೭ರಿಂದ ೧೮೪೭), ಮುತ್ತುಸ್ವಾಮಿ ದೀಕ್ಷಿತ್(೧೭೭೫ರಿಂದ ೧೮೩೫) ಮತ್ತು ಶ್ಯಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ(೧೭೬೨ರಿಂದ ೧೮೨೭) ಈ ಮೂವರನ್ನು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮೂರು ಶಿಲಾ ಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ರಥವನ್ನು ಮನು ಅರಸನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಆ ರಥದ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಮನು ಅರಸನು ರಥವನ್ನು ಮುನ್ನೆಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕುಮಾರ ಪ್ರಿಯವರ್ಧನನ ದೇಹವಿದೆ. ಮನು ಅರಸನ ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅರ್ವಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು, ವರ್ಣಪೂರಿತವಾಗಿವೆ.(ಚಿತ್ರ-೧) ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಗೋವು ಮೊರೆಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತಿದ್ದು, ಮಂಟಪದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವರ್ದನನು ಕೆಳಗಿದ್ದು, ಅವನ ಮೇಲೆ ರಥವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಲು ಅನುವಾಗುತ್ತಿರುವ ಮನುವಿನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಆಧುನಿಕ ಮಾದರಿಯ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳು.(ಚಿತ್ರ-೨) ಮತ್ತೊಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿರುವ ಕರುವಿನ ಎದುರಿಗೆ ಗೋವು ನಿಂತು ಮೊರೆಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಮಂಟಪವಿದೆ.(ಚಿತ್ರ-೩) ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ಮನುನೀತಿಚೋಳ ಅರಸನ ಕಥೆಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಹಂಪೆಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಪೆನುಗೊಂಡೆಯನ್ನು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ಪೆನುಕೊಂಡಾ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ನಾಮನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಘನಾಂದ್ರಿ > ಘನಗಿರಿ > ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಎಂದಾಗಿದೆ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ಪೆನುಗೊಂಡೆ' ಎಂದರೆ 'ದೊಡ್ಡಬೆಟ್ಟ' ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಚಲುಕ್ಯ, ಹೊಯ್ಸಳ ಮತ್ತು ನಂತರದಲ್ಲಿ ನವಾಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೂ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೂ, ಜೈನ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ಧರ್ಮೀಯರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪೂಜನೀಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ೩೬೫ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು, ದಿನವೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಒಂದು ವರ್ಷ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಥಳಿಯರು ಹೇಳುವರು" ಈ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ

ಪೂಜನೀಯವಾದದ್ದು ಕಾಶಿವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯ. ಇದನ್ನು ಹೋಳ್ಕರ ರಾಜವಂಶದ ರಾಣಿ 'ಅಹಲ್ಯಾಬಾಯಿ' ಹೋಳ್ಕರ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವರೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪೆನುಗೊಂಡೆ ನಗರದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಎಡಬದಿಯ ಹೊರಬಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥಾನಿರೂಪಣಾ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹೊರಬಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಗೋವು ಮತ್ತು ಕರುವಿನ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪ(ಚಿತ್ರ–೧.), ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಕುಮಾರ(ಪ್ರಿಯವರ್ಧನ/ಚಂಚಲ/ರಾಜಶೇಖರ/ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ) ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸತ್ತಿರುವ ಕರುವಿನ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪ(ಚಿತ್ರ–೨.), ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮೊರೆಘಂಟೆ(ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆ)ಯನ್ನು ಗೋವು ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪವಿದೆ(ಚಿತ್ರ–೩.). ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ರಥದ ಮೇಲೆ ಸತ್ತ ಕರು, ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಕುಮಾರ ಮತ್ತು ರಥವನ್ನು ನೂಕುತ್ತಿರುವ ಗೋವಿನ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪವಿದೆ(ಚಿತ್ರ–೪.). ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರುವರು.

೩.೨.೩. ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವಂತೆ, ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಥೆ ಬಿಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಬೃಹತ್ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ವೀರಣ್ಣ ಮತ್ತು ವೀರುಪಣ್ಣ ಎಂಬ ಸಹೋದರರು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವರು. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರದೇಶದ್ವಾರದ ಒಳಭಾಗದ ನಾಟ್ಯಮಂಟಪದ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಗಳು ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿರುವರು. ೧೯೧೨–೧೩ರಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಎ.ಎಚ್ ಲಾಂಗಹರ್ಟ್ಸ್(A. H. Longurst) ಗುರುತಿಸಿದನು. ಇಂದು ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಸರಿಯಾದ

ನಿರ್ವಹಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಮತ್ತು ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಸೋರುವಿಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಕುರಿತು ಸಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಎನ್ನುವವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ 'ವಿಜಯನಗರ ಪೇಂಟಿಗ್ಸ್ ಇನ್ ದ ಸಿಕ್ಸ್‌ಟೀಂತ್ ಸೆಂಚುರಿ' ಎಂಬ ವರದಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಫಲಕಗಳು ೨ ಮೀಟರ್ ಅಗಲ, ೧೮.೫ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದವಿವೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಕಾರರು ಬಿಡಿಸಿರುವರು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಯು ಇರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅರಸು ಕುಮಾರನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸತ್ತಿರುವ ಕರು(ಚಿತ್ರ–೧.), ರಥದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಕರು ಹಾಗೂ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಅರಸುಕುಮಾರ ಮತ್ತು ಅದೇ ರಥವನ್ನು ನೂಕುತ್ತಿರುವ ಗೋವು(ಚಿತ್ರ–೨.), ಆ ರಥದ ಮುಂದುಗಡೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಪರಿವಾರ(ಚಿತ್ರ–೩.), ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ನಂದಿಸಮೇತ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಷನಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನನ್ನು ಹರಸುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ(ಚಿತ್ರ–೪.). ಹೀಗೆ ಒಂದರ ನಂತರ ಒಂದು ಕಥಾನಿರೂಪಣಾ ತಂತ್ರದಿಂದ, ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕಥೆ, ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಲಿಖಿತಗೊಂಡು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತ ಭಾಷೆ, ಗಡಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಅದರ ವಸ್ತು ವಿಶೇಷತೆಯಿಂದ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ನಳಮಹಾರಾಜನ ಕಥೆ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ವಸ್ತುವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕತೆ ದ್ರಾವಿಡ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಕೇವಲ ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸನ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡು ಶೈವಧರ್ಮದ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಹಾಗೂ ಅನ್ಯಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ತಡೆದು, ಅನ್ಯಧರ್ಮೀಯರನ್ನು ಶೈವಧರ್ಮದತ್ತ ಸೆಳೆಯುವ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಪಸರಿಸಿತು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ, ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಠಿಣ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸವೆಂದು, ಸರ್ವಜನಾಂಗಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಮೌಢ್ಯವನ್ನು ಹೇರುತ್ತಿರುವ ಕಾಲವಾಗಿತ್ತು. ಅಂಥ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿ, ನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡೆ ಶಿವನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಲು, ಮನಪರಿವರ್ತಿಸಲು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶೈವ ಧರ್ಮೀಯರು ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಮೇಲಿನ ಆಕರಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

* * *

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಗಂಗಾನಾಯಕ್ ಕೆ.ಎಸ್.(ಪ್ರ.ಸಂ.), ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಮಲಯಾಳಂ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೧, ಪುಟ ೩೭

೨. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೪೩

೩. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೪೩

೪. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೪೪

೫. ಕುಕ್ಕಿಲ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ, ೨೦೦೦, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಪುಟ ೭

೬.. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೭೬-೭೬

೭.. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.,(ಅನು.), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ, ಸಂ.೧., ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೨೬೫-೨೬೬

೮. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಮುನ್ನುಡಿ

೯. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೨೬೫

೧೦. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.(ಅನು.), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ, ಸಂ.೧, ಪ್ರ:ನಿರ್ದೇಶಕರು ಪ್ರಕಟನ ಮತ್ತು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ವಿಭಾಗ, ಜ್ಞಾನ ಭಾರತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು

೧೧. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು, ೨೦೧೨, ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗುಲಬರ್ಗಾ.

୧୨. South Indian Inscrption Vol-V, 1986, The Directory General Archoelogical Survey of India, P. 174-176

୧୩. Ayyar P.V., Jagadisa 1991, South Indian shrines; Illustrated New Delhi, Asian Education services

୧୪. Ghose, Rajeshwari, The Tyagaraja Cultin Tamilnadu; A Study in Con flict and accomadation,1989, Delhi, motilal Banarsidats publishers prirate limited.

❖❖

ಅಧ್ಯಾಯ ೪

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಅಧ್ಯಾಯ ನಾಲ್ಕು

❖

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ರಚನೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ' ಒಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದು ಮೊದಲು ಬಳಕೆಗೊಂಡಿರುವುದು ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಇದೆ ಕಥೆಯು ಪೂರ್ವದ ಹರಿಹರದೇವನ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮಿಳಿನ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ' ದಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರುವುದು. ನಂತರ ಎಳಂದೂರು ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ, ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತ ಕವಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಂಥ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ಈ ಕಥೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧] ಬೆಂಗಳೂರಿನ ತಿಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿ ಮಠದ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರು ರಚಿಸಿರುವ 'ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯುಳ್ಳ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಗುರುರಾಜ ಚಾರಿತ್ರ, ಬಸವೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದ ಕಥಾ ಸಾಗರ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿ–ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಕಥೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ತಮಿಳಿನ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಜಾನಪದ ಕಥೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦ ರಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿರೂಪ ತಾಳಿ, ಮಹಾಕಾವ್ಯದ

ವಸ್ತುವಾಗುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದ್ರಾವಿಡದ ಉಪ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಕಥೆಯ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ದೇಶಿಕಥೆ, ಎರಡನೆಯದ್ದು ಶೈವಕಥೆ. ಇವುಗಳೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಥೆಯು ಅರಸನ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಸಮ್ಮಿಳಿತವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.(ಆರ್ಯರ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಪಿತೃವಾಕ್ಯ-ಪರಿಪಾಲಕನಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದ ಕಷ್ಟಗಳು ಕೇವಲ ರಾಜನಿಗೆ ಒದಗಿದ ಕಷ್ಟಗಳು ಅಥವಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಲ್ಲ. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಘನತೆ ಮತ್ತು ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದರೊಂದಿಗೆ ಆ ಧರ್ಮದ ಮಹೋನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೇ ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಅದೇ ತೆರನಂತೆ ನಳಮಹಾರಾಜನ ಕಥೆ ಆರ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳದು ಬರಲು ಕಾರಣ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಾಗಿತ್ತು.) ಆ ಕಥೆಯು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನ ಕಥೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಇತರ ಕಥೆಗಳಂತೆ(ಉದಾ: 'ಭಕ್ತಶಿರಿಯಾಳನ ಕಥೆ') ಗೌಣವಾಗುತಿತ್ತು. ಕವಿಗಳಿಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ನವರಸಗಳು ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಅರಸನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆತನ ಕಥೆಯು ಹರಿಹರದೇವ(ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ), ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ(ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ), ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತಕವಿ (ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ), ಎಳಂದೂರು ಷಡಕ್ಷರದೇವ(ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ), ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ(ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ), ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರ(ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆಯುಳ್ಳ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ) ವರೆಗಿನ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳ ರಚನೆಗೆ ವಸ್ತುವಾಯಿತು. ಅದು ವೈವಿದ್ಯಮಯ, ವಿಭಿನ್ನರೂಪ ತಾಳುತ್ತ ಶೈವಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಧನವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟುನೂರುವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ವೈವಿದ್ಯಮಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದು, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ.

೪.೧. ಹರಿಹರನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಸರ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ ಸಮಾಜ'ಕ್ಕೆ(Changing Society) ತಕ್ಕದುದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ದವಾದ 'ಸ್ಥಿರಸಮಾಜ'ದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದ ಬಂದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕಟಿಬದ್ಧತೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನವೇ ಉತ್ತಮ ಎಂಬಂತಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ ಸಮಾಜ ಹೊಸ ವಿಧಾನಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಅನೇಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ನವನವೀನ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಎಂಟನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾದ ವೈಚಾರಿಕ, ವಿಕಾಸಶೀಲ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ದಿಕ್ಸೂಚಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದರ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣಿಕ ಮತ್ತು ದಳಪತಿಯಾದವರು ಜಗಜ್ಯೋತಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು. ಅವರ ಪಡಿನೆಳಲಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವಚನಕಾರರು ಬೆಳೆದು ಹೊಸಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದರು. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ಅನೇಕ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿ ಅಂದಿನ ಜೈನಯುಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಚನ(ವೀರಶೈವ)ಯುಗವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದು ಬೆರಗು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ರಾಜಾಶ್ರಯ ಪಡೆದಂಥ ಜೈನಕವಿಗಳು, ಮತ್ತು ರಾಜಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದ ಜೈನಧರ್ಮವು ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಬಲಾಢ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವವು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮದ ಸರಳತೆಯನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲೇ ಅವರೆಲ್ಲರ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿತು. ಅವರವರ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲೆ ದೇವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿ, ದೇವರು ಅರಸನಿಗೂ ಮತ್ತು ಅಡಿಯಾಳುವಿಗೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಏಕೇಶ್ವರವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿತು. ಈ ತತ್ವ-ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಪರಂಪರೆಯ ಆದಿಕವಿಯಾದ ಹರಿಹರದೇವನು ತನ್ನ ನಂತರದ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಮಹಾಮಾರ್ಗಕಾರನಾದನು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕವಿಗಳು ವಿರಳ, ಋಷಿಮಹಾಕವಿಗಳು ಅತಿವಿರಳ. ಈ ಅತಿವಿರಳರ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಹರಿಹರದೇವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.[೨] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ, ಸಮಾಜ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಆಯಸ್ಕಾಂತಿಯ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಿಲುಕಲಾರದವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಚನಯುಗ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದು ವಿರಳಾತಿವಿರಳ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಚನಯುಗದ ಶರಣಪರಂಪರೆಯ ಸರ್ವವನ್ನು ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಬರೆದಂತೆ ಬದುಕಿದ, ಬದುಕಿದಂತೆ ಬರೆದವ'ನೆಂದರೆ ಹಂಪೆಯ ಹರಿಹರದೇವನು. ಈತನ ಜೀವಿತದ ಕಾಲಮಾನದ ಕುರಿತು ವಿವಿಧ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವ ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು, ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ೨ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಪಾದವೆಂದು ಆದಾಗಲೇ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನೀಡಿದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒಪ್ಪತಕ್ಕದಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಹರದೇವನು ಹೇಳಿದರೆ ಶಿವಲೀಲೆ, ಬರೆದರೆ ಶಿವಚರಿತ್ರೆ, ತೊಡಗಿದರೆ ಶಿವಮತ ಪ್ರಸಾರ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳು ಲಿಂಗಾಯತದ ವೀರಶೈವಪರ. ಅವನು ಚಂಪೂಕೃತಿಯಾದ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ಶತಕ, ಅಷ್ಟಕಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನರ ರಗಳೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಗಳೆಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಸಂಕೀರ್ಣ ರಗಳೆಗಳು (ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎರಡು, ಉತ್ತರಭಾರತದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಏಳು, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಇತರ ಭಕ್ತರ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಅಕಥಾತ್ಮಕ ಹದಿಮೂರು ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ರಗಳೆಗಳು) ಸೇರಿದಂತೆ ಒಟ್ಟು ಒಂದುನೂರಾ ಎಂಟು ರಗಳೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪುರಾತನರ ಅರವತ್ತು ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೇಳು ರಗಳೆಗಳು ಚೋಳದೇಶದ ವಿವಿಧ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆ: ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡರ ರಗಳೆಯನ್ನು "ಶ್ರೀಗಿರಿಜೆಯರಸನೊಪ್ಪುವ ಚೋಳದೇಶದೊಳು..." ಏನಾದಿನಾಥನ ರಗಳೆಯನ್ನು "ಮೆರೆವ ಪರಿಯೆಂತೆನಲು ಚೋಳದೇಶದಲೊಂದು..." ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವನು. ಹರಿಹರದೇವನು ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಶೈವಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಚೋಳದೇಶದ ಚೋಳಮನೆತನದ ಅರಸರನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿಸಿ ಅನೇಕ ರಗಳೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಆ ಅರಸರಾದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲ. ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿಯಾದರೂ ಸರಿ, ತಮ್ಮ ಶಿವನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಆಗದಂತೆ ಬದುಕಿದವರು. ಹೀಗಾಗಿಯೇ ಹರಿಹರದೇವನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು–

ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಸಾವವರ ಮೇಲೆ ಕನಿಷ್ಠರ ಮೇಲೆಯಕ್ಕಟಾ
ತನತನಗಿಂದ್ರ ರವಿ ಕರ್ಣ ದಧೀಚಿ ಬಲೀಂದ್ರನೆಂದು ಮೇಣ್
ಅನರತಂಪೊಗಳ್ದು ಕೆಡಬೇಡೆಲೆ ಮಾನವ ನೀನರ್ಹನಿಶಂ
ನೆನೆ ಪೊಗಳರ್ಚಿಸೆಮ್ಮ ಕಡು ಸೊಂಪಿನ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಂ

ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೩] ರಾಜಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಶ್ರಯದಾತನನ್ನು ಉನ್ನತೀಕರಿಸಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜೈನರು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರಲು ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೈವಪರವಾದ ಹೊಸ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಬೀಜಾಂಕುರವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಹರಿಹರದೇವ. ಅದು ಸಂಘರ್ಷದ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದರೂ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹರಿಹರದೇವನು ಬದುಕಿ, ಬದುಕಿದಂತೆ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಅಪ್ರತಿಮ ಕವಿ. ಸಮಕಾಲೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ,

ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕನ್ನು ತನ್ನ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ಧೋರಣೆಯು ಅವನ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ರಚಿಸಿರುವ ಸಂಕೀರ್ಣ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'ಯಲ್ಲಿ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಮನುಚೋಳ ಅರಸನನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅತಿಮಾನುಷ ಪವಾಡಗಳಿಂದ, ಆತನಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ ಮತ್ತು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಶಿವನು ಭಕ್ತಪ್ರಿಯನೆಂದು ಸಾರುವ ಕಥಾ ಹಂದರವನ್ನು ತಂದಿರುವನು.

ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ 'ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'ಯು ೩೧೬ ಪಾದಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಾಗೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂದಪದ್ಯಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆ. ಲಾಲಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಅತಿಮಧುರವಾದ ಲಲಿತರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನನ್ನು (ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಕುರಿತು ರಚಿತವಾದ ಮೊದಲ ಕಾವ್ಯ ಇದಾಗಿದೆ.

ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಾಪುರವು ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಹಣೆಬೊಟ್ಟಿನಂತೆ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ, ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿ ಮೆರೆಯುತಿತ್ತು. ಚೋಳದೊರೆಗಳ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ, ಶೈವ ಆಗಮಪಂಡಿತ, ವಿರಾಗಿಗಳು, ಶಿವಭಕ್ತರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಹಿರಿಮೆಯು ಆ ಶಿವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕಣ್ಣು-ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದು. ಇದರ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಯಾರಿಂದಲೂ ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾದ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಈ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಾಪುರವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂಬ ದಂಡದಿಂದ 'ಮನು'ವೆಂಬ ರಾಜನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ವೇದಾಗಮಗಳ ನಿಯಮದಂತೆ ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮನುಚೋಳನ ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು ಅನೇಕ ಅರಸರು ನವನವೀನ ಉಡುಗೊರೆಗಳಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳು ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದರು. ಮನುಚೋಳನು ಅವರಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರದ ಅರಸರು ಬೇಗ ಕಾಣದಿದ್ದಾಗ ಮನನೊಂದು, ಕಂಡನಂತರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ, ಕರುಣದಿಂದ ಅವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಸತ್ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಮೆರೆದನು. ಮನುಚೋಳನ ಮಡದಿ ಶ್ರೀರತ್ನವತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮಗುವಿಗೆ 'ಚಂಚಲ' ಎಂದು

ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ಚಂಚಲನು ಶಶಿಯಂತೆ ಸುಮನೋಹರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ರಥಾರೋಹಣದ ವಿಷಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಕಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಯೌವನಸ್ಥನಾದನು. ನಿತ್ಯಲಿಂಗಾರ್ಚನ, ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತ, ಸತ್ಯದ ತವನಿಧಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಓರಗೆಯ ರಾಜಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ರಾಜಧರ್ಮದಿಂದ ರಥವನ್ನು ಏರಿ ಪುರಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೀದಿಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ವಂದಿಮಾಗಧರು ಕುಮಾರನನ್ನು ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳಿಂದ ಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರನಾದ ಚಂಚಲನನ್ನು ಪುರದಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಣ್ಣುಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾದಕರು ಅರಸುಕುಮಾರನ ಬರುವಿಕೆಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಂಗಲವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಅಮೋಘಪರವಾದ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದ ಚೋಳವಂಶದ ಕುಡಿಯಾದ ಮನುಚೋಳನ ಮಗನಾದ ಚಂಚಲನು ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಮನುಚೋಳನ ದೃಢಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿಯಲು 'ಧರ್ಮವೆ ಗೋರೂಪಮಂ' ತಾಳಿ ಕರುವಿನೊಡಗೂಡಿ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಗೋವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾರೂ ಅರಿಯದಂತೆ ಗೋವು ಮತ್ತು ಕರು ಆ ಬೀದಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದವು. 'ಬಲ್ಲರಾರ್ವಿಧಿ ಲಿಖಿತವಂತಿರಲು ಶಿವಶಿವ ಮಹಾದೇವ' ಎಂಬಂತೆ ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಚಂಚಲನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಕರು ಅಸುನೀಗಿತು. ಚಿದ್ರಚಿದ್ರವಾದ ಕರುವಿನ ದೇಹದೆಡೆ ಗೋವು ಮೆಲ್ಲನೇ ಬಂದು ಮೂಸಿ ನೋಡಿ ಓಡಾಡುತ್ತ ಬಾಯಬಿಡುತ್ತ, ದುಃಖದಿಂದ, ಆವೇಗದಿಂದ ಕರುವನ್ನು, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೆರೆದ ಜನರನ್ನು ನೋಡುತ್ತ 'ಶೋಕಮೇ ಗೋರೂಪಮಾದುದೋ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಮೂಕ ಧ್ವನಿಗೆ ಕೋಡುಗಳು ಮೂಡಿದವೆನ್ನುವಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ತಾಪದಿಂದ 'ಅಂಬಾ' ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಪ್ರಾಣ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕರುವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರ ತಾಯಿ ಗೋವನ್ನು ನೋಡಿ ಚಂಚಲನು ಶೋಕದಿಂದ ಮೂರ್ಚಿತನಾದನು. ಶೋಕದಿಂದ ಭಾವನಿರ್ಭರನಾಗಿ ಕಲಕಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಗೋವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ತಂದೆಯಾದ ಮನುಚೋಳನನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಂದೆಗೂ ಹೇಳಲಾರದೆ ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಇತ್ತ ಗೋವು ಬಿಸುಸುಯ್ಯುತ್ತ, ದುಃಖತಪ್ತದಿಂದ ಸತ್ತ ಕರುವನ್ನು, ನೆರೆದ ಪುರಜನರನ್ನು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತ ಮೆಲ್ಲನೇ ರಾಜಭವನದ ದ್ವಾರದೆಡೆ ನಡೆಯಿತು.

ಅಲ್ಲಿರುವ ಘಂಟೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಭಾರಿಸಿತು. ಆ ಘಂಟಾನಾದವು ಕುಮಾರ ಚಂಚಲನ ಮೃತ್ಯುರಾಗದಂತೆ, ಕಾಲಮಹೀಷನ ಕೊರಳನಾದದಂತೆ, ಅಪವಾದದ ಭೇರಿಯೋ, ನಂದಿವಾಹನದ ಹೊಕ್ಕುಳುದ ಹೊನ್ನಘಂಟೆಯನಾದದಂತೆ, ಶಿವನನ್ನು ಇದಿರುಗೊಳ್ಳುವ ದುಂದುಭಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮನುಚೋಳ ಅರಸನಿಗೆ ಕೇಳಿತು. ಘಂಟಾನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅರಸನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಇಳಿದು ಬರುವಾಗ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದ ದ್ವಾರಪಾಲಕನು ಅರಸನಿಗೆ–

ದೇವ, ಗೋವೊಂದು ಬಂದು ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲು, ಮುಂದಿದ್ದ ಗೋವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಅಚ್ಚರಿಪಟ್ಟು, ಹುಲ್ಲು–ನೀರನ್ನು ತಂದು ಅದರ ಮುಂದಿಡಲು, ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ತಂದು ಜೋರಾಗಿ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಒದರತೊಡಗಿತು. ಮನುಚೋಳನ ಮನಕರಗಿ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಮಂತ್ರಿಯು "ನಿಮ್ಮ ಕುಮಾರ ಪುರಬೀದಿಯೊಳು ರಥವನ್ನೇರಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಕರುವೊಂದು ರಥದಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಜೀವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಆ ಕರುವಿನ ತಾಯಿಯಿದು" ಎಂದನು. ಗೋವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅರಸನು ಚಿಂತಿತನಾಗಿ "ಈ ಕರ್ಮವೆನಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದುದು, ಈ ಶೋಕದ ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಲಾರೆ. ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನು, ಎಲ್ಲವನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಪಾಲಿಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಘೋರ ಪಾತಕದಿಂದ ಹೇಗೆ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂದು" ಗೋವಿನಂತೆ ತಾನೂ ಶೋಕಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯು ಅರಸನಿಗೆ ನಮಿಸಿ–"ನೀವು ಶೋಕಿತರಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೇಳಿ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡರಾಯಿತು" ಎಂದನು. ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿಗೆ ದುಃಖಪೂರಿತ ನಯನಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಗೋವಿನ ಶೋಕ ಕಳೆಯಲು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತವೇ ಮಹಾ ಔಷಧವೇ? ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸುತನನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮವೇ ಕೆಡುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ "ಗೋವಿನ ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ಎನ್ನ ಮಗನ ಸಾವೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ. ಮಗನನ್ನು ವಧಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಮತ"ವೆಂದನು. ಕರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಗೋವು ನ್ಯಾಯುದ(ಶಾಸನದ) ಘಂಟೆಯುನ್ನು ಬಾರಿಸಿದ್ದು ಯಾವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸಕಲದೇವರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ಕಮಲಾಲಯೇಶ್ವರನ ಕಿಂಕರರಿರುವ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಂತನಾದ ನಾನು ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅನ್ಯರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೇ. 'ಗೋವಿನಂತೆ ನಾನು ದುಃಖಿಯಾದಪೆಂ' 'ದುಸ್ಪುತ್ರನುಂಟದಂ ನೀಂ ಪಿಡಿದು ರಥಪಾದದೊಳ್ನೂಂಕು ಪೋಗೆನಲು' ಎಂದು ಅಮಾತ್ಯನಿಗೆ ಅರಸನು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಅರಸುಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾಗದೆ

ಅಮಾತ್ಯನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ಮನುಚೋಳ ಅರಸನು ತನ್ನ ಕುಮಾರ ಚಂಚಲನ ಕರವನ್ನು ತಾನೆ ಹಿಡಿದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಪುರಬೀದಿಗೆ ಕರೆತಂದನು. ತಂದೆಗಿಂತ ಮಗನು ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ.(ತಂದೆ ಮೂರಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ಮಗ ಆರಡಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದನು) ಮನುಚೋಳನು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೇಗ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಮನುಚೋಳನ ಈ ನೀತಿಯುಕ್ತ ಧರ್ಮವು ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯವೇ ಸರಿ. ಮಗನೆಂಬ ಭಾವ ತೊರೆದು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಚಂಚಲನನ್ನು ರಾಜಬೀದಿಯೊಳು ಅಡ್ಡಂಗೆಡಹಿ ಮಣಿಖಚಿತ ರಥವನ್ನು ಅವನ ಮೇಲೆ ನೂಕಿದನು. ಚಂಚಲನ ಎದೆ ಇಬ್ಭಾಗವಾಯಿತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಠಿ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಕಲ್ಪದ್ರುಮನು, ವೇದಾಗಮಗಳಿಗೆ ಜನನಿಯಾದ ಶಿವನು ಗೌರಿ ಸಮೇತನಾಗಿ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳು ಜಯಜಯವೆನ್ನುತ್ತಿರಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಹರಿಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ದಿಕ್ಪಾಲಕರು ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಗೈದರು. ಬೃಂಗಿ ನೃತ್ಯಗೈದನು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಿವನು ಮನುಚೋಳನಿಗೆ ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವೆ ಕೇಳು ಎಂದನು. 'ಸತ್ತ ಕರುವಿಗೆ ಹರಣವನ್ನು ಕೊಡು' ಎಂದನು. ಮತ್ತೊಂದು ಕೇಳು ಎನ್ನಲು ಮನುಚೋಳನು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಸದಾಕಾಲ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು. ನನ್ನ ಪಶುಗುಣಗಳನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ಸದಾಕಾಲ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯಿರುವಂತೆ ಆಶೀರ್ವದಿಸು ಎಂದನು. ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕರು ಎದ್ದು ತಾಯಿಯೆಡೆಗೆ ಓಡಿ ಬಂದಿತು. ಮನುಚೋಳ ಆನಂದಿತನಾದನು. ಶಿವನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಶಿವನು "ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪರಿಪಾಲನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಧರ್ಮದೇವತೆಯೇ ಗೋರೂಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೆನು. ಅದರಲ್ಲಿ ನೀನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಸತ್ಪುತ್ರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯದ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟು, ನಿನಗೆ ಸಾರೂಪ್ಯ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಡುವೆ. ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರೆಲ್ಲ ಭಕ್ತರು, ಸತ್ಯವಂತರು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರನ್ನು ರಜತಾದ್ರಿಗೆ ಕರೆದು ತಂದು ಗಣಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿದನು.[೪]

೪.೨. ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ

ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ಕನ್ನಡದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಬಸವಪೌರಾಣದತಿಶಯ ದುರುತರದ ಘನ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ' ಎಂದು ಚಿರಪರಿತನಾಗಿರುವನು. ಇಂದಿನ

ತುಮಕೂರಿನಿಂದ ಹದಿಮೂರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಬ್ಬಿ ಗ್ರಾಮವು ಈತನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಮೊದಲು 'ಅಮರಗುಂಡ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಮರಗುಂಡವು 'ಗುಬ್ಬಿ' ಎಂದು ರೂಪಾಂತರವಾಗಲು ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದಿದೆ. "ಅಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪಂಡಿತರು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪುರಾಣವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುರಾಣವನ್ನು ಎರಡು ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಗಳು ದಿನವೂ ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಪುರಾಣ ಮುಗಿದ ದಿನ ಆ ಎರಡು ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟವು. ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವು 'ಚಟಕಪುರಿ' ಅಥವಾ 'ಗುಬ್ಬಿ' ಎಂದು ಜನಜನಿತವಾಯಿತು." ಗುಬ್ಬಿಯ ಅಮರಗುಂಡದ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇಂದೂ 'ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಬಸವನ' ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು 'ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ'ನೆಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈತನ ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾದ ಕಾಲಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ ಜೀವಿತ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ–

ಬಾಣಗುಣವಾರ್ಧಿವಿಧು ಸಂದ ಶಕವರ್ಷದಿಂ
ಮೇಣಮಲವತ್ಸರಂ ಶ್ರೀಮುಖಂ ಕಾರ್ತಿಕ ಧು
ರೀಣವಹ ಶುದ್ಧ ಸಪ್ತಮಿ ಶುಕ್ರವಾರವಾಶ್ರವಣನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ|

ಈ ಕಾವ್ಯವು ೧೫೧೩ನೆಯ ನವೆಂಬರ್ ೪ನೆಯ ತಾರೀಖು ಶುಕ್ರವಾರ ರಚಿತವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು.[೫] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೪೯೦ ರಿಂದ ೧೫೬೫ ಈ ಕವಿಯ ಜೀವಮಾನಾವಧಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.[೬] ಈ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ೧೪೯೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆತನ ಮಗ ಶಾಂತೇಶನು ಕಾವ್ಯ ಬರೆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಸಿ. ಮಹಾದೇವಪ್ಪನವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ೧೫೬೧ರ ನಂತರವೂ, ಈತನು ಬದುಕಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೪೯೦ ರಿಂದ ೧೫೬೫ ಈ ಕವಿಯ ಜೀವಿತದ ಕಾಲಾವಧಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.[೭] ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನವು 'ಷಟ್ಪದಿಯುಗ' ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ರಾಘವಾಂಕ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಚಾಮರಸ, ಕನಕದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಷಟ್ಪದಿ ಕವಿಗಳಂತೆ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ಆ ಯುಗದ ಕಾವ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡನು. 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ'

ಮತ್ತು 'ವೀರಶೈವಾಮೃತಪುರಾಣ' ಎಂಬ ಎರಡು ಶೈವಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. 'ಪುರಾತನರ ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನೆಂದು ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಸಿ. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಮತ್ತು ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವರು. ಆದರೆ 'ಪುರಾತನರ ರಗಳೆ' ಕೃತಿಯು ದೊರೆಯುವವರೆಗೂ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ ಕೃತಿಗಳು ಕೇವಲ ಎರಡು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕೃತಿಯು ಹತ್ತು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮೂರುನೂರಾ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದು ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕೃತಿಗೆ, 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ಇರುವುದು. ಈ ಕಥೆಯು ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಭರತಖಂಡದ ಚೋಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಮತ್ತೆ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಂಧಿ ೧. ದ್ರಾವಿಡದೊಳೊರೆದುದಂ ಕನ್ನಡದಿ ಪೇಳ್ವೆ

ತನ್ನ ದೀಕ್ಷಾಗುರುವಾದ ಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ತನ್ನ ಕೃತಿಯು ಭೂಗಗನ ದಿಗ್ಭರಿತವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡಿಯಲೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಗುಹನ(ಷಣ್ಮುಖ) ತಂದೆಯಾದ ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು, ಬಸವಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣರಾದಿಯಾಗಿ ಪರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಪಾದಕಮಲಗಳೇ ನನಗೆ ಷಟಸ್ಥಲ. ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ನುಡಿಯೇ ಷಟ್ಪದಿ.

"ಎಲೆ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಪಿತಾಮಹಂ

ಲಲಿತ ವಾತೂಲತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಟೀಕಂ ಮಾಡಿ

ನಲಿದಾಗಮಗ್ರಂಥ ವಚನದಿಂ ಗಣಭಾಷ್ಯರತ್ನಮಾಲೆಯ ರಚಿಸಿದಾ।" (೧-೬)

ಸಮರ್ಥನು ನೀನು. ಆತನ ವಂಶಸ್ಥನಾದ(ಮೊಮ್ಮಗ) ನೀನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಮಹದಾಚರಣೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸೆಂದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಮಾಡಿದ ಯತಿರಾಜನಾದ ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಶಿವಪೂಜೆಯಾರ್ಯನಿಗೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ ಎಂದಿರುವನು. ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಭಕ್ತನಾದ ಚೇರಮಾಂಕನನ್ನು ನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಬಯಕೆ ಏನೆಂದು ಕೇಳಲು, "ಅವನು ದೇವ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಜನ್ಮದ ಜಾಡ್ಯವು ಕಳೆಯಿತು.

ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ತನ್ನ ಶಿವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರೆಂದಾಗ" ನಾನು ಆತನಿಗೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಂದದೊಡಗೂಡಿದ ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಿರುಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧರು, ಕುಲಚ್ಚರೆಯಗೆ ದ್ರಾವಿಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ–

ಪ್ರಣವಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಹಿಮೆಯಂ ತಿಳಿಪೆ ಸ

ದ್ಗುಣಿಯಪ್ಪ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಭೂಪನ ಕಥಾ

ಭಣಿತೆಯಂ ದ್ರಾವಿಡದೊಳೆರೆದುದಂ ಕನ್ನಡದಿ ಪೇಳ್ವೆನಾಲಿಸಿ ಸುಜನರು (೧–೧೦)

ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವೆನು ಎಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. "ಯುವತಿಯ ಸುತನು ತನ್ನ ಕುಮಾರನ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಹತನಾಗಲು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ತನ್ನ ಮಗನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವನು. ಅವನ ಜೊತೆ ಉಳಿದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಎಂಟು ತಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು.

ಸಂಧಿ ೨. ಗದ್ದುಗೆಯನಿಳಿ ತಂದೆ

ಮರಕತಮಯವಾದ ವೃಷಭಧ್ವಜ ಪರುಷಮಣಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕೋಟೆಯ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು, ಬೈರಾಗಿಗಣಗಳ ಯೋಗಿಗಳು, ಮುನಿಗಳು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಾವಪರವಶರಾಗಿದ್ದರು. ಶಿವನು ಸಿಂಹಾಸನರೂಢನಾಗಿದ್ದನು. ಗಜಮುಖನನ್ನು ಕರೆದು ಶಿವನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಶಖಿವಾಹನನಾದ ಗುಹನನ್ನು ಕರೆದು ಶಿರವನ್ನು ನೇವರಿಸಿ ಮುದ್ದುಗೈದನು. ರಂಗಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಿ ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಶಿವನು ನೃತ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಹೇಳಿ, ಕುಮಾರ ಗುಹ(ಷಣ್ಮುಖ)ನನ್ನು ಅಪಾದಮಸ್ತಕದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಎದ್ದು ಶಿವನಿಗೆ ನಮಿಸಿ ನಿಂತನು. ಏಕೆ ನಿಂತಿರುವೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ? ಎಂದು ಶಿವನು ಕೇಳಲು ದೇವ, ಕುಮಾರನಾದ ಗುಹನಿಗೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಲಿಸಲು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ತಾವು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಿರಿ. ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗುಹನನ್ನು ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಅಕ್ಷರಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ವರ್ಣಬೀಜವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದೆನು. ತಕ್ಷಣವೇ ಷಣ್ಮುಖನು ನನ್ನ ಕೈವಿಡಿದು ಇದರ ಅರ್ಥ ಕೇಳಿದನು–

ಮೊದಲನ್ವಯಂಗೇಳ್ವ ಮಾತು ಲಘುವೆನಲೆನ್ನ

ಗದಱುತ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ ಪು

ಟ್ಟಿದ ಸಪ್ತದಿವಸದೊಳೆ ತಾರಕಾಸುರನ ಕೊಂದದಟನೆನ್ನಂ ಬಗೆವನೇ। (೨-೯)

ನಾನು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನು. 'ಜಡಮತಿಯೇ' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವನಯ್ಯ. ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾನು ಅರಿಯೆನು. ನೀವೇ ಅವನಿಗೆ ಅರುಹಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದನು. ಶಿವನು ತನ್ನ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಷಣ್ಮುಖನು ಕೈಮುಗಿದು–

"...ಗಂ

ಗಾಕಾಂತ ಕೇಳಯ್ಯ ಬೊಮ್ಮನಂ ಜಡನೆಂದುದೆನ್ನದಪರಾಧಮೆನಲು।

ಈ ಕಟಕಿ ಬೇಡವ್ವೈ ಪ್ರಣವಕೆನಿತುಸಿರೆನೆ ಮ।

ಹಾ ಕೋಟಿ ಪನ್ನೆರಡೆನಲ್ಕೆ ಚಿಂತಿಸಿದಂ ಪಿ

ನಾಕಿ ಮಜ್ಜಿಹ್ವೆಯಿಂದಾವ ಕಾಲದೊಳು ಪೊಱಮಟ್ಟವಗೆ ಸಾರ್ದುದೆಂದು॥" (೨-೧೧)

ಎಂದನು. ಇವನಿಗೆ 'ಮಹಾಕೋಟಿ ಹನ್ನೆರಡು' ಶ್ಲೋಕಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಿತೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು. "ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಯುಗಗಳ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಜಲಚರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ನವಿಲ್ಮುಡಿಯ ಪುಷ್ಪದಲ್ಲಡಗಿ ಚೋರತನದಿಂದ ಕೇಳಿರುವನು" ಎಂದರಿತ ಶಿವನು ತನ್ನ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಎಲೆ ಚಪಲನೇ, ಓಂಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸು ಎನ್ನಲು–

.... ಗದ್ದುಗೆಯನಿಳಿ

ತಂದೆಯಾಂ ಮೇಲಿರ್ದು ಪೇಳ್ವೆನೆನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿ

ನಿಂದೆ ಹದಿನಾಱು ಸಾಸಿರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟೆಂದು ಗುಹನಂ ಶಪಿಸಿದಂ॥ (೨-೧೨)

ಕುಮಾರನ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಕೋಪದಿಂದ ಶಿವನು, ನೀನು ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಜನಿಸೆಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟನು. ಗಣಂಗಳೆಲ್ಲರೂ ಹೆದರಿ ಕುಮಾರನು ಈ

ಶಾಪವನ್ನು ತಾಳಲಾರನು ಎಂದರು. ನೀವು ಇವನೊಂದಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿಯೆಂದು ಅವರಿಗೂ ಶಪಿಸಿದನು. ಆಗ ಗಣಂಗಳು–ಈ ಬಾಲಕನಿಂದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ಸ್ತೋತ್ರಗೀತಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಹ ಒಂದೇ ಒಂದು ಜನ್ಮ ಈತನಿಗೆ ಸಾಕು' ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಶಿವನು ನಗುತ್ತ ನನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶಾಪವುಂಟೆ? ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸಲು ಜನಿಸಿ ನನ್ನ ಭಕ್ತಸಮೂಹದ ನಡೆ–ನುಡಿಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ವಾಗೀಶನಾಗುವಂತೆ, ಷಣ್ಮುಖನನ್ನು ತಿರುಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಕುಮಾರನು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶಿವಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಕಾಕುಜೈನರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಲ್ಲಿ ಶೈವಭಕ್ತನಿಷ್ಠನಾದ ಕೂನಪಾಂಡ್ಯನ ಮಂತ್ರಿ ಕುಲಚ್ಚರೆಗೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು.

ಸಂಧಿ ೩. ಮದ್ದುಗರು ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದರ್

ತಿರುಜ್ಞಾನಿಸಂಬಂಧಿಗಳು ಕುಲಚ್ಚರಿಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಎಲೈ ಕುಲಚ್ಚರಿಯೇ ಮೇರುಪರ್ವತದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಉತ್ತಾನಪಾದನೆಂಬ ರಾಜಋಷಿಯ ಸುತನಾದ ಭರತನಿಂದಾಗಿ 'ಭಾರತವರುಷ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಗ್ಯನಿಧಿಯೆನಿಸಿದ ಈ ಚೋಳದೇಶವು ಸರ್ವಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಶಿವನ ನಾರಿಯಾದ ಗಂಗೆಯ ಅವತಾರವಾದ ಕಾವೇರಿಯಿಂದಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂಥ ಅಮೋಘ ಚೋಳದೇಶದ ಪುಣ್ಯದ ನಿಧಿಯೆಂಬಂತೆ ನೀತಿ, ಸನ್ಮಾರ್ಗ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿಯೇ 'ಧರ್ಮವತಿ'ಯೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವು ಚೋಳನಾಡಿನ ಸೈಪಿನ ಕರಂಡದತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಧರ್ಮದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸನೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು. ಈತನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಅಮೃತಮತಿಯು ರೂಪಿನಲ್ಲಿ ರತಿ, ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ, ಪತಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಬಲ್ಲವಳಾಗಿದ್ದಳು. ಸದಾಕಾಲ ಶಿವತತ್ವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪ್ರಣವದಂತೆ ನಿಷ್ಣಾತನಾದ ಪತಿಮೋಹಿಯೆಂಬುವವನು ಈತನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದನು.

ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಈಶನೆಲೆಯಾದ ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜಗದೊಡೆಯ ಶಿವನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗಿರಥಿಯ ಪಾವನೋದಕದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಮಹದಾಸೆಯಿಂದ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯು ಸಚಿವಸಮೇತನಾಗಿ ಬಂದು–

ಕರಕಮಲಮಂ ಮುಗಿದು ಜೀಯ ನೀವಿರ್ದ ಮಂ
ದಿರವಲಾ ಕಾಶಿ ತತ್ತೀರ್ಥವೆಯ್ತಪ್ಪುದೆಂ
ದರರೆ ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಧರ್ಮವತಿಗೊಳ್ನೂಱು ಗಾವುದದೊಳೆಡೆಗುಂದದೆ।
ವರ ಮಕುಟವರ್ಧನರ ನಿಲಿಸಲೋರೊರ್ವರ್ಗೆ
ಪರಮ ಜಲಮಂ ಕನಕ ಘಟದೊಳೆಯ್ದಿಸಲು ಶಂ
ಕರನ ಪೂಜೆಯನೆಸಗಿದಂ ರಾಯನೆನಲುಳಿದ ಪಡೆಯನಿನ್ನಾರೆಣಿಪರು॥ (೩-೧೨)

ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಏಳ್ನೂರು ಗಾವುದ ದೂರವಿರುವ ಗಂಗಾನದಿಯವರೆಗೆ ಸಾಮಂತ ಅರಸರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಭಂಗಾರದ ಬಿಂದಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೊರಸಿ ಧರ್ಮವತಿಗೆ ತರಿಸಿ ಮಂತ್ರಿಯು ಅರಸನಿಗೆ ನೀಡಿದನು. ಇಂಥ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿರಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಆತನ ಗುರು ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಬಂದರೆಂಬ ಕಹಳೆಯ ಕೂಗು ಕೇಳಲು "ಮದ್ಗುರು ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದರೆಂದು" ಶರಣಗಣತತಿಯೊಡನೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಗುರುವಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದನು. ಸಿಂಹಾಸನರೂಢರಾದ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಪಾದಗಳಿಗೆರೆಗಿದ ಅಮೃತಮತಿ ಮತ್ತು ರಾಜ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು ಹರಸಿ ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಕೇಳಿರಿ ಎಂದರು. ಅರಸನು 'ನೀವೇ ಶಿವಂ' ಗುರುವೇ ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಿರ್ಮಲ ಬೋಧೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವೆ. ಎನ್ನಲು ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಸಂಧಿ ೪. ಪರ್ಬಿತ್ತು ಶುಭವಾರ್ತೆ ಧರೆಗೆ

ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಚೋಳ ಅರಸನಿಗೆ ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರಲು ಅರಸನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಅಮೃತಮತಿಯು ತನ್ನ ಪುತ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಗುರುಕೃಪೆಯಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ಕೆಳದಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಮಗನನ್ನು ನನ್ನ ಕಂದನೆಂದು ಬಗೆದು ಸಲಹುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ಈ ಒಂದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಣ್ಣು ಪಡೆವೆನೆಂದು ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಆನಂದಿತಳಾಗಿ ಗುರುಪಾದಕ್ಕೆ ವಂದಿಸಿ ಪುತ್ರವರವನ್ನು ಬೇಡಿದಳು. ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಕರ್ಪೂರ ಯೋಗ, ತಾಂಬೂಲ ಪ್ರಸಾದದೊಡನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯನಿತ್ತರು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಶಿವಪೂಜಾನಿಷ್ಠನಾಗಿ, ಶಿವಶರಣರಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತ ಮಾರ್ಕಂಡೆಯ ಪುರಾಣಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತ ಸತ್ಯ, ಸದ್ಗುಣ, ಶಾಂತಿ, ವೀರ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಾನ್ವಿತದಿಂದ ಐವತ್ತಾರು ದೇಶಗಳರಸರಿಗೆ ಅರಸನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನಿರ್ಮಲ ಧರ್ಮಸಂಪನ್ನಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ರಾಜರುಗಳ ರಾಜ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕೀರ್ತಿಮಾನಿನಿಯು, ಶಿವನ ಭುಜಬಲದಂತೆ ದಶದಿಕ್ಕಿಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಳು.

ಗುರುಮಂತ್ರವಾಣಿಯಂತೆಯೇ ಅಮೃತಮತಿಯು ಗರ್ಭವತಿಯಾದಳು. ರಾಣಿಯು ಶಿವನ ಪೂಜೆಗೆ ತೊಡಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭತೋರಿತು. ಕೆಳದಿಯರು ಅರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಮಗೆ ಚೆಲ್ವಕುವರನುದಯಿಸಿದನೆಂದು ಶುಭವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಪುರಜನರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದರು. ಬೀದಿಬೀದಿಗಳನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿದರು. ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಆಗಮಿಸಿ ಮಗುವಿಗೆ ಲಿಂಗೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಮಹಾರಾಣಿಯು ಮಿತವಚನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷರನ್ನು ರಾಮಲಕ್ಷಣ, ನಕುಲ–ಸಹದೇವ, ದೇವಯ್ಯ–ರೇಚಯ್ಯರಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿದಳು.

ಸಂಧಿ ೫. ಸುಖದಿಂ ವಸಂತಮಾಸವ ಕಳೆದನು

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ವಸಂತಮಾಸವನ್ನು ಕಳೆದನು. ಈ ವಸಂತಮಾಸದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಮತ್ತು ಅಮೃತಮತಿ ವನವಿಹಾರ ಮಾಡಿದರು. ಫಲ–ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ವಸಂತಮಾಸದಲ್ಲಿ ರಾಜ–ರಾಣಿಯರು ಶಿವಾಪೂಜಾ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಸಿತಲೇಪನಮಾಡಿ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಪದ್ಮಾಸನರೂಢರಾದರು. ತಮ್ಮ ಕರದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಿಡಿದು ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಮಾಡಿ ಸುಖದಿಂದ ವಸಂತಮಾಸವನ್ನು ಕಳೆದರು.

ಸಂಧಿ ೬. ಪಕ್ಷಿಗೇತಕೆ ಪಾಶುಪತ?

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ವಸಂತಮಾಸವನ್ನು ಕಳೆದು ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮರಳಿದನು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಶಬರನಾಯಕನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೆಡೆಗೆ

ಬಂದು ನಮಿಸಿ ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನೊಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿ 'ಜೀಯ ಬಿನ್ನಪ, ದಕ್ಷಿಣಾಂಬುಧಿಯ ಸೀಮೆಯ ಕಿರಾತನಗರದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಕಾಳಮೇಘನು ತಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸುಖದಿಂದಿರುವನು. ಕಾಳಮೇಘನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿರಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಸಿಂಹಳ ದ್ವೀಪದಿಂದ ಸಿಂಹವೊಂದು ಆಟಾಟೋಪ ಮಾಡುತ್ತ ನಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ನಮ್ಮ ಒಡೆಯನು ಅದನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಅದರ ತಲೆಯಲ್ಲಿಯ ರನ್ನವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಇದರಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಸಿಂಹಳನೃಪನ ಸೇನೆ ರನ್ನವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಮ್ಮ ಒಡೆಯನ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಅರುಹಿದನು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆರಳಿದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದನು. ಆಗ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯು ಅರಸನಿಗೆ–"ನಿಮ್ಮ ಪಟು ವೀರವಡಬಂಗಾತನಾಂಪನೇ ಪಕ್ಷಿಗೇತಕೆ ಪಾಶುಪತವೆಂದನು." ನಾನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಸಿಂಹಳದರಸನನ್ನು ಹೆಡಮುರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ತಂದು ಹಾಕುವೆನೆಂದನು.

ಮಂತ್ರಿಯು ಚತುರಂಗಬಲಸೇನೆ ಸಹಿತನಾಗಿ ಸಿಂಹಳ ಅರಸನ ಮೇಲೆ ಎರಗಲು, ಭಯಗೊಂಡ ಸಿಂಹಳರಸ ಅನೇಕ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಇರ್ವರೂ ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಪತಿಮೋಹಿಯು ಒಪ್ಪಿ ಕುವರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮವತಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಅರಸನನ್ನು ಕಂಡು ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸಿಂಹಳದರಸನ ಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ಇಬ್ಬರೂ ಕುಮಾರರಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಮಿತವಚನ–ಕಮಲೆ, ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ–ಕುಮುದಿನಿಯರ ವಿವಾಹವು ಸಕಲ ರಾಜರುಗಳ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗಿತು.

ಸಂಧಿ ೭. ಇಂದು ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪದೆನ್ನದು

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಶಿವಲಿಂಗದರ್ಶನ, ಪೂಜೆ, ಜಂಗಮರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಳೆಗಾಲ, ಶರತ್ಕಾಲ ಕಳೆದು ಶಿಶಿರಕಾಲ ಆಗಮಿಸಿತ್ತು. ಬ್ರಹ್ಮಸಭೆ, ಇಂದ್ರಸಭೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಓಡ್ಡೋಲಗಕ್ಕೆ ಅರಸನು ಬಂದು ಸಿಂಹಾಸನರೂಢನಾದನು. ಅರಸನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮರೆಯದಿರಲೆಂದು ಪುಷ್ಪದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕೋಲುಗಳಿಂದ ಸೇವಕರು ತಿವಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಓಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾಗ್ಮಿಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾಮಂತ

ಅರಸರು ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಬಂದ ಸಿಂಧುದೇಶದ ಅರಸನು ಕೈಮುಗಿದು ತಾನು ತಂದಿರುವ ಮನೋರಥವೇಗದಲ್ಲಿ ಓಡುವ ಎರಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆನಂದಿಸಿದರು. ಅರಸುಕುಮಾರರು ಆ ಹಯಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಇವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುದುರೆಗಳೆಂದು ಅರಿತರು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಆನಂದದಿಂದ ಮಿತವಚನನಿಗೆ–

...ಅಣ್ಣಯ್ಯ ಕೇಳಿರ್ವರಿವನಡರಿಯಾ

ವಿಂದು ವೈಹಾಳಿಯಂ ಮಾಡವೇಳ್ಕೆಂದು ಕಿಱುನಗೆ ಮೊಗದೊಳೆಸೆಯೆ ನುಡಿದಂ॥(೭–೨೮)

ಕೇಳಿದನು. ಮಿತವಚನನು–ತಮ್ಮನೇ ನೀನು ಅರಿಯೆಯಾ? ತಂದೆಯು ಉಳಿದ ನೃಪರಂತಲ್ಲ. ಶಂಕರನ ಭಕ್ತರಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪಾದರೆ ಮನ್ನಿಸಲಾರನು. ಉಳಿದ ರಾಜರಂತೆ ನಾರಿಸುತಮೋಹಿಯೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಮಲುಹಣಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಮಲುಹಣನು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕಂಡನು. ನೀನು ಅರಿತು ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದನು. ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನವರೆಂದು ಮೋಹವುಂಟೆ? ಅಪರಾಧಿಗಳು ಯಾರೇ ಆದರೂ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೇ ಬಿಡುವರೆ? ಎಂದು ತಮ್ಮನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು. ಆದರೂ ಉತ್ಸಾಹ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು–ಶಿವನು ಯಕ್ಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಟ್ಟ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅಲುಗಾಡಿಸಲಾಗಲಲ್ಲಿ. ಶಿವನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಷ್ಟಗಳುಂಟೆ ಎಂದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಮಿತವಚನನು ವೈಹಾಳಿ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ–

...ಕೇಳಣ್ಣ ವೈಹಾಳಿ ಬೇ

ಡೆಂದೊಡಾಂ ನಿಲ್ಲೆಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪದಂಗಳಾ

ವಂದಂಗಳಪ್ಪವೆಂಬುದನಱಿಯಬಾರದಾ ಕಂದರ್ಪಹರನೆ ಬಲ್ಲಂ।

ಇಂದು ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪದೆನ್ನದು ಕೇಳು

ಸಂದೆಗಂ ಬೇಡವೇಳೆಂದೊಡಂಬಡಿಸಿರ್ವ

ರೊಂದು ಚಿತ್ತದೊಳು ಗಂಭೀರಭೇರಿಗಳೊದಱಲೆಂದಲ್ಲಿ ನಿರವಿಸಿದರು.(೭–೩೩)

ಅವನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಸಂಧಿ ೮. ಆರು ನೀನೆಲೆ ತಾಯೆ?

ಅರಸು ಕುಮಾರರ ವೈಹಾಳಿ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನೋಡಲು ಚತುರಂಗ ಬಲಸೇನೆ, ಪುರಜನ, ಈಶಭಕ್ತರು, ಮಾರ್ಗದೆಡಬಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಪುರದ ವನಿತೆಯರು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಕುಮಾರರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವೈಹಾಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಜನರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಹೋಯೆಂದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿದರು. ಬೀದಿಯನ್ನು ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾಟಿ ಜಿಂಕೆಯಂತೆ, ವಾಯುವೇಗದಂತೆ, ಮನೋವೇಗದಲ್ಲಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವೈಹಾಳಿಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಶರಣಕುಲ ಹಾರೈಸಿತು. ಮಂದಾರಪರ್ವತ, ಕನಕಾಚಲ, ರಜತಗಿರಿ ಮತ್ತು ಶಾಂಭವಲೋಕವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಮರಳಿ ಪುರಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಮರಳಿಬಂದ ಕುಮಾರರಿರ್ವರನ್ನು ನೋಡಲು ಅನೇಕರು ಪುರದ ರಾಜಬೀದಿಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಬಿಡವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿ ಇಂದ್ರನ ಲೋಕವನ್ನು ನಾಚಿಸುವಂತಿತ್ತು.

ಶಿವಭಕ್ತೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಐದು ವರ್ಷದ ಮಗುವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಪುರದ ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಗೆ ನೀರು ತರಲು ಹೋಗಿದ್ದಳು. ರಾಜಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಮಗುವು ಬೀದಿಯೆಡಗೆ ಬಂತು. ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಕುಮಾರರನ್ನು ನೋಡಲು ಕಾಯ್ದುನಿಂತ ಜನಸಮುಹದಲ್ಲಿ ಮಗು ನುಗ್ಗಿತು. ಕುಮಾರರ ಬರುವಿಕೆಗೆ ನಿಂತ ಜನವೆಲ್ಲವೂ ಬೆರಗಿನಿಂದ ಗದ್ದಲಮಾಡಲು ಜನರ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮಾರ್ಗಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಗು ಬಿದ್ದಿತು. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಕಂಡು ನೀಡುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿದನು. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಲಕನು ಕೈಯೂರಿ ಎದ್ದೇಳುತ್ತಿರಲು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ ಖುರುಪುಟ ಮಗುವಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ಬಡಿದು ಶಿರಹರಿದು ಪುಟನೆಗೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಪುರಜನರು ಹರಹರ ಮಹಾದೇವ, ಮಂಡಲಾಧಿಪನ ಕುವರರು, ಶಿವನ ಭಕ್ತರ ವಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗಿದರು. ಪುರಜನರು ಮಗುವಿನ ರುಂಡ-ಮುಂಡವನ್ನು ಕಂಡು ಮರುಗುತ್ತ ಹಿಂದೆ ಮಾರುಡುಗೆಯ ನಾಚಿತಂದೆ ವೆಲುನಾಡಚೋಳ ಮಹಾಶಿವಭಕ್ತರು. ಅವರು ಶಿವದ್ರೋಹಮಾಡಿದವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ರಾಜಕುಮಾರರಿಗೇನು ಕಾದಿದೆಯೋ ಶಿವಶಿವ ಮಹಾದೇವ ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮಗುವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಹೆದರಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿ ಹಮ್ಮೈಸುತ, ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ಮಗುವನ್ನು ಕುರಿತು "ಶಂಕರಾ ಯಾವೆಡೆಗೆ ಪೋದೆ ಮಗನೇ ಮಗನೆಯೆನುತೆ ಪರಿದಾಡಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರ್ದಳು"(೮-೧೬) ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಪುರಜನರು ಮರುಗುತ್ತ ಆಕೆಗೆ ಅರಸುಕುಮಾರರ ಕುದುರೆಯ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಓರ್ವ ಸುತನು ಸತ್ತಿರುವನು ಎಂದರು. ಹಾ! ಮಹಾದೇವ ಎನ್ನ ಕಂದನನ್ನು ಕೊಂದವನು ಆವನೋ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತ–

ಮುತ್ತಿರ್ದ ಜನವ ಬಗಿದೊಳಪೊಕ್ಕು ಪರಿವುತಿಹ
ನೆತ್ತರಂ ರುಂಡಮಂ ಮುಂಡಮಂ ಕಂಡು ಹಾ!
ಮತ್ತನುಜ! ಹಾ ಕಂದ! ಹಾ ಮುದ್ದು ಮಗನೆ! ಹಾ! ಹಾ! ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದೊಱಲುತೆ!
ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾತಲೆಯನೆರ್ದೆಯ ಗುಂಡಿಗೆಯೊಳಮ
ರ್ದೊತ್ತಿ ಶಿವದೋಯೆಂದು ತನುವ ನಿಳೆಗೀಡಾಡಿ
ಮತ್ತೆದ್ದು ಬಿದ್ದು ಹೊರಳುತ್ತ ದುಃಖದ ಕಡಲನೀಸಾಡುವಂತಿರ್ದಳು॥(೮-೧೯)
ಶಂಕರನ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ದುಃಖದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ–
ಎಲೆ ಮಗನೆ ನಿನ್ನಯ ವಿಲೋಚನಂ ಕಂದಿದುವೆ
ಸಲೆ ಶಶಿಯ ಪೋಲ್ವ ಮುಖವೆಯ್ದೆ ಕೊರಗಿತ್ತೆ ಮಂ
ಗಲಸೌಮ್ಯವಱತುದೆ ಗುರುಕೃಪೆಯದೇನಾಯ್ತು ಸಕಲಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗೆ'।(೮-೨೦)
'ಚೀಟಿ ಬಿದ್ದೊಱಲಿ ಪಿಂದಕ್ಕಳಿದ ತನ್ನ ಸುತ
ರಾಱುಂಡ ತಾಣದೊಳಗಾರುಂಡಮಂ ಬೈತು
ನೀಱನೇ! ಸುಕುಮಾರನೇ! ಚೆಲ್ವಕಂದ! ಹಾ! ಹಾ! ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದೊಱಲುತ।
ಸೀಱುತಳವಳಿವುತ್ತ ಸರ್ವರ್ಗೆ ಕರುಣಮಂ
ತೋಱುತರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಗಿ ನಡೆದು ನೆಱೆ
ಗಾಱಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನರನಾಥ ಶಿವದೋ ಎಂದು ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟಳು(೮-೨೧)

ಈ ಮೊರೆಯನ್ನಾಲಿಸಿದ ಅರಸನು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಶಿವನ ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಬಂದ ವ್ಯಥೆಯಿದೆಂದು, ನೊಂದು ಶಿವನೇ ಬಲ್ಲನು ಇದರ ಬಗೆಯೆನೇಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದಾಗಲೇ ಸೇವಕನು ಬಂದು ನೀವೇದಿಸಿದನು–ಬಾಗಿಲೊಳು ಓರ್ವ

ಅಬಲೆ ಮಗುವಿನ ದೇಹದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಶಿರವನ್ನಿಡಿದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವಳು ಎಂದನು. ಸಭಾಮಂಟಪಕೆ ಕರೆ ತರಲು ಹೇಳಿದ ಅರಸನು ಅವಳನ್ನು ಕರುಣದಿಂದ ನೋಡಿ–

ಆರು ನೀನೆಲೆ ತಾಯೆ ಪಟೆದಿರ್ದ ತಲೆಯಾತ

ನಾರು ಚೆಲ್ವಣುಗನಂ ಕೊಂದ ದುಷ್ಕೃತಕರ್ಮಿ

ಯಾರು ಶಿವ ಶಿವ ಪೇಳ್ವದೆನಲೆದ್ದು ಭೂಪಂಗೆ ಕರಕಮಲಮಂ ಮುಗಿವುತಾ।(೮–೨೪)

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ದೇವ ನಿಮ್ಮಯ ಈ ಹಿರಿಯ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಾರ್ತಂಡನೆಂಬ ಶೈವಸಂಪನ್ನ ಶೆಟ್ಟಿಯು ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಸೇವೆಯೇ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದವನ ಪತ್ನಿ ನಾನು. ಆರು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖದಿಂದ ಇದ್ದೆವು. ನನ್ನ ಪತಿಯೊಮ್ಮೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆಂದು ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಹಡಗು ಮುಳುಗಿ ಪತಿ ಸಮೇತ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆನು. ಪತಿ ಕಾಲವಾಗುವಾಗ ನಾನು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಬಿಣಿ. ಪತಿಯ ಸಾವಿನ ನಂತರ ಇರುವ ಆರು ಮಕ್ಕಳು ಮಡಿದರು. ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದಿಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಬಂದು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ನಿನಗೊಬ್ಬ ಸುಕುಮಾರ ಜನಿಸುವನು. ಅವನು ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ತೋರುವನು. ಚಿಂತಿಸದಿರು ಎಂಬ ದೈವಮಾತಿನಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮರೆತು ಮಗು ಶಂಕರನಿಂದಾಗಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿದ್ದೆನು. ನಿಮ್ಮ ಕುವರನ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಎನ್ನ ಮುದ್ದ ಕುಮಾರ ಬಲಿಯಾದನು ಎಂದು ರೋದಿಸಿದಳು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಈ ಹಿಂದೆ ಮನುಚೋಳನು ಪಶುವಧೆ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು, ಕರವೂರ ಚೋಳನು ಭಕ್ತನಿಗೆ ತಲೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನು ಬರ ಹೇಳಿದನು.

ಸಂಧಿ ೯. ಹೋ ಹೋ! ತವಕಮೇತಕೌ?

ಶಿವಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರಸುಕುಮಾರರು ರಾಜಸಭೆಗೆ ಹೋಗಿ ತಂದೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ನಮಿಸಿದರು. ಅರಸನು ಕೋಪೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಮೂಜಗಕ್ಕು ದುಷ್ಕಿರ್ತಿ ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಯೌವನದ ಮದದಿಂದ ಶಿವಭಕ್ತನನ್ನು ಕೊಂದಿರುವಿರಾ? ಶಿವಾಚಾರದೊಳು

ದುರ್ನೀತಿ ನೆಲೆಸಿದಂತೆ ಸತ್ಕುಲದೊಳು ನೆಲೆಸಿರುವಿರಿ. ನೀವು ಮಾಡಿದ ಪಾಪದಿಂದ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿರಿ. ಬಾಲಕನನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಖುರಹತಿಯಿಂದ ಕೊಂದವರಾರು? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಮಿತವಚನನು ಜೀಯ ನಾವೀರ್ವರು ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬರುತಿರಲು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡವಿಬಿದ್ದ ಬಾಲಕನನ್ನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಕುದುರೆ ದಾಟಿಬಂತು. ನನ್ನ ಕುದುರೆಯ ಖುರಹತಿಯಿಂದ ಕುವರನು ಮಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಕುವರನ ತಲೆಗೆ ನನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದೇ ತನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯೆಂದನು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಮಿತವಚನನ ಶಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಕೈಮುಗಿದು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು ತಂದೆ. ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭೋಗಿಯೆಂದು ಫಣಿಪತಿಯು ಕೋಪತಾಳನೆ? ಇಂದು ವೈಹಾಳಿ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಿಗೆ "ನಿನ್ನಿಂದ ಬಂದಪರಾಧವೆನ್ನದೆಂದಾಡಿದೆಂ" ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದುಂಟಾದ ಅಹಿತಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಕಾರಣ. ಶಿವಭಕ್ತ ಶಂಕರನ ಶಿರಕ್ಕೆನ್ನ ತಲೆಯ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು ತಂದೆ ಎಂದನು. ಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಅರಸನು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಮಗನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ ಅರಸನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರಲಾರದೇ, ಕುಮಾರನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಲಾರದೇ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುತ್ತಮವೆಂದು, ಸತ್ಯಪಾಲನೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ತಾನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತ ಅವನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ಪುರಜನ ಮರುಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಶಿವಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ವಧೆಗೊಳಗಾಗಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದನೆಂಬ ವಿಷಯ ಕೇಳಿ ತಾಯಿ ಅಮೃತಮತಿ ಓಡೋಡಿ ಬಂದಳು. ತಾಯಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಿಸಿ, ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು–ನನ್ನ ಶಿರಚ್ಛೇದವಾಗುವಾಗ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಮರೆವೆನೆ? ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಗುರುಕರುಣೆಯಿಂದ ಬಾಲಕನನ್ನು ಪಡೆದು ನಡು ಯವ್ವನದಲ್ಲೆ ತಂದೆಯೇ ತಲೆಕಡಿಸಿದನೆಂದು ಮರುಗಬೇಡ ತಾಯಿ ಎಂದನು. ಮಗನ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಅಮೃತಮತಿ ಚಿಂತೆಯನೇಕೆ? ಸತ್ಯವನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು ಶಿವಭಕ್ತನ ತಲೆಗೆ ತಲೆಕೊಡುವ ಕಂದನನ್ನು ಪಡೆದ ನಾನೇ ಧನ್ಯ. ನಿನ್ನನ್ನು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ನನ್ನ ಪತಿ ಭಕ್ತನಿಗೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯೊಪ್ಪಿಸುವನು. ನಿನ್ನನ್ನು ತವರೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹೆತ್ತವ್ವೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಮುದ್ದುಗೊಡು ಹೋಗು ಎಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು.

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ತಂದೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಲು, ಚೋಳ ಅರಸನು ಇವನ ಶಿರಚ್ಛೇಧ ಮಾಡಲು ಮಂತ್ರಿಕೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದೆ ಎಂದನು. ಸಭಾಸದರು ನಿಮ್ಮಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರಲಾರದೆ

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಛೇದ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೆಂದರು. ಅರಸನು, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಸೇವಕನನ್ನು ಕರೆದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ತಮ್ಮಾಜ್ಞೆಯೆಂದು ಸಂದಾಯಿಯು ರಾಜಕುಮಾರನ ತೋಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಪುರಜನರು ಶಿವಶಿವಾಯೆಂದು ಗೋಳಿಡುತ್ತ ಮರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಸಿಂಧೂರಾಜನಾದರೂ ಏಕೆ ಬಂದನು? ಕುದುರೆಗಳನ್ನೇಕೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ? ಅರಸನಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೇಕೆ ಕೊಟ್ಟ? ಯಾಕಾದರೂ ಈ ಅರಸುಕುಮಾರರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು? ಅರಸುಕುವರರ ತುರಗಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಶಂಕರನೇಕಾದರೂ ಮಡಿದ? ಇದರ ಪರಿಯನ್ನು ಬಸವರಾಜನೇ ಬಲ್ಲ ಎಂದು ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಟ್ಟಣದ ಬಹಿರುದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತಂದ ಸಂದಾಯಿಯು ಶಿವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ವಧೆಯಾಗಲು ಕುಳಿತ ಅರಸುಕುಮಾರನಿಗೆ ದೇವ ಚಿತ್ತೈಸಯ್ಯ ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನ್ನು ಮರೆಯದಿರು ಎಂದನು.

ಆ ವಚನಮಂ ಕೇಳ್ದು ನಸುನಗುತಲೆಲವೊ ಕೇ

ಳ್ವೈ ವರ್ಣಪಂಚಕದ ಮಂತ್ರಮಂ ಮಱೆದಾದೊ

ಡೀ ವೇಳೆಯಾವು ನುಡಿವವರಲ್ಲವೆನೆ ಜೀಯ ನುಡಿಯದಿರಲೇಕೆಂದನು। (೯–೨೧)

...ಈ ಮಂತ್ರವಖಿಳಮೂಲಸ್ತಂಭವಿಂತಿದರ

ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಖಡ್ಗಪುಟನೆಗೆವುದಲ್ಲದೊಡೆ ಪೂಮಾಲೆಯಪ್ಪುದೆಂದಾ॥ (೯–೨೨)

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲಾರೆ. ಕಾರಣ ಅರಸನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರದೇ ಮಂತ್ರಿ ಮಡಿದನು. ಅದರಂತೆ ನಿನ್ನ ಸೇವಕತನವು ಹಾಗೆಯೆ ಆಗುವುದು ಎಂದನು. ಸಂದಾಯಿಯು ನನ್ನ ಸೇವಕತನಕ್ಕೇಕೆ ಹಾನಿ ಎಂದು ಕೇಳಲು, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಖಡ್ಗಪುಟನೆಗೆಯುವುದಲ್ಲದೇ ಹೂವಾಲೆ ಯಾಗುವುದೆಂದು ಅರಸುಕುಮಾರ ಹೇಳಿದನು. ನನ್ನ ಭೃತ್ಯತ್ವ ಕೆಡಲಿ, ನೀನು ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೇ ಗಾಯದಿಂದ ಮರಣವಪ್ಪುದೇಕೆಂದು ಮರುಗಿ ನುಡಿದನು. ನಾನು ಗಾಯದಿಂದ ಮರಣವಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲದೆ ನಾನು ಗಾಯದಿಂದ ಅಳಿಯುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ನನಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂಬ ಹೆಸರಾದುದನ್ನು ಈಗಲೇ ತೋರುವೆನೆಂದನು. ಸಂದಾಯಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿದನು. ಮಣಿಮಯ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನಿಗೆ–

ಅದೆಯದೆ ಮಹಾದೇವ! ಹೊಯ್ದನಾ ಹೊಯ್ದನ
ಗ್ಗದ ಚೆಲ್ವ ಕುವರನಂ ತಲೆ ಬಿದ್ದುದಯ್ಯಯ್ಯ
ಮದನಾರಿ ಕೈಯ ಪಿಡಿಪಿಡಿ ನಿನ್ನರೂಪುದೋಟೆಂದಗಜೆಯಾಗಸದೊಳು।
ಒದಱಿ ಹೋ ಹೋ! ತವಕಮೇತಕೌ ಮುಂದೆ ಕಾ
ರ್ಯದ ನಿಷ್ಠೆಯುಂಟಬಲೆಯೆಂದು ಮಣಿಮಯ ವಿಮಾ
ನದೊಳಭವನಿರ್ದು ಸಂತೈಸೆ ಸಂದಾಯಿ ಖಡ್ಗವ ಜಡಿದು ಬೊಬ್ಬಿಟುವುತಾ (೯-೨೪)

ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿದೇವಿಗೆ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಯಕನಿಷ್ಠೆ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿದೆ ನೋಡೆಂದು ಸಂತೈಸುವಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿಯ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಮಂಡಿಸಿತು. ಆ ಶಿರವನ್ನು ರಾಜಸಭೆಗೆ ತಂದು ರಾಜಕುಮಾರನ ತಲೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದನು.

ಸಂಧಿ ೧೦. ಅಮ್ಮ ನಿನಗಾರಾ ಬದುಕಬೇಕು

ಸಂದಾಯಿಯು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವು 'ನಮಶ್ಶಿವಾಯೆ'ವೆಂದು ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸುರದುಂದುಭಿ ಮೊಳಗಿತು. ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಠಿಯಾಯಿತು. ಗಿರಿಜಾಸಮೇತನಾಗಿ ಪರಶಿವನು ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಈ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಂದಾಯಿಯು ರಾಜಸಭೆಗೆ ಬಂದು ಅರಸನಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಲು ಅರಸನು ಈ ಶಿರವೇಕೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಬಗೆಯೇನು ಹೇಳು ಎಂದನು. ಮನವನ್ನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುದುದಕ್ಕೆ ಹೀಗಾಯಿತೆಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಸಂದಾಯಿಯು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದನು. ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಸುಂದರ ಅರಸುಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದ ಮಂತ್ರಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರಿದುದನ್ನು ರಾಜಸಭೆ ಹೊಗಳಿತು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಗೆ-ತಾಯಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ಒಂದು ತಲೆಗೆ ಎರಡು ತಲೆಗಳಿವೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿರಿಸಿದನು. ಎರಡು ತಲೆಗಳು ಕಲಿಗಣೇಶ್ವರನು ಶಿವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕರ್ಣಮಂತ್ರಗಳೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಎರಡು ತಲೆಗಳ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಂಕರನ ತಲೆಗೂ ಜೀವ ಬಂದು ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸತೊಡಗಿತು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು-

...ಭೃತ್ಯನೇ ನಿನಗೆ ಸಂದಾಯಿ ಮನ್ಮಹೇ

ಶ್ವರನವನ ತಲೆಗೆ ಪಳಿಯೆನ್ನ ತಲೆಯೆಂದರಿದು

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮಡಗಿದರೆ ಮುತ್ತಲೆಯೊಡನೆಯೊದಜುತ್ತು ಶಿವಮಂತ್ರವಾ(೧೦-೬)

ಅರಸನೆ ನನ್ನ ಕುಮಾರನ ತಲೆಗೆ ನಿನ್ನ ಕುಮಾರನ ತಲೆ ಸರಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಯ ತಲೆಗೆ ನನ್ನ ತಲೆಯೇ ಪಳಿಯೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಮೂರು ತಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ತಲೆಯು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರ ಶಿರವನ್ನು ತರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಡಲು ಅವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿದವು. ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ, ಸಂದಾಯಿ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಮಿತವಚನನ ತಲೆಗಳು ನಡುವೆ ಜ್ಞಾನಿ ಶಂಕರನ ತಲೆ ಗುರುಕಳಶದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತಿತ್ತು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ–

ಆ ನಾರಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ತಲೆಕೊಡಲು ಬೋಧೆಯಿದು

ತಾನೆನಗೆ ತಲೆಯಿವನೆಂದು ತರಿಸಲ್ಕಾ ಪ್ರ

ಧಾನಿಯ ಶಿರಕ್ಕೆಯಸು ಬಂದು ನಾಲ್ದೆಸೆಗೆ ಕಳಸಂ ನಾಲ್ಕು ತಲೆ ನಡುವಣ।

ಜ್ಞಾನಿ ಶಂಕರನ ತಲೆ ಗುರುಕಳಶವೆನ್ನ ತಲೆ

ಯಾ ನವ್ಯಕಳಶಕ್ಕೆ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂದಾ ಚೋಳ

ಭೂನಾಥನರಿದಿರಿಸಿದಂ ಮಂತ್ರದುಚ್ಚರಣೆ ಸಹಿತ ನಿಜಮಸ್ತಕವನು। (೧೦-೭)

ನನ್ನ ತಲೆ ಈ ನವ್ಯ ಕಳಶಕ್ಕೆ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಅದುವು ಮತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡತೊಡಗಿತು.

ಹರನೊಡನೆ ಶಂಕರನ ಮನವೊಂದುತಲೆ ಮಂತ್ರಿ

ವರನ ಸುಮಹೀಶನಿತ್ತಲೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೀ

ಶ್ವರನ ಕೈಲಾಸಮಂ ಮುತ್ತಲೇ ಸಂದಾಯಿ ನಿರುತನಾಗುತಲೆ ಶಿವನಾ

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ್ಯೆದುತಲೆ ಸತ್ಯದ ಸುಖವ

ನರಸನುಟಿ ಬಯಸಿ ಬಾಯಾಟುತಲೆ ಮಿತವಚನ

ನುರು ಚಿದಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತೇಳುತಲೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ತಲೆಗಳ ಕೊಟ್ಟರು॥ (೧೦-೯)

ಹರನೊಡನೆ ಶಂಕರನ ಮನವೆಂಬ ಒಂದು ತಲೆ, ಮಂತ್ರಿಯ ಸುಮಹೀಶನಿತ್ತ ಎರಡನೆಯ ತಲೆ, ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಈಶ್ವರನ ಕೈಲಾಸ ಮೂರನೆಯ ತಲೆ, ಸಂದಾಯಿಯ ನಿರುತ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಲೆ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಶಿವಭಕ್ತ ಐದನೆಯ ತಲೆ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಸತ್ಯದ ಆರನೆಯ ತಲೆ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನನ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಯಸಿದ ಏಳನೆಯ ತಲೆ ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳೂ ತಲೆಗಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಣಿಯು ಸೇವಕಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಎಷ್ಟು ಜನ ತಲೆಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಕೇಳಲು ಸೇವಕಿಯರು ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅರುಹಿದರು. ರಾಜಸಭೆಗೆ ಬಂದು ಮಂತ್ರಪಠಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಏಳು ತಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅಮೃತಮತಿಯು–ಪಗಲ್ಚೋಳ, ನಿಜಲಿಂಗ, ಧೀರಚಿಕ್ಕಯ್ಯ, ಸುಕುಮಾರ ಚೀಲಾಳ, ಗಂಭೀರದಪ್ಪಣ್ಣ, ರಾಮಿತಂದೆ, ಜಂಜೂರ, ಮಾಕಾಶದೇವಂ, ಗೋವಿಂದ ಭಟ್ಟಾರಕ, ಶಿವಕ್ಷೀರಧಾರಾಭಿಷೇಕದ ಆಚಾರ ಬಂಕಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ನೆನೆವುತಾ ರಾಣಿ ಶಿವನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತ–

ಪಱುದಿರ್ದ ಕಂಠಸರಮಂ ಪಡೆವ ಗುಣ ಕೊರ

ಲ್ಗೊಱೆಯುತಿರೆ ಕೈವಿಡಿದು ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಪೆಱೆಯ ಬಾಂ

ದೊಱೆದಲೆಯ ಸರ್ಪಕುಂಡಲದ ಪಣೆಗಣ್ಣ ಪೊಸಬಿಸಗೊರಲ ಪಂಚಮುಖದ।

ಮೆಱೆವರ್ಧದೇಹದಗಜೆಯ ಗಜಾಜಿನವಸನ

ದುಱುವ ದಶಭುಜದುಡಿಯ ಪುಲಿದೊವಲ ತೊಡವಿನೊ

ಳ್ಪೆಱಕದಾಯುಧದೆ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣ ನಂದಿಯನೇಱುದಭವಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾದಂ। (೧೦–೧೪)

ತನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕೊರೆಯತೊಡಗಿದಳು. ಒಡನೆಯೇ ಪಾರ್ವತಿ ಸಮೇತನಾಗಿ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಹೂಮಳೆಯಾಯಿತು. ಸುರದುಂದಭಿ ಮೊಳಗಿತು. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಶಿವನು–

ಸತಿ ಕೇಳು ನಾವಿನಿಬರೊಳಗೊರ್ವನಸುವಿಗಾ

ಣತಿಯಿತ್ತೆವಮ್ಮ ನಿನಗಾರ್ ಬದುಕಬೇಕೆನಲು... (೧೦–೧೭)

ನಿನಗಾರು ಬದುಕಬೇಕೆನಲು ಕೇಳು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಪತಿ, ಪುತ್ರ, ಮಂತ್ರಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ಕೇಳದೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗನಾದ ಶಂಕರನಿಗೆ ಜೀವಕೊಡು ದೇವ ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಖವೆಂದಳು. ಭಕ್ತಸಂತೋಷವೇ

ಉನ್ನತವಾದದ್ದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದು ನಮಗೆ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಗಳಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಡಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಶಿವನು ಆತನಿಂದ ಇಷ್ಟು ಜನ ಮಡಿಯಬೇಕಾಯಿತು. ಆತನು ಬದುಕಿದರೆ ಉಳಿದವರೂ ಬಳಿಕ ಏಳುವರು, ಎನ್ನಲು ಎಲ್ಲರು ಬದುಕಿದರು. ದೇವವಾದ್ಯ, ಶರಣಘೋಷ ಮೊಳಗಿತು. ಮಹಾಮಸ್ತಕವನ್ನು ಪಡೆದ ಅವರು ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ಶಿವನನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಜಯಜಯ ಗಿರೀಶ, ರುದ್ರದೋರ್ದಂಡ, ಸುಚಿಧ್ವನಪಿಂಡ, ಜಗದ್ಗುರುವೇ, ಪರಪ್ಪರವೆ, ಸರ್ವಭವನೇ ಶಿವನೆ, ಮೃಡಮಹಾರಕ್ಷ, ಲಲಾಟಾಕ್ಷ, ಶಕ್ತಿನಿಜರೂಪ, ದೇಶಿಕಾಲಾಪ, ಪಂಚಕೃತ್ಯಸಂಸ್ತುತ್ಯವೆಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಶಿವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದನು. ಆಕಾಶದಿಂದಿಳಿದ ಮಣಿಖಚಿತವಾದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಳಿತು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು. ನಂದೀಶ್ವರನು ಸರ್ವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದನು. ಸಿಂಹಾಸನಾದೀಶ್ವರನಾದ ಶಿವನ ಸಭೆಗೆ ಸರ್ವರು ಬಂದರು. ಶಂಕರನು ಅಶ್ವದಿಂದ ಮಡಿದ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸಂದಾಯಿ, ಪತಿಮೋಹಿ, ಮಿತವಚನ, ಅಮೃತಮತಿ, ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಗಣಸಂಕುಲಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದನು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಹಾಗೂ ಅಮೃತಮತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿರೆಂದು ತನ್ನ ಸತಿಯರಾದ ಗಂಗೆ-ಗೌರಿಯರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಮಹಾವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆದನು.

೪.೩. ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತ ವಿರಚಿತ-ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ

'ಒದಿಪ' ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಂತೇಶನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ. ಇವನು ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಧೂಪದಹಳ್ಳಿಯವನು. ಮೇಗಳಗವಿಯ ಗುರು ಶಾಂತಲಿಂಗನ ಕರಸಂಭವನೆಂದು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಗಾರರು ಈತನ ಕಾಲಮಾನದ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನಿಗಿಂತ ಈಚೆಯ ಕಾಲದವನೆಂದು ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೬೧ರ ನಂತರದವನು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಕನ್ನಡ ಸಾಂಗತ್ಯಕವಿಗಳು' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈತನ ಕಾಲಮಾನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೮ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಚಾರಿತ್ರ' ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಜಿ.ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಅವರು ಈ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಕೃತಿಯ ವಿವಿಧ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ(ಗ) ಪ್ರತಿಯಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೪ ಮತ್ತು (ಚ) ಪ್ರತಿಯಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೦೦ರಲ್ಲಿ ರೌದ್ರಿನಾಮ

ಸವತ್ಸರ ಬರದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೨೨ರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆನ್ನುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಎಲ್ಲ ತೇದಿಗಳೂ ಆಯಾ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ತೇದಿಗಳೇ ವಿನಃ ಕವಿಯ ಕಾಲವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ ಕರ್ತೃ ಶಾಂತೇಶನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೫೬೧ರಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನಿಂದ ಈಚೆಗೆಂದೂ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೬೦೦ರಿಂದ ೧೬೫೦ರ ನಡುವಣ ಕಾಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.[೮] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಎಂಬ ಏಕೈಕ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ ಶಾಂತೇಶನು ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಪ್ರೇರಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರುವನು. ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ೧೯೮೮ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಒಂಬತ್ತು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೫೭೬ ಸಾಂಗತ್ಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿದು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ.

ಸಂಧಿ ೧

ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರ, ಗುರುಶಾಂತೇಶ, ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತು ಬಸವೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ನೆಪ ಮಾತ್ರ, ಇದರ ಕರ್ತೃ ಶಿವನು. ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು 'ಸತ್ಯಾಧಿಪತಿ ಚೋಳಚಾರಿತ್ರ' ಈ ವಿಷಯವನ್ನುಂಡ ಶಿವನಭಕ್ತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಪಂಡಿತರು ತಿದ್ದಿ ಓದಬೇಕು ಎಂದು ವಿನಯ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿರುವನು.

ಲವಣಯುಕ್ತ ಸಮುದ್ರವು ಭರತ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯ ಛಪ್ಪನ್ನಾರು(೫೬) ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ ತವರೂರಾದ ಚೋಳಮಂಡಲವಿದೆ. ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಫಲಪುಷ್ಪವನಗಳಿವೆ. ಕಾಲದ ಹಂಗಿಲ್ಲದೇ ಚೋಳನಾಡಿನ ಜನರು ಹಲವಾರು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಗಾಲವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ನಾಡಿನ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಎರಡು ನಾಲಿಗೆಯುಳ್ಳ ಆದಿಶೇಷನಿಗೂ ಹೊಗಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತ ಕಾಮಿತಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ದಾಸೋಹ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ–

ಸುತ್ತ ಮೂಗಾವುದ ವಿಸ್ತಾರ ಕರವೂರು।
ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಲವಹುದೆನುತ
ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ದಯವೆತ್ತು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ।
ಕರ್ತು ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡನಲ್ಲಿ(೧-೭೧)

ಪೊನ್ನಾಂಬಲೇಶನು ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಮಾತಂಗ, ಅಮರಗಿರಿ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕೇದಾರ ಮತ್ತು ಕಾಶಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಕರವೂರು ಸಮನಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ನಾಡಿನ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಂಧಿ ೨

ಕರವೂರ ಪಟ್ಟಣದ ಶೃಂಗಾರ ಅಗಣಿತವಾದದ್ದು. ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಚಂದಿರನನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಾಲು ಬೀದಿಗಳು, ಮಧುರ ಪನ್ನೀರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಬಾವಿಗಳು, ತೆಂಗಿನ ಸಾಲುಗಳಿದ್ದವು. ದೊರೆಗಳ ಸುಂದರವಾದ ವಾಸಗೃಹಗಳು, ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಅದರ ಮೇಲಿನ ಹೊನ್ನಕಳಸಗಳಿಂದ ಅವುಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ರಾಜಬೀದಿಗಳು, ರಾಜನ ಚದುರಂಗ ಪಡೆಯು, ರಾಜಪುತ್ರರ ಸಂಭ್ರಮ, ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರಗಳು, ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮಳಿಗೆಗಳಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುವವರು ಮತ್ತು ಮಾರುವ ಜನಸಂದಣಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೂಕಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರವೂರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ–

ಸತ್ಯವಂತರ ಕೇರಿ ನಿತ್ಯಶೀಲರ ಕೇರಿ
ಉತ್ತಮ ಹಿರಿಯರ ಕೇರಿ।
ಎತ್ತ ನೋಡಲು ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳ ಕೇರಿ
ವಿಸ್ತರಿಸುವರಳವಲ್ಲ॥ (೨-೬೬)

ಈ ಮೊದಲಾದ ಕೇರಿಗಳಿದ್ದವು. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಳವ, ಕೊಂಗ, ಮಲಿಯಾಳ, ಗುರ್ಜರ, ಲಾಳ, ಕೊಂಕಣಿ, ಕಾಳಿಂಗ, ತುರುಕ, ಕಮುನ್ನೂಲ ಕೊಂಕಣಿ, ಪಂಚಾಳ, ಕೊಮಟಿಗರು, ತೆಲುಗರು, ಒಕ್ಕಲಿಗರು, ಸೋಮಕುಲದವರು, ರಘುರಾಮರ ಹಾಗೂ ಕೋಮಲೆಯರ ಕೇರಿಳಿದ್ದವು.

ಆ ಕೋಮಲೆಯರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದವು. ಸುಂದರವಾದ ಜಾಲಂದ್ರಗಳಿದ್ದವು. ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ, ಕುಂಕುಮ, ಗಂಧದ ಸುಗಂಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಲಗುವ ಶಯನಾಗೃಹಗಳಿದ್ದವು. ಇಂಥ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಹಾಗೂ ಶುಭ್ರವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮೀನಿನಂಥ ಕಿರಿವಯದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ವೇಶ್ಯೆಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಚಾಣಾಕ್ಷತನಗಳನ್ನು ಜಾತಿಸ್ತ್ರೀಯರು ಆ ಬಾಲೆಯರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಂಡ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳು, ಬರುವ ವಿಟರ ಒಲುಮೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳ ಮೇಲುಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂದ ವಿಟರೊಂದಿಗೆ ಕಲ್ಲು ಕರುಗುವಂತಹ ತಮ್ಮ ಮಧುರವಾದು ಮಾತು, ಗೀತ, ನೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಅವರ ಮನ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಕಾಮಿನಿಯರಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ತರುಣಿ ತನ್ನ ನಲ್ಲನನ್ನು ಅಗಲಿ ವಿರಹ ಬೇಗುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತ–

ತಡೆದ ನಲ್ಲನು ಎನ್ನ ಒಡಗೂಡಬೇಕೆಂದು

ನಡೆದು ಮನೆಗೆ ಬರಲೊಡನೆ।

ಹಿಡಿಹೊನ್ನ ಕಾಣಿಕೆಗೊಡುವೆನು ಕರವೂರ

ಒಡೆಯ ಪೊನ್ನಂಬಲೇಶ್ವರಗೆ(೨–೯೬)

ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವನು ಬಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಲೆಗಳಿಂದ, ಮುವತ್ತೆರಡು ಕೂಟಗಳಿಂದ ಒಲಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ರತಿಸುಖವ ನೀಡಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕಾಮಪೀಡಿತಳಾದ ಅವಳಿಗೆ ಶಯನೋಪಾಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಊರದೈವ ಪೊನ್ನಂಬಲೇಶನಿಗೆ ಹರಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣ ದೂರ ಹೋಗಿದ್ದ ನಲ್ಲನು ಬರುವನು. ಇರ್ವರೂ ರತಿಸುಖದಲ್ಲಿ ಮಿಂದೆದ್ದರು.

ಮತ್ತೊಂದು ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ವಯೋವೃದ್ಧ ಮುದುಕಿ ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ–ನಿನ್ನ ನಲ್ಲನು ಕಾಸನ್ನು ಕೊಡದ ಮೋಸಗಾರನು. ನಿನ್ನ ಯೌವನ ಕಳೆದು ಹೋದರೆ ದುಡ್ಡನ್ನು ಗಳಿಸಲು ಸಾದ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲೂ ಸಾದ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ–

ತರಳಪ್ರಾಯದಿ ಹೊನ್ನ ನೆರಹಿದರದು ಮುಪ್ಪು

ಬರಲುಂಟು ಬಡತನ ಮುಪ್ಪು।

ಇರೆ ಸೂಳೆಮುಪ್ಪಾಗಿ ಗೊರವಿಯಾದಳು ಎಂದು

ಧರೆಯೊಳಾಡುವ ಗಾದೆ ಪುಸಿಯೆ॥ (೨–೧೩೬)

ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಲ್ಲವೇ ನೀನು? ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಳು. ನನ್ನ ನಲ್ಲನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಂಥವನು. ಅವನೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಮಧುವಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರ ಬೆರೆತಂತೆ ಒಂದಾಗುವೆನೆಂದಳು. ಮತ್ತೊರ್ವ ವೃದ್ಧ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ–

ಈಶಪೂಜೆಯ ಮಾಡು ಕಾಸಿನಾಸೆಯ ಬಿಡು

ಈ ಶರೀರವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲ।

ರಾಶಿಹೊನ್ನಿನ ಪಾಂಡವೇಶಪುತ್ರರು ವನ

ವಾಸವಾದುದ ನೀನರಿಯ॥ (೨–೧೪೪)

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಪಾಷಾಣಗಿರಿಯನ್ನು ಹಣದಗಿರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಹೊರಟ ನಾಗಾರ್ಜನ ಜೀವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ನೀನು ವೇಶ್ಯೆಯಾದರೇನು? ಸದ್ಗುಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದಳು. ಅದೇ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನ ಮಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವಿಟನೋರ್ವನಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿ "ಯವ್ವನ ಇರುವಾಗಲೇ ಭೋಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಇಂದಿನ ಪ್ರಾಯ ನಾಳೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ"ವೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಸೂಳೆಕೇರಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಕರವೂರ ಈ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ವಾರಿಜಮುಖಿಯರು ಚಿತ್ರಾವಳಿಯಂತೆ ಓರೆ ನೋಟದಿಂದ ಕಾಮಬಾಣಗಳನ್ನು ವಿಟಜನರಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತ ಸುರತಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರು.

ಸಂಧಿ ೩

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರ ವನವಿಹಾರವನ್ನು ಕವಿ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕರವೂರ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನು ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ, ಮಂತ್ರಿ ಗಂಗ ಹಾಗೂ ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿರೊಡಗೂಡಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅರಸನಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಗಂಗನಿಗೆ ಮಿತವಚನ ಎಂಬ ಪುತ್ರರಿದ್ದರು. ಅರಸನು ದುರಿತವಿಚಾರಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಸದಾಕಾಲವೂ–

ಶಿವಮತಿ ಶಿವಸ್ತುತಿ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಶಿವಮುಕ್ತಿ

ಶಿವಪ್ರಾಣ ಶಿವಸವುದ್ಧರಣ।

ಶಿವಸಮಯಕೆ ಸ್ವಯ ಶಿವಗಣದನ್ವಯ

ಶಿವಲಿಂಗ ನಿಷ್ಠ ಸಂತುಷ್ಟ॥ (೩–೧೩)

ಶಿವೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀಣನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ದಿನದ ಯಾವುದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯು ಪ್ರಜೆಗಳು ಕಷ್ಟ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದರೆ ಅವರು ಬೇಡಿದ್ದನ್ನು ನೀಡುವನು. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗದೆ ಸದ್ಧರ್ಮದಿಂದ ದೇಶವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅರಸನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಆನೆ, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಖಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಂದರೆ, ನಡೆಯುತ್ತ ಬರುವ ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಎರಗದೆ ಹೋದರೆ ದುರುಳ ಪಾಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಪಾದಚಾರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ನಡೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ತನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಇರುವೆಯೊಂದು ಕೊರಳು ಮುರಿದು ಸತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ದುಃಖಿತನಾದನು. ಶಿವನಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುತ–

ಹರಣವನಳಿದ ಸಣ್ಣಿರುವೆಗೆ ಜೀವನ

ಬರಲಾಗ ಖಡ್ಗವನಿಳುಹಿ।

ಹರಹರವೆಲೆ ಪ್ರಾಣಿ ಮರಳಿ ಪೋಗೆನುತಲಿ

ಪರಿಣಮಿಸಿದನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರ॥ (೩–೨೯)

ತನ್ನಿಂದ ಧರೆಯ ಮೇಲಿನ ಸಣ್ಣ ಜೀವಿಗೂ ಜೀವಹಾನಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಅಂದಿನಿಂದ ಅರಳೆಯ(ಹತ್ತಿ) ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.

ಧುರಧೀರ ನಲಿದಂಬಿ ಪಿರಿಯದಂಬಿಗಳೆಂಬ

ಶರಣರು ಸುಮನಗೋಲ್ಪಿಡಿದು।

ಪರಮಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮ

ಸ್ಮರಣೆಯ ಮರೆಯದಿರೆನುತ॥ (೩–೩೩)

ನಲಿದಂಬಿ ಮತ್ತು ಪಿರಿಯದಂಬಿ ಎಂಬುವವರು ಹೂಕೋಲಿನಿಂದ ತಿವಿಯುತ್ತ ಶಿವನಾಮವನ್ನು ನುಡಿ ಎಂದು ಸದಾಕಾಲವೂ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಜೆಗಳು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಂಜುವರೆಂದು ಅರಿತು ಸಾವಿರಾರು ಕಾವಲುಗಾರರಿಂದ ಕಷ್ಟವುಳ್ಳ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸನ ಸಕಲ ಪ್ರತಾಪವು ಶಿವನಿಗೆ ತಲುಪಿತು. ಅರಸನು ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿ ಓಲಗದಲ್ಲಿದ್ದನು. ವನಪಾಲಕನು ಮಧುಮಾಸದ ಆಗಮನದ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಫಲ–ಪುಷ್ಪಕಗಳನ್ನು ತಂದು ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಆ ವನಮೂಲವನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನು

ನೋಡಿದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಹುಟ್ಟಿದಾರಭ್ಯದಿಂದ ಇಂತಹ ಫಲಮಂಜರಿಯನ್ನು, ಶುಕಗಳನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ದಣಿವಂತೆ ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ತಂದೆಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಿತವಚನನೊಡಗೂಡಿ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು.

ಮಿತವಚನನು ನೊಂದು ಸಹೋದರನ ಮಾತಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತನಾಗದೆ, ರಾಜಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಾಡಿಗೆ ತೆರಳಿ ವೃಕ್ಷ, ಲತೆ, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆಂದು ಬಯಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಸದಾಕಾಲ ಪರಹಿತವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಧರ್ಮಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಈಶಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸೆಂದು ಬುದ್ಧಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ವನದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಾನಿಯಾದರೆ ತಂದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೇ ಬಿಡನು. ಅಲ್ಲದೆ ಧರೆಯ ಮೇಲೆ ಚರಣವನೂರಿದರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಹಾನಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಅರಳಿಯ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವುದು ನಮಗೆ ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದನು.

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿತ ಅರಸ ಮತ್ತು ಮಾಂಡವ್ಯ ಮುನಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಭೂಮಿ ಅಗೆದು, ಸಪ್ತಶರಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತರೂ ಬರುವ ಕಂಟಕವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ತಮ್ಮನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಮಿತವಚನನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಲು ಒಪ್ಪಿದನು. ಅರಸುಕುಮಾರರೊಡನೆ ಸರ್ವಪರಿವಾರವೂ ವನವಿಹಾರದೊಂದಿಗೆ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಕಣ್ಣು ದಣಿಯುವವರೆಗೂ ವನಸೌಂದರ್ಯವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತ ಶ್ರೀಶೈಲದ ಗುರುಶಂಕರೇಶನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆನಿಂತು ವಸಂತದ ನಿಮಿತ್ಯ ಓಕುಳಿಯಾಡಿದರು.

ಸಂಧಿ ೪

ಗುರುಶಂಕರೇಶನ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ನೋಡುತ್ತ ತನ್ನಣ್ಣನಿಗೆ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳೆಂದು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೇಳಿದನು. ಮಿತವಚನನು ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವೇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿರಾಜ, ಯಮಧರ್ಮರಾಜ, ನಿಶಾಚರರ ಸಂತತಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ನೈಋತ್ಯ,

ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯನಾದ ವರುಣ, ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿರುವ ವಾಯುವ್ಯ, ನವನಿಧಿಗೆ ಅರಸನಾದ ಕುಬೇರ, ನೊಸಲಕಣ್ಣಭವನನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಈಶಾನ್ಯ, ಬಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಅಹಂನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿದ ಜಲಜಾಕ್ಷ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಾದ ವಸುಗಳು, ವೀಣಾಪಾಣಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು–

ಮೆಟ್ಟಿದ ಮಹಿಷಿಯ ತಟ್ಟಲುಗಿದ ಶೂಲ
ಬಟ್ಟಲ ಪಿಡಿದಿಹಳಾರು।
ಖಟ್ವಾಂಗಧರನಿಷ್ಟ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಹಿಮ
ವೆಟ್ಟಿನಾತ್ಮಜೆ ದುರ್ಗದೇವಿ॥ (೪–೨೨)

ಹನುಮಂತ, ಭೈರವದೇವ, ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯ ಬೆನ್ನ ವೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ ರೂಪ ಪಡೆದು ಜನಿಸಿದ ಬೆನಕದೇವ, ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಯ ಮೇಲೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಶಿವನಿಂದ ವರಪಡೆದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ವೀರಭದ್ರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳಿ, ವೀರಭದ್ರನು ದಕ್ಷನ ಯಜ್ಞ ನಾಶ ಮಾಡಿ ಅವನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ದಾಕ್ಷಾಯಿಣಿಯು ಶಿವನಿಗೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕುರಿಯ ತಲೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ದಕ್ಷನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯು ಜಗದೊಳು ತನ್ನನು ಕುರಿಯ ಕುವರಿಯೆಂದು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವುರೆಂದು ನೊಂದು ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಶಿವನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಮುಂದುವರೆದು ಮಿತವಚನನು ಪೌಲ್ಯಸ್ತ್ಯನಿಗೆ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಹತ್ತುತಲೆಯ ರಾವಣನನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಗುರುಶಂಕರೇಶನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವನಾಥನು ಹಾಗೂ ಆತನು ಧರಿಸುವ ಆಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ತ್ರಿಶೂಲ, ಕಪಾಲ, ಹಣೆಗಣ್ಣು, ಪಾದದಲ್ಲಿಯ ನೇತ್ರ, ವಿಷಕಂಠನಾದದ್ದು ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಸಂಧಿ ೫

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತನುವನಿಟ್ಟು ತೂಗುತ್ತಿದ್ದವನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳೆಂದು ಮಿತವಚನನಿಗೆ ಕೇಳಿದನು.

ಆತನು, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೇಭ್ಯರಾಯನೆಂಬ ಶಿವಭಕ್ತನಿದ್ದನು. ಶಿವನು ಅವನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬೇಡನ(ಶಬರ) ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದನು. ಹರಿಯನ್ನು ಗಿಡುಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದು ಸೇಭ್ಯರಾಯನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ರಕ್ಷಣೆ ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬೇಡ ವೇಷದಾರಿ ಬಂದು ಅದು ನಾನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿ ಅದನ್ನು ಕೊಡು ನಾನು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಸೇಭ್ಯರಾಜನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪದೇ “ನೀನು ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು ಅಲ್ಲ, ನಾನು ತಂದವನು ಅಲ್ಲ”. ಪಕ್ಷಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಅದನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾತು ಕೊಡು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬೇಡ ರೂಪದ ಶಿವನು ಅದು ಸತ್ತರಷ್ಟೆ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಹಾಗೂ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವುದು ಎಂದನು. ಸೇಭ್ಯನು ಪಕ್ಷಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ನನ್ನ ದೇಹವನ್ನ ತೂಗಿ ಕೊಡುವೆನೆಂದನು. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ಒಪ್ಪಿದ ಬೇಡನಿಗೆ–

ಭರದಿಂದ ತೊಡೆಯೊಂದನರಿದಿಡೆ ಪಕ್ಷಿಯ
ಸರಿ ಬರದಿರೆ ಚೋದ್ಯಬಟ್ಟು
ಹರಹರೆನುತ ಭಕ್ತ ಸರಿತ್ರಾಸನಡರಲು
ಮರುತಸರಣಿಕೇಶನೊಲಿದು॥ (೫–೩೦)

ಕೊಡುತ್ತಿರಲು, ಶಿವನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿ ಸೇಭ್ಯನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಮಿತವಚನನು ಹೇಳಿದನು.

ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ–ಕರದಲ್ಲಿ ಪಂಜು, ಘಂಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹರುಷದಿಂದ ಪಹರೆಯ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಅರಸನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳೆಂದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಮಿತವಚನನಿಗೆ ಕೇಳಿದನು. ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನು ಬಲ್ಲಾಳ ಎಂಬ ಅರಸ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ನಿತ್ಯ ಜಂಗಮ ದಾಸೋಹಿಯಾಗಿದ್ದ. ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾಸೋಹತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಶಿವನು‘ನವಯುವಕನ’ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದು ರಾಜ್ಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವನು. ನವಯುವಕನ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರು ಹೋದ ಹೆಂಗಳೆಯರೆಲ್ಲ ಅವನ ಬೆನ್ನುಬಿದ್ದರು. ಅವನ ಸೆರೆಗೆಳೆದು ನಿನ್ನ ದೇಶ ಯಾವುದು? ಗ್ರಾಮ ಯಾವುದು? ಹೆಂಡಿರೆಷ್ಟು? ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಉತ್ತರಕಾಶಿಯಿಂದತ್ತತ್ತ ಸಾಗರದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಮಹಾನಗರವೆಂಬುದಿದೆ. ಇರ್ವರು ಪತ್ನಿಯರು, ಐದು ಜನ ಪುತ್ರರು. ನನಗೆ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇನ್ನೊರ್ವ ತರುಣಿ

ಬೇಕಿರುವುದರಿಂದ ಛಪ್ಪನ್ನಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುತ್ತ ಬಂದಿರುವೆ ಎಂದನು. ತರುಣಿಯರು–

ಎಂದ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಚಂದಿರಮುಖಿಯರು

ಎಂದರು ಮಾಯಾಂಗನೆಯ

ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಾಡಿದನಂದನಲ್ಲಮಪ್ರಭು

ಒಂದದ ಪುರುಷನೆಂದೆನುತ(೫–೪೯)

ಇಂದು ನಿನ್ನನು ನೋಡಿ ಮೋಹಗೊಂಬ ನಾವು ಬೆಂಕಿಯೆದುರು ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥಾಗಿರುವೆವು ಎಂದರು. ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯ ಆ ಸುರಸುಂದರ ತರುಣಿಯರ ಸಮೂಹ ಶಿವನ ಕೈವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಅರಸ ಬಲ್ಲೇಂದ್ರನು ಜಂಗಮ ದಾಸೋಹಗೈಯ್ಯಲು ಜಂಗಮರಾರು ಸಿಗದಿರುವುದರಿಂದ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾದನು. ಮಂತ್ರಿ ಮತ್ತಿತರ ಪರಿವಾರದವರು ಬೇಸರವೇತಕೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಪುರದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮ ಕುಲವೇ ಇಲ್ಲ, ಅವರಿಗೆ ದಾಸೋಹಗೈಯ್ಯದೇ ತುತ್ತು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣಲಾರೆನು ಎಂದನು. ಮಂತ್ರಿಯು ಜಂಗಮರನ್ನು ಕರೆತರಲು ಸೇವಕರನ್ನು ಕಳಿಸಿದನು. ಸೇವಕರು ಪುರವೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿರುಗಿದರು ಓರ್ವ ಜಂಗಮನೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನವಯುವಕ ರೂಪಿ ಶಿವನು ಯುವತಿಯರೊಡನೆ ಚೆಂಡಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಸೇವಕರು ಅವನ ಪಾದಕ್ಕೆರಗಿ ಬಲ್ಲಾಳ ಅರಸನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಜಂಗಮವೇಷದ ಶಿವನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಅರಸ ಬಲ್ಲಾಳನೆ ಪರಿವಾರ ಸಮೇತ ಆಮಂತ್ರಿಸಲು ಬಂದನು. ಅರಸನ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಈ ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ತೊರೆದು ಬರಲಾರೆನೆಂದನು. ಪ್ರಸಾದ ಸೇವೆಗೆ ಬಂದರೆ ಮಾನಿನಿಯರ ಸಮೇತ ನೀ ಬೇಡಿದ್ದ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಬಲ್ಲಾಳನೆಂದಾಗ ಶಿವನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶಿವನು 'ನಾರಿಯೊರ್ವಳ ನೀಡಿದರೆ ನಾನು ತೃಪ್ತನು ಎಂದನು. ಅರಸನು ಯಾರು ಬೇಕು ನೀನೆ ಕೇಳು ಎಂದನು. ನನಗೆ ರಾಣಿ ಚಂದ್ರಮಹದೇವಿಯೇ ಬೇಕು ಕೊಡುವೆಯಾ ಎಂದು ಶಿವನು ಅರಸನಿಗೆ ಕೇಳಿದನು. ಅರಸನು ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೇ ಸ್ವೀಕರಿಸು ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಣಿಯನ್ನು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ತಾನು ಹೊರಗೆ ಪಹರೆಗೆ ನಿಂತು–

ಅಂಜದಿರೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ಮಂಜುಗತ್ತಲೆಯೊಳು
ಪಂಜು ಘಂಟೆಯ ಪಿಡಿಕೊಂಡು।
ರಂಜಿಪ ಪಹರೆಯ ಸಂಜೋಗಿಸುವೆನೆಂದು
ಕಂಜಮಿತ್ರನು ಮೂಡುವನಕ॥ (೫-೧೫೭)

ಶಿವನು ಬಲ್ಲಾಳ ಹಾಗೂ ರಾಣಿ ಚಂದ್ರಮದೇವಿಯರ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿಶುರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದನು. ಅರಸ-ರಾಣಿ ಇರ್ವರೂ-

ಕೋಳೂರು ಕೊಡಗೂಸ ಕೊಡವಾಲ ಸವಿದುಂಡು
ಚೋಳಂಗೆ ಹೊನ್ನ ಮಳೆಗರೆದವಗೆ।
ಬಾಳುವ ಪ್ರಮಥರೊಳ್ಳೊರತೆಯನರಿಯದೆ
ಕೀಳು ಮಾದರ ಚನ್ನನೊಡನುಂಡಗೆ॥ (೫-೧೯೨)

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಜೋಗುಳ ಹಾಡಿದರು. ಶಿವನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿದನು. ಶಿವನೊಡನೆ ಇರ್ವರೂ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ ಮೂಲಕ ತೆರಳಿದರು. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಮಿತವಚನನು ಹೇಳಿದನು.

ಸಂಧಿ ೬

ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಶಿವಭಕ್ತರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಮಿತವಚನನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಹರನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಜರಿದು ತನ್ನ ಶೂಲದಿಂದ ಸಂಹಾರಮಾಡಿದ ಹರಭಕ್ತ ಕೂನಪಾಂಡ್ಯ, ಬಾಣ, ಶೂಲವೇರಿ ಮೆರೆದಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮ, ಹರನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನಿತ್ತ ಕಣ್ಣಪ್ಪಯ್ಯ, ಚೇರಮಾಂಕ, ಅನಿಮಿಷಯ್ಯಗೆ ಲಿಂಗಕೊಟ್ಟ ಬಸವಣ್ಣ, ಮಹಾದೇವನೆ ಘನವೆಂದು ಜೈನರೊಂದಿಗೆ ವಾದಿಸಿದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಪುಲಿಗೆರೆಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನನ್ನು ತಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆದಯ್ಯ, ಶಿವಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯ, ವೀರನಾಚಯ್ಯ, ಮಾರುಡಿಗೆಯ ನಾಚಿತಂದೆ, ಅಮರ ನೀತಿಗಳು, ಶಿವನಿಗೆ ಮಗಳ ಮುಡಿಯನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನಕಂಜರ, ಜೂಜು ಆಡಿ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ದಾಸೋಹ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೂರ್ಖನೈನಾರು, ಶಿವನನ್ನು ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಹೊನ್ನಪಡೆದದ್ದನ್ನು ಮಿತವಚನ ಹೇಳುವನು.

ಕಲಿಗಣನಾಥನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಭವಿಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಶಿವನು ವೃದ್ಧವೇಷದಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಕಲಿಗಣನಾಥನೆದುರಿಗೆ ಶಿವನನ್ನು ನಿಂದಿಸಲು, ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆಯ ಹೋಗಲು ಶಿವನು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೇರೂರ ಗಂಗಮ್ಮ, ಸತ್ಯಕ್ಕ, ದಾಸಿ ದುಗ್ಗಳೆ, ಚರ್ಮವನ್ನೆ ಕಿತ್ತುಕೊಟ್ಟ ವೀರ ಸಂಗವ್ವೆಯ ಮುಗ್ಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಶಿವಭಕ್ತರ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ವೀರಸಂಗನ ಮತ್ತು ಆತನ ತರುಣಿ ಚಂದ್ರಿನಿ, ಸೇದಿರಾಜ, ಭಕ್ತ ಭಂಕಯ್ಯ, ಕಂಚಿಪುರದ ಚಂಗಳೆ ಅವಳ ಪತಿ ಭಕ್ತಸಿರಿಯಾಳನ ಶಿವಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಮುನಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಂತರಾದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಗುರುಶಂಕರದೇವನ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕುವರರಿರ್ವರೂ ಪರಿವಾರ ಸಮೇತ ರಥವೇರಿ 'ಕರವೂರ'ಪುರಕ್ಕೆ ಮರಳಿದರು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪುತ್ರರಾದ ಮಿತವಚನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಪುರಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಲು ಪುರದ ಬೀದಿಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಜನರ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯ ಮಗನು ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ವೇಗವಾಗಿ ರಥವನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಗದ್ದಲವುಂಟಾಯಿತು. ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯ ಕುವರನು ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಲಕನ ಮೇಲೆ ಜೋಡುರಥದಗಾಲಿ ಹರಿದು ಅವನು ಸತ್ತು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದನು. ತನ್ನ ಕುವರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಗೆ ಪುರ ಜನರು ಮಗನು ಸತ್ತುಬಿದ್ದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೇಳಲು-

ಉರಿಗೊಂಡ ಕದಳಿಯ ಪರಿಯಂತೆ ಕರಿಗಂದಿ

ಉರಗನ ಕಡಿಯಂತೆ ಮರುಗಿ।

ಉರುಳ್ವ ಕಂಬನಿಯಿಂದ ಮರೆಯಿಟ್ಟು ಶೋಕಿಸಿ

ಬಿರಿದ ಗಂಟಲು ಬಿಕ್ಕುವಳ್ಳೆ॥ (೬-೨೧೪)

ತನ್ನ ಮಗನ ಶವವಿರುವೆಡೆ ಬಂದು, ಗೋಣುಮುರಿದು ಬಿದ್ದ ಮಗನ ಶವವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅತಿಶೋಕಿತಳಾಗಿ ರುಂಡ-ಮುಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ-

ಹಡೆದ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುಟ್ಟು ನಡು ಬಟ್ಟೆಯೊಳು ದಿಂಡು
ಗೆಡದು ದೆಸೆಗೆ ಬಾಯಬಿಡುತ।
ಹುಡಿಯೊಳು ಕೈಕಾಲು ಬಡಿವುತ ಪ್ರಾಣವ
ಬಿಡುವಾಗ ಎನಗೇನ ಪೇಳ್ದೆ॥ (೬-೨೧೮)

ಅಳಲದಿರಲೆ ತಾಯೆ ಬಳಲಿದೆ ಬಾಯೆಂದು
ಸುಳಿಯಬಾರದೆ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ।
ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಬೀದಿಯೊಳಗಾಡುವರೆ ನಿನ್ನ
ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿಹರೇಳೇಳೊ॥ (೬-೨೨೦)

ಕೊಟ್ಟಣವನು ನಿಚ್ಚ ಕುಟ್ಟಿ ನೀರನು ಹೊತ್ತು
ಪಟ್ಟಣದೊಳಗಾಲಿ ಪರಿದು।
ಕಟ್ಟಳಲುರಿಗೊಂಡು ನೆಟ್ಟನೆ ನಿನಗಾಗಿ
ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರೆವುತಲಿರ್ದೆ॥ (೬.೨೨೩)

ಕಂದನನ್ನು ಮುದ್ದುಗೈಯ್ಯುತ್ತ, ಮುಖವನ್ನು ಆರ್ತತೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ, ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಶೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಗನ ಸಾವನ್ನು ಕುರಿತು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದಳು.

ಸಂಧಿ ೭

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಓಲಗದ ರತ್ನಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿದ್ದನು. ಪ್ರಧಾನಿ ಗಂಗರಸ, ಸೇವಕ ಸಂದಾಯ ಮತ್ತು ಪಿರಿಯದಂಬಿ ಮತ್ತು ನಲಿದಂಬಿಯರು ಅರಸನ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೂಗೋಲಿನಿಂದ ತಿವಿಯುತ್ತ 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಉಚ್ಚರಿಸೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡುಗಲಿಗಳು, ಬಿರುದಾವಲಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಿವಾರವು ಉಪಸ್ಥಿತವಿತ್ತು. ಕವಿಗಳು, ಸಂಗೀತಗಾರರು, ಪಾಠಕರು, ಗಾಯಕರು,

ಹೊಗಳುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ರಚನೆಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಕಬ್ಬಿಗರು ವೇದ, ಪುರಾಣ, ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿಯ ಶಿವನಾದಿತತ್ವ ಹಾಗೂ ಆತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಓದಿ-ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದುರುಳನೊರ್ವನು ಪ್ರಾಣಬಿಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹರಗು ಹರಗು ಎನ್ನುತ್ತ ಪ್ರಾಣಬಿಡಲು ಹರಗಣಪದವಿಗೆ ಏರಿದನು. ಓರ್ವ ಪಾತಕನು ಸಾಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಮಶಾನದ ಬೂದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ ನಾಯಿಯೊಂದು ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು. ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಭಸ್ಮದ ಗುರುತು ಬೀಳಲು, ಅದರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ನರಕದಲ್ಲಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಓರ್ವ ನರಕವಾಸಿಯು ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎನ್ನಲು ನರಕಬಾಧೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದನು. ಇಹಪಣೆಯಾಂಡಾರಿ, ಸಿಂಧುಮರಾಯ, ಭರ್ತೃಹರಿಯ ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನು ಕಬ್ಬಿಗರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಹರಹರ ಎನ್ನುತ್ತ ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಾರಕ ಓರ್ವನು ಬಂದು ಅರಸನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಮ್ಮ ಈ ಪುರದಲ್ಲಿಯ ಪರದೇಶಿಯಾದ ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಎಂಬ ಮಹಿಳೆಯ ಮಗನ ಸಾವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಬಂದೆನು ಎಂದನು. ಅರಸನು ಹೇಗೆ ಸತ್ತನೆಂದು ಕೇಳಿದನು? ಧರಣೇಶ ನಿಮ್ಮ ಕುಮಾರರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮರಳಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲು ಅವರ ರಥದ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಜೀವ ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು "ಹರಹರ... ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದಾಗಿ ಭವದಿಂದ ನನ್ನ ಮೇಲತ್ತದೆ, ಪರದ್ರೋಹವನ್ನು ತಂದು ನನ್ನ ಕೊರಳ ಸುತ್ತಿದೆ ಕರವೂರ ಪೊನ್ನಾಂಬಲೇಶ" ಎಂದು ದುಃಖಿತನಾದನು. ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಿರುಕುಳನಾಚಿಗೆ-

ಸುತಗೆ ಸುತನ ಕೊಟ್ಟು ಹತವಾದ ಕುವರಗೆ
ಪ್ರತಿದಲೆಯನು ಕೊಡದನಕ।
ಗತಿಯಿಲ್ಲ ರವಿತಾರಪತಿಗಳುಳ್ಳನಕಲಿ
ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಪಾಪ ಬೆಂಬಿಡದು॥ (೭-೫೫)

ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ತಿರುಕುಳನಾಚಿಗೆ-ತರುಣಿ ನೀನಂಜದಿರೆನುತ ಸಂತೈಸಿದನು. ನಿನ್ನ ಮಗನ ಸಾವಿಗೆ ತನ್ನ ಕಿರಿಯ ಮಗನ ಕೊಟ್ಟು, ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅವಳ ಮಗನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಮಗನ ಕತ್ತು ಕತ್ತರಿಸೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತನು. ಮಂತ್ರಿಯು ಅರಸನಿಗೆ ಕೋಣಕ್ಕೆ-ಆನೆಯನ್ನು, ಶಂಖಕ್ಕೆ-ಮುತ್ತನ್ನು ವೇಶ್ಯೆಗೆ-ರಾಣಿಯನ್ನು, ಎಲವದ ಮರಕ್ಕಾಗಿ-ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು, ಕೆರೆಗೆ-ಬಾವಿಯನ್ನು,

ಚಿಟ್ಟೆಗಾಗಿ-ಗಿಳಿಯನ್ನು, ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಾಗಿ-ರತ್ನವನ್ನು, ಸೂಜಿಗೆ-ಚಂದ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವರೆ. ಭೂದಾನ, ಧನದಾನ, ಗೋದಾನ, ವಸ್ತ್ರದಾನ, ಕನ್ಯಾದಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಂದ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದ ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಂದರೂ ಅಪವಾದ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಪಾಪವು ಯಾರ ಬೆನ್ನನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮಂತ್ರಿಯ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು. ಗಂಗರಸನು ಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಶಿವನ ಮುಂದಿಟ್ಟನು.

ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಯಿಂದ ಗಂಗರಸನು ಕುಮಾರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಸಂದಾಯಿಗೆ ಅರಸನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸೆಂದು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು. ಸಂದಾಯಿಯು ಕುಮಾರನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ತನ್ನ ಚಂದ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ- ಕುಮಾರ ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟದ ಗುರು-ದೈವವನ್ನು ನೆನೆ. ನಿನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದನು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

'ಅಂಗಜ' ಎಂಬ ಪುರವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಯಭೂವರನ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಂಭೆಯ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಶಿವನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾವನ್ನು ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆ ಆಪಾರವಾದುದೆಂದು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡುವನು.

ಸಂಧಿ ೮

ಒಂದು ಹೂವನ್ನು ಶಿವನಿಗರ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ದಿನ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಂಭೆಯೊಂದಿಗೆ ಭೋಗಹೊಂದಲು ಹೋದ ಶ್ವೇತನಿಗೆ ರಂಭೆಯು ಮೃಕಂಡುವೆನಿಪ ಮುನಿಗೆ ಪುತ್ರಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಹರಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ "ಹರಪೂಜೆ ಮಾಡದ ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ಬದುಕುವ ಮಗ ಬೇಕೋ, ಹರಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಹದಿನಾರು ವರುಷ ಬದುಕುವ ಮಗ ಬೇಕೋ" ಎಂದು

ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುನಿಯು "ಹದಿನಾರು ವರುಷ ಬದುಕುವ ಪುತ್ರ ಬೇಕು" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮಾರ್ಕಂಡೆಯ ಎಂಬ ಪುತ್ರ ಜನಿಸಿ ಶಿವನಾಮ ಜಪದಿಂದ ಸಾವನ್ನು ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು ರಂಭೆಯು ಶ್ವೇತನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ನಮಃಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಶ್ವೇತನು ಸಾವನ್ನು ಗೆದ್ದಂತೆ ನಾನು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನ ಕರವಾಳು ನನ್ನ ಕೊರಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸದು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಸಂದಾಯಿಯು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಶಿರವು ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತು. ನಂತರ–

ಝಂಕಿಸಿ ನೆಲದೊಳು ಸೋಂಕದೆ ಹರಹರ
ಶಂಕರ ನಮಃ ಶಿವಯೆನುತ।
ಲೆಂಕನ ಕರದೊಳು ಝೇಂಕರಿಸಲು ಶಿರ
ಭೋಂಕನೆ ಬಲುರವಗೇಳ್ದು॥ (೮–೧೪೩)

ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಗರಸನ ಶಿರಕ್ಕೂ ಜೀವ ಬಂದು ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ತಿರುಕುಳನಾಚಿಯ ಮಗ ಶಂಕರನ ರುಂಡಕ್ಕೂ ಚೈತನ್ಯ ಬಂದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಸಂದಾಯಿಯು ಮೂರು ಶಿರಗಳನ್ನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನಿಗೆ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದನು.

ಸಂಧಿ ೯

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ರತ್ನಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಸಂದಾಯಿಯು ಮೂರು ರುಂಡಗಳನ್ನು ತಂದು ಅರಸನ ಮುಂದಿಡಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗಿದವು. ತನ್ನ ರುಂಡವನ್ನು ಸಂದಾಯಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಇಡಲು ಅದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ನಾಲ್ಕು ತಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟನು–

ಗಂಡುಗಲಿಯು ವೀರರುಂಡವ್ವೆದನು ಪಿಡಿ
ಕೊಂಡಾಗ ದೇವೇಶನೆಡೆಗೆ।
ಮುಂಡಸಹಿತ ನಡೆಗೊಂಡು ವೀಧಿಯೊಳೈದೆ
ಕಂಡು ಶ್ರೀ ಕರವೂರ ಜನರು॥ (೯–೨೩)

ಅರಸನನ್ನು ಕಂಡಿರೆ ಭೂಪನ ರುಂಡಪವಾಡವ। ಕಂಡಿರೆ ಧರ್ಮದುನ್ನತಿಯ... (೯-೨೮) ಎಂದು ಪುರಜನರು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಡಿದ ಶಿರಗಳೈದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಶಿವದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನಿಗೆ ಪ್ರಮಥರು ಕೈಮುಗಿದು ಶಿರಪವಾಡವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸೆಂದು ಕೇಳಲು-

ಚಿನ್ನಕೆ ಪುಟವಿಟ್ಟು ಬಣ್ಣವನೊರೆದಂತೆ

ಎನ್ನ ಭಕ್ತರುಗಳ ಮನವ।

ಕಣ್ಣುಗೆಡಿಸಿ ಕಾಡಿ ಸಣ್ಣಿಸಿ ನೋಡುವೆ

ಇನ್ನುಂಟೆ ಶಿರಸಪವಾಡ॥ (೯-೩೦)

ಎಂದು ಶಿವನು ಹೇಳಿ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪತ್ನಿ ಶಿರವನ್ನಿತ್ತಲ್ಲದೇ ಶಿರಪವಾಡ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗದು ಎಂದನು. ಗಿರಿಜೆಯು ಕರಪಾಪಿ ನೀನೆಂದು ಶಿವನಿಗೆ ಬೈಯ್ದಳು. ಪುರಬೀದಿಯೊಳು ಐದು ತಲೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ಹರಗೆನ್ನ ಬಡಭಕ್ತಿಯೆನ್ನುತ ತನ್ನ ಶಿರವ ಕೊಯ್ದು ಅರಸನ ಕೈಗಿತ್ತಳು. ಮಿತವಚನನು ಇದೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಆದದ್ದೆಂದು ಹರಹರ 'ನಮಃಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ಮೃದುಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪೊನ್ನಾಂಬಲೇಶನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶಿವಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಶಿರವನ್ನಿಟ್ಟನು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಶಿವಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಆರು ಶಿರಗಳರ್ಪಿಸಿದನು.

ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದು ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ತೊರೆದು ಹೋದನು ರಾಯ? ಶಿವನೇ ಬಲ್ಲನೆಂದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಶಿವನಿಗರ್ಪಿಸಲು ಶೃಂಗಾರಭೂಷಿತಳಾದಳು. ಪೊನ್ನಾಂಬಲೇಶಗೆ ಎನ್ನ ಶಿರವೆಂದು ಬಗೆದು ಚಂದ್ರಾಯುಧದಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾಗಲು ಶಿವನು ಬೇಡವೆಂದು ತಡೆದನು. ಮಹಾದೇವಿ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿರುವೆ, ವರ ಕೇಳು ಎಂದ ಶಿವನಿಗೆ-

ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಓಡಬಾರದ ಭಾಷೆ

ರೂಢಿಯೊಳಗೆ ಎಮಗುಂಟು।

ಕಾಡಬೇಡವು ದೇವ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆನು ನಿಮ್ಮ

ನೋಡಬಾರದೆ ಮನದಣಿಯ॥ (೯-೯೯)

ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯ ಮಗನನ್ನು ಕರುಣಿಸು ಎಂದಳು. ಶಿವನು ಹರ್ಷಿತನಾಗಿ ಮಾಯವಾದನು. ರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರವೂರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತಿರಲು ಪುರಜನರು ಹರಹರ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಅವಳ ದೃಡಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಹೂಮಳೆಗರೆದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮುಂಡಗಳು ಶಿವನಮಂತ್ರದಿಂದ ಚೈತನ್ಯ ಪಡೆದು ಶಿವನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದವು. ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೊದಲಿನಂತಾಗಲು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಶಿವನನ್ನು ಕಂಡ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನಡಿಗೆ ಹಣೆಹಚ್ಚಿದರು. "ತಲೆಗೆ ತಲೆಯನ್ನಿತ್ತು ಗೆಲಿಸಿದ ನಿಮ್ಮಂಥ ಕಲಿಗಳು ಮರ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟವ ಕೇಳಿರಿ ಎಂದು ಶಿವನು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳಿದನು. ಅರಸನು ನಿನ್ನ ಸಾಮಿಪ್ಯವನ್ನು ನೀಡು ಎಂದನು. ಶಿವನು ಸರ್ವರನ್ನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ ಮೂಲಕ ತಾರಾಚಲಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಗಣಪದವಿಯನ್ನಿತ್ತು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು.

೪.೪. ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ

ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಸ್ವಾಮಿ, ಷಡಕ್ಷರಮಂತ್ರಿ, ಯಳಂದೂರು ಷಡಕ್ಷರಿದೇವ, ವಿರಕ್ತ ಷಡಕ್ಷರಿ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಷಡಕ್ಷರಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಐದು ಜನ ಷಡಕ್ಷರ ಹೆಸರಿನ ಕವಿಗಳಿರುವರೆಂದು ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಮತ್ತು ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪೂರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಿ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಯ ಸಮಕಾಲೀನನು. ಶಂಭುಲಿಂಗ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು. ಈತನ ಕೃತಿ ಸುಬೋಧಸಾರ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬೫೫ರಲ್ಲಿದ್ದ ಎಳಂದೂರು ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೪೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ "ವೀರಶೈವಧರ್ಮ-ಶಿರೋಮಣಿ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೦ರಲ್ಲಿದ್ದ ವಿರಕ್ತ ಷಡಕ್ಷರಿ ಶಿವಪೂಜಾಷ್ಟಕ ಮತ್ತು ಶಿವಯೋಗಾಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದನು.[೯] ದೊಡ್ಡ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ವಚನ ಮತ್ತು ಹಾಡುಗಳನ್ನು

ಬರೆದಿರುವನು. ನಂಜನಗೂಡು ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಆ ಸ್ಥಳದವನಾಗಿರಬಹುದು.[೧೦] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೫ ರಲ್ಲಿದ್ದ ಎಳಂದೂರು ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಳವಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ದನಗೂರಿನವನು. ಸರಸಜನಮಾನಿತ, ಉಭಯಕವಿತಾವಿಶಾರದಾ ಎಂಬ ಬಿರುದಾಂಕಿತನಾದ ಈತನು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿರುವನು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ, ಬಸವರಾಜ ವಿಜಯ, ಶಬರಶಂಕರ ವಿಳಾಸ, ಷಡಕ್ಷರಮಂತ್ರಸ್ತೋತ್ರ, ಗುರುಕರುಣೆ, ಮಾತಿನ ಮಾಲಿಕೆ ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕವಿಕರ್ಣರಸಾಯನಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಶಿವಾದಿಕ್ಯ ರತ್ನಾವಳಿ, ಭಕ್ತಾದಿಕ್ಯ ರತ್ನಾವಳಿ, ಶಿವಸ್ತವಮಂಜರೀ, ಶ್ರೀಮದನಾದಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ತವನಂ, ನಮಶ್ಶಿವಾಯಾಷ್ಟಕಂ, ವೀರಭದ್ರೋದಾಹರಣ ಗದ್ಯಂ, ಶಿವಸ್ತೋತ್ರ ಸುಮಂಗಲೀ, ಇಂದುಧರ ಸ್ತೋತ್ರಂ, ಶಿವಮಾನಸ ಸ್ತೋತ್ರಂ, ಇಷ್ಟಲಿಂಗಾಷ್ಟಕಂ, ಇಷ್ಟಲಿಂಗಸ್ತವನಂ, ಬಸವಾಷ್ಟಕಂ, ನೀಲಾಂಬಿಕಾ ಸ್ತೋತ್ರಂ, ತತ್ತ್ವತ್ರಯ ಸ್ತೋತ್ರಂ, ಮಂಗಾಷ್ಟಕಂ ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಇವನು ಬರೆದ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ.

ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ೧೪ ಆಶ್ವಾಸ, ೧೮೯೯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಚಂಪುಕಾವ್ಯ. ಬಸವರಾಜ ವಿಜಯ ಮತ್ತು ಶಬರ ಶಂಕರ ವಿಳಾಸ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವನು. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದ ಮೊದಲನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಉಳಿದ ೧೩ ಆಶ್ವಾಸಗಳ ಮೊದಲ ಪದ್ಯಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಿವಲಿಂಗಂ' ಎಂದು ಬಳಸಿರುವನು. ಇದು ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ಅಂಕಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಮತ್ತು ಎಮ್.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪೂರ ೧೯೬೭ರಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಧಾರವಾಡದ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಪಂಡಿತ ಚನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ ಅವರು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕೃತಿಗೆ ಗದ್ಯಾನುವಾದ ಬರೆದಿರುವರು. ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ೧೯೭೬ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ

ಕೃತಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವ, ಪಾರ್ವತಿ, ಬಸವೇಶ್ವರ, ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿ, ರೇಣುಕ, ರಾಮಪಂಡಿತ, ಮಹಾದುರುಳಾರ್ಯಮಾಯದೇವರು, ಚಕ್ಕಣಾರ್ಯ, ಮಲ್ಹಣ, ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ, ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕ, ಕೇಶಿರಾಜ, ಬೋಜರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವನು–

....ಶಿವನಂ ತದೀಯ ಶರಣವ್ರಜಮಂ

ಪದೆದು ಮುದಮೊದವೆ ಬಲ್ಲಂ

ದದೆ ನುತಿಪೆ ನುತಿಸೆನುಳಿದ ಸುರರಂ ನರರಂ (೧-೨೨)

.... ನವಕವಿತಾ ಚಿಂ

ತಾರತ್ನಂ ದೊರೆಗುಮ್ಮೆ ಮಾ

ರಾರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದಂಗೆ ಧರಣೀತಳದೊಳ್ (೧-೨೯)

ಶಿವನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ನವಕವಿತಾಚಿಂತಾರತ್ನ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. "ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ಬರ್ಕುಮೆ ಸಲ್ಲಲಲಿತಕವಿತ್ವಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ದುರ್ಜನರು ನಿಂದಿಸುವರೆಂದು ಕವಿಯು ಕೃತಿರಚಿಸದಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗುರುಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಾವ್ಯೋದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಪಿಳ್ಳೈನೈನಾರ್ ಬರೆದಿದ್ದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವರ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು ವರ್ಣಕದಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆಂದು ಬರೆದಿರುವರು. ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ನಾನು ವಸ್ತುಕವಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವೆನು. ಈ ಕೃತಿಯು ತಂಬೆಲರಂತೆ, ತುಂಬುವೆರೆಯಿಂ, ಪೊರಪೂಣ್ಮುವ ಜೊನ್ನದಂತೆ, ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿಯ ಗಾನದಂತೆ, ಪೊಸಸುಗ್ಗಿಯ ನಂದನದಂತೆ, ನಲ್ಮೆಯಿಂದಂ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿದಂಗೆನೆಯ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ಸೋಂಕಿನ ಸೌಖ್ಯದಂತೆ, ರಸಜ್ಞರ ಚಿತ್ತಂಬಿಡದಿರ್ಪುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ...ಶಿವಯೋಗಿ ಹರೀಶ್ವರ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರಿಂಪಿನ ಪೊಸಕಬ್ಬಮಂ ನೆಗಳ್ದರಾನವರಂತಿರೆ ಪೇಳ್ವೆನಿಂತಿದಂ (೧-೮೮) ಎಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸಂ

ಧರಣೀಕಾಂತೆಯ ಸೀಮಂತದ ರತ್ನದಂತೆ ಚೋಳಮಂಡಳವು ಸೊಗಯಿಸುತಿತ್ತು. ಗಂಗಾನದಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಕಾವೇರಿ ನದಿ ಮತ್ತು ನಿಸರ್ಗರಮ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚೋಳದೇಶದ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ-

ಕ್ಷಿತಿವಧು ತಾಳ್ದಲಂಕೃತಿಯಿದೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು...

ನುತಿವೆತ್ತ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಪುರಂ ವಿತತಪ್ರಭಾವದಿಂ॥ (೨-೩೨)

ಈ ಧರ್ಮವತಿಪುರವು ಶೈವವರ್ಯರಿಂದ ಮೆರೆಯುತಿತ್ತು. ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನಾಯಕವಿಭವಪದಭಕ್ತನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಧರ್ಮವತಿ ನಗರದ ನಿಸರ್ಗ ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಮನದುಂಬಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭೂವರರಾಜಶೇಖರನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು–

ಹರಚರಣಾರವಿಂದ ಮಧುವ್ರತನೂ, ಈಶಭಕ್ತ ಭಕ್ತರಸ ಸುಧಾಬ್ಧಿಸೋಮನೂ, ಅಭಿರಾಮ ಶಿವಸ್ತುತಿಪೂರ್ಣನೂ, ಈಶ್ವರಯಜನಾನುರಕ್ತನೂ, ಗುರೂಕ್ತಮತಾನುವರ್ತಿಯೂ, ಶಂಕರಪರಮಂತ್ರ ತಂತ್ರನಿಪುಣಾಗ್ರಣಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂಥ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅಂತಃಪುರವೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಮಹಾರಾಣಿ ಅಮೃತಮತಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು–

ಅಮೃತಮಯವಾಣಿ ಪರಿಲಸ
ದಮೃತಧರೆಯಮೃತಕಿರಣ ಮಂಡಲಮುಖಿ ತಾ
ನಮೃತಮತಿಯೆಂಬ ಪೆರ್ವೆಸ
ರಮರ್ದಿರೆ ತನ್ಮಹಿಪಮಹಿಳೆ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದಳ್ (೩–೧೨)

"ಮುಂ ಪಡೆಯದುದಂ ಪಡೆದಂ" ಎಂಬಂತೆ 'ಜಡಜಭವಂ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗುಣಗಣೋಜ್ವಳೆಯಾದ ಅಮೃತಮತಿ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಮಹಾರಾಣಿಯು ಕಲ್ಪದ್ರುಮಸನ್ನಿಭನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನೊಡಗೂಡಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ 'ಪತಿಮೋಹಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರಿಯಿದ್ದನು. ಸತ್ಕೀರ್ತಿವಂತ, ನ್ಯಾಯಪರ, ಸಮದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ 'ಪೃಥುಳಭಾಗ್ಯ'ವನ್ನು ಅರಸನು ನೀಡಿದ್ದನು. ಈ ರೀತಿಯ ಸಂಸಾರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪದವನ್ನು ಅನವರತ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಮಿತವಚನನೆಂಬ ಕುಮಾರ ಜನಿಸಿದನು.

ಓಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಅಮಾತ್ಯನಾದ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಕಾಶಿಗೆ ತೆರಳಿ ಗಂಗಾಜಲದಿಂದ ಅಂಬಿಕಾಪತಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅರಸನಿಗೆ ಪತಿಮೋಹಿಯು–

ನುಡಿದನೆಲೆ ಜೀಯ ನಿಮ್ಮೊ
ಳ್ಪಡನೆಂದುಂ ನೆಲಸಿನಿಂದನದಜೆಂ ನೀಮಿ
ರ್ದೆಡೆ ಕಾಶಿಯಲ್ತೆ ಬೇಜೆ
ನ್ನೆಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ ತರಿಪೆನಾನದಿಯುದಮಂ (೩–೩೦)

ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಏಳುನೂರು ಗಾವುದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಶಿಯವರೆಗೆ ಭೂವರರ ವೃಂದವನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಜಲಪೂರ್ಣ ಸುವರ್ಣಘಟಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಧರ್ಮವತಿಪುರಕ್ಕೆ ತರಿಸಿದನು. ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು ಆ ಜಲದಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಅರ್ಚಿಸಿದನು. ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕಂಡೆಯ ಪುರಾಣವನ್ನು ಅಮೃತಮತಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಾರ್ಕಂಡೆಯನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತನಗೆ ತನಯರಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಕೆಳದಿಯರಿಗೆ–

ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದನ ಬಾ
ಳ್ಕವಿತ್ವಮಿಲ್ಲದನ ಜಾಣ್ಮೆ ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ ಪೆ
ಣ್ಜವಮಿಲ್ಲದಶ್ವಮುಂ ತನು
ಭವನಿಲ್ಲದ ಭಾಗ್ಯಮೆಂತುಮೇಂ ಮೆಱೆದಪುದೆ (೩–೪೭)

ಹೇಳಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದಳು. ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನ ಬಾಳಿನಂತೆ, ಕವಿತ್ವವಿಲ್ಲದವನ ಜಾಣ್ಮೆಯಂತೆ, ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣಿನಂತೆ, ವೇಗವಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಮಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರ ಸೋಭೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೊರಗಿದಳು. ರಾಣಿಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಅರಸನು "ತನಯನಂ ಪಡೆಯದನ ಸಂಸಾರ ಅಸಾರಂ" ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. "ಸುಧಾಕರಕಿರಣ ಧರಾಂಘ್ರಿಯಂ ಪೂಜಿಪದು, ಅಭ್ಯುದಯಕರ ಧರ್ಮಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು. ಅದರಿಂದ ಭವದಭೀಪ್ಸಿತಂ ದೊರೆದಪುದು" ಎಂದು ಆಪ್ತವಚನದಿಂದ ರಾಣಿಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದನು. ಮನೋರಥವು ಸಾಕಾರತೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಕುಲಗುರುಗಳಾದ ಚಿಧ್ಘನಾರ್ಯರು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅವರಿಂದ ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಇರ್ವರೂ ಕೇಳಿದರು. ಗುರುಗಳು ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಶಿವಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಮಾಡಿ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲೆಂದು ಹರಸಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸಂ

ಚಿಧ್ಘನಾರ್ಯರ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದ ಫಲವಾಗಿ ಅಮೃತಮತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು. ರಾಜಶೇಖರನೆಂಬ ಕುಮಾರನನ್ನು ಹೆತ್ತಳು. ಅವನಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಪತಿಮೋಹಿಯ ಸುತ ಮಿತವಚನ ಮತ್ತು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನ ಮಗ ರಾಜಶೇಖರ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾದರು. ಚಿಧ್ಘನಾರ್ಯ

ಗುರುಗಳು ಶಿವಮಂತ್ರಕೋಟಿಗೆ ತವರ್ಮನೆಯಾದ "ಮಂತ್ರಕೋಟಿಸ್ಫುಟ ಮಕುಟಮಹಾರತ್ನ ಷಡ್ವರ್ಣಮಂತ್ರ"ವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರಿಗೆ ನೀಡಿದರು. ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು ಯುವರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ "ಪುರಹರಚರಣೈಕಧ್ಯಾನ"ದಿಂದ ಸುಖದಿಂದ ಇದ್ದನು.

ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸಂ

ಸುಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಾರ್ಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕನಕಮಯ ಸತ್ಪೀಠದಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರ ಭೂಪನು ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದನು. ಕಾಶ್ಮೀರ, ಕಾಂಭೋಜ, ಪಾಂಚಾಲ, ನೇಪಾಳ, ಮೊದಲಾದ ಚಪ್ಪನ್ನಾರು ದೇಶದ ಅರಸರು ದೂತರ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುಳಿಂದಪುರದ ಕಿರಾತ ಒಡೆಯನಾದ ಕಾಲಮೇಘನ ದೂತನು ಆಗಮಿಸಿ ತನ್ನ ಕಕ್ಷತಳದೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಕರಂಡಕದೊಳಗೆ ಮುದ್ರಿಸಿದ ಅನರ್ಘ್ಯ ಸಿಂಹಮಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ರಾಜಶೇಖರನ ಪಾದಪೀಠದೊಳು ಇಟ್ಟನು. ಈ ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕೇಸರಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ಕಾಲಮೇಘನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವನೆಂದು ರಾಜಶೇಖರನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆರಳಿದ ರಾಜಶೇಖರನು ಚತುರಂಗಬಲಸಮೇತನಾಗಿ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ತೆರಳಿದನು.

ಷಷ್ಠಾಶ್ವಾಸಂ

ಚೋಳ ಮಂಡಲದ ಅರಸ–

ಆ ಸೇನಾರಜದಿಂ ಪರಿ

ಧೂಸರಮಾದುರುನಿಜಾಂಗಮಂ ತೊಳೆಯಲ್ಕೆಂ

ದೋಸರಿಸದೆ ಪೊಕ್ಕಂತಿರೆ

ವಾಸರಕರನಪರವಾರಿನಿಧಿಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂ (೬–೨೭)

ರಾಜಶೇಖರನು ಮಿತವಚನನೊಡಗೂಡಿ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತನಾಗಿ ಎರಗಿದನು. ರಾಜಶೇಖರನೆದುರು ಬಲಹೀನನಾಗಿ 'ಕಮಳಾವತಿ'ಯೆಂಬ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ಓಡಿಬಂದನು. ಆತನ ಮಂತ್ರಿ ನೀತಿಭೂಷಣನು ತನ್ನರಸ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನಿಗೆ–

...ಶಿವಮಂತ್ರಭವಂ ಮಹಾಪ್ರಭಾ

ವವಿದಿತ ಶೌರ್ಯನಾತನೊಳೆ ನಿಲ್ವುದು ಗೆಲ್ವುದು ಮಾರ್ಗಮಾಗದೀ

ಭೂವನದೊಳಂತಜಿಂದೆಸಗು ಸಂಧಿಯ ನೀಂ ಬಿಡು ತದ್ವಿರೋಧಮಂ॥(೬–೧೧೭)

ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜಶೇಖರನಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಗೆ ಒಡಂಬಡಿಸುವನು. ನೀತಿಭೂಷಣನನು ರಾಜಶೇಖರನಲ್ಲಿ ಬದ್ದಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ನಿಂತು–

ಭುವನತ್ರಯದೊಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್

ಭವರಂಗೊಳಲಾರ್ಸಮರ್ಥರದಜಿಂದವನೀ

ಧವ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನೊಳ್ಸಂ

ಧಿವಿಧಾನಮನೊಪ್ಪುಕೈ ದಯಾಳುಗಳರಸಾ (೬–೧೩೭)

ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸು ಎಂದನು. ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತನಾದ ರಾಜಶೇಖರನು ಸಚಿವನ ಉಚಿತೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿದನು. ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ಹರ್ಷಚಿತ್ತನಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಇದಿರ್ಗೊಳ್ಳಲು ರಾಜಬೀದಿಗಳನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿದನು.

ಸಪ್ತಮಾಶ್ವಾಸಂ

ರಾಜಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಶೇಖರ ರಾಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಪುರದ ಅಂಗನೆಯರು ತಾವು ಹಾಡುವ ಗೀತವನ್ನು, ವೀಣಾನಾದವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, 'ನೆತ್ತ'ನಾಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನೃತ್ಯ–ಕಾಮ್ಯಲಾಪವನ್ನು ತೊರೆದು ನೋಡಿದರು. ಮೈಮರೆತರು. "ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನಂತಾ ಪುರಸರೋವರಚಾಲಹಂಸಿಸರ್ವಮಂಗಳಾವರದಿಂದುದಯಿಸಿದ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರಿ ಸೌಂದರ್ಯಶಾರದೆಯೆಂಬ ಸಖಿಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ವನಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಸಂತನಂ" ನೋಡಲೆಳಸುವಂತೆ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು "ಸಖೀಜನಮಧ್ಯ ದೊಳ್ತನ್ನನನೂನಸ್ನೇಹ ರಸಭರಭರಿತ ಕಟಾಕ್ಷದಿನಭೀಕ್ಷಿಸಿದಳು..." ಅವಳು ನೋಡುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಯುವರಾಜ ರಾಜಶೇಖರನು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೋಹಿತನಾಗಿ–

ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಕಣ್ಬೇಟಂ

ನಡೆಗೆಟ್ಟುದು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಧೃತಿವಲ್ಲಿ ವಲಂ

ಕುಡಿಗೆಟ್ಟುದು ನವವಿರಹಂ

ತಡೆಗೆಟ್ಟುದು ತನ್ನೃಪಾತ್ಮಜಂಗಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್(೭–೬೮)

ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಸಂತೈಸಿಕೊಂಡನು. ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯಲ್ಲಿ ವಿರಹಾಗ್ನಿ ಕುಡಿಯೊಡೆಯಿತು. ಅವಳ ವಿರಹ ಜ್ವರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಅಂಗನೆಯರು ಶಿಶಿರೋಪಾಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇತ್ತ ರಾಜಶೇಖರ ನರೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮುಚಿತೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಸೌಂದರ್ಯಶಾರದೆಯೆಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯು ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಮನಸೋತ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ತಿಳಿದು ಸಂತಸನಾದನು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ ರಾಜಶೇಖರನ ಮನದಿಂಗಿತವನ್ನು ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ–

...ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆಯಂ ಭೂ

ವರರಾಜಶೇಖರಂಗೆಲೆ

ನರೇಂದ್ರ ಕೊಡು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯನನುನಯದಿಂ(೭–೯೮)

ಎಂದು ಭಿನ್ನವಗೈದನು. ನೃಪಕುಲ ಚೂಡಾಮಣಿಯಾದ ರಾಜಶೇಖರ ಯುವರಾಜಂಗೆ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ರಾಜಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಮಿತವಚನನ ಮದುವೆಯು ಜರುಗಿತು.

ಅಷ್ಟಮಾಶ್ವಾಸಂ

ಯಥೋಚಿತ ವಿಧಾನದಿಂದ ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯರ ವಿವಾಹವೇರ್ಪಡಿಸಿ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಆತನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ 'ಕಳಾಧರೆ' ಕಣ್ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸಂತಸಪಟ್ಟರು. ರಾಜಶೇಖರನು "ಸಕಳಜನಮನೋನಯನ ಹರ್ಷಪ್ರದವಾದ ವರ್ಷಾಕಾಲವನ್ನು" ಇನಿಯಳಾದ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯೊಡನೆ ಸಡಗರದಿಂದ ಕಳೆದನು.

ನವಮಾಶ್ವಾಸಂ

ರಾಜಶೇಖರನು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯೊಡನೆ ಸಂತಸದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿರಲು–

"...ಮಾರುತನಂ ಕರಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನೈಕಿಲ್ಗಳಿಂ ನಾಂದಿ ಸಂ

ಚಳನಂ ಮಾಡಿ ತದಾಪ್ತನುರ್ಕು ಮುಜಿದೇಂ ಪರ್ಬಿತ್ತೊ ಹೈಮಾಗಮಂ"(೯–೭)

ಎನ್ನುವಂತೆ ಹೇಮಂತ ಋತು ಆಗಮಿಸಿತು. ರಾಜಶೇಖರನು ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಲು ಬಯಸಿ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಕಳಾಧರೆಯು ಮಗಳಾದ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಗೆ–

ತಂಗಿ ನಿಜೇಶ್ವರಂಗೆ ಬಗೆದಂತಿರೆ ನೀಂ ಬೆಸಕೈವುದತ್ತೆಮಾ
ವಂಗಳ ಮಾತುಮಂ ಮಱೆದು ಮೀಱದಿರಾರ್ಯಹಿತೋಕ್ತಿಗಳ್ಗೆ ಚಿ
ತ್ತಂಗುಡು ಬಂಧುವರ್ಗದುಪಚಾರಮನಾಂತಿರುಮೇಶಭಕ್ತಿಯಂ
ಪಿಂಗದಿರೊಳ್ಗಸಂಬಡೆದು ಬಾಳ್ದಮಗೀವುದತಿಪ್ರಮೋದಮಂ"(೯-೩೮)

ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಮಾತನು ಹೇಳಿದಳು. ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ಮಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಬಳುವಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಾಜಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಬಿಳ್ಕೊಟ್ಟನು. ರಾಜಶೇಖರನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಸಖೀಜನರು ಮಂಗಳೋಪಚಾರ ಕೈಗೊಂಡರು. ಅಮೃತಮತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಇರ್ವರು ಸುಮುಹುರ್ತದಲ್ಲಿ ಸತಿಪತಿಗಳನ್ನು ಮನೆತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ "ವಿಶ್ವಜನಮನಮಂ ಬನಮನೊರ್ಮೆ ಸೊಂಪೇಱಿಸುತ್ತಂ" ವಸಂತಮಾಸ ಬಂದಿತು.

ದಶಮಾಶ್ವಾಸಂ

ರಾಜಶೇಖರ ನರೇಂದ್ರನು ಯುವರಾಣಿ ಸರ್ವಮಂಗಳೊಳಗೂಡಿ ವನಕೇಳಿಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಸಿಂಗರದ ಲೀಲಾಭವನಮುಮೆನಿಸಿರ್ದ ವಸಂತ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಗಾನವಿದ್ಯಾಧರಿಯೆಂಬ ವೀಣಾಪಾಣಿಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಆಲಿಸಿದರು. ಶಿವಪೂಜೆಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ಹೂಗಳನಾಯ್ದು ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ "... ಕಪಾಲಶೂಲಕರಂ ಜನಕರ ದೇವದೇವ ಜಗತೀಧರಮಂದಿರ ಮಂಗಳಾಕರಾ" ಎಂದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದರು.

ಏಕದಶಾಶ್ವಾಸಂ

ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರು ವನಕೇಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯಾವರಿಸಿತು. ನಲ್ಲರ ಬರುವಿಕೆಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಾನಿನಿಯರು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿ ಶಿವಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನ್ನು ಪುರೈಸಿ ರಾಜಶೇಖರನು "ರಾಗದಿಂ ಸಚಿವಸುತ ಸಮೇತನಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕಾ ವಿಹರಣಂಗೆಯ್ಯಲ್ಮನಂದಂದು ನೃಪೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ ನಿಜಕಟಾಕ್ಷ ವೀಕ್ಷಣಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕಾ ದ್ವಿಗುಣಿಚಂದ್ರಿಕಾ ವಿಳಸಿತನುಮಾಗಿ" ಸೂಳೆಗೇರಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿರುವ ಮಾನಿನಿಯರು ಮೃದುಮಧುರ ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ನಲ್ಲರನ್ನು ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜಶೇಖರನು ಮಿತವಚನನೊಡಗೂಡಿ ವೇಶ್ಯಾವಿಳಾಸವನ್ನು ನೋಡಿ ಮಿತ್ರಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶಿವಪೂಜೆಗೆ ತೊಡಗಿದನು.

ದ್ವಾದಶಾಶ್ವಾಸಂ

ರಾಜಶೇಖರ ನರೇಂದ್ರನು ಮಿತ್ರ ಮಿತವಚನನೊಡಗೂಡಿ ರಾಜ್ಯಸಭಾ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರೂಢನಾಗಿದ್ದನು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಮಾತ್ಯ, ಸಂದಾಯಿ, ಕವೀಂದ್ರರು, ಗಾಯಕರು, ಭರತನಾಟ್ಯ ಪ್ರವೀಣರು, ವೇದಜ್ಞರು ಮತ್ತು ವಂದಿಮಾಗಧರು ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದರು. ಮಹೇಂದ್ರಪುರದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರ ಕೀಂಕಿಣಿ ಶಬ್ದ, ಝಣತ್ಕಾರ, ಮೃದುಪಾದ ವಿನ್ಯಾಸದ ಚತುರತೆಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿತ್ತು. ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯು–

ಕರತಳದೊಳಭಿನಯಮನಮ

ರ್ದಿರೆ ಚರಣದೊಳತುಳ ತಾಳಮಂ ನೇತ್ರದೆ ಭಾ

ಸುರರ ಸಮನಸಮಗಾನಮ

ನರರೆ ಶರೀರದೊಳೆ ಪಿಡಿದವಳ್ ನರ್ತಿಸಿದಳ್(೧೨–೯೦)

ತನ್ನ ದೇಹದ ಲಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೆ ನವರಸಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತ, ಗಾನಸುಧೆಯನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ನೃತ್ಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಸಿಂಧುರಾಜನು ವಸಂತನು ಮದನಂಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳುಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿತ್ತನು. ಅದರೊಂದಿಗೆ "...ಚಂದ್ರಬಿಂಬಬೊಲಭ್ಯುದಯಶ್ರೀಕರಲಕ್ಷಣಾಂಕಮೆನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜವಾಜಿದ್ವಯಂ"(೧೨–೧೦೨) "ಪುಲ್ಲೆಯಿಂ ಮಾರುತನಿಂದಂ ಬಾಣದಿಂ ದೃಷ್ಟಿಯಿನತಿಜವಗಂ ರಾಜಿಪಾ" ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದ ಎರಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿತ್ತನು.

ತ್ರಯೋದಶಾಶ್ವಾಸಂ

ಮಿತವಚನನಿಗೆ ರಾಜಶೇಖರನು ಈ ನವ್ಯವಾಜಿಗಳನ್ನೇರಿ ನಗರದ ರಾಜವೀಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ವಿಹರಿಸೋಣವೆಂದನು. ಮಿತವಚನನು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸದೇ ಅವುಗಳನ್ನೇರಿ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ವಿಹಿತವಲ್ಲ. ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸಿ ಅಪಾಯ ಒದಗುವುದೆಂದು ಬುದ್ಧಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ರಾಜಶೇಖರನು–

ಬಗೆಗೊಗೆದಳ್ತಿಯಂ ಸಲಿಸವೇಳ್ವುದು ಬೇಡೆನವೇಡ ತಂದೆ ನೆ

ಟ್ಟಗೆ ಮುಳಿದಪ್ಪನೆಂದೆಣಿಸದಿರ್ ನಿನಗಾದಪರಾಧವೆನ್ನದಿಂ

ದಗಣಿತಸಂಭ್ರಮಂ ಮಿಗೆ ತುರಂಗಮಯುಗ್ಮಮನೇಜಿ ನೋಳ್ಪರೊ

ಳ್ನೆಗಳೆ ಮಹೋತ್ಸವಂ ವಿಹರಿಪಂ ಪುರದೊಳ್ ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂ॥(೧೩–೨೬)

ಮಿತವಚನನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವಾಗ "ನಿನ್ನಿಂದಾದ ಅಪರಾಧ ನನ್ನದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಮಿತವಚನನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದನು. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತನಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ 'ಪವನಗಮನನಾಮದ' ಹಯವನ್ನು, ಮಿತವಚನ 'ಹರಿಣಗತಿ' ಎಂಬ ಹಯವನ್ನೇರಿ ಪುರವೀಧಿಯೊಳಗೆ ಬಂದರು. ಕುದುರೆಗಳು ಸುಂಟರ ಗಾಳಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ನಾಗಾಂತಕನಂತೆ ಹಾರಿದವು. ಮಿತ್ರರಿರ್ವರೂ ರಾಜಬೀದಿ ದಾಟಿ ಪುರಬಹಿರ್ದೇಶದ ವೈಹಾಳಿಯ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ ವಿನೋದಮಯವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಚತುರತೆಯಿಂದ ಮುಗಿಸಿ, ಪುರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಮರಳಿ ಬಂದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೆಂಬ ಶಿವಭಕ್ತೆಯ ಐದುವರ್ಷದ ಮಗ ಶಂಕರನು, ತನ್ನ ತಾಯಿ ಶಿವಭಕ್ತರಾದ ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಗೆ ನೀರು ತರಲು ಹೋದಾಗ ರಾಜಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಗದ್ದಲವನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಮಗು ಶಂಕರನು ಅದನ್ನು ನೋಡಲೆಳಸಿ ಬಂದನು. ಆ ನರಗದ್ದಲದ ಮದ್ಯ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡ ಶಂಕರನು, ಅಶ್ವಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ವೇಗವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೂಢ ರಾಜಕುಮಾರರು ತಾವು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಯುವರಾಜ ರಾಜಶೇಖರನು ಕುಮಾರ ಶಂಕರನನ್ನು ದಾಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಆದರೆ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸಿಗೆ ಶಂಕರನು ಸಿಕ್ಕು–

"...ಸಚಿವಾಶ್ವಮೈದೆ ಕೊಳಗಿಂ ತಲೆ ಖಂಡಿಸಿ ಪಾಜೆ ಮೆಟ್ಟಿತಂ

ದವಿರಳರಕ್ತಧಾರೆ ಪೊಜಿಸೂಸಿರೆ ಬಾಲನ ಕಂಠನಾಳಮಂ" (೧೩–೯೬)

ರಕ್ತಸಿಕ್ತನಾದನು. ಅವನ ರುಂಡ–ಮುಂಡಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟವು. ರಕ್ತದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಗು ಶಂಕರನ ಶವವನ್ನು ಕಂಡು ಪುರಜನರು–

ಅಕಟಕಟದಾರುಣಗನೀ

ಸುಕುಮಾರಂ ಮಡಿದನಶ್ವಖುರಹತಿಯಿಂ ಬಾ

ಲಕವಧಮಿದನಜಿದೊಡೆ ತಾ

ನಕುಟಿಲಮತಿ ಚೋಳನೃಪತಿಯೇಂ ಸೈರಿಪನೇ(೧೩–೯೮)

ಈ ದುಷ್ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಾರುಣ್ಯಕರನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಸೈಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಮರುಗಿದರು. ಇತ್ತ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ತನ್ನ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನನ್ನು ಕಾಣದೆ ನಿಡುಸರದಿ ಕೂಗಿ, ಕರೆದು ಕಾಣದೆ ರಾಜಪುತ್ರನ ವಿಹರಣಮಂ ನೋಡಲು ರಾಜವೀಧಿಗೆ ಬಂದನೆಂದು ಬಗೆದಳು. ಆನೆಗಳ ಕಾಲ್ತುಳಿತಕ್ಕೊಳಗಾದನೋ, ರಥದ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕನೋ, ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿನ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಅಳಿದನೋ ಎಂದು ಶೋಕಿಸುತ್ತ ಬಂದಳು. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಜನಸಮೂಹದ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ರುಂಡ-ಮುಂಡಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಶಂಕರನ ಶವವನ್ನು ನೋಡಿ-ಕೆಟ್ಟೆಂ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಬಸಿಱಂ ಪೊಸೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು" ಅಳತೊಡಗಿದಳು. "ಎಳೆಗಿಳಿಯಂ ಕೊಱಲ್ಮುೞಿದು ಮೋದಿದರಾರ್..."ಎಂದು ಕಬಂಧವನ್ನು ಎತ್ತಿ ರುಂಡ-ಮುಂಡವನ್ನು ತೊಡೆಯೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು "...ಅಶ್ರು ಮಿಶ್ರ ಕಟಾಕ್ಷದಿನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಗದೊಳ್ಮುಸುಂಕಿದ ಧೂಳಿಯಂ ಮೇಲುದಿನೊಳೊಯ್ಯನೊಱಸಿ..." "ಹಾ ಮಗನೆ ಹಾ ಮನೋಜ್ಞನೆ..." ಎಂದು ಆರ್ತಳಾಗಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ಎಲ್ಲಿಯ ಹಯಮೆಲ್ಲಿಯ ನೃಪ
ನೆಲ್ಲಿಯ ವೈಹಾಳಿಯೆಲ್ಲಿಯತಿಕಳಕಳಮಿಂ...(೧೩-೧೦೭)

ಕೊರಲಂ ಮೆಟ್ಟುವ ಪದದೊಳ್
ತುರಗಂ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಜನನಿಯೆಂದೆನ್ನಂ ನೀಂ
ಕರೆದೆಯೊ ಮಱೆದೆಯೊ ದೋಷಾ
ಕರೆಯೆಂದೇಂ ತೊಱೆದೆಯೋ ತನೂಜನೆ ಪೇಳ್ಕೆ(೧೩-೧೧೦)

ಎಂದು ಆರ್ತಳಾದಳು. ಮಣ್ಣ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ರುಂಡ-ಮುಂಡವನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ"-

ಆರೊಡನುಸುರ್ವೆಂ ದುಃಖವು
ನಾರುಂಟೆನಗಕಟ ಮಗನೆ ಮಗನೆ ಮನೋಜ್
ತಾರಿಯ ಕೃಪೆ ತಪ್ಪಿದ ಬಳಿ
ಕಾರಾದೊಡಮೇನೊ ನಿನ್ನನೇಂ ಕಾಣಿಪರೇ(೧೩-೧೨೦)

ಎಂದು ಆಕ್ರಂದನಗೈದಳು. ಮಡಿದ ತನ್ನ ಕುಮಾರನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಶವವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾದಲ್ಲಿ ಬಂದು, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಧರಾಧಿಪ ಕೇಳು ಶಿವ, ಸದಾಶಿವ, ಕೃಪಾಕರ ಎನ್ನ ಪುತ್ರನಳಿದನೆಂದು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಳು. ಅರಸನು ಶಿವಭಕ್ತರ ನೋವನ್ನು ಕೇಳಿ ಆರ್ತನಾಗಿ ಬಂದನು. ರುಂಡ-ಮುಂಡವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆರ್ತತೆಯಿಂದ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯನ್ನು ನೋಡಿ-

ಅಳಲದಿರೆಲೆ ತಾಯೆ ನೀನಾ

ರಳಿದಣುಗನಿದಾರವಂ ಕೊರಲ್ಗೊಗ್ಗೆರೆದ ಮಹಾ

ಖಳನಾವನಾತನಂ ಪೇ

ಳ್ಬಳಿಯೊಳ್ನೆಱೆ ಕಾಣ್ಬೆನಿದಕೆ ತಕ್ಕುಜ್ಜಗಮಂ(೧೩-೧೩೯)

ಎಂದು ಸಾತ್ವನ ಮಾಡಿದನು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ತನ್ನ ಪತಿ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಅಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದಳು. ಪತಿ ತೀರಿಹೋದಾಗ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಗಂಡನ ಸಾವಿನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶಂಕರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನನ್ನೆಲ್ಲ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಕುಮಾರ ಐದು ವರ್ಷದ ಕಿರಿಯವನಾಗಿದ್ದರೂ ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿದ್ದನು. ಶಿವಕೀರ್ತನೆ, ಶಿವಪೂಜೆ, ಶಿವನಾಮ ಉಚ್ಚಾರಣೆ, ಶಿವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯುವರಾಜ ಮತ್ತು ಅಮಾತ್ಯಪುತ್ರರಿರ್ವರೂ ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಪುರೈಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಯುವರಾಜನ ಅಶ್ವಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಲಿಯಾದನು ಎಂದಳು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ದುಃಖಿತನಾಗಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯನ್ನು ಬರ ಹೇಳಿದನು.

ಚತುರ್ದಶಾಶ್ವಾಸಂ

ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯು ಸಭೆಗೆ ಬಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತನು. ಅರಸನು ರಾಜಕುಮಾರರ ಮೇಲೆ ಕೋಪೋದ್ರೇಕನಾಗಿ ಅವರಿರ್ವರಿಗೂ-

...ಶರಣಶಿಶುಶಿರಮನರಿದೀ

ದುರಿತಂ ನಿಜಶಿರಮನಿತ್ತೊಡಂ ಪೋದಪುದೇ(೧೪-೧೧)

ಎಂದು ಜಡಿದು ನುಡಿದು ಶಿಶುವನ್ನು ಕೊಂದವರಾರೆಂದು ಕೇಳಿದನು. ಮಿತವಚನನು ಕೈಮುಗಿದು ನನ್ನ ಅಶ್ವದ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಶಂಕರನ ಶಿರಹರಿದಿದೆ. ಅವನ ಶಿರಕ್ಕೆ

ನನ್ನ ಶಿರಪಡೆಯುವುದೇ ಉಚಿತವೆಂದನು. ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಮಿತವಚನನ ಶಿರಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ರಾಜಶೇಖರನು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ತಪ್ಪು ನನ್ನದೆ. "ಎನೆ ನಿನಗೆ ಬಂದ ತಪ್ಪಿಂದೆನಗೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಮಿತವಚನನ್ನು ಆಗ್ರಹಿಸಿ ಕರೆದೊಯ್ಯೆದೆನು. ಅದರಿಂದ ಈ ಅಪರಾಧ ನನ್ನದೆಂದನು. ರಾಜಶೇಖರನ ಮಾತಿಗೆ ಸಭೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತಲೆತೂಗಿತು. ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಲು ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಕುಮಾರನ ಶಿರಕತ್ತರಿಸಲಾರದೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಮಂತ್ರಿ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಶಿವಪೂಜೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ರಾಜಶೇಖರನು ತಾಯಿ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆರಗಿದನು. ಅಮೃತಮತಿಯು ಪುತ್ರಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮಗನಿಗೆ–

ಎನ್ನಾಳ್ದನ ಸತ್ಯಂ ಗೆಲೆ

ನಿನ್ನಸುವಂ ಭಕ್ತಶಿಶುಗೆ ಕುಡು ಚಿಂತೆಯದೇ...(೧೪–೪೦)

ಎಂದು ಹಾರೈಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು. ಮಂತ್ರಿಯ ಸಾವಿನ ನಂತರ ಸಂದಾಯಿಯನ್ನು ಬರಹೇಳಿ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರಚ್ಛೇಧನ ಮಾಡಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಸಂದಾಯಿಯು ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ–

ಕರ ಪೊಸತು ಜೀಯ ಪಂಚಾ

ಕ್ಷರಮಂ ನೀಂ ಮಱೆದು ಮಡಿಯಲುಜ್ಜುಗಿಪುದಿದೆಂ...(೧೪–೪೯)

ಎಂದು ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಲು ಹೇಳಿದನು. ನಾನು ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ರಾಜಾಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಭೃತ್ಯತ್ವ ಎರಡಕ್ಕೂ ಭಂಗಬರುತ್ತದೆ ಎಂದನು. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮರೆದುಳಿಯುವುದೇ ದೇವ? ಎಂದು ಸಂದಾಯಿಯು ತಾವು ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಿರೆಂದನು. ಅವನ ಉದಾತ್ತತೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ರಾಜಶೇಖರನು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ತಾನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡನು.

...ಘರಿಲೆಂಬಿನಂ ಕೊಱೆದಿಳಾಧೀಶಂ ಮಹಾಮಂತ್ರಮಂ

ಬಿಡದೋರಂತೊದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಿರಮಂ ತಾಳ್ದಂ ಕರಾಂಭೋಜದಿಂ॥(೧೪–೫೭)

ಆ ಶಿರವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುತ್ತ ರಾಜಶೇಖರನ ಕೈಮೇಲೆಯೆ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತು. ಸಂದಾಯಿಯು ರಾಜಶೇಖರನ ಆ ಶಿರವನ್ನು ತಂದು ರಾಜನ ಮುಂದೆ

ಇಟ್ಟನು. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಪಠಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶಿರವನ್ನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ನೋಡಿ ಆನಂದ, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಅದರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಸಂದಾಯಿ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ, ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕೊರಳನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡನು. ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರವೂ ಮಂತ್ರಪಠಿಸತೊಡಗಿತು. ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮಗನ ಒಂದು ಶಿರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಶಿರಗಳು ಅರ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳಿ ಶಂಕರನ ಶಿರದ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟನು. ಆ ಎರಡು ಶಿರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶಂಕರನ ಶಿರವೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸತೊಡಗಿತು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಸಂದಾಯಿಯ ಕಬಂಧದ ಕರತಳದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು–

ಕೇಳಿಲೆ ಚೋಳಭೂಪತಿ ಮದೀಯ ತನೂಜನ ಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಲೋ
ಕಾಳಿಯನೊಲ್ದು ಪಾಲಿಪ ಕುಮಾರನ ಮಸ್ತಕಮಿತ್ತೆಯಲ್ತೆ ನಿ
ನ್ನಾಳೆನಿಸಿರ್ದನೀ ಶಿರಕೆ ಮಚ್ಛಿರಮೇ ಪಳಿ ನೋಳ್ಪುದೆಂದವ
ಳ್ಬಾಳನಮರ್ಚಿ ಗೋಣ್ಗೊಳೆಱೆದು ಸಾರ್ಚಿದಳಾತ್ಮಸಮಂತ್ರಶೀರ್ಷಮಂ(೧೪–೭೫)

ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರಕ್ಕೆ ಎನ್ನ ಶಿರಸಮನೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಶಿರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತಂದಿಡಲು ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಅರಸನು "ಪಂಚಶಿರಃ ಪಂಚವರ್ಣಂಗಳ್ಗೆನ್ನ ಶಿರಃಪ್ರಣವದಿನಳಂಕರಿಪೆನೆಂದು" ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟನು. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತ ಆ ಶಿರವೂ ಮೆರೆಯಿತು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಮಿತವಚನನು ಶಂಕರನ ಕೊಲೆಗೆ ನಾನು ಕಾರಣ. ನನ್ನ ಶಿರವನ್ನರ್ಪಿಸುವೆಯೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಸಹಿತವಾಗಿ ಆ ಏಳು ಶಿರಗಳು ಶೋಭಿಸಿದವು.

ನಡೆದ ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸಖಿಯರಿಂದ ಕೇಳಿ, ಸಭೆಗೆ ಬಂದ ರಾಣಿ ಅಮೃತಮತಿ ಮಹಾದೇವಿಯು ವೀರಾವೇಷದಿಂದ "ಕರಾಳ ಕರವಾಳ"ದಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾದಳು. ಅವಳೊಂದಿಗೆ ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರ ಸತಿಯರು ತಮ್ಮ ಪತಿಯ ಶಿರದೆದುರು ನಿಂತು ಶಿರವರ್ಪಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಮೃತಮತಿಯನ್ನು ತಡೆದು ಇಚ್ಛಿತವರ ಕೇಳು ಎಂದನು. ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಜೀವ ಬೇಡಿದಳು. ಎರಡನೆಯ ವರ ಬೇಡೆನ್ನಲು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಜೀವ ಬೇಡಿದಳು. ಶಿವನು ಅವಳ ಗುಣಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜೀವದಾನ ಮಾಡಿದನು.

ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ದೇವದುಂದುಭಿ ಮೊಳಗಿತು. ಶಿವನು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೊಯ್ದು ಗಣಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿದನು.

೪.೫. ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಎಲೆಮರೆಯ ಕಾಯಿಯಂತೆ ತೆರೆಮರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವರು. ಹಳೆಯ ಮಾದರಿಯಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುವ ಕವಿಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ರಚಿತವಾಗುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಿರುವುದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ದಾಖಲಾಗದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯೂ ಒಬ್ಬನು. ಈತನ ಕಾಲ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಧ. ಕುಪ್ಪಸಕಂಥೆಗುರುವರ್ಯರಾದ 'ಗುರುಬಸವ'ನಿಂದ ಲಿಂಗದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಶಂಕರಕವಿಯ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವು "ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಸಿರುಗುಪ್ಪ ರಸ್ತೆಗುಂಟ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಕೋಳೂರು' ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕಗ್ರಾಮವಿದೆ.[೧೧] ಆ ಗ್ರಾಮದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ' ಹೆಸರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನವೊಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹರಿಶಂಕರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಎಂಬ ನಾಮಫಲಕವನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಆ ಕೋಣೆಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ಗದ್ದುಗೆಯಿದ್ದು, ಇದು ನಿಜ ಸಮಾಧಿಯೋ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾಪಕ ಸಮಾಧಿಯೋ ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾಹಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಇದು ಶಂಕರಕವಿಯ ವಾಸಸ್ಥಳವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಶಂಕರಕವಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೨] ಈತನ ತಂದೆ ಬಸವರಸ ಮತ್ತು ತಾಯಿ ನಾಗಾಂಬೆ. ಈತನು ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಮತದವನು. ಶಂಕರ ಕವಿಯು ಒಟ್ಟು ಆರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ–

೧. ಶರಣ ಮೋನಪ್ಪಯ್ಯ ಚರಿತೆ

೨. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ

೩. ಚೋರ ಬಸವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ

೪. ನವಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ

೫. ಸುಜ್ಞಾನ ಸುಧಾಕರ ಪಂಚವಿಂಶತಿ

೬. ಸ್ವರವಚನಗಳು

'ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ'ವನ್ನು ಡಾ. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಹಿರೇಮಠ ಹಾಗೂ ಪಂಡಿತ ನಾಗಭೂಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠದಲ್ಲಿದೆ. ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವರು. 'ಮಾಧವಾಂಕ'ಕಾವ್ಯವು ಶಾಲಿವಾಹನಶಕೆ ೧೬೭೯ನೆಯ ಈಶ್ವರನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೪ ಸಂಧಿಗಳಿದ್ದು, ೧೫೧೧ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರ 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ' ಕೃತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಶಂಕರ ಕವಿಯು ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಈ ಮೊದಲು ರಚಿತವಾದ ಧೂಪದಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಂತೇಶಕವಿಯ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಚಾರಿತ್ರ' ಹಾಗೂ ಷಡಕ್ಷರದೇವನ 'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ' ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಶಂಕರಕವಿಯು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವನು.

ಸಂಧಿ ೧. ಪಂಚಾಸ್ಯ ರಾಮೇಶ ಶರಣು

ಕವಿ ತನ್ನ ಆರಾಧ್ಯದೈವವಾದ ಶ್ರೀ ಕೋಳೂರ ರಾಮೇಶನನ್ನು ಕುರಿತು ಕೃತಿರಚನೆಗೆ ವಿಘ್ನಬಾರದಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಾಂಭವಿ, ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ, ಷಣ್ಮುಖ, ವೃಷಬೇಶ, ಭೃಂಗೀಶ, ವೀರಭದ್ರರು ಬಿಡದೆ ಎನ್ನ ಪೊರೆಯಲಿ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವೇಶ್ವರರಾದಿಯಾಗಿ ಇತರ ಶಿವಶರಣರು, ಬಾಣ, ಮಲುಹಣ, ಮಲೆಯರಾಜ, ಭೋಜ, ಗುರ್ಜರ, ಮಯೂರ, ಪದ್ಮರಸ, ಕೇಶಿರಾಜ, ಉದ್ಭಟ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ, ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕ, ಚಾಮರಸ, ಭೀಮಕವಿ(೧–೧೪) ಮೊದಲಾದ ಶಿವಕವಿಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಕೋಳೂರು ಮಂದಿರನಿಲಯ ರಾಮೇಶ ನುಡಿಸಿದಂತೆ ಪೇಳ್ದೆನಿದನು ಎಂದು ಶಿವಸ್ತುತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು–

ಬಡವಿಯ ಕುಮಾರಕನು ಪೊಡವಿಪನ ಸುತನಶ್ವ

ದಡಿಯ ಖುರಹತಿಯಿಂದ ಮಡಿಯೆ ಮೊರೆಯಿಡೆ ಸತ್ಯ

ಬಿಡದ ಪಡಿಗೊಡೆ ಮಗನ ಪೊಡೆದಭಟ ತನ್ನ ಶಿರಗಡಿದುಕೊಳೆವತ್ಸನವ್ವೆ
ಮುಡಿದಲೆಗೆ ಮುನಿದುಕೊಳೆ ನಡುಗಿ ನೃಪ ಹಾಯೆಂದು
ಕೊಡುವೆನಸುವವಳ್ನೆನುತ ತನ್ನ ಕೊರಳರಿವುತಿರೆ
ಮೃಡಮೆಚ್ಚಿಯಸಿವಿಡಿದು ಪಡೆದಸುವ ಕೈಲಾಸಕೊಯಿದ ಸತ್ಕಥೆಯನುಸುರ್ವೆ(೧-೧೮)

ಅರಸು ಕುಮಾರನ ಅಶ್ವದ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಬಡವಿಯ ಕುಮಾರನು ಸಿಕ್ಕು ಸಾವನ್ನಪ್ಪಲು, ಆ ಕುಮಾರನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕೊಡಲು ಶಿವನು ಮೆಚ್ಚಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡ ಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವೆನು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹಿಮಾಲಯದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಛಪ್ಪನ್ನಾರುದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಂಧ್ರದೇಶವು(೧-೨೬) ಸಜ್ಜನ ನಿವಾಸವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ 'ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ'ಯು ವರ್ಣಿಸಲಸದಳವಾದ ಪಟ್ಟಣ. ಇದನ್ನು ಹರಿಹರರಾಯ(೧-೪೧) ಎಂಬ ಕ್ಷತ್ರೀಯ ಅರಸ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನ ಪತ್ನಿ ಲಲಿತಾಂಗಿ(೧-೪೨) ಇವರಿಗೆ ಮಂದಮತಿಯಾದ ಓರ್ವಸುತ, ಸಕಲಕಲಾನ್ವಿತೆಯಾದ ಮಾದಾಂಬೆಯೆಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಹರಿಹರದೇವನು ಸಕಲ ಅರಸರಿಂದ ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ಸುಖದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.

ಸಂಧಿ ೨. ಸಂತತಿಗೆಲ್ಲಪೂರ್ವ ಕುವರ ಪುಟ್ಟಿಹನು

ದ್ವಿಜರು, ಶರಣರಿಂದ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು, ಶೃತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಜರುಗಿಸುತ್ತ ಹರಿಹರನು ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.(೨.೩) ಹೀಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಆಭರಣ ಭೂಷಿತನಾದ ಕುವರನನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಲು ಪಂಡಿತರನ್ನು ಕರೆ ತರಲು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಪಂಡಿತರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗಣನಾಥನಾದ ವರಗಣಾಧೀಶ್ವರನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಗಂಧ, ಸಿಂಧೂರ, ಭಸಿತವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿ ಮಂತ್ರೋಕ್ತದಿಂದ ವಿಘ್ನೇಶನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು. (೨.೨೩) 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಬಾಲಕನ ಕರವಿಡಿದು ಹೊಂಬಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿಸಿದರು.(೨.೩೩) ಓದಿಸುವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಅರಸನು ತನ್ನ ಕುವರಿನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸೆಂದು ನೇಮಂಗೈದು ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು.

ಪಂಡಿತರು ಅರಸುಕುಮಾರನಿಗೆ ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಸೋಮಲೆ ಎಂಬ ಬಡವಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ ಮಾಧವನೆಂಬುವನೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು.(೨.೪೨) ತನ್ನ ಪತಿಯು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸಿ ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರಂತೆ ಬಾಳಲಾರದ ಬಡವಿ ನಾನು ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರುಗರೆದಳು. ಬಡತನವನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರೆ. ಈ ತರಳನನ್ನು ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಜೀವವನ್ನು ಬಿಡುವೆನೆಂದಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು "ಯಾಕೆ ಅತ್ತಪೆ ತಾಯೆ, ಮುನ್ನ ವಿಧಿ ಬರೆದಿರ್ಪವಾಕ್ ತಪ್ಪದ ದಾರಿಗಿದು ನಿನ್ನ ಪಾಡೇನು ಶೋಕ ಸೈರಿಸು..." ಎಂದು ಸೋಮಲೆಯನ್ನು ಸಮಾದಾನ ಮಾಡಿದನು. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ–ಚಂದ್ರಮತಿ, ರಾಮ–ಸೀತೆ ನಳ–ದಮಯಂತಿ, ಪಾಂಡವರು–ಕುಂತಿಯರ ಕಷ್ಟದ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅತಿಕಷ್ಟಬಂದಾಗ ಶಿವನನ್ನು ನಂಬಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದರೆ ಸರ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ನಿನಗೆ ಓರ್ವ ಗಂಡು ಮಗನಿರುವಾಗ ದಾರಿದ್ರೆಯೆಂದು ಚಿಂತಿಸದಿರು.(೨.೫೬) ಪಂಡಿತನು ಮಾಧವನ ಬೆರಳು, ನಖರೇಖೆ ನೋಡಿ ಉಜ್ವಲವಾದ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು. ಮಾಧವನಿಗೆ ಮುದದಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸತೊಡಗಿದನು.

ಸಂಧಿ ೩. ಮಾಧವ ಪೇಳ್ದ ಕಲಿತುದನೆಲ್ಲವ

ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಂದಿರೆಲ್ಲರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು ಅರಸುಕುಮಾರನು ಪಂಡಿತರು ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುತ್ತ ನಿಂತನು. ಮಾಧವನನ್ನು ಕರೆದು ಕೇಳಲು ಅವನು "ಪ್ರಣವ ಮುಖ್ಯಾಕ್ಷರಂಗಗಳ ಬೇಧಮೆಲ್ಲಮಂ..." ಅತಿ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಜಾಣತನದಿಂದ ಹೇಳಿದಾಗ ಪಂಡಿತನು ಬಡವಿಯ ಸುತನೆಂದು ಇವನಿಗೆ ಒಂದು ದಿನವೂ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠಬೋಧನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. "ದೈವಬಲವನು ಪಡೆದವಂಗೆ ಗುಪ್ತದ್ರವ್ಯ ಗುಪ್ತದಿಂ ಬಹುದೆಂಬ ನುಡಿಯೆ ತಥ್ಯಂ"(೩.೮) ಎಂದನು ಇದರಿಂದ ಸಂಪ್ರೀತನಾದ ಪಂಡಿತನು ಮಾಧವನಿಗೆ ಹರಿಹರದೇವನು ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕನಿಗೆ ಮುದದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕಲಿಸಿದಂತೆ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಒಂದು ದಿನ ಹರಿಹರ ರಾಜನು ಪಂಡಿತನಿರುವ ಶ್ರೀ ವಿಘ್ನರಾಜನಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನು ಕರೆದು ನೀ ಕಲಿತುದನುಚ್ಚರಿಸೆಂದು ಒಲವಿನಿಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅವನ ಕುಮಾರ ಮೌನವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾನೆ.(೩.೧೧) ಅವನನ್ನು ಝುಂಕಿಸಿ, ಜರಿದು ನೂಂಕಿ, ಉಳಿದ ಕುವರರನ್ನು ಕರೆದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಮಾಧವನು ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಿಸಲು ಅರಸನು ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಇವನಾರ ಮಗನೆನಲು, ಉರೊಳಿರುವ

ಬಡವಿ ಭಿಕ್ಷುಕಿಯ ಮಗನೆಂದು ಬೆದರುತ್ತ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರಸನು "ಮಂದಮತಿಯಾದ ಅನೇಕ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತ, ಇವನಂಥ ಓರ್ವ ಕುವರನಿರಲು ಕುಲ ಪಾವನಂ" ಎಂದು ನಿಡುಸುಯ್ದನು. ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಕೋಪದಿಂದ ನಿಮಗೆ ಹೊನ್ನ, ವಸ್ತ್ರ, ಮಣಿಹಾರ, ಅಶ್ವ, ಕೃಷಿಭೂಮಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಮಾಧವನಿಗೆ ಕಲಿಸಿದಂತೆ ನನ್ನ ಕುಮಾರಂಗೆ ವಿದ್ಯೆಕಲಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆಂದು ಜರಿದು ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಇದರಿಂದ ಕುಪಿತನಾದ ಪಂಡಿತನು ಕುಟಿಲ ಬುದ್ಧಿವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮಾಧವನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಉತ್ತಮವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಸೂರ್ಯ ಅಸ್ತವಾಗುವುದನ್ನೆ ಕಾಯತೊಡಗಿದನು.

ಸಂಧಿ ೪. ಮಾಧವ ಶಿವಧ್ಯಾನನಾಗಿ ರಾಜಿಸುತಿರ್ದ

ಪಂಡಿತನು ಮಾಧವನನ್ನು ಕುಟಿಲತನದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಯೋಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಬಾಲಕನನ್ನು ಕರೆದು 'ಶಕ್ತಿಯಾಲಯ'ದಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಮರೆತು ಬಂದಿರುವೆ. ದೂರವಿರುವ ಮಾರಿಗುಡಿಯಿಂದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎನ್ನಲು, ಮಾಧವ ನಿಜವೆಂದರಿತು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ರಾತ್ರಿ, ಗುಡುಗಿನ ಅಬ್ಬರ, ಬಿರುಗಾಳಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮಾಧವಾಂಕನು ಬಸವೇಶನಾಲಯದ ಮುಂದಿದ್ದ ವೃಷಭಧ್ವಜಕ್ಕೆ ವಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿವನು ಮಾಧವನನ್ನು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಮಾರಿಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಶರೀರವಾಣಿಯೊಂದು "ಹಸುಳೆ ನೀನು ಹೆದರದೇ, ಹಿಂದಿರುಗದೆ ನಿನ್ನ ಸುಂದರವಾದ ತಲೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಲು ಕಾಳಿಕೆ ಒಲಿಯುವಳು ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಮಾಧವನು ತನ್ನ ಶಿರಕ್ಕೆ 'ಗಂಡಗತ್ತರಿ'ಯಿಟ್ಟು ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಅದು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯಿತು. ದೇವಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಳಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ, ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, ತಾರಾಮಂಡಲ, ವಿಂದ್ಯಾದ್ರಿ, ಹಿಮಗಿರಿ ಪರಿಚಯಿಸಿ ಶಿವನ ಸಭೆಗೆ ಕರೆತಂದು ಶಂಕರನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದಳು. ಶಿವನು ಕುಮಾರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ "ಕೆಲಕಾಲಾನಂತರ ನಿನ್ನನ್ನು ಗಣಸಮೇತ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಕರೆತರುವೇ..." ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಮಾಧವನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಲು ಶ್ರೀ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮುಂದಿರುವ 'ವೃಷಭಾಲಯ'ದೊಳಗೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. ನಂದೀಶ್ವರನು ಮಹೇಶ್ವರಾಕೃತಿಯ ರೂಪ ಹೊಂದಿ "ಹರಿಹರದೇವ ಅರಸನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ನಿನಗಿತ್ತು ಮದುವೆಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟುವನು. ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ನಾನು ಜನಿಸುವೆನು. 'ಬಸವ'ನೆಂದು ನನ್ನ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು

ಹೇಳಿ ನಂದಿಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದನು" ಮಾಧವನು ಮರಳಿ ಪುರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

ಸಂಧಿ ೫. ಕುವರನಂ ಕೊಲಲು ದೂತರನು ಕಳುಹೆ

ಪಂಡಿತನು ಮರಳಿ ಬಂದ ಮಾಧವನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಶಾದಂಡದಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ಅದರ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗುರುತು ಹೊಡೆದ ಪಂಡಿತನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಮೂಡಿದವು. ಪಶ್ಚಾತಾಪಪಟ್ಟು ಪಂಡಿತನು ಮಾಧವನಿಂದ ನಡೆದ ಘಟನೆಯೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಪುರದ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ತಂಡೋಪ ತಂಡವಾಗಿ ಮಾಧವನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು. "ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ಮಾಧವಿಯನ್ನಿತ್ತು ಮದುವೆಯ ಮಾಡು" ಎಂದು ಹರಿಹರದೇವನ ಕನಸಲ್ಲಿ ದೇವರು ಬಂದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾದನು. ಅರಸನು ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿದನು.

ಸಂಧಿ ೬. ಪೊಡವಿಯೊಳ್ ಸುತರಿಂದ ಸದ್ಗತಿ

ಹರಿಹರರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಮಾಧವಿಯನ್ನು ಮಾಧವನೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡುವ ನಿಮಿತ್ಯವಾಗಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತನು. ರಾಣಿಯಾದ 'ಲಲಿತಾಂಗಿಯ'ನೊಡಗೂಡಿ ಲಾಳ, ಅಂಗ-ವಂಗ, ಕೊಂಕಣ... ಧರೆಯನಾಳುವ ಭೂಪಕುಲವಾಳಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದನು. ಮಾಧವನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಂಭರವನ್ನಿತ್ತು ವೈಭವದಿಂದ ಕರೆತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುರಜನರೆಲ್ಲ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಿರಿಯಾಳ-ಚಂಗಳೆಯರು, ನೆಲ್ಲೂರ ನಿಂಬವ್ವೆಯರು ತಮ್ಮ ಸುತರಿಂದಾಗಿ ಶಿವಪುರವ ಪಡೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಪೊಡವಿಯೊಳಗೆ ಸುತರಿಂದ ಸದ್ಗತಿಯೆಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಸಂಧಿ ೭. ನೃಪನ ಕುವರಿ ಸೌಂಧರಿ ಮೆರೆದಳು

ರಾಣಿ ಲಲಿತಾಂಗಿಯು ಕೆಳದಿಯರಿಗೆ ತನ್ನ ಕುವರಿ ಮಾಧವಿಯನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಾಧವಿಯನ್ನು ಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ವಿವಿಧ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಧಿ ೮. ದೇಶಂಗಳೊಳಧಿಕ ಪೂಜಿತರು ವಿದ್ವಾಂಸರು

ಮಾಧವ ಮತ್ತು ಮಾಧವಿಯರ ಮದುವೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಆಮಂತ್ರಿತರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದ ಓರ್ವ ವಿಭುದಾಗ್ರಣಿಯು ಗುರುಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧಿ ೯. ಧೀರಪ್ರತಾಪದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದ ಸಂಧಿ ೧೦. ಶಿಶುವಿಂಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂಗೈದು ಹಾಗೂ ಸಂಧಿ ೧೧. ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವೆನಿಪ ಗೋಕರ್ಣಮಂಡಲ ಎಂಬ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಜ್ಞಾನಿ, ಮಿತ್ರಸೇನ, ಶಿವಭಕ್ತೆಯ ಕಥೆ ಹಾಗೂ ಗೋಕರ್ಣ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಶಿವ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಶೈವದ ಮಹೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಸಾರುವುದಾಗಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಶಿವನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧಿ ೧೨. ಪ್ರೌಢಂಗೆ ಈ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟ ಸಲ್ವುದು

ಭೂಮೀಶನಾದ ಹರಿಹರದೇವನು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವರನ್ನು ಬರಹೇಳಿ ಸದ್ಗುಣಿಯಾದ ಅಳಿಯ, ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಮಗ ಇವರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅರ್ಹರೆಂದು ಕೇಳಿದನು. ದಶರಥ, ರಾವಣ, ದೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಅಳಿಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಮೊದಲಾದವರ ನಿದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ಹೇಳುವರು. ಮಾಧವನೇ ಅರ್ಹನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಧವನು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳತೊಡಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಧಿ ೧೩. ಪೊಡವೀಶ ಮಾಧವಾಂಕಗುಸುರ್ದ ವರಮಹಿಮೆಯನು

ವೀರಮಾಹೇಶ್ವರನೇ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರನ ಅವತಾರ ಧರಿಸಿ ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನ ಸಭೆಗೆ ಬಂದು ಅರಸನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವೀರಶೈವದ ಉನ್ನತಿ, ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪಪರಿಹಾರ, ಶಿವಭಕ್ತೆ ವಂಚುಳೆಯ ಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆ, ಜಾತಿ-ಮತ-ಪಂಥಗಳನ್ನು ಶಿವಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಸಂಧಿ ೧೪. ಪೇಳ್ವೆ ಶಿವನಯಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಲೀಲೆಗಳು

ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರ ಗುರುಗಳು-

...ಜಲಜಜಾಂಡದ ಕುರುಹಚಿತ್ರಪಟದೊಳು ತೋರ್ವ

ವೊಲು ಪೇಳ್ವೆ ಶಿವನಯಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಲೀಲೆಗಳ

ಸುಲಭ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ಶಿವಭಕ್ತ ಹೃಚ್ಚಕೋರಕ್ಕೆ ಶೀತಾಂಶುವೆನಲೂ.(೧೪-೭)

ಶಿವನ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ- ೧. ಸೋಮಧರಲೀಲೆ ೨. ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರಲೀಲೆ ೩. ವೃಷಭಾರೂಢಲೀಲೆ ೪. ತಾಂಡವಲೀಲೆ ೫. ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಲೀಲೆ ೬. ಭಿಕ್ಷಾಟನಲೀಲೆ ೭. ಮಾರಹರಲೀಲೆ ೮. ಕಾಲಹರಲೀಲೆ ೯. ತ್ರಿಪುರದಹನಲೀಲೆ ೧೦. ಜಲಂಧರಲೀಲೆ ೧೧. ಅಜಾರಿಲೀಲೆ ೧೨. ವೀರಭದ್ರಲೀಲೆ ೧೩. ಶರಭಲೀಲೆ ೧೪. ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರಲೀಲೆ ೧೫. ಕಿರಾತಲೀಲೆ ೧೬. ಕಂಕಾಳಲೀಲೆ ೧೭. ಚಂಡೇಶಾನುಗ್ರಹಲೀಲೆ ೧೮. ವಿಷಧರಲೀಲೆ ೧೯. ಚಕ್ರದಾನಲೀಲೆ ೨೦. ವಿಘ್ನಪ್ರಸಾದಲೀಲೆ ೨೧. ಉಮಾಸ್ಕಂದಲೀಲೆ ೨೨. ಏಕಪಾದಲೀಲೆ ೨೩. ಸುಖಾವಹಲೀಲೆ ೨೪. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಲೀಲೆ ೨೫. ಲಿಂಗೋದ್ಭವಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಅರಸ ಮಾಧವನಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದರು.

ಸಂಧಿ ೧೫. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಮಂ ಮಾಡುತ

ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ಅರಸನಿಗೆ ಸಪ್ತವಿಧ ಶೈವಗಳಾದ ೧. ಅನಾದಿಶೈವ ೨. ಆದಿಶೈವ ೩. ಮಹಾಶೈವ ೪. ಅನುಶೈವ ೫. ಅಂತರಶೈವ ೬. ಪ್ರವರಸತ್ಶೈವಶೈವ ೭. ಅಂತರಶೈವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಶುದ್ಧಶೈವದ ವಿಧಗಳನ್ನು, ಭಸ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ವಿಧಗಳನ್ನು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ವಿಧಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ವಿಧಾನ, ಜಪಂಗಳ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ ಭಕ್ತಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಸಂಧಿ ೧೬. ಪನ್ನಗವಿಭೂಷಣನ ಭಜಿಸುವದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ, ಸಂಧಿ ೧೭. ಮೂವೇಳೆ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾಸಕ್ತನಾಗಬೇಕು, ಸಂಧಿ ೧೮. ಮಾಧವಾಂಕಂಗೆ ಲಿಂಗದೀಕ್ಷೆಯನಿತ್ತು, ಸಂಧಿ ೧೯. ಅಷ್ಟವಿಧದರ್ಚನೆಯನೆಸಗಿ ಲಿಂಗಕೆ ಎಂಬ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜಾವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಗುರು-ಲಿಂಗ-ಜಂಗಮವನ್ನು, ತನು-ಮನ-ಧನದಿಂದ

ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸುವ ಪರಿಯನ್ನು, ದೀಕ್ಷಾವಿಧವನ್ನು ಹಾಗೂ ನಿರಾಭಾರಿ ವೀರಶೈವದ ನಡೆಯನ್ನು ಪರಮ ಲಿಂಗಂಗಗಳ ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ಅರಸನಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅರಸನು ನಿಖಿಲೋಪಚಾರದಿಂದ ಮನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಶಿವಶರಣರೊಡಗೂಡಿ ಭೋಜನಗೈಯ್ಯುತ್ತ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಡುವನು.

ಸಂಧಿ ೨೦. ಜೊಜೊಜೋ ಗುರುಲಿಂಗಸಂಗ ಮಹೇಶ

ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ವಾರಿಗೆಯ ನಾರಿಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ಮುದ್ದುಗೈಯ್ಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ ರಾಣಿ ಮಾಧವಿಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಗುರುವಾಕ್ಯ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನನಗೆ ಶಿಶುವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆನಂದದಿಂದ ಮುದ್ದಾಡುವ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಶಿವನು ಎಂದು ಕರುಣಿಸುವನು? ಯೋಚನಾಮಗ್ನಳಾದ ರಾಣಿಯು ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಠಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅರಸ ಮಾಧವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಶಂಭುದೇಶಿಕರು ಬಂದು "ಅರಸನೇ ಮಾಧವಿಯ ಜಠರದಲ್ಲಿ ಶಿಶುಜನಿಸುವುದು. ಅವನಿಗೆ 'ಬಸವ'ನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು" ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಾಧವಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು. ಅವಳ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವು ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ನಂತರ ಶಂಭುದೇಶಿಕರೇ ಅರಮನೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಮಗುವಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಣ ಮಾಡಿ ಬಸವಾಂಕನೆಂದು ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟರು. ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟು "...ಬಿಸಿದಿಬಿಟ್ಟಂ ಬಂದ ಚಿಂತಾಸುಮಣಿಯೆ ಜೊ ಅಸಮ ಸುಜ್ಞಾನತೇಜಃ ಪುತ್ಥಳಿಯೆ ಬಸವಸುಕುಮಾರ ಜೊಜೋ" (೨೦,೮೩)ಜೋಗುಳವಾಡಿ ತೂಗಿದರು.

ಸಂಧಿ ೨೧. ಸತ್ಪುತ್ರನಂ ಕೊಡುಗೆಂದುನತಿಸಿನುತಿಸಿ

ದಿನದಿನಕೆ ಬಾಲಶಶಿಯಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಸವಕುಮಾರನನ್ನು ತಾಯಿ ಮಾದಾಂಬಿಕೆಯು ಮಮಕಾರದಿ ಮುದ್ದಿಸಿ, ಮುಂಡಾಡಿ ಬಾಯೊಳಂ ಬಾಯಿಟ್ಟು ಬೆಲ್ಲಬೆಲ್ಲವ ಸವಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಾಲಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಬಸವಕುಮಾರ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಾಧವಾಂಕ ಅರಸನು ಪತ್ನಿ, ಪುತ್ರ, ಪರಿವಾರ ಸಮೇತ 'ವನಕೇಳಿ'ಗೆ ಹೋದನು. ವನದಲ್ಲಿ ಕಪಿಗಳ ಸೈನ್ಯ ಚೆಲ್ಲಾಟವಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ ಮಾಧವಿಗೆ

ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆ ಕಪಿಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲೊಂದು ಮರಿಕಪಿಯು ತಾಯ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣುತ್ತ ತಿರುತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಸಂತೋಷವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಮುದ್ದು ಕಪಿಮರಿಯನ್ನು ಬಯಸಿದ ಮಾಧವಿಯು ಅರಸ ಮಾಧವನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ಅರಸನು ತಾಯ ಕಪಿಯಿಂದ ಮರಿಯನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣ ಹೂಡಲು, ಕುಮಾರ ಬಸವನು ಅರಸನನ್ನು ತಡೆದು ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ಮೂಲಕ–

ಕೊಂದವರ್ಗೆ ಕೊಲೆತಪ್ಪದೆಂದಿರ್ದಡಿದನರಿದು

ಮುಂದುಗಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಜನನಿ ಮಾತಂ ಕೇಳಿ

ಇಂದು ನೀನಿದನೆಸೆಯಬೇಡೆಂದು ಶರಶರಾಸನವಿಡಿದ ಕರವಪಿಡಿಯೆ(೨೧–೪೯)

ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಕೊಲೆ ತಪ್ಪದೆಂದು ತಂದೆಯ ಮನವೊಲಿಸಿ, ಮರಿಕೋತಿಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಬೆರಗಾಗಿ ಈ ಕುಮಾರ ಸಂಗನಬಸವನ ಅವತಾರವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು.

ಸಂಧಿ ೨೨. ಶಿವಶಿವಾ ಶಿಶುಹತ್ಯೆ ಸಮನಿಸಿತು

ಮನೆಗೈದು ಮಗನ ರಕ್ಷಿಸುತಿರಲು ನೆರೆಬೆಳದು

ವಿನುತ ಮಂತ್ರಿಸಹಿತ ವೈಹಾಳಿ ಪೋಗಿಯತಿ

ವಿನಯದಿಂ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳು ಬಪ್ಪಾಗ ಬಡವಿಯಮಗನ ಕುಡುರ್ದುಳಿದುದೂ(ಪ.)

ಅರಸು ಪುತ್ರನಾದ 'ಬಸವಕುಮಾರ' ಮಂತ್ರಿ ಪುತ್ರನಾದ 'ಸುಬುದ್ಧಕುಮಾರ' ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆದು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾದರು. ರಾಮ–ಲಕ್ಷಣ, ಲವ–ಕುಶ, ನಕುಲ–ಸಹದೇವ ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ್ಯ–ಮಿತವಚನರಂತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಪಿತನಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರದ ವ್ರತಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ಬಸವಕುಮಾರನು ಸುಬುದ್ಧನ ಬಳಿ ಬಂದು ಇಂದು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗಿಬರೋಣವೆಂದನು. "ಇಂತು ಪಂಚಮಶುಭದ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಗೃಹದ ಬಲ ಮುಂತೆಯಿರಬೇಕಲ್ಲದೊಡೆ ಕಂಟಕಂ ಬರ್ಪು...(೨೨–೨೫) ಎಂದು ಸುಬುದ್ಧಕುಮಾರನೆಂದನು. ಅರಸುಕುಮಾರ ಬಸವನು–

...ಮಂತ್ರಿತನುಜಾತ ಸಂದೇಹ

ಮುಪ ಹರಿಸಲಾರದಿರೆ ತಿಳಿದು ನಿನ್ನಿಂದಾದ

ಮಪರಾಧನಾಂ ಪೊರುವೆನಳಕಬೇಡೆಂದಭಯಮಂಗೊಟ್ಟು ಬೋಳೈಸುತೇ...(೨೨–೩೨)

ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪು ನನ್ನದೆಂದು ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಮಣಿಖಚಿತಹಕ್ಕರಿಕೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಏರಿ ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋದರು. ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಿ, ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪ ಮತ್ತು ಫಲಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿಸಿದರು. ಮರಳಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಗೆ ಬರುವಾಗ–

ಮುತ್ತಿರ್ದ ಪುರದ ಪ್ರಜೆ ಅತ್ತತ್ತ ಸರಿಸರಿದು
ವೊತ್ತುತ್ತೆ ಸಂದಣಿಸಿ ಎತ್ತೆತ್ತ ಮುರಿಮುರಿದು
ವತ್ತರಿಸಲತಿ ಭಯದಿ ಬಿತ್ತರದಿ ಸಡಿಸಡಿಲಿ ಚಿತ್ತದಿಬ್ಬೆದರ್ದೋಡಲೂ
ಮತ್ತೆಯೊರ್ವತಿ ಬಡವಿಪುತ್ರನುರೆ ಭಯಗೊಂಡ
ಉತ್ತತ್ತೊಡರ್ದಂ ಕೆಡದು ಮತ್ತೆದ್ದು ನಿಲಲು ಕುಣಿ
ವುತ್ತ ಕುಣಿವುತ್ತ ಪಿಡಿದಡೆ ನಿಲ್ಲದತ್ಯಧಿಕ ತೂರ್ಯ್ಯದಿಂ ಪೃಥ್ವಿಪನ ಸುತನಶ್ವವೂ(೨೨–೮೦)

ಅರಸುಪುತ್ರ ಬಸವಕುಮಾರನು ಬಡವಿ ಸುತನನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಅಶ್ವವನ್ನು ಮುನ್ನೆಡೆಸಿದನು. ಆದರೆ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರ ಸುಬದ್ಧನ ಅಶ್ವದ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ತಲೆಸಿಕ್ಕು ಸಾಯಲು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರು–

...ತರುಣನಳಿಯೇ
ಕವಿದವರು ಕಂಡು ಹಾಯೆಂದು ಮರುಗಲು ತುರಂ
ಗವ ತಿರುಹಿ ರಾಜಪುತ್ರರು ನೋಡಿ ಚಿಂತಿಸುತೆ
ಶಿವಶಿವಾ ಶಿಶುಹತ್ಯೆ ಸಮನಿಸಿತು ಇನ್ನಿದಕುಪಾಯವೇನೆಂದೆನುತಿರೇ(೨೨–೮೧)

ಶಿಶು ಹತ್ಯೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮರುಗಿ, ಈ ಪಾಪ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೇನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದರು. ರಾಜಕುಮಾರರು ದುಂಡಿಯ ಮಗನ ಶಿಶುಹತ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತ, ಕುದುರೆಗಳಿಳಿದು ಸರ್ವರನು ಕಳುಹಿ ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ಸಂಧಿ ೨೩. ಕಂದಾ ನಿನ್ನಂ ನೋಡಿ ಮರದಿರ್ದೆನಕಟ ಹಾಹಾ
ಬಡದುಂಡಿಯ ಕುಮಾರನು ಅರಸುಕುಮಾರರ–
...ಅಶ್ವದಡಿಯ ಕುರುಹತಿಯಿಂದೆ ಮಡಿದನೆಂಬುತಲಿ ತ
ಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಮಡದಿಯರು ಪೋಗುತಿರೆ ಕೊಡವಾಂತು ಬರುತ ಕೇಳಿ

ಸಿಡಿಲು ಶೈಲಕ್ಕೆರಗಿ ಪೊಡವಿಗಿಳಿದಂದಲಿ

ಸುಡುವ ಸರಲ್ಕರ್ಣದಲಿ ಒಡದಿರುಹಿದಂತೆ ತ

ನ್ನೊಡಲೊಳಂ ಉರಿಯೆದ್ದುವಡೆಹಾಯ್ದು ಕರಗಮಂ ಒಡಲಬಡಿದಳುತ ಪರಿದೂ(೨೩-೪)

ಅಶ್ವದಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಡವಿಕುಮಾರನು ಮಡಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವಾಗ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ದುಂಡಿಯು, ನೆರೆದ ಜನರನ್ನು ತಳ್ಳುತ್ತ, ಮಾರ್ಗ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ "ತನ್ನಯ ಮಗನ ನೋಡಿ ಸುಖಿಸುವ ಎರಡು ಕಂಗಳೊಳಗಂ ಹುಡಿಯ ಮಾಡಿ ಹೊಯಿದಂ ಶಿವನ ಮನೆ ಮಸಣವಾಗಲೆಂದತಿ ಶೋಕ ಸೋನೆಯಿಂದ"(೨೨-೭) ಮಡಿದ ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು, ಸಿಡಿಸಿಡಿದು ಬಿದ್ದು, ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ ದುಃಖದಿಂ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಬಂದ ದುಃಖವನ್ನೆಲ್ಲ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತ, ಮಗನ ಶವವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮಾಧವರಸನ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಸನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಮಂತ್ರಿ ಕೋಪದಿಂದ ನಿನಗೆ ಅನ್ನ-ಅಶನವನ್ನು ನೀಡುವೆನೆನ್ನಲು, ಮಾಧವರಸನು ಮದ್ಯಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನ್ನ-ಅರಿವೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರಷ್ಟೆ ಧರ್ಮವೇ? ಶಿವನು ಮೆಚ್ಚುವನೆ? ಎಂದನು. ಶಿವಭಕ್ತರ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಸದ್ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ "ಕೊಂದವರಿಗೆ ಕೊಲೆಯು ತಪ್ಪುವುದೇ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ "ಎನ್ನ ಹಿತವರುಯೆಂದು ನಿಮ್ಮನಾಂ ಬಗೆದಿರ್ದೆ/ ಎನ್ನ ಸತ್ಯಕ್ಕೆಡರುತಹ ಶತ್ರುಗಳು ನೀವು/ ಇನ್ನು ನೀಂ ಪೇಳಿದೊಡೆ ಶಂಭುದೇಶಿಕನಂಘ್ರಿಯಾಣೆಯೆನಲವರು ಬೆದರೀ"(೨೩-೬೩) ಸರ್ವರೂ ಮೌನವಾದರು.

ಸಂಧಿ ೨೪. ಸಾವತಪ್ಪುದು ಶಿಶುವನೊಧೆ ಬಿಡದು

ಶಿಶುವಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಬಸವಕುಮಾರನನ್ನು ಎಳೆದು ತರಲು ಮಾಧವಾಂಕನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕುಮಾರನು ಸಂತಸದಿಂದ ಲಿಂಗಧಾರಿಯಾಗಿ ಹೊರಡಲಣಿಯಾದಾಗ ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಅಪರಾಧ ನನ್ನದೆನ್ನುತ್ತ- "...ತನ್ನ ತಲೆಯೀವೆ ನೀ ಪೊಗದಿರುಯೆಂದಡ್ಡ ಬೀಳಲೊಡನೇ"(೨೪-೪) ಬಸವಕುಮಾರನು "...ನಿನ್ನ ಅಪರಾಧ ನಾಂ ತೀರ್ಚಿಕೊಂಬೆನುತಪ್ಪೆ/ ಪನ್ನಗಾಭರಣನಡಿಯಾಣೆಯೆನುತಂಗಂಬಿಗಿಯನಿತ್ತ ಬಳಿಕ ದೋಷಾ/ ತನ್ನನಾಶ್ರೈಸಿತಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ..."(೨೪-೫) ಎಂದು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದ ಕುಮಾರನಿಗೆ-

ಸತ್ಯದಿಂ ಸದ್ಗತಿಗೆಸವಂದಿದವರುಳರು ಆ

ಸತ್ಯದಿಯಧೋಗತಿಗೆಯಿಳಿದವರನೇಕರುಂ

ಸತ್ಯವೆಹಲೋಕಸಾಧನಕೆ ಸಾಧನವು ಸತ್ಯಬಿಡಬೇಡೆಂದನೂ

ಸತ್ಯದಿಂ ಪೇಳು ಈ ಬಡವಿಯ ಕುಮಾರಕನ

ಹತ್ಯಮಾಡಿದಿಯೊಯಿಲ್ಲವೊಯೆನಲು ನಾನುಮಾ

ಸತ್ಯನಾತ್ಮಜನೇ ದೀಪಕೆದೀಪ ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಸಮವಾಗಿ ಬೆಳಗದಿಹವೇ(೨೪.೯)

ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಸವಕುಮಾರನು "...ಪುಸಿಯುಂಟೆ ನೀವು ಸತ್ಯರು ನಾನು ಪುಸಿಕನೆ ನಿಮ್ಮಂಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯುಮನೂ/ಸತತ ಮೀರಿದಡೆ ಸನ್ಮುಕ್ತಿವಧುವರಿಸುವಳೆ/...ಕೊಂದುದೇ ಧಿಟಂ"(೨೪-೧೦) ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮಗನ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಯಾನಂದವಾಗುವುದು. ತನ್ನ ಸತಿಯಾದ ಮಾಧವಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೇಳಲು "ಜೀವಕ್ಕೆ ಜೀವ ಕೊಡುವುದೇ ಧರ್ಮ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಅರಸನು ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕರೆದು ತಾ ಎನ್ನುವನು. ಅಲಂಕಾರಭೂಷಿತನಾಗಿ ಬಂದ ಬಸವಕುಮಾರನನ್ನು ವಧಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಸುರಗಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಹೆಡೆತಲೆಗೆ ಹೊಡೆಯಲು ಶಿರವು ಕತ್ತರಿಸಿ ದೂತನ ಕರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಶಿವನಾಮ ಸ್ಮರಿಸತೊಡಗಿತು. ದೂತನು ಅರಮನೆಗೆ ಕುಮಾರನ ಶಿರದೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವನು. ಕುಮಾರ ಸುಬುದ್ಧಿಯು ತನ್ನ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಇವರಳಿದರೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವನು. ಬಡವಿಯು(ದುಂಡಿ) ತನ್ನ ಸುತನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಅರಸುಕುಮಾರ, ಧೂತ, ಮಂತ್ರಿ ಶಿರವ ಕೊಡಲು, ತಾನೂ ತನ್ನ ಮಸ್ತಕವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟಳು. ಮಾಧವನು ಬೆರಗಾಗಿ-

ಪರಪುಟ್ಟದೂತ ಮಂತ್ರಿಜದುಂಡಿಯಿಂತೀ ನಾ

ಲ್ವರ ಶಿರಂ ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ಆಚಾರ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ

ಮೆರೆವ ನೃಪತನುಜಾತನಮಳ ಮಸ್ತಕವೆ ಗುರುಪಂಚಕಲಶವನು ಹೂಡೀ...(೨೪-೫೭)

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಲು ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ "...ಮೆಚ್ಚಿದೆನಲಾಕ್ಷಮವರಾ ಬಯಸು ಬೇಡಿದನೀವೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಕ್ರಮದಿಂದಲಾಲಿಸುವರು ಇಳೆಯೊಳಾಪೂರ್ವರೆಂ..."(೨೪-೬೦) ನಿನ್ನ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿರುವೆ. ಬೇಡು ವರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು ಎನ್ನುವನು. ಅರಸ ಮಾಧವನು "ಬಡವಿಸುತ ಸಹಿತ ಸರ್ವರಿಗೂ

ಅಸುವನ್ನು(ಜೀವ) ಕರುಣಿಸು. ನನಗೆ ಮುನ್ನ ನೀವೆಂದಂತೆ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ ರಕ್ಷಿಸೆಂದು" ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶಿವನು ಸರ್ವವನ್ನು ನೀಡುವನು. ಅರಸಿ ಮಾದಾಂಬಿಕೆಯು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಸಖಿಸಮೇತಳಾಗಿ ಮಾಣಿಕ್ಯದಾರತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗುವಳು. ಮಾಧವಾಂಕ, ಮಾದಾಂಬಿಕೆ, ಬಸವಕುಮಾರ, ಸುಬುದ್ಧಿ, ದುಂಡಿ, ಆಕೆಯ ಕುಮಾರ ಮತ್ತು ದೂತನನ್ನು ಶಿವನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ರುದ್ರಗಣಪದವಿಯನ್ನಿತ್ತು ಕೊಂಡಾಡಿದನು.

೪.೬. ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರ(ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ) 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ"

'ಶ್ರೀ ಮಚ್ಚಿನ್ಮೂಲಾದ್ರಿ ಬೃಹನ್ಮಠದ ಶಾಖಾ ಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬೆಂಗಳೂರು ತಿಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿ ಮಠವೂ ಒಂದು. ಈ ಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಚರಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರು ಹೆಸರಾಂತ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು. 'ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ' ಎಂಬುದು(ಪುಟಗಳು-೮೯೭) ಅವರು ರಚಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ಕಾವ್ಯ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟಗಳಿಗೆ ಅಳವಡುವಂತೆ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೩೪ನೆಯ ಕಥೆಯಾಗಿ ತಿರಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಬಂದಿದೆ.

ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಪತಿಯು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರು ಪೂರ್ವಕರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಮೃತರಾಗಲು ದಂಪತಿಗಳು ಚಿಂತಿತರಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾರೆ. ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿ ಗರ್ಭಧರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆಯ ಪತಿ ಅನೇಕ ವರ್ತಕರೊಡನೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ತೆರಳುವಾಗ ಹಡಗು ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮುಳುಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚೆಯ ಪತಿಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ದುರ್ಮರಣವಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಪತಿ ಸಾವಿಗೀಡಾದಾಗ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಬಿಣಿಯಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ನವಮಾಸಗಳು ತುಂಬಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗುವಿಗೆ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯು ಶಂಕರನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ತುಂಬುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಮಗು ಶಂಕರನನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಶಂಕರನ ದೆಸೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಒಂದು ದಿನ ಧರ್ಮವತಿಪುರದ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕುವರನಾದ ರಾಜಶೇಖರನು ಸ್ವಮಿತ್ರನಾದ ಮಿತವಚನನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನೊಂದಿಗೆ ವೈಹಾಳಿಗೆ

ತೆರಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮಿತವಚನನು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲವೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ ಅವನ ಹಿತವಚನವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮಿತವಚನನಿಗೆ–

ನಿನ್ನಲಿಂದಪರಾಧವಾದುದ್ದೆನ್ನದಾಗಿರಲೀಗ ಸಂಶಯ

ವನ್ನು ಎಳ್ಳೆನಿತಿಡದೆ ಧೈರ್ಯವ–ಗೆಡದೆ ಬೇಡನೆಡೆ...

ಹೇಳಿ ಇರ್ವರೂ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು.[೧೩] ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನು ಮಿತವಚನನ ಅಶ್ವದ ಕಾಲ ಗೊರಸಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ನೀರು ತರಲು ಹೋಗಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯು ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನೋಡಲು ಕುಮಾರ ಶಂಕರ ಇರದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ತನ್ನ ಮಗುವಿನ ರುಂಡ–ಮುಂಡಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿಗೆ ರೋಧಿಸುತ್ತ ನ್ಯಾಯ ಬಯಸಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅರಸನು ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸಿ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರನ್ನು ಕರೆಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಿತವಚನನು ತನ್ನ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ ಗೊರಸಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮಗು ಸತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಲು, ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ರಾಜಶೇಖರನು ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ನಾನೇ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಸಚಿವನಿಗೆ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಚಿವನು ರಾಜಶೇಖರನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸದೆ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅರಸನು ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಗೆ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ಸಂದಾಯಿ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಅದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ಸಂದಾಯಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಇಡಲು ಅದುವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಶಂಕರನ ಶಿರ, ಸಚಿವನ ಶಿರ, ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಸಂದಾಯಿಯ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಶಿರಗಳು ಸಾಲಾಗಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಶಿರಸಮವೆಂದು ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಅದುವು ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆರು ತಲೆಗಳು 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಿರಲು

ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ನಾನು ಕಾರಣನೆಂದು ಮಿತವಿಚನನು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಏಳು ಶಿರಗಳು ಸಾಲಾಗಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನು ದಾಸಿಯರ ಮೂಲಕ ಕೇಳಿದ ರಾಣಿ ಅಮೃತಮತಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾದಾಗ ಕೃಪಾಕರ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜೀವವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ.

೪.೭. ಇತರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಷ್ಟೆ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ. ಪಂಪನಾದಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದಣ್ಣನವರೆಗೂ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಎರವಲಾಗಿ ಪಡೆದು ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆದಿರುವರು. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಚರಿತ್ರೆಯುದ್ದಕ್ಕು ಗಾಢವಾದ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಅದರ ಪಡಿನೆಳಲಿನಿಂದ ಹೊರ ಬಂದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವದು ಅಂದು ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯವೆ ಆಗಿತ್ತು. ಅಂಥ ಸಾಹಸದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣರು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ತೊರೆದು ದೇಸಿ ನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಕ್ರಾಂತಿಪರವಾದ ನಿಲುವು. ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅದೆ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದ್ದು ಇಂದು ಇತಿಹಾಸ. ದ್ರಾವಿಡ ನೆಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಭಾಷೆ, ಹಿರಿಮೆಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿ ಇತಿಹಾಸ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಲಿಂಗಾಯತ ಕವಿಗಳು. ಬಸವಣ್ಣನೆಂಬ ಮಹಾಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನೆಂಬ ಓಜ ಹಾಕಿದ ಮಹಾಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಾಯತ ಕವಿಗಳು ದ್ರಾವಿಡ ನಿಷ್ಠರಾಗಿ, ದೇಸಿ ವಸ್ತುವನ್ನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಶಿವನಿಷ್ಠಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಘವಾಂಕ, ಭೀಮಕವಿ, ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ, ಚಾಮರಸ, ಉದ್ಬಟ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ, ಚೇರಮ, ಶಾಂತಕವಿ, ಲಕ್ಕಣ್ಣ ದಂಡೇಶ, ಸೋಮರಾಜ, ಸುರಂಗ, ಷಡಕ್ಷರದೇವ, ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ, ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ, ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ, ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರು ಮುಂತಾದವರು ಪ್ರಮುಖರು. ಲಿಂಗಾಯತ ಶಿವಕವಿಗಳಿಗೆ ಆದಿಕವಿಯಾದ ಹರಿಹರನ ಗಾಢ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಂತರದ ಶೈವಕವಿಗಳು ಹೊರಬರಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳ

ವಸ್ತುವೆ ನಂತರದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುವಾದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹರಿಹರ ರಚಿಸಿದ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ)ಯ ವಸ್ತುವು ಅವನ ನಂತರದ ಕವಿಗಳಾದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ, ಶಾಂತಕವಿ, ಷಡಕ್ಷರದೇವ, ಕೋಳೂರು ಶಾಂತೇಶ ಮತ್ತು ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲು ಪ್ರೇರಣೆ ಕೊಟ್ಟಿತು. ಪಂಪನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜೈನ ಕವಿಗಳು ಹೊರಬರದಿರುವಂತೆ, ಹರಿಹರನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲು ಶೈವಕವಿಗಳು ಹೊರಬರದಿರುವದು ಕಟುಸತ್ಯ. ಈ ಪ್ರಭಾವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಹರಿಹರನ ಮನುನೀತಿಚೋಳನ ಕಥೆಯು(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ) ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕೇರಿಯಾರಾಧ್ಯನ ಸಾಸಲ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನ ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ, ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರಪುರಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪.೭.೧. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಈ ಕಥಾ ವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಧಾನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಅದೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಈ ಕಥೆಯು, ಈತನ ನಂತರದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಯಿತು. ಪಾತ್ರ ಬದಲಾವಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯ ಮೂಲಕ ಶೈವಧರ್ಮದ ಮಹೋನ್ನತೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ಉದ್ದೇಶದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಂತರದ ಕಾವ್ಯಗಳೂ ಈ ವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

೪.೭.೧.೧. ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ

ಸೋಮ, ಸೋಮರಾಜ, ಸೋಮಭೂಮೀಶ್ವರ, ಸೋಮರಾಜೇಂದ್ರ ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಸೋಮರಾಜನು ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವುನು. ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ–

ಜನನಾಥೋತ್ತಮಸೋಮರಾಜನುಸಿರ್ದೀಕಾವ್ಯಂವಲಂ ಶಾಲಿವಾ
ಹನಶಾಕಾಬ್ದಮದ್ಯೆದೆ ಸಾಸಿರದನೂರ್ಸಂದನಾಲ್ವತ್ತನಾ
ಲ್ಕನೆಯಾರಂಜಿತಚಿತ್ರಭಾನುವವರಾಶ್ವೀಜೋಜ್ಜೈತ್ಯೆಕಾದಶೀ
ವನಜಾರಾತಿತನೂಜವಾಸರದೊಳಾದತ್ತಲ್ಲಮಂಗರ್ಪಿತಂ

ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರುಷ ಒಂದು ಸಾವಿರದ ನೂರನಲವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಚಿತ್ರಭಾನು ಸಂವತ್ಸರದ ಆಶ್ವೀಜ ಮಾಸದ ಏಕಾದಶಿ ಚಂದ್ರತನೂಜ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೨೨ ಕೃತಿರಚನಾ ಕಾಲವಾಗುವದರಿಂದ ಇದುವೆ ಕವಿಯ ಕಾಲವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೪] ಈತನು ತನಗಿಂತ ಪೂರ್ವದ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವನನ್ನು ತನ್ನ ಗುರುವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವನಿಗೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹರಿಹರದೇವನ 'ಉದ್ಭಟಯ್ಯನ ರಗಳೆ'ಯ ದಟ್ಟಪ್ರಭಾವವಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಾಗುವಂತೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುನು. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ಮೂಲ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವುನು. ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಪಡೆದಿರುವ ಅನೇಕ ಉಪ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಒಂದು.

ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ೬೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ೮೮ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ೨೦ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು–

...ಮನುಚೋಳನೆನಿಪ್ಪ ಮ
ಹಾಮಹಿಮನ ಕಥೆಯನಸುರ್ವೆನಂಬುಜವದನೇ

ಎಂದು ಕಥೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೫] ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮತ್ತು ಹರಿಹರದೇವನ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದಂತೆಯೆ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಬಂದಿದೆ. ಮನುಚೋಳನೆಂಬ

ಮಹಾಮಹಿಮನು ಚೋಳ ದೇಶದ ಕಮಲಾಲಯವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳುತಿದ್ದನು. ಈತನ ಪಟ್ಟದರಸಿ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆ. ಇವರೀರ್ವರಿಗೆ ಚಂಚಲನೆಂಬ ಮಗನಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿರಲು, ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕುಮಾರನಾದ ಚಂಚಲನು ಪುರದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನಿನ ಬಂಡಿಯನ್ನು ನೂಕಲು, ಅಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರ ಹಾಯ್ದು ಕರು ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕರುವಿನ ತಾಯಿ ಹಸು ದುಃಖಿಸುತ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿನ "...ಅಪರಂಜಿಘಂಟೆಯ ನಿಜೆದುದು ಶೃಂಗಾಗ್ರದಿಂ" ಮೊರೆಘಂಟೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಬಾರಿಸಿ ನ್ಯಾಯ ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಅರಸನು–

...ತಚ್ಚಕಟಮಂ ತಾನೇಜೆ ಚೋಳೋರ್ವಿಪಂ।
ನೆಜು ನೂಂಕಲ್ ನಿಜಪುತ್ರಗಾತ್ರಮಿರದಾದಂ ಖಂಡಿಸಲ್ಕಂಡು ನಿ
ಬ್ಬೆರಗಂ ತಾಳ್ದತಿವಿಸ್ಮಯಂ...

ಅದೇ ಹೊನ್ನಿನ ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಅಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ತಾನೆ ಬಂಡಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ.[೧೬] ಅರಸನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಲು ಕರು ಹಾಗು ಚಂಚಲನಿಗೆ ಜೀವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅರಸನು ಶಿವನನ್ನು ಕಂಡು ಸ್ತುತಿಸಲು, ಶಿವನು ಸಾರೂಪ್ಯ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥಾಸಾರ.

೪.೭.೧.೨. ನಂಜುಂಡದೇವನ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ

ಕವಿ ನಂಜುಂಡದೇವನು ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದ ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಕಿಕ್ಕೇರಿಯವನು. ಕವಿ ಚರಿತೆಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೫೦ ರಲ್ಲಿ ಶರಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೋಪೂರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾದ ಸಂಗಮರಾಜನ ಪುತ್ರ ಭೈರವರಾಜನು. ಇತನ ಹೆಂಡತಿ ಮಹಾದೇವಿ. ಭೈರವರಾಜನ ನಡೆ, ಅವನ ನುಡಿ, ಕ್ರಿಯೆ, ಭಕ್ತಿ, ಮಹಿಮೆ, ಪರಾಕ್ರಮ ಶಿವೈಕ್ಯವೆ ಆದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವರ್ತನೆಗಳಿಗೂ ಶಿವನ, ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುವನು.

ಕಾವ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಭೈರವರಾಜನು ಪತ್ನಿಯೊಡಗೂಡಿ ಕುಳಿತಿರಲು ವೇದ, ಆಗಮ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಪಂಡಿತರನ್ನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಿಸಿ ದಾನಶೀಲರು, ಸತ್ಯವಂತರು, ನಿತ್ಯಪದವಿ, ಶೈವರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗಳಿಸಿದವರಾರೆಂದು ಕೇಳುವನು. ಪಂಡಿತರು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ನಳ, ಕರಿಕಾಲಚೋಳ, ಕಳಚಂಗ ಪೆರುಮಾಳೆಯರ ಚರಿತೆ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಳುವರು.[೧೭] ಕಾವ್ಯದ ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಕಥೆ ಬರುವ ಮೊದಲು, ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಆಕಳು ತನ್ನ ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ಅರಸನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಕೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದು ಬಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ಕಾವ್ಯದ ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯ ೨೪೬–೨೫೩ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯೊಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಚೋಳನು ಕರವೂರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತಿದ್ದನು. ಈತನ ಕುವರ ರಥವನ್ನು ಏರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಆಕಳು ಮತ್ತು ಅದರ ಕರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಕರು ಅರಸುಕುಮಾರನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸಾಯುತ್ತದೆ. ಆ ಆಕಳು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ನ್ಯಾಯ ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಅರಸನು ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕುವರನ ಮೇಲೆ ರಥವನ್ನಾಯಿಸುವನು. ಶಿವನು ಅರಸನ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಕರುವಿಗೆ ಮತ್ತು ಕುಮಾರನಿಗೆ ಜೀವವನ್ನು ನೀಡಿ ಅರಸನನ್ನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವನು.

ಈ ಕಥೆಯ ನಂತರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಬರುವದು. ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿಯ ೨೫೪–೨೮೨ರವರೆಗಿನ ಅಂದರೆ ಒಟ್ಟು ೨೮ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕಥಾಹಂದರವನ್ನೆ ಕವಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅರಸುಕುಮಾರರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮರಳಿ ಬರುವಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನು ಅವರ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುವನು. ಮಗನ ಸಾವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನ್ಯಾಯ ಬೇಡುವಳು. ಅರಸನು ಮಿತವಚನನ್ನು ಕರಿಯಿಸಲು, ಮಂತ್ರವಚನನು ತಂದೆಯೆಡೆಗೆ ಬಂದು–

ಭರದಿ ಬಂದಯ್ಯನ।
ಚರಣಕೆರಗಿ ಮಂತ್ರಿ
ವರನೊಳಿಂತೆಂದು ಎನ್ನಿಂದ॥
ಪಿರಿದು ತಪ್ಪೆಂದು ಶಂ।
ಕರನ ಪಳಿಗೆಯೆನ್ನ।
ಶಿರವು ಎಂದನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ॥

ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಕುಮಾರನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಲು, ಮಂತ್ರಿಯು ಅಪಖ್ಯಾತಿ ಬರುವುದೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾನೆ.[೧೮] ಅರಸನು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ಸಂದಾಯಿಯು ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಲು ಶಿರವು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎನ್ನುತ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತು. ನಂತರ ಸಂದಾಯಿ ತನ್ನ ಶಿರವನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಸಕಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಮಾತೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಶಂಕರ, ಮಂತ್ರಿ, ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ, ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರಗಳು ಉಚ್ಚರಿಸತೊಡಗುವವು. ತಿರಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಮಿತವಚನ ಆದಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ರಾಣಿ ಲಲಿತೆಯು–

ಪರಮ ಶಂಕರ ಮಂತ್ರಿ
ವರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಾ।
ಪಿರಿದಾಪ್ತ ಸಂದಾಯಿಯಮಲ॥
ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಭೂ।
ವರ ಚೋಳ ಮಿತವಚನ।
ನರು ಸಹಿತೇಳು ನಾಗೂಡಿ

ಎಂಟು ಶಿರವನೀವೆ।
ನೆಂಟೊಡಲಾತಂಗೆ।
ದಂಟಿ ಮಾನಸಿದಿ ಮಂತ್ರವನೂ॥
ದೂಂಟಿಸುವೆ ತನ್ನ।

ಕಂಠವರಿಯಲು ಶ್ರೀ।

ಕಂಠ ಹೋ ಮರೆ ಸಾಕುನಿಲ್ಲು

ಎಂದು ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ರಾಣಿಗೆ ವರ ಬೇಡೆನಲು, ಶಂಕರನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೇಳುವಳು.[೧೯] ಶಿವನು ಮೆಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವನು ಮತ್ತು ಸರ್ವರನ್ನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವನು.

೪.೭.೧.೩. ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ

ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯತಿಗಳ ಶಿಷ್ಯನಾದ ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೫೪–೧೫೯೯.[೨೦] ವೀರಣ್ಣ ರಾಜೂರ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿರುವಂತೆ ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಕೃತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾದಿ ವೀರಶೈವ ಸಂಗ್ರಹ, ತೋಂಟದಾರ್ಯ ರಗಳೆ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಪುರಾಣ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೃತಿಗಳು. ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಪುರಾಣವನ್ನು ಗುರು ಗೂಳೂರು ಸಿದ್ಧವೀರನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುನು. ೧೫ ಸಂಧಿ(೧೪೫೬ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ)ಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬೃಂಗಿ ಅವತಾರವಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ, ಶಿವಭಕ್ತರ ಅನೇಕ ಉಪಕಥೆಗಳಿವೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೪೭೫ ಶಿವಶರಣರು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತುಂಗ ಚೋಳ, ಕರವೂರ ಚೋಳ, ಕರಿಕಾಲ ಚೋಳ, ಕೈವಲ್ಯ ಚೋಳ, ಭೀಮೇಂದ್ರ ಚೋಳ, ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚೋಳ, ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳ, ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳ, ವೀರ ಚೋಳ, ವೀರ ಚೋಳವ್ವೆ, ವೆಲ್ನಾಡ ಚೋಳ ಎಂಬ ಚೋಳನಾಮಾಂಕಿತ ಶಿವಶರಣರು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿರುವದು ವಿಶೇಷ. ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ೧೩ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೧೦೩ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ೧೧೭ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೫ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು–

...ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಹಿಮೆಯಂ

ಚೆಂದದಿಂ ಪೇಳ್ವುದೆನೆ ಕೇಳ ಧರ್ಮಾವತೀಪುರದೊಳತಿಪೆಂಪಿನಿಂದೆ

ಕುಂದದೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ಪನುರೆ ಪರಮಸದ್ಭಕ್ತ

ನಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಂ ನಾಡೆಯವನ ಸತಿ

ಯಂದವಡೆದಮೃತಮತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂದಿರ್ಪ್ಪಳಾ ನೃಪನ ಮಂತ್ರೀಶನು

ಎಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.[೨೧] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ರಾಜಧಾನಿ ಧರ್ಮವತಿಪುರ. ಅಮೃತಮತಿ ಈತನ ಅರಸಿ. ಇವರ ಮಗ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ. ಇತನ ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ಕಮಲೆ. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಮಗ ಮಿತವಚನ. ಇತನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ ಕುಮುದಿನಿ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ಸಿಂಧುದೇಶದ ಅರಸನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಏರಿ ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋದ ಅರಸುಕುಮಾರರು ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆಯ ಖುರುಪುಟ ತಾಗಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಾಡುತಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಶಂಕರನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ತನ್ನ ಮಗನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಅರಸನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಕೇಳಲು ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅರಸನು ಶಿವಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಬಾರದು. ಈ ಹಿಂದಿನ ಮನುಜೇಂದ್ರಚೋಳ, ವಿಕ್ರಮಚೋಳ, ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳ, ಭೀಮೇಂದ್ರಚೋಳರ(ಮನುನೀತಿಚೋಳ) ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠತೆಯನ್ನು ನೆನೆದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕುಮಾರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಮಿತವಚನನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವುನು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಬಂದು "...ಎನ್ನದೆಸೆಯಿನಣ್ಣಂ ಹಯವನೇರಿ ವೈಹಾಳಿಯಂ ಬಂದನದರಿಂದ ತಂದೆ ನೀನೆನ್ನದಂಡಿಪುದೆನ..." ಎನ್ನಲು, ಅರಸನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.[೨೨] ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಜಕುಮಾರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲಾರದೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂದಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಸಂದಾಯಿಯು

"...ಛೇಧಿಸೆನಲಂತೆ ಖಡ್ಗವ ಜಡಿದು

ತಲೆಯಂ ಪೊಡೆಯೆ ಪರಿದು ಬಳಿಕೋಂನಮಶ್ಶಿವಾಯೆಂಬ ಮಂತ್ರವನಾಶಿರಂ"

ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುವ ಚೋದ್ಯವ ಕಂಡು ಸಂದಾಯಿಯು ಶಿರವನ್ನು ಅರಮನೆಗೆ ತಂದು ಶಂಕರನ ರುಂಡದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ.[೨೩] ಸಂದಾಯಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಅದುವು ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಶಿರ ತಂದಿಡಲು ಅದು ಮಂತ್ರ ಪಠಿಸಲು, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಮಿತವಚನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಅಮೃತಮತಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಿರಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವುರು.

ಅವುಗಳೆಲ್ಲವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸಲು ಅವರೆಲ್ಲರ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ.

೪.೭.೧.೪. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಜಯನಗರದ ಹಿರಿಯ ಮಠದಲ್ಲಿದ್ದ ವೀರಶೈವ ಕವಿ. ಇತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೮೫. ಇತನ ಗುರು ಸಿದ್ಧವೀರೇಶನು. ಚನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಸರಸ ಕರ್ಣಾಟಾದಿಭಾಷಾವಿಶಾರದಂ, ವರಕವಿಪ್ರಕರಮಾನಸರಾಜಹಂಸಂ, ಉರುತರಶಿವಾಚಾರಸಂಪನ್ನಂ ಎಂದೂ ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಈತನ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ ಬರೆದ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನದ್ದು. ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ೨೯೦೭ ಪದ್ಯಗಳ ಈ ಬೃಹತ್ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ೬೩ ಸಂಧಿಗಳಿದ್ದು, ಕಾವ್ಯವು ೫ ಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.[೨೪] ಇಂಥ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ತತ್ತ್ವಬೋಧನೆಗೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದ ಶಿವನ ಶಿವಭಕ್ತರ ಲೀಲಾಕಥನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನ; ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯೆನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಗೌಣಸ್ಥಾನ.[೨೫] ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಸಿದ್ಧರಾಮನಿಗೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದೀಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದನ್ನೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತನು–

ಶೈವಶರಣರ ಕಥೆಯನೊಲವಿನಿಂ ಪೇಳೆನುತೆ।

ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತಿಯಾ ಸಿದ್ಧರಾಮಂ ವೀರ।

ಶೈವಸದ್ಗುರು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂ ಕೇಳೆ ಪೇಳ್ದಂ ಸವಿಸ್ತರದೊಳು॥

ಕೇಳಿದಾಗ ಚೆನ್ನಬಸವನು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುನು.[೨೬] ಚನ್ನಬಸವಪುರಾಣದ ಐವತ್ತೈದನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರಾಮನಿಗೆ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನು ಕರಿಕಾಲಚೋಳನ ಮತ್ತು ಶರಣೆ ಪಿಟ್ಟವ್ವೆಯ ಕಥೆಯ ನಂತರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪದ್ಯ ೧೪ ರಿಂದ ೧೮ ರವರೆಗೆ ೫ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುನು. ಈ ಕಥೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕರವೂರಿನ ಅರಸ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ನಂತರದ ೧೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವನು. ನೇರವಾಗಿ ಮಿತವಚನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದು

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗನಾದ ಶಂಕರನು ಅವರ ಅಶ್ವದ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣ ಹೊಂದುವುನು. ಮಗನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಅರಸನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮೊರೆ ಇಡುವುಳು. ಅರಸನು ತನ್ನ ಮಗನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ಕುಮಾರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಮನವಪ್ಪದೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ತಾನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳವುನು. ನಂತರ ಅರಸನು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುನು. ಸಂದಾಯಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುವುದು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಮಿತವಚನರು ತಮ್ಮ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಅವೆಲ್ಲವು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಪಠಣವನ್ನು ಮಾಡುವವು. ಈ ಸಮಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯು–

ಇಂತಿನಿಬರೆಲ್ಲರುಂ ಬೆರಸಿ ತನ್ನಯ ಜೀವ।
ಕಾಂತನಳಿದಂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಮೇಕೆನುತೆ ನೃಪ।
ಕಾಂತೆ ತನ್ನಯ ಶಿರವನರಿವನಿತರೊಳಗವಳ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ॥
ಕಂತುಹರನಬಲೆ ವರವೇನೆನಲ್ ಶಂಕರಂ।
ಗಂತರಿಸದಸುವೀಯೆನಲ್ಕದಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭೂ।
ಕಾಂತಾದಿಗಳ್ಗೆ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬಳಿಕವರ ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನು

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾಗಲು ಅವಳ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ಕೇಳೆನ್ನುವುನು. ರಾಣಿಯು ಶಂಕರನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೇಳುವಳು.[೨೭] ಶಿವನು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವನು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಕಥೆ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಮುಂದಿನ ೧೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ–

ಕರವೂರೆನಿಪ್ಪ ಪುರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂ।
ಬರಸಂಗೆ ಭೀಮಚೋಳಾಹ್ವಯದ ಸುತನಿರು।
ತ್ತಿರುತೆ ವೈಹಾಳಿಗೈದುವ ಸಮಯದೊಳಗೊಂದು ಪಸುವಿನೆಳೆಗರು ಸುಳಿಯಲು॥
ಅರಿದುದು ವರೂಥಚಕ್ರಂ ರಾಯನವನ ತಾಂ।
ಪರಿಹರಿಸೆ ಶಂಭು ಮೆಚ್ಚಿದೆನೆನಲ್ ಕರುವಿಗಸು।
ದೊರೆಕೊಳ್ಳಲೆನೆ ಮತ್ತೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಗನಸುವಿತ್ತು ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನು

ಕರವೂರಿನ ದೊರೆ ಧರ್ಮಚೋಳನಿಗೆ ಭೀಮಚೋಳನೆಂಬ ಮಗನಿರವನು.[೨೮] ಅವನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋವಿನ ಕರು, ಅವನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವಪ್ಪುವುದು. ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ಅರಸನು ತನ್ನ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆಯೆ ರಥವನ್ನು ಹರಿಸಲು ಶಿವನು ಆತನ ನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕರು ಮತ್ತು ಮಗನಿಗೆ ಜೀವವನ್ನಿತ್ತು ಅರಸನ್ನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವನು. ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮುಗಿಸುವನು.

೪.೭.೧.೫. ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರಪುರಾಣ

ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನು ತಿಂಥಿಣಿಯವನು. ತಾನು ಬರೆದ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯ ಸಂಧಿ ೧೫, ಪದ್ಯ ೬೬ರಲ್ಲಿ

ಈ ಶತತ್ತನು ಶೂನ್ಯತನ್ಮುಖ
ಭಾಸ ಮಾನಸಖಾಧಿಪತಿ ಪೃ
ಥ್ವೀಶರಾಜಿಪ ಶಾಲಿವಾಹನನಾಬ್ದಿಶೊಭನದ।
ಮಾಸ ಮಾಘದ
ಭಾಸುರದ ತಿಥಿತದಗಿಯುತ ಬುಧ
ವಾರದೊಳೀ ಕಾವ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣದುದುನ್ನತೆಯಿಂ॥

ಅವನೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಕಾವ್ಯವು ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮೬೦ ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.[೨೯] ಯರಡೋಣಿ ಗ್ರಾಮದ ಶಿವಭಕ್ತರಾದ ಆದಪ್ಪ-ಮಾಳಗೊಂಡಮ್ಮರ ಪುತ್ರನಾದ ಅಮರೇಶ ಒಂದು ದಿನ ಮುದಿ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಲವನ್ನು ಹರಗಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸಲು ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಾಗ ಅವುಗಳು ಆ ನೀರು ಕುಡಿದು ಹೋರಿಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ತಂದ ಅಮರೇಶನಿಗೆ ಆತನ ತಂದೆ ಆದಿಮಯ್ಯನು

ಒತ್ತೆಯೀ ಪೊಸ ಹೋರಿಗಳ ನೀ
ನೆತ್ತಣಿಂ ತಂದಿಸಿದ್ಯೆ ನಿಜ
ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿ ಮದೀಗ ಚೋರತ್ವಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು.

ಎನ್ನುವನು.[೩೦] ತಂದೆಯ ಈ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಮರೇಶ್ವರನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಭಕ್ತಶಿರಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಗೊಲ್ಲತಿಯೆಂಬ ಶಿವಶರಣರ ಮಹಿಮೆಯ

ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಭೂಮಿಪಾಲನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಸುತನಾದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು, ಸಚಿವನ ಸುತನಾದ ಮಿತ್ರ ಮಿತವಚನನ್ನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ಕುದುರೆಗಳು ತರಬೇತಿಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬೇಡವೆಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು "ಬರುವುದೇ ಬಾರದುದು ಮತ್ತೆಯು ಬರುವುದದು ಬಾರದಲಿಹುದೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ–

ನಿನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದಾದ ತಪ್ಪಮ
ದೆನ್ನ ದೆನ್ನಯ ತಪ್ಪು ಎನ್ನದು
ನನ್ನಿಯಿಂ ನೀ ನೆನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಬಿನ್ನಗೆಯನಿಟ್ಟು

ಎಂದು ಮಿತವಚನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವನು.[೩೧] ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಿರಲು, ಶಿವಭಕ್ತೆಯಾದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗನಾದ ಶಂಕರನು ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆಯ ಖುರುಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಮಗನ ಸಾವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು–

ಸಿಂಗರದ ಸುಕುಮಾರನೇ ನೀ
ಪಿಂಗಿ ಪೋದೈ ಎನ್ನ ಎನ್ನುತ
ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳುತ ಬಳಲುತ ಬಾಯದೆರೆಯುತ್ತ
ಏ ಮಗನೇ ನೀನಾಡಿದಾಟವು
ಓ ಮಗುವೆ ನೀಗೈದ ಮಾಟವು
ಹಾ ಮದೀಯ ಕುಮಾರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣದಿ
ಆ ಮಯವು ಬಂದಡರಿದಂತೆಯು
ಧೂಮ ಬಂದರಸಿದಂತೆಯು
ಈ ಮಹಿಯೊಳಿಂತಾಗಿ ಬದುಕುವದನುಚಿತವಿದಲ್ತೆ

ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರಾಗುತ್ತಾಳೆ.[೩೨] ಮಗನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಅರಸನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಬಯಸಿ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ನಡೆದ ಘಟನೆಯ ಕೇಳಿದ ಅರಸನು ಮಿತವಚನನ ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ಈ ಘಟನೆ ಜರುಗಲು ನಾನೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಲು, ಅರಸನು ಅವನ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಲು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಂದಾಯಿ ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸುತ್ತ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿತು. ಅದನ್ನು ಕುಮಾರಶಂಕರನ ರುಂಡದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡಲು ಅದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಪಠಿಸತೊಡಗಿತು. ಈ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ಕಂಡ ಮಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಆತನ ಮಗ ಮಿತವಚನ ತಮ್ಮ ರುಂಡವನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ರುಂಡಗಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸತೊಡಗಲು, ಇವರೆಲ್ಲರ ಸತಿಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರುಂಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಉದ್ಯೂಕ್ತರಾಗಲು ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

೪.೭.೧.೬. ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತಕಥೆಗಳು

ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬಸವೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದ ಕಥಾ ಸಾಗರ ಎಂಬ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ಕವಿ ಬರೆದಿರುವನು. ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಗೆ ಮೂಲ ಆಕರ ಕಿಕ್ಕೇರಿಯಾರಾಧ್ಯ ನಂಜುಂಡನ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ ಜೀವಿತ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೮೫. ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ೩೧೭ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳೆಂದು ೭೪ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಕಥಾಸಾಗರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಸ್ಥಾಯಿ. ಶರಣರ ಇಲ್ಲವೆ ಭಕ್ತರ ನಿಷ್ಠೆ, ಆಚಾರ, ಸುದೃಢ ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಆಸ್ಥಾಯಿಗೆ ಪೋಷಕ. ಈಶ್ವರ ಪಾರಮ್ಯವೇ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತಿದ್ದರೂ ಅಂತರ್‌ಗಂಗೆಯಂತೆ ಭಕ್ತನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವೇ ಪರಮತೀಯರ ವಿಡಂಬನೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಸಿಡಿದೆದ್ದು ತನ್ನ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ, ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ನಿಷ್ಕಲ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ, ನಿಷ್ಕಪಟ ಹೃದಯವನ್ನೂ, ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ, ಮೆರೆಯುವುದನ್ನೆ ವಿವರಿಸುವುದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.[೩೩] ೨೯ನೆಯ ಕಥೆಯಾಗಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಬರುವುದು.

"ಕರವೂರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳರಾಯನು ರತ್ನಮಾಲಿನಿ ಎಂಬ ಸತಿ ಸಹವಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುವಾಗ, ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಕಟ್ಟಿರುವದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಂದರೆ ಅವರು ಗಂಟೆಯ ನುಡಿಸಲು, ಅದಕೇಳಿ ವಿಚಾರಿಸುವುದೆ ನೇಮವಾಗಿರಲು, ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಸುತ ಭೀಮರಾಜ ಸಾರಿಯ ಹೋಗಿ ಬರುವಾಗ, ಒಂದಾಕಳ ಕಱುವು ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಕೆಳಗೆ ಸಾಯಲು, ಅದಱ ತಾಯಿ ಕೊಂಬಿನಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಯ

ನುಡಿಸಲು ಅರಸ ಅದ ಕೇಳಿ ಕಱುವನಾರುಕೊಂದನೆನಲು ನಿಮ್ಮ ಮಗನ ರಥದ ಕೆಳಗೆ ಸತ್ತಿತೆನಲು; ಆಗ ಕಱುವ ರಥದ ಮೇಲೆ ಮಡಗಿ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ಹಾಯಿಸಲು ಎರಡು ತಂಡಾಗಲು ಶಿವ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೇಡಿಕೋ ಎನಲು; ಎಲೆ ದೇವಾ! ಕಱುವಿನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸೆನಲು; ಆಗ ಕಱುವಿಗು ಮಗನಿಗೂ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಟ್ಟು ಆಕಳ ಸಹವಾಗಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಒಯಿದನು" ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಹೇಳುವನು.[೩೪]

ನಂತರದಲ್ಲಿ ೩೦ನೆಯ ಕಥೆಯಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಕುದುರೆ ತುಳಿದು ಮಡಿದನೆಂದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂದಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ವಸ್ತು ಬರದೇ ಕೇವಲ ಶಿವಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಮೂಲಾಗ್ರ ಬದಲಾವಣೆ ಶಿವಶರಣರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶರಣ ತತ್ವಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛಾಗುಣ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಉಂಟಾದವು. ಆನೆ ನಡೆದುದೆ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬಂತೆ ಅಂದು ಪಂಪ ಬರೆದ ಚಂಪುವನ್ನು ಮೀರಿ ವಚನ, ರಗಳೆ, ಷಟ್ಪದಿ ಮುಂತಾದ ದೇಸಿ ಛಂದೋರೂಪಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಡೆಪಡೆದವು. ದೇಸಿ ವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೊಸರೂಪ ಪಡೆಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಮತ್ತು ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾದವು. ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬಹುಪಾಲು ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಮೀಸಲು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕೃತಿ ಇಲ್ಲವೆ ಉಪಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆ ಅರಳಿನಿಂತಿವೆ. ಆದರೆ ಮೂಲವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮರೆಗೊಳಿಸುವ ಅಲಂಕಾರದ ಹೊರೆಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಸುತ್ತ ಪವಾಡಗಳು ಹೆಣೆದುನಿಂತಿವೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಒಬ್ಬನ ಪವಾಡ ಮತ್ತು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಲ ಒಬ್ಬನ ಘಟನೆ ಮತ್ತು ಪವಾಡಗಳು ಕೃತಿಯಿಂದ ಕೃತಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದ ಎಳೆಗಳ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗದ ಆಧಾರಗಳೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.[೩೫] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳಿನ

ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಗಡಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ, ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳಲು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗಿರುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅನನ್ಯತೆಯೆ ಕಾರಣ. ಅರಸ ಆದರ್ಶನಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತನ್ನಿಂದಲೆ ಜಾರಿಗೆ ತರುವ ಮಾದರಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಥೆಯು ಈ ಆರು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಹರಿಹರನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯ ಹಸು ಮತ್ತು ಕರುವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವರು. ಮನುಚೋಳ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಈ ಎರಡು ಕಥೆಗಳು ಭಿನ್ನವೆಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಂತರದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಮನುಚೋಳನ ಪಾತ್ರವು ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂದು, ಅವನ ಮಗ ಭೀಮನೃಪಾಲನೆಂದು ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸಿರುವರು. ಉಳಿದಂತೆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತಂದಿರುವರು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿರುವುರು. ಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿರುವ ಶೋಕರಸ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ನಂತರದ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳ ಮನಸೆಳೆದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿಯೆ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರೊಂದಿಗೆ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಅನೇಕ ಶೈವಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೆ ಶೈವಕವಿಗಳು ಈ ಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವದರೊಂದಿಗೆ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಈ ಆರೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೇರಿಸಿರುವರು. ಇಂಥ ಹಲವಾರು ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶರಣರ ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ನ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯದ ಒಂದು ಮಾದರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಚರಿತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯ ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ತಲಸ್ಪರ್ಶಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಪಷ್ಟಚಿತ್ರಣ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಶೈವಧರ್ಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಸಾರುವದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ಮಾದರಿಯಂತಿದೆ.

* * *

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ.(ಸಂ.), ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಅಧ್ಯಯನ; ಜನವರಿ–ಜೂನ್ ೨೦೦೬, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಪುಟ ೮೧

೨. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೨

೩. ದೇವೀರಪ್ಪ ಎಚ್.(ಸಂ.),ಶರಣ ಚರಿತ ಮಾನಸ, ಪುಟ Clxxxiii

೪. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ.(ಸಂ.), ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

೫. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಸಿ.(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪, ಪುಟ ಫಿತು

೬. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಜಿ.ಎಸ್., ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ೧೯೭೮, ಪುಟ ೪೨೩.

೭. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಜಿ.ಎಸ್.,(ಪ್ರ.ಸಂ), ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ.೪ ಭಾಗ ಎರಡು, ೧೯೭೮, ಪುಟ ೪೨೩

೮. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಜಿ.ಜಿ..(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೮೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

೯. ಮಹಾಕವಿ ಷಡಕ್ಷರಿದೇವ, ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿ ಬಿ., ೧೯೬೬, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ. ಪುಟ ೧–೨

೧೦. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಆರ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ದ್ವಿಸಂ., ೧೯೭೩,ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು–ಪುಟ ೩೮೫

೧೧. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ., ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಹೊಸ ಶೋಧಗಳು, ಕಂಠಪತ್ರ–೨, ಪುಟ ೫೧)

೧೨. ಚಪ್ಪರದಳ್ಳಿಮಠ ಶೋಭಾ, 'ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ' ೨೦೧೨, ಚಿನ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ದಾವಣಗೆರೆ. ಪು–೧೮

೧೩. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಬಿ.,(ಸಂ.), ಶಿವಶರಣವಿಲಾಸ, ೧೯೮೯, ಶ್ರೀ ಬೃಹನ್ಮಠ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪುಟ ೫೯೧

೧೪. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್.(ಸಂ.),ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೨೦೦೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

೧೫. ಅದೇ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸಂ, ಪ.ಸಂ. ೬೯, ಪುಟ ೪೦೦

೧೬. ಅದೇ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸಂ, ಪ.ಸಂ. ೮೬, ಪುಟ ೪೦೪

೧೭. ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು(ಸಂ.), ನಂಜುಂಡದೇವ ಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ೧೯೫೪, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು. ಪುಟ ೨೯

೧೮. ಅದೇ, ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿ, ಪ.ಸಂ. ೨೫೯, ಪುಟ ೭೫

೧೯. ಅದೇ, ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿ, ಪ.ಸಂ. ೨೭೭ ಮತ್ತು ೨೭೮, ಪುಟ ೮೦

೨೦. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ಮತ್ತು ರಾಚಪ್ಪ ಆರ್., ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೨, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ ನಂ. ೧೩೮, ೭ನೇ'ಸ' ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆ ಹಂಪಿನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರ

೨೧. ಅದೇ, ಸಂ. ೧೩, ಪುಟ ೩೧೯

೨೨. ಅದೇ, ಸಂ. ೧೩. ಪುಟ ೩೨೧

೨೩. ಅದೇ, ಸಂ. ೧೩. ಪುಟ ೩೨೨

೨೪. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ ಟಿ. ಆರ್., ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಪುಟ ೪., ೧೯೭೮, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೬೭೪

೨೫. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ಆರ್., ಶರಣಸಾಹಿತ್ಯ–೧೧–೧೨, ಮಾರ್ಚ ೧೯೪೯, ವೀರಶೈವ ಮಹಾಪುರಾಣ ಪರಿಚಯ, ಪುಟ ೪೩೩–೪೫೨

೧೩. ಕೊಪ್ಪಳ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ರುದ್ರಪ್ಪ, (ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು), ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ(ಭಾಗ ೧–ಕಾಂಡಗಳು ೧–೩), ೧೯೩೪, ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಸಂಸ್ಥೆಯ ವಾಙ್ಮಯಶಾಖೆ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೬೨೨

೨೬. ಅದೇ, ಐವತ್ತೈದನೆಯ ಸಂಧಿ, ಪ.೧೮, ಪುಟ ೬೨೬

೨೭. ಅದೇ, ಐವತ್ತೈದನೆಯ ಸಂಧಿ, ಪ.೧೯, ಪುಟ ೬೨೬

೨೮. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಕೆ.(ಸಂ.), ತಿಂಥಿಣಿ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

೨೯. ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೪. ಪುಟ ೨೫

೩೦. ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೪. ಪುಟ ೨೯

೩೧. ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೪. ಪುಟ ೩೨

೩೨. ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೪. ಪುಟ ೩೩

೩೩. ಉಮಾಪತಿ ಎಸ್.(ಸಂ.), ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ೨೦೦೦, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಠ, ಪುಟ vii

೩೪. ಅದೇ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ ಕಥಾಸಾಗರದ ೨೯ನೆಯ ಕಥೆ, ಪುಟ ೧೫

೩೫. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು(ತೃ.ಮು.), ೨೦೧೨, ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸರಸ್ವತಿ ಗೋದಾಮ, ಗುಲಬರ್ಗಾ.

❖❖

ಅಧ್ಯಾಯ ೫

ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

ಅಧ್ಯಾಯ ಐದು

❖

ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

೫.೧. ಪೀಠಿಕೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಇತ್ತೀಚಿನ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಒಂದೇ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಕಾವ್ಯ-ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಕಾರಣ ಆ ಕಥೆಗಳು ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ವಿಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪುನರ್‌ಜನ್ಮ ಪಡೆದಾಗ ಸಹೃದಯ ಸಹಜವಾಗಿ ಕುತೂಹಲನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಓದಿಗೆ ಅವನು ತೊಡಗುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಕಥಾವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಇದರಿಂದಾಗಿಯೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತಕಥೆ ಪಂಪನ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯದಿಂದ ಎಸ್.ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ ಅವರ 'ಪರ್ವ' ಕಾದಂಬರಿಯವರೆಗೆ ಬಳಕೆಯಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳು ಪಂಡಿತ-ಪಾಮರರಿಂದ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದವು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನಿಂದ ಇತ್ತೀಚಿನ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿರುವ ದ್ರಾವಿಡ ಪರಂಪರೆಯ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು, ನೂತನ ಶಿವಶರಣರು, ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಿವಶರಣರು ಮತ್ತು ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಮತದ ಕವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯಲು ಮೂಲ ಕಾರಣ ದೇಶಿನಿಷ್ಠತೆ, ಶೈವಧರ್ಮನಿಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಶಿವಪಾರಮ್ಯವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿವಶರಣರು ಪ್ರಗತಿಪರರು. ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸರ್ವನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತರಲು ಬಯಸಿದ ಮಾನವತಾವಾದಿಗಳು. ಮಹಾರಾಜನಿಂದ-ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯವರೆಗೂ ಸರ್ವರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬ ಮನೋಭಾವದವರು. ಮಾಡುವ ಕಾಯಕ ಭಿನ್ನವೆ ಹೊರತು ಮಾನವ ಜನ್ಮವಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಕರಿಕಾಲಚೋಳ ಮತ್ತು ಮಾದಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯರು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನರು. ಇಂಥ ಆದರ್ಶ ಕಥಾಹಂದರವನ್ನುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳೇ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾದವು. ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲೊ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ತಮ್ಮ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಲ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ-ಜರುಗಿದವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮೌಖಿಕ ಆಧಾರವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾದವು. ಆ ಮೂಲಕ ಸುಂದರ ನವಸಮಾಜದ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನಿಂದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ಶಾತವೀರದೇಶಿಕರು 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ರಚಿಸಿದ ಕಾಲಾವಧಿಯವರೆಗಿನ ಕವಿಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥಾವಸ್ತು ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ, ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಕವಿಯಿಂದ-ಕವಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಬಗೆ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆಯಿಂದ ಶಾಂತವೀರ ದೇಶಿಕರ ಯಕ್ಷಗಾನದ ರಚನೆಯವರೆಗೆ ಕಾವ್ಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆ, ಉಲ್ಲೇಖಿತ ಸ್ಥಳಗಳು, ಪಾತ್ರಸೃಷ್ಟಿ, ಜನಜೀವನ, ನ್ಯಾಯಪರ ಧೋರಣೆ ಈ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಾದೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ವೈದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫.೨. ಕಾವ್ಯಗಳ ಶೀರ್ಷಿಕೆ

ಕಥೆಯ ಸಮಗ್ರ ತಿರುಳನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಪದ ಇಲ್ಲವೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಅದನ್ನೇ ಆ ಕಾವ್ಯದ ಅಥವಾ ಪ್ರಬಂಧದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು

ಕವಿಯ ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ತಮಿಳಿನ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆ, ಹರಿಹರದೇವನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ರಗಳೆಯ ರೂಪ ಪಡೆಯಿತು. ಸೌಂದರನಂಬಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರವತ್ತೂಮ್ರು ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶ ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್ ಕವಿಯದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟದ್ದು ಸೂಕ್ತವಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಗಳೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕಥಾನಾಯಕನ ಹೆಸರನ್ನೆ ತನ್ನೆಲ್ಲ ರಗಳೆಗಳ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಾಗಿ ಬಳಸಿರುವನು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕುಂಬಾರಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ, ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ರಗಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಹರಿಹರದೇವನಿಗೆ ಕಥಾನಾಯಕನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೇ ಮುಖ್ಯ. ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯು ಅವನ ಸುತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಘಟನೆಗಳು ಜರುಗಿದರೂ ಅದು ಕಥಾನಾಯಕನಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ರಗಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾರಂಭದ ಕಂದಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕನ ಪಾತ್ರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿರುಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ-

ಸುಜನಸ್ತುತ ಮನುಚೋಳಂ
ಗಜಬಜಿಸದೆ ಧರ್ಮನೀತಿಯಂ ನೆನೆದಾಗಳ್
ನಿಜಸುತನ ಮೇಲೆ ರಥವಂ
ವೃಜಿನಹರಂ ಪರಿಸಿ ಮೇಱಿದ ಹಂಪೆಯರಾಯಂ॥

ಈ ಕಂದಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನ ಸಮಗ್ರ ಕಥೆಯನ್ನೆ ಹರಿಹರದೇವನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುವನು.[೧] ಹರಿಹರದೇವನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ. ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ "ಬುದ್ಧಿ-ಭಾವಗಳ ವಿದ್ಯುದಾಲಿಂಗನ"ವೆಂದು ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು-

ಕೃತಿಯ ಪಲ್ಲವಿತೊಡಗಿ ಪೂರ್ಣವಪ್ಪನ್ನೆಗೀ
ಕೃತಿಯೊಳುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದುದೊಂದು ಪದವಿಲ್ಲ
ಕೃತಿಗದು ನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆಂಬ ಪೆಸರೀಕಾವ್ಯಕೆ॥

ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಲಂಕಾರವನ್ನೆ ಬಳಸಿ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವನು.[೨] ಈ ಕಥಾವಸ್ತುವೂ ಅಷ್ಟೇ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು. ಸಹೃಹಯನ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ತಟ್ಟುವ ಕಥೆಯಾದುದರಿಂದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಔಚಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಜ.ಚ.ನಿ. ಅವರು "ಈ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲವಸ್ತು ಮುಖ್ಯವಸ್ತು ಕವಿಯ ಭಾವ, ಗೌಣವಸ್ತುಗಳು ಕತೆ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಗಳು. ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನವಾದ ಉತ್ತಮ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾವವೇ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಜೀವಾಳವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಿಸಿರುವುದು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿದೆ. ಕಥಾವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿರಸದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆದಿರುವನು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಗೂ, ಶೀರ್ಷಿಕೆಗೂ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಕಾವ್ಯ' ಇಲ್ಲವೇ 'ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆ'ಯೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದರೆ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕವಿಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೂ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗೂ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿಸುವುದಷ್ಟೆ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾಮರಸನ 'ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ'ಯಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನುಭಾವ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆಂಬುದು ಅನುಭಾವಿಗಳ ಭಾವಕ್ಕೆ ಚಿಂತಾರತ್ನದಂತೆ ಈ ಕಾವ್ಯ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಧೂಪದಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತಕವಿ ವಿರಚಿತ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ' ಕಾವ್ಯವು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಶಾಂತಕವಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ'ವೆಂದು ಕರೆದಿರುವನು–

ಕೃತಿನಾಮ ಸತ್ಯಾಧಿಪತಿ ಚೋಳಚಾರಿತ್ರ
ಕೃತಿಗೆ ಕರ್ತನು ಪರಮೇಶ
ಕೃತಿಯ ಸನ್ಮುದದಿಂದ ನುತಿಸಿಕೊಂಡಾಡುವೆ
ಕೃತಿಯ ಲಾಲಿಪುದು ಸಜ್ಜನರು॥

ಎಂದಿರುವನು.[೩] ಅಂದರೆ ಸತ್ಯದ ಅಧಿಪತಿಯಂತೆ ಮೆರೆದ ಚೋಳ ಅರಸನ ಚಾರಿತ್ರ(ನಡತೆ)ವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ. ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅರಸನ ಚಾರಿತ್ರವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಚಾರಿತ್ರಕ್ಕೆ ಕಳಶದಂತಿರುವ ಪ್ರಸಂಗವಾದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ಈ ಕಥಾಬಿತ್ತಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಈ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನೆ ಶಾಂತಕವಿಯು ಬಳಸಿರುವನು. ಕೃತಿಗೆ ಮೂಲ ಕರ್ತನು ಕವಿಯ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಪರಮೇಶನೆ ಆಗಿರುವನು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಮೂಲಕ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆ, ಆ ಮೂಲಕ ಶೈವಧರ್ಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕವಿ ಶಾಂತನು ಈಡೇರಿಸಿರುವನು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾವ್ಯ ಷಡಕ್ಷರದೇವನ 'ರಾಜಶೇಖರವಿಲಾಸ.' ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು–

ಆ ಕಥೆಯಂ ಕೃತಾರ್ಥಸುಮನೋಲತೆಯಂ ವರ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು
ರ್ವೀಕವಿರಾಜರಾಜಿನುತಮಾಗಿರೆ ವರ್ಣಕದಿಂದೆ ಭಾವರ
ತ್ನಾಕರಮಾಗೆ ಪೇಳ್ದರದನೊಪ್ಪಿರೆ ವಸ್ತುಕಮಾಗಿ ಪೇಳ್ವುದಾ
ಲೋಕಿತಕಾವ್ಯಬೃಂದದೊಳಗಿಲ್ಲದ ಮಂಜುಳಯುಕ್ತಿಪುಂಜದಿಂ

ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ವರ್ಣಕದಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಾನು ವಸ್ತುಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿರುವನು.[೪] ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಿಂದಲೇ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವನು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಕಥಾನಾಯಕ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ಕಥಾನಾಯಕ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕುವರ ರಾಜಶೇಖರ(ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ). ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳದೇ "...ನೀವರ ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕು ಸುಖಮಿರೆ, ನಾನೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋಗುವೆಂ" ಎನ್ನುವ ಮಂತ್ರಿಯೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ರಾಜಶೇಖರನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ವೀರವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಪಂಪನ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜನ ಬದಲಿಗೆ ಅರ್ಜುನ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದನು. ಪಂಪನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿಯೊ ಏನೋ, ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನೇ ಬದಲಿಸಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು

ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಬಿಂಬಿಸಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿರುವನು. ಶಿವನ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರನೆಂಬುದು ಒಂದು. ಕಥಾನಾಯಕ ರಾಜಶೇಖರನ ವಿಳಾಸವೆ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ವಿಳಾಸವೂ ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಕೇವಲ ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನು ಬದಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನೇ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೊಂದು ಹೊಸ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ 'ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕಕಾವ್ಯ'ವನ್ನು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿಸಿರುವನು. ರಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿರುವನು. ಈ ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ದೀರ್ಘವಾಗಿ(೨೪ ಸಂಧಿಗಳು) ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವನು. ಕಥೆಯು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಗೆ ತಂದು(ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ವಿಜಯವಾಡ) ದೊರೆ ಹರಿಹರರಾಯ ಮತ್ತು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಎಂಬ ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನು. ಇವರ ಅಳಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾನಾಯಕ. ರಾಜಧಾನಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮತ್ತು ಕಥಾನಾಯಕ ಮಾಧವಾಂಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಮೀಕರಿಸಿ 'ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿರುವನು. 'ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ'ಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಇಡೀ ಕಥೆಯನ್ನು ತೆಲುಗುಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದ್ದು, ಶಂಕರ ಕವಿಯ ಹೊಸ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವಾಗಿದೆ.

ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರು ರಚಿಸಿದ 'ಶಿವಶರಣವಿಲಾಸ' ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯು ಬರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಕರುಣರಸಪೂರಿತವಾದ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ರಚಿಸಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕಿ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿ, ಯಕ್ಷಗಾನದ ಹೆಸರು 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಎಂದಿದೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದ 'ಜೇಂಗೊಡ ಬಳಗ' ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಧರ್ಮಚೋಳ'(ಐತಿಹಾಸಿಕ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕ) ಎಂಬ ನಾಟಕವನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ಸಂಗಣ್ಣ ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಅವರು ರಚಿಸಿರುವರು. ಒಂಬತ್ತು ಅಂಕದ ಚಿಕ್ಕ ನಾಟಕವಿದು. ಮೂಲ ಪಾತ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು

ಆಧುನಿಕ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮಾಜಾತನಾಗಿ, ಆತನ ಪತ್ನಿ ಸರ್ವಮಂಗಳ ಸುನಂದಳಾಗಿ ನಾಟಕದುದ್ದಕ್ಕೂ ಆದರ್ಶ ಪತಿ-ಪತ್ನಿಯರಾಗಿ ಬಿಂಬಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕಾರಣ ಎಚ್.ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಸೌ॥ ಸುಮಂಗಲಾ ತಾಯಿ ಎಂಬುವರ ಮದುವೆಯ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಈ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.[೫] 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ನಾಟಕವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಜಾತನ(ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ) ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಹಸುವಿನ ಕರುವೊಂದು ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕೇಳಲು ಆ ಹಸು ಅರಸ ಧರ್ಮಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಅರಮನೆಯ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಬಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಅರಸ ಧರ್ಮಚೋಳನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನು ತನ್ನ ಮಗನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ರಾಜಧರ್ಮದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು, ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಟಕಕ್ಕೆ 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಅವರು ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅರಸನ ಹೆಸರಾದ ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂಬುದನ್ನೆ ತಲೆಬರಹವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವರು.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಬಳಸುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ ಕವಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಪಹರಿಹರದೇವನಾದಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸೂಕ್ತವಾದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನೆ ಬಳಸಿರುವರು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯರೆ ಪರ್ಯಾಯ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು ಕರೆದಿದ್ದು ಇದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪಂಪನ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಂಪಭಾರತವೆಂದು, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಕರ್ಣಾಟ ಭಾರತ ಕಥಾಮಂಜರಿಯನ್ನು ಗದುಗಿನ ಭಾರತ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಕನ್ನಡ ಭಾರತವೆಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವನ್ನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚರಿತೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಹೃದಯನ ಅರಿವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಡುವಂಥದ್ದನ್ನೆ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿರುವರು. ಜೈನ ಕವಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ, ಶೈವ ಕವಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ

ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ ಕವಿಗಳನ್ನೆ ಆದರ್ಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದ ವೈದಿಕ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪಾತ್ರಗಳಾದ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ತೀರ್ಥಂಕರರನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ತಮಗೇ ಕೀಳರಿಮೆ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಅರಸರ ಸ್ತುತಿಯ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ದುರ್ಬಳಕೆ ಜರುಗುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಈ ಎರಡೂ ದೋಷಗಳನ್ನು "ಪೊಗಳೆಂ ಮಿಕ್ಕಿನ ಚಕ್ರಪಾಣಿ ಸರಸೀಜೋದ್ಭೂತ ಸಂಕ್ರಂದನಾದಿಗಳಂ," "ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಸಾವವರ ಮೇಲೆ ಕನಿಷ್ಠರ ಮೇಲೆ ಕಾವ್ಯಮಂ, ತನತನಗಿಂದ್ರ ಚಂದ್ರ ರವಿ ಕರ್ಣ ದಧೀಚಿ ಬಲೀಂದ್ರರೆಂದು ನೀನನವರತಂ ಪೊಗಳ್ದು ಕೆಡಬೇಡಲೆ ಮಾನವ" ಎಂದು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಈತನು ಸ್ಥಳೀಯ ಮಹಾಪುರುಷರಾದ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ೬೩ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶರಣರನ್ನು ಕಥಾನಾಯಕನ ಪೀಠಕ್ಕೇರಿಸಿದುದು 'ಅಸ್ಮಿತೆಯ ಜಾಗೃತಿ' ಆಗಿದೆ.[೬] ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ಕವಿಗಳು ಶೈವಪರ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರಶೈವ ಪುರಾಣದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮೂರು: ೧. ಕಥೆ(ಕಥಾನಾಯಕನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ) ೨. ಉಪಕಥೆ(ಹಿಂದಿನ ಶರಣರಕಥೆಗಳು) ೩. ವಾದಕಾಂಡ(ಶಿವಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯವಾದ) ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಪುರಾಣಾದಿಗಳ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ ಪರಂಪರೆ ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿತು.[೭] ಕಾವ್ಯದ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಧರ್ಮದ ಸಂಕೇತವಾಗಿಯೂ ಗೋಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕವಿಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ಮೇಲಿನ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೫.೩. ಸ್ಥಳಗಳು

ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಘಟನೆಗಳಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ದಾಖಲು ಮಾಡುವಾಗಿ ಲೇಖಕ, ಕವಿ, ಚರಿತ್ರೆಗಾರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಘಟನೆ ಜರುಗಿದ ಕುರಿತಂತೆ ವಿವರಿಸುವನು. ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಾದಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ

ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕಾವ್ಯಗಳು ವಿವಿಧ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಗಳ ಕಲ್ಪನಾವಿಲಾಸವೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯು ಜರುಗುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದೆ.

೫.೩.೧ ಕಥೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ

ಯಾವುದಾದರೂ ಸತ್ಯವಾದ ಘಟನೆ ಇಲ್ಲವೇ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಘಟನೆ ಜರುಗಿದೆ ಎಂದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕಾರ ನಿರೂಪಿಸುವಾಗ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಥೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಆ ಸ್ಥಳವೂ ನಿಸರ್ಗವಾಚಿ, ಜನಾಂಗವಾಚಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿವಾಚಿ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹೋನ್ನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಕವಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಜರುಗುವ ಸ್ಥಳವಂತೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶೇಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳಗಳು ಮಹಿಮೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಯೋಧ್ಯೆ, ಗೋಕರ್ಣ, ಕಾಶಿ, ರಾಮೇಶ್ವರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ, ಮೊದಲು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನ ಮಧುರೈಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥಾನಾಯಕಿಯಾದ ಕಣ್ಣಗಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಲ್ಲಿ ಬಂದು ದೂರು ಸಲ್ಲಿಸುವಾಗ "ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಕಣ್ಣೀರ ಹನಿಯಿಂದ ಕಲುಷಿತ ಹೃದಯನಾಗಿ ಆ ತಿರ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಸಗಿದ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನೇ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮರಣಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದವನೂ ಆಗಿರುವ ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾದ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನು ಆಳುವ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ 'ಪುಗಾರ್' ನಗರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ನಾನು ಎನ್ನುವಳು.[೮] 'ಪುಗಾರ್' ಎಂಬ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪುಗಾರ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕಾವೇರೀ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದರ್ಥವೂ ಇದೆ.

ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನ ಪುಗಾರ್‌ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ವೆಂಕಟಗಿರಿ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಗಳನ್ನು ಮೇರೆಯಾಗುಳ್ಳದ್ದು ತಮಿಳುನಾಡು. ಚೇರ, ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯರೆಂಬ ಮೂವರು ರಾಜರುಗಳಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುವ ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಮಧುರೆ, ಉರಯೂರು, ವಂಜಿ ಮತ್ತು ಪುಗಾರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಟ್ಟಣಗಳೆನಿಸಿವೆ ಎಂದಿದೆ.[೯] ಅಂದಿನ ಪುಗಾರ್ ಪಟ್ಟಣವು ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರ ರಚಿತವಾದ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ಸಿರಿನಾಡ ಹಿರಿಮೆ(ತಿರುನಾಟ್ಟುಚ್ಚಿಱಪ್ಪು) ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ–

... ವಳರ್‌ಪುಲಿಚ್ಚೋಟರ್ ಕಾವಿರಿ

ನಾಟ್ಟಿಯಲ್ಬದನ್ನೈ ಯಾ ನವಿಲ ಲುಱ್ರನನ್।

"...ಚೋಳರ ಕಾವೇರಿ ನಾಡಿನ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳತೊಡಗಿದೆನು" ಎಂದು ಬರುವುದು.[೧೦] ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುಗಾರ್(ಕಾವೇರೀ) ಪಟ್ಟಣ ಇಡಿಯಾಗಿ ಚೋಳರಾಜರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ನಾಮಾಂಕಿತವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಇದರಿಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಕಥೆ ಜರುಗುವುದು ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿ. ತಿರುವಾರೂರ ಹಿರಿಮೆ(ತಿರುವಾರೂರ್ ಚ್ಚಿಱಪ್ಪು) ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಲನ ಕಥೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ನಗರಕ್ಕೆ ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಗನಾದ ಮನುರಾಜನು(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಅರಸನಾಗಿದ್ದನು.[೧೧] ಇದರಿಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ತಿರುವಾರೂರಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ್ದು, ಅರಸನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿವನು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಶಿವನಿಗೆ ಬೀದಿಬೆಡಂಗನೆಂಬ ಹೆಸರಿದೆ.

ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ರಚಿತವಾದ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನು ಮನುಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ) ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ 'ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ' ರಚಿಸಿದನು. ಈ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಥೆಯು ಜರುಗುತ್ತದೆ. ತಿರುವಾರೂರಿಗೆ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜನಪದಿಯ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. "ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲ ಹೊರಟು, ಒಂದು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಬಲಗಾಲ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಿಂದಲೂ ಗಲ್ಲದಿಂದಲೂ ಅಮುಕಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಆ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ನಾರನ್ನು ಹಗೆಗಳು ಗೆದ್ದಲುರೂಪು ತಾಳಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕತ್ತರಿಸಿ

ಹಾಕಿದರು. ಆ ಕೂಡಲೆ ಬಿಲ್ಲು ಚಿಮ್ಮಿ ಸಿಡಿದ ವೇಗಕ್ಕೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿ 'ತಿರುಕ್ಕಣ್ಣಮಂಗೈ' ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಮೃತಿ ಹೊಂದಿದ ತನ್ನ ನಾಯಕನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬದುಕಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿ, ತಿರುವಾರೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದಳು. ಆ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವಾಗಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದು ಬಾಳಿದಳು. 'ಕಮಲೆ' ಎಂಬ ಹೆಸುರುಳ್ಳ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪೂಜಿಸಿದ ಆಲಯವಾದ್ದರಿಂದ ತಿರುವಾರೂರಿನ ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ 'ಕಮಲಾಲಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.[೧೨] ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವು–

ಶೈವಾಗಮಜ್ಞರು, ವೈರಾಗ್ಯಯುಕ್ತರಿಂ
ದಾವಾಗಳುಂ ಮೆಱೆವುದಭವ ಸದ್ಭಕ್ತರಿಂ
ದೇನೆಂಬನದಱ ಪೆಂಪಂ ಶೂಲಿಯೇ ಬಲ್ಲ...

ಅಂತಪ್ಪ ಪುರವನಾಳ್ವ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.[೧೩] ತಿರುವಾರೂರಿಗೆ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಈ ಮೇಲಿನ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ 'ಮದ್ದುಗ್ಗುರು ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದರ್' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ–

ಸತತಮಿಂತೊಪ್ಪುತಿಹ ಚೋಳದೇಶದ ಸಮು
ನ್ನತಿಯ ಕೊಂಡಾಡುವಡೆ ಫಣಿರಾಜನೆಂಬವಾ
ಗ್ಮಿತೆ ಬೇಡ ಸಮಸುಖದೊಳೆಸೆವ ಕೆಟೆತೊಟೆಕಾಲ್ಗಳುಪವನದ ಸಂಪತ್ತಿನಿ
ಅತಿ ಪುಣ್ಯದಿಂದಲತಿ ನೀತಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂ
ದತಿ ಚದುರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವತಿ ಧರ್ಮದಿಂ ಧರ್ಮ
ವತಿಯೆಂಬ ಪಿರಿಯಪಟ್ಟಣಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದಾ ನಾಡ ಸೃಪಿನ ಕರಂಡಂ॥

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣದ ಅರಸನೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೧೪] ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ ಒಂದನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ–

...ಭುವನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿ
ಶಿವನ ಸನ್ಮುಕ್ತಿರ್ಗೆ ನವಖಂಡದೊಳಗಿರ್ದು
ತವುರೆಂಬ ಚೋಳಮಂಡಲವು॥

ಎಂಬ ಚೋಳಮಂಡಲದ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.[೧೫] ಮುಂದುವರಿದು ಈ ಚೋಳಮಂಡಲದಲ್ಲಿ–

ಗಿರಿಗಳೊಳಗೆ ರತ್ನ ಶರಧಿಯೊಳಗೆ ಮುತ್ತು
ತರುಗಳೊಳಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ
ನೆರೆದ ತಾರೆಗಳೊಳು ಮೆರೆವ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ
ಸಿರಿಯಿಂದ ಕರವೂರೂಪ್ಪಿಹುದು॥

ರತ್ನ, ಮುತ್ತು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಸಿರಿಯಿಂದ ಕರವೂರು ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣ ಮೆರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.[೧೬] ಈ ಕರವೂರನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಕರವೂರು ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

'ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ' ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಲು ಷಡಕ್ಷರದೇವನಿಗೆ 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ' ಮೂಲ ಆಕರಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಚೋಳದೇಶದ ವರ್ಣನೆಯು–

ಎನಗೆ ಪಗೆ ಧರ್ಮಮದನಿದು
ವಿನಯದೆ ತಳೆದಿರ್ಪುದೆಂದು ಮುಳಿದಂತೆವೊಲಾ
ಜನಪದಮನಧರ್ಮಂ ತೋಱೆ
ದನಿಶಂ ತದ್ರಿಪು ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಕುಂ॥

ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ "ನನಗೆ ವೈರಿಯು ಧರ್ಮವು; ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿನಯದಿಂದ ಈ ನಾಡು ಹೊಂದಿರುವುದು" ಎಂದು ಕೋಪಗೊಂಡು ಆ ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧರ್ಮವು ಸತತ ಆ ಚೋಳ ದೇಶದ ವೈರಿಗಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು.[೧೭] 'ಧರ್ಮವತಿ' ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಚೋಳದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಧರ್ಮವತಿಪುರದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕವಿ ಷಡಕ್ಷರನು–

ಕ್ಷಿತಿವಧು ತಾಳ್ದಲಂಕೃತಿಯಿದೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು ಸಾರವಸ್ತುಸಂ
ಗತಿ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯಸಂಹತಿ ಸುರೇಂದ್ರಪುರಾಕೃತಿ ಲೋಕನೇತ್ರನಿ
ರ್ವೃತಿ ಕರರಾಜಪದ್ಧತಿ ಸದಾಶ್ರಿತಸಂತತಿ ದತ್ತ ನಿರ್ಜರ
ಸ್ಥಿತಿನುತಿವೆತ್ತ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಪುರಂ ವಿತತಪ್ರಭಾವದಿಂ॥

ಧರ್ಮವತಿ ಪುರವು ಭೂದೇವಿಯು ಹೊಂದಿದ ಅಲಂಕಾರವೋ ಎನ್ನುವಂತೆ ಇತ್ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವನು.[೧೮] ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯತೆಯೆಂಬಂತೆ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಧರ್ಮವತಿಪುರವನ್ನು–

ನಳಿನೀನಾಳಮದೆಂಬ ಕಂಬಮನೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಂಗಳೆಂ
ಬ ಲಸತ್ಸಂಗ್ರಹಣಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಮೇಲೆತ್ತುತ್ತೆ ತತ್ಸೀಕರಾ
ವಳಿ ಘರ್ಮಾಂಬುವನಾಂತು ಪಂಕಜರಜೋಮೃದ್ಧೂಳಿಯುಕ್ತಂ ಸರ
ಸ್ಥಳದೊಳ್ಮಾರನ ಮಲ್ಲನಂತೆ ಸುಳಿದಂ ಮೈದೋರಿ ಮುಂದಾನಿಲಂ॥

“ಕಮಲದನಾಳವೆಂಬ ಕಂಬವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿಗಳೆಂಬ ಇನ್ನಿತರ ಬಲಸಂವರ್ಧನೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ವ್ಯಾಯಾಮ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುತ್ತ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡಿ, ಆ ಸರೋವರದ ಸೀಕರಗಳೆಂಬ ಬೆವರಿನ ಕಣಗಳನ್ನು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿ, ಕಮಲದ ರಜವೆಂಬ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿ ಆ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಜಟ್ಟಿಯ ಹಾಗೆ ಮಂದಮಾರುತನು ಮೈದೋರಿ ಸುಳಿದನು.”[೧೯] ಎಂದು ಮನದುಂಬಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇದೇ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರನು ‘ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ’ ರಚಿಸಿದನು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯ ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆಯಿಂದಾದಿಯಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದವರೆಗೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಜರುಗುವುದು ಚೋಳಮಂಡಲದಲ್ಲಿ. ಈ ಚೋಳಪ್ರದೇಶದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸ್ಥಳನಾಮವನ್ನು ಬಳಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಚೋಳಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಂಕರಕವಿಯು ಕಥೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಚೋಳಮಂಡಲದಿಂದ ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ಎತ್ತಿತಂದು ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದಂತೆ ಕಾವ್ಯರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ–

ಭರತಖಂಡದೊಳಂಗವಂಗಕಾಳಿಂಗಬ

ರ್ಭರವು ಕಾಂಬೋಜಕಾಶ್ಮೀರವರ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ

ಮೆರೆಯೆ ಛಪ್ಪನ್ನದೇಶಾಳಿಯೊಳು ಯೆಸೆವಾಂಧ್ರದೇಶ ಸಜ್ಜನ ನಿವಾಸಾ॥

ಎಂಬ ಆಂಧ್ರದ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.[೨೦]

ಇಂತು ಸೈಪಿಂದೊಪ್ಪುವಮಲಾಂದ್ರದೇಶ ಭೂ

ಕಾಂತಾರತಿಯು ಸೂರ್ಯವಂಶನೃಪಕಾಮಸ

ತ್ಕಾಂತನಂ ನೆರೆವಡುಜ್ಜುಗಿಸಿ ಪೊಸ ಕುಸುಮವತಿಯಂ ರಚಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರಸನೂ

ಸಂತಸದಿ ಬಲಗೊಂಡು ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಮು

ಯ್ಯಾಂತು ತದ್ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಸುಖಿ

ಪಂತೆ ರಾಜಿಪುದು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆವನೆ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಸಜ್ಜನರ ಕೂಡೀ॥

ಇಂಥ ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಪಟ್ಟಣವು, ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಕೂಡಿ, ಇಂದ್ರನ ಅಮರಾವತಿಗೆ ಸಮನಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಬರುವುದು.[೨೧] ಈ ಮೊದಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಆಂಧ್ರದ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ(ಇಂದಿನ ವಿಜಯವಾಡ)ಯನ್ನು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಕಥೆ ಜರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನೆ ವೇದಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯುಳ್ಳ ಮೇಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿಯು ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಂತದೇಶಿಕರ 'ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯ ವಿಶೇಷವಾದದ್ದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯುಲ್ಲಿಯು ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವನ್ನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬರೆದ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ–

ತಧರ್ಮವತೀಪುರದರಸನೆನಿಸುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ' ಎಂದು ಧರ್ಮವತಿಪುರದ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೆಂದಿದೆ.[೨೨] ಧರ್ಮವತಿಪುರದ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಪ್ರಕಾರ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳ ಧರ್ಮವತಿಪುರವಾಗಿದೆ.

೧೯೫೮ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದ 'ಜೇಂಗೊಡ ಬಳಗ' ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಸಂಗಣ್ಣ ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಅವರು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ರಚಿಸಿದ 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಶೈವ ಕಾವ್ಯವಾದ ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ–

ಕಮಲಾನನೆ ಪುರಮೆಸೆಗುಂ

ಕಮಲಾಲಯಮೆಂಬುದೊಂದು ಚೋಳಾವನಿಯೊಳ್

ರಮಣೀಯಂ ತನ್ನಗರಿಗೆ

ರಮಣಂ ಮನುಚೋಳನಖಿಲಸಜ್ಜನ ಪಾಲಂ॥

ಚೋಳದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲಯದ ಅರಸ ಮನುಚೋಳ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ). ಹೀಗಾಗಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ್ದು ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಕಮಲಾಲಯವಾಗಿದೆ.[೨೩]

ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಚೋಳ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ–

ವರ ಧರ್ಮಚೋಳಭೂ।

ವರ ಕರವೂರೊಳು।

ಸ್ಥಿರ ರಾಜ್ಯವಾಳುತೊಪ್ಪಿರಲೂ.....

ಎಂದಿದೆ. ಕರವೂರು ಧರ್ಮಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.[೨೪] ಆದರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡದೆ–

...ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳವನಿ॥

ಪನ್ನಾಡೆ ಬಾಳುತಿ।

ರ್ಪನ್ನವಾತನ ಪುತ್ರ...

ಕಥೆಯನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿವೆ.[೨೫] ಆದರೆ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ–

...ಧರ್ಮಾವತಿಪುರದೊಳತಿಪೆಂಪಿನಿಂದೆ

ಕುಂದುಕೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ಪ್ಪನುರೆ ಪರಮಸದ್ಭಕ್ತ

ನಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಂ...

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ವಾಸವಾಗಿದ್ದುದು ಧರ್ಮವತಿಪುರವೆಂದು ಈ ಪುರದಲ್ಲಿಯೇ ಕಥೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೨೬] ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಂತೆಯೇ ಸತ್ಯೇದ್ರಚೋಳ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಗಳೆರಡು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ–

ಕರವೂರೆನಿಪ್ಪ ಪುರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚೊಳ ನೆಂ

ಬರಸಂಗೆ...

ಕರವೂರು ಎಂಬ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿತ್ತೆಂದಿದೆ.[೨೭] 'ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯ ಇಪ್ಪತ್ತರೊಂಬತ್ತನೆಯ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಕಥೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ "ಕರವೂರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳರಾಯನು ರತ್ನಮಾಲಿನಿ ಎಂಬ ಸತಿ ಸಹವಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುವಾಗ..." ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕರವೂರು ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.[೨೮] ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯ–

ಮಾತುಳಂ ಮಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ದಿ

ಖ್ಯಾತ ವಿಮಳೇಶ್ವೇನನಳಿಯ ಗೆಂ

ದೋತು ಚಾರಕ ಸಹಿತ ಕಳುಹಲು ಧರ್ಮವತೀಪುರಕೆ

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದಂತೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ನಡೆದದ್ದು ಧರ್ಮವತಿಪುರ ಎಂಬ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.[೨೯] ಅಮರೇಶ್ವರಪುರಾಣ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದಂತೆ–

ನರಪ ಕೇಳೊಂದು ಕಥೆಯಂ ಬೆಜ್ಜವಾಡೆಂಬ

ಪುರದೊಡೆಯ ಹರಿಹರನು...

ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ(ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಇಂದಿನ ವಿಜಯವಾಡ) ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ.[೩೦] ಬಸವಕವಿಕೃತ ಮಹಲಿಂಗಲೀಲೆ ಕಾವ್ಯದ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸಂಧಿಯ ೩೪ರಿಂದ ೩೬ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ತೆರನಂತೆ ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಅವರು ಬಸವೇಶ್ವರ ಷಟ್‌ಸ್ಥಳ ವಚನದ ಕಥಾಸಾಗರದ ೧೬ನೆಯ ವಚನದ ಕಥೆಯನ್ನು(೧೦೫,೧) ಹೇಳುವಾಗ–

ಚೋಳಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳರಾಯನೆಂಬ ಶರಣನಿರ್ಪ... ಎಂದು ಹೇಳುವರು.[೩೧] ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿ ಪುಗಾರ್, ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತಿರುವಾರೂರ್, ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಪುರ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣ ಮತ್ತು ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಗಳು ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂದಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮಚೋಳ ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳದ ಉಲ್ಲೇಖವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲಯ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಪುರ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ, ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಎಂಬುವುಗಳು ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಿಂದ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯದವರೆಗೆ, ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳಗಳಾದ ಪುಗಾರ್–ತಿರುವಾರೂರ್–ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರ–ಧರ್ಮವತಿಪುರ–ಕರವೂರು–ಧರ್ಮವತಿ–ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ–ಧರ್ಮವತಿ–ಕಮಲಾಲಯ ಕರವೂರು–ಧರ್ಮವತಿ–ಕರವೂರು–ಕರವೂರು–ಧರ್ಮವತಿಪುರ–ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಕಾಲದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮೊದಲು ರಚನೆಯಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು ನಂತರದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಕಥೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಧರ್ಮವತಿ'ಪುರವೆಂಬ ಸ್ಥಳ ನಂತರದ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಕರವೂರು

ಮತ್ತು ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಗಳು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗಿವೆ. ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವು ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲಯವೆಂದು ಬಂದಿದೆ.

ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ಏಕರೂಪತೆ ಈ ಮೇಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಕಥೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿರದೆ ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಈ ಭಿನ್ನತೆಯಿದೆ. ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವೂ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ.

೫.೩.೨. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿ

ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ರಾಜ್ಯದ ಅರಸನು ತಾನು ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೇ(ಸ್ಥಳವನ್ನೆ) ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಆತನು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳವೇ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅರಸನಾದರೂ ಅವನಾಳುವ ಚೋಳಮಂಡಲದ ರಾಜಧಾನಿಯ ಹೆಸರುಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿವೆ.

ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯು ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಿಗೆ ನಾನು ಚೋಳ ಅರಸ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ 'ಪುಗಾರ್' ನಗರದಿಂದ ಬಂದವಳೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಅದುವೇ ಚೋಳ ಅರಸನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ತಿರುವಾರೂರ ಹಿರಿಮೆ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ–

ಅನ್ನ ತೊನ್ನಗರುಕ್ಕರಶಾಯಿನಾ
ನ್ರುನ್ನ ಶೆಜ್ಜಿದಿರೋನ್ ವಟು ತ್ತೋನ್ರಿನಾನ್
ಮನ್ನು ಶೀರನಪಾಯನ್ ವಟು ಮುದ
ನ್ನಿನ್ನು ಮಾಮಣಿಪ್ಪೂಣ್ಣಾನು ವೇನ್ದನೇ॥

ಬರುವ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೋಳದೇಶದ ತಿರುವಾರೂರಿಗೆ ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಗನಾದ ಮನುರಾಜನು(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಆ ಪುರಾತನ ನಗರಕ್ಕೆ ಅರಸಾದನು.[೨೧] ತಿರುವಾರೂರು ಪಟ್ಟಣವು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ–

ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರಮೆಸೆದಿರ್ಪುದದು ನೋಡ...

ಅಂತಪ್ಪ ಪುರವನಾಳ್ವಂ ಧರ್ಮಪಾಲಕಂ

ಸಂತತಂಗೂಡಿ ಮನುವೆಂಬ ಭೂಪಾಲಕಂ...

ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚೋಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮನುವೆಂಬ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಚೋಳ ದೊರೆ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದಿದೆ.[೨೨] ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಮನುಚೋಳನ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಧಾರದಿಂದ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಚೋಳದೇಶದ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಹಿರಿಯ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ–

...ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂ

ಡಳಿಕ ಮನ್ನೆಯರ ಗೇಹಂಗಳಿಂ ನಡುವೆ ಕಂ

ಗೊಳಿಪ ಪಿರಿಯರಮನೆಯೊಳಿರ್ಪನಾ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಧರಣೀಪಾಲನು॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನಿದ್ದನು.[೨೪] ಅಂದರೆ 'ಧರ್ಮವತಿ' ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಾಂಡಲಿಕರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಅರಮನೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಯಿದ್ದಿತು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣವೇ ಆಗಿತ್ತು.

'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ತವರುಮನೆಯಾದ ಚೋಳಮಂಡಲ, ಈ ಚೋಳಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸುರಲೋಕದ ಭೋಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡ ಕರವೂರಲ್ಲಿ–

ಇಂತಪ್ಪ ಕರವೂರಾದ್ಯಂತ ಪೊಗಳಲ

ನಂತರಾಜನಿಗಳವಲ್ಲ।

ಕಂತುಮರ್ದನನ ಪುರಾಂತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ನಿ

ಶ್ಚಿಂತನೊಪ್ಪಿದನಲ್ಲಿಗೊಡೆಯ॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ರಾಜನು ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರವೂರೇ ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು.[೩೫] ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಚೋಳದೇಶದ ಧರ್ಮವತಿಪುರವನ್ನು–

ಅಲ್ಲಿ ಮಣಿಭವನದೊಳ್...

ಚದುರಿಡಿದ ಮೃದುವಡೆದ

ಸವಿನುಡಿಯ ತಳಿರಡಿಯ...

ಎಂದು ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ರಮಣೀಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೩೬] ಈ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ–

ಆ ನಗರಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಂ

ಶ್ರೀನಾಯಕ ವಿಭವನಭವಪದಭಕ್ತನಿಳಾ

ಮಾನಿನಿಯರಸಂ ಸರಸಂ

ಬೂನುತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ರಾಜನರೇಂದ್ರಂ॥

ರಾಜನರೇಂದ್ರನಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿದ್ದನು.[೩೭] ರಾಜನು ವಾಸವಿರುವ ನಗರವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವತಿ ನಗರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರದೇಶದ(ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ) ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯನ್ನು(ಇಂದಿನ ವಿಜಯವಾಡ) ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶೈವಸಂಪನ್ನನಾದ, ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರೀಯನಾದ ಮಾಧವಾಂಕನು (ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.[೩೮] ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ–

ತದ್ಧರ್ಮವತೀಪುರದರಸನೆನಿಸುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ...

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜಧಾನಿ ಧರ್ಮವತಿ ಪುರವೇ ಆಗಿದೆ.[೩೯] ಆದರೆ 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕತೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರದಿರುವಂತೆ, ರಾಜಧಾನಿಯಾದಿಯಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ತಮಿಳಿನ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತಿರುವಾರೂರು, ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ರಾಜಶೇಖರ

ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ, ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮತ್ತು ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಲನೆ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಪುರ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕರವೂರು, ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಪುರ, ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮತ್ತು ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಅವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿಯು ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಥಾನಿರೂಪಣೆಯಿದೆ.

ಅಂದಿನ ಪುಗಾರ್ ಪಟ್ಟಣವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು, ಆ ನಗರದ ನೆನಪಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪುಂಪುಗಾರ ಅಥವಾ ಕಾವೇರಿ ಪೂಂಪಟ್ಟಣಂ(Poompuhar or Kaveri poompatinum) ಎಂಬ ನಗರವನ್ನು ನಂತರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಯಿತೆಂದು ತಮಿಳು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಕೆ.ಅನ್ಬನ್ ಅವರನ್ನು ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು.

ಅಂದಿನ 'ಧರ್ಮವತಿ' ಪಟ್ಟಣವೂ ಇಂದು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಕರವೂರು ತಿರುಚನಾಪಳ್ಳಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದೆ. "ಕೆ.ಅನ್ಬನ್ ತಮಿಳು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅವರಿಂದ ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಜಾಲದಿಂದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು" ಆದರೆ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಮಿಳುನಾಡನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಆಂಧ್ರದ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಜರುಗಿದಂತೆ ರಚಿಸಿದ್ದು ಶಂಕರಕವಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ತಮಿಳಿನ ಜಾನಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು, ಚರಿತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಕಥೆಯನ್ನು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾಗಿ ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ರಾಜ್ಯ, ರಾಜಧಾನಿ ಮತ್ತು ಕಥೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ ಈ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ಸಾಮ್ಯತೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನೆ ಹೊಂದಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿ ಇದು ಶೈವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಲು ಅಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಕಥೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೫.೩.೩. ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು

ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಮತ್ತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳು ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಜೈನ, ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಳಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರವವು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಆರಾಧ್ಯದೈವದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಳಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವರು. ಶೈವ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವರ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಶಿವನ ಆರಾಧನಾ ನೆಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಶೈವ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಅರಸನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ಥಳಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಛಪ್ಪನ್ನಾರುದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳು ಶ್ರೀಲಂಕೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಶೈವಕೇಂದ್ರಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಮತ್ತು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ 'ಪುಗಾರ್'(ಇಂದಿನ ನಾಗಪಟ್ಟಣಂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುಂಪುಗಾರ ನಗರ) ಮತ್ತು ತಿರುವಾರೂರು ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು 'ಕಥೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ' ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನನ್ನು(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ಕಾಣಲು ಬಂದ ಅರಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ "ಕರ್ಣಾಟಲಾಳಾಂಧ್ರ ಭೂಪರಂ..." ಎಂಬ ಅಂದಿನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ.[೬೦] ಕರ್ಣಾಟ, ಲಾಟ, ಆಂಧ್ರ ಈ ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅಂದಿನ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹರಿಹರದೇವನು ಈ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ' ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯಕವಿಯು ಅಂದಿನ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ(ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ), ತನ್ನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಅಮರಗುಂಡ(ಇಂದಿನ ಗುಬ್ಬಿ) ಸ್ಥಳನಾಮಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವನು. ಕಥಾನಿರೂಪಣಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಾರಣಾಸಿ,

ಕಾಶಿ, ದಕ್ಷಿಣಾಂಬುದಿ ಸೀಮೆಯ ಕಿರಾತನಗರ, ಸಿಂಹಳ(ಶ್ರೀಲಂಕಾ), ಸಿಂಧುದೇಶ, ಕಾಳಹಸ್ತಿ, ಸೊನ್ನಲಿಗೆ, ಹಂಪೆ ಮೊದಲಾದ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವನು.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಂತೇಶ ಕವಿಯು ಕಥಾನಿರೂಪಣಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ– ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕೇದಾರ, ಕಾಶಿ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಮಿತವಚನರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಅಲ್ಲಿ ವಸಂತಮಾಸವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ತೆರಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಕಾವೇರಿಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಪಿ, ಚಂದ್ರಗಿರಿಯ ರತ್ನಮಾಲೆ, ಕೊಂಗುದೇಶದ ಸೋಮಿ, ಕರವೂರುಪೇಟೆಯ ಚೆನ್ನಿ, ತಿರುವತಿಯೂರು ಚಿತ್ರನಾಚಿ, ಕೋಳೂರು ಚೊಕ್ಕನಾಚಿ, ಮಧುರೆಯ ಪಾತ್ರದಸಂಗಿ, ಕುಂಭಕೋಣೆಯ ಹಂಪಾಜಿ, ಕಂಚಿಯ ವೀರಾಜಿ, ಶ್ರೀರಂಗರಾಯರ ಮೆಚ್ಚಿನಕೃಷ್ಣೆ, ರಾಮೇಶ್ವರದ ಕೆಂಚರಾಮಿ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯ ಮುತ್ತಿನಚೆಂಡು, ತಿರುವಣನಲ್ಲೂರದ ಕನಕಮಾಲೆ, ಮಾವಲಿಯೂರು ರೂಪಾವತಿ, ತಿರುಕೊಂಡೆಯ ಸಂಕಿಲನಾಚಿ, ಬೇಲೂರಿನ ಹಾರುವಹುಲ್ಲೆ ಮೊದಲಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರು ತೆರಳಿದರು.[೪೧] ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಈ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂದಿನ ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿವೆ.

ಮಿತವಚನನು ವನವಿಹಾರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಪಟಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶೈಲ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹಿಮೆ, ದಕ್ಷನಕಥೆ ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಾರಣಾಸಿ, ಲಂಕೆಯ ರಾವಣ, ಗೋಕರ್ಣ, ಕಂಚಿಯ ಸಿರಿಯಾಳ, ರಾಮೇಶ್ವರ ಮಹಿಮೆ, ಶ್ವೇತನಕಥೆ ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂಗಜಪುರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವವು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಮೇಲಿನ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ಸ್ಥಳಗಳು ಶಿವಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಸ್ಥಳಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಷಡಕ್ಷರದೇವನ 'ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಳಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಶಿ, ಕಾಲಮೇಘನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಳಿಂದಪುರ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಸಿಂಹಳದ(ಶ್ರೀಲಂಕ) ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ.

ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಶಂಕರ ಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಸ್ಥಳಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ– ಕೋಳೂರುಪುರ, ವಾರಣಾಸಿ, ಕಾಶಿ, ಹಂಪೆ, ಶ್ರೀಶೈಲ,

ಗೋಕರ್ಣ, ಗಯಾ, ಬನವಾಸಿ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕೇದಾರ, ಶಿವಕಂಚಿ, ಕಲ್ಯಾಣ, ಹಸ್ತಿನಾಪುರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವವು. ಶಂಕರಕವಿಯು ಅಂತಿಮದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಸಾವಳಿಗೆ, ಶಿರಹಟ್ಟಿ, ಹುನಗುಂದ, ತಾವರಗೇರೆ ಎಂಬ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವನು.

ಛಪ್ಪನ್ನಾರುದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಂಗ, ಬರ್ಭರ, ಕಾಂಬೋಜ, ಕಾಶ್ಮೀರ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಶೈವಧರ್ಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶೈವಧರ್ಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಳಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಬರುತ್ತವೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಂದಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಶೈವಕೇಂದ್ರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಕಾಶಿ, ವಾರಣಾಸಿ, ಕೇದಾರ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಕಂಚಿ, ಹಂಪೆ, ಗೋಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶೈವಕೇಂದ್ರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಶಿವಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಸಂದರ್ಭ ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲ ಆಯಾ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಮಹಿಮೆಯ ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವರು.

೫.೪. ಪಾತ್ರಗಳು

ಪಾತ್ರಗಳಿಲ್ಲದ ಕಥೆ, ನಾಟಕಾದಿಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಥಾವಸ್ತು ಜೀವ ಪಡೆಯುವುದು ಪಾತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪ, ಜೀವ ಪಡೆದ ಪಾತ್ರಗಳು ಸಹೃದಯರ ಮನೋಬಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚೊತ್ತುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅಚ್ಚೊತ್ತುವಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೇ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ಅಮೂರ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಹೆಸರುಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆದರ್ಶ ಇಲ್ಲವೆ ಧೂರ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳು ದೃಗ್ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯ, ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು

ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ನಾಮಾಂಕಿತವಾದ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಬಸವೇಶ್ವರ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ನಂಬಿಯಣ್ಣ, ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವರ ಕುರಿತು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶ ಪುರುಷನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶಕುನಿ, ಕೀಚಕ ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರಗಳ ಹೆಸರು ಕೇಳಿದಾಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಜಿಗುಪ್ಸೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತು ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವುದು ಪಾತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೫.೪.೧. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ

ಮನುಚೋಳ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಮಾಧವಾಂಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೌರಾಣಿಕ ಪಾತ್ರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನದ್ದು. "ಸತ್ಯವೇ ದೇವರು, ದೇವರೇ ಸತ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಣಿಯಂತೆ ಬದುಕಿದ, ಆದರ್ಶದ ಪ್ರತೀಕ, ಸತ್ಯ-ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಗಮ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸ. ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳುದ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಹೋನ್ನತೆಯಿಂದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದವನು. ಸತ್ಯವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ, ರಾಜ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕೈದೀವಿಗೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನದ್ದು.

ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಾಯ ಹಾಗೂ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಭಾರತದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಸ್ಮಿತೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುವರು. ಇಂಥ ಆದರ್ಶ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಅನನ್ಯತೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ತಲೆಮಾರು ಅವರ ಆದರ್ಶಗಳ ಬೆನ್ನೇರಿ ಪಯಣಿಸುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಧರ್ಮಿಷ್ಟನಾದ ಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನೆಂದು, ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅನಪಾಯ ಮಹಾರಾಜನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಗನಾದ ಮನುರಾಜನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕುರಿತು-

ಮಣ್ಣಿಲ್ ವಾಟ್ದಿರು ಮುನ್ನುಯಿರ್ಗಟ್ಕೆಲಾ
ಜ್ಗಣ್ಣು ಮಾವಿಯು ಮಾಮ್ಬೆರು ಜ್ಗವಲಾನ್

ವಿಣ್ಣುಳಾರ್ ಮಗಿಟ್ಟ್‌ವೆಯ್ದಿಡ ವೇಳ್ವಿಗಳ್

ಎಣ್ಣಿಲಾದನ ಮಾಣ ವಿಯಟ್ಟಿನಾನ್

"ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಜೀವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೂ, ಉಸಿರು ಆಗಿ, ಕಾಪಾಡುವ ಮಹಾರಕ್ಷಕನು; ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆಗಳು ಆನಂದಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಸಿದನು" ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ.[೪೨] ಇಂಥ ಆದರ್ಶದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಪರಿಚಯಿಸಿದ ಕವಿ ಹರಿಹರದೇವನು. ಇವನು ಮನುಚೋಳನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ 'ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ'ಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ರಗಳೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಕಂದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ–

ಸುಜನಸ್ತುತ ಮನುಚೋಳಂ

ಗಜಬಜಿಸದೆ ಧರ್ಮನೀತಿಯಂ ನೆನೆದಾಗಳ್

ನಿಜಸುತನ ಮೇಲೆ ರಥವಂ

ವೃಜಿನಹರಂ ಪರಿಸಿ ಮೆಱೆದ ಹಂಪೆಯರಾಯಂ॥

ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನ ಮೇಲೆಯೇ ರಥ ಹಾಯಿಸಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ ಮನುಚೋಳನ ಕಥೆಯಿದು.[೪೩] ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಘನತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ತನ್ನ ಮಗ ಗೋವಿನ ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸಿದಾಗ–

...ಗೋವಿನಂತೆ ತಾ ನೋವುತಂ

ವಿಷವಾವರಿಸಿದಂತೆ ಮೂರ್ಛೆಯೊಳು ನೆಱೆ ಪರಿಸುತಂ...

ಅನುಭವಿಸುವ ಈ ಯಾತನೆಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಸರ್ವ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಂದಿರುವ ಕರುಣೆ, ಪ್ರೀತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.[೪೪] ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಇದೆಯೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಜೀವಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರ ತಮಿಳಿನ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಹರಿಹರದೇವನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಮತ್ತು

ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನೆಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಪಾತ್ರ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೆಂದು ಬೇರೆ ರೂಪು ಪಡೆಯಿತು. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಉದ್ದೇಶದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕನಾಗಿಯೂ, ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕನಾಗಿಯೂ, ಜೀವನಪ್ರೀತಿ, ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮ ಪ್ರೇಮಿ, ಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ನ್ಯಾಯ, ತ್ಯಾಗ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾಗಿರುವವನು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ. ಪತ್ನಿ, ಪುತ್ರ, ಮಂತ್ರಿ, ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿ ಮತ್ತು ಸಕಲಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಲೇಸು ಬಯಸುವ ಜೀವಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು–

...ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂ
ಡಳಿಕ ಮನ್ನೆಯರ ಗೇಹರಿಗಳಿಂ ನಡುವೆ ಕಂ
ಗೊಳಿಪ...

ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿಯ ಶಿವನನ್ನು ಗಂಗಾಜಲದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ... "ಜೀಯ, ನೀವಿರ್ದ ಮಂದಿರವಲಾಕಾಶಿ ತತ್ತೀರ್ಥವೆಯ್ತುಪ್ಪುದು" ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಏಳುನೂರು ಗಾವುದದವರೆಗೂ ಸಾಮಂತರಾಜರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ತರಿಸಿ ಶಿವನ ಅಭಿಷೇಕ ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಇದೇ ಪ್ರಸಂಗವು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು–

ನುಡಿದನೆಲೆ ಜೀಯ ಎಮ್ಮೊ
ಳ್ಪೃಡನೆಂದು ನೆಲಸಿನಿಂದನದಟೆಂ ನೀಮಿ
ರ್ದೆಡೆ ಕಾಶಿಯಲ್ತೆ ಬೇಜೆ
ನ್ನೆಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ ತರಿಪೆನಾ ನದಿಯುದಮಂ'

ಎಂದು ಪತಿಮೋಹಿಯು ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಳುವನು.[೬೫] ಆದರೆ ಏಳುನೂರು ಗಾವುದವರೆಗೂ ಸಾಮಂತ ರಾಜರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ತರಿಸಿದ್ದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದ್ದು, ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠತೆಯೊಂದಿಗೆ, ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಪ್ರೇಮಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಗುರುಗಳಾದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಅರಮನೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಕೇಳಿ

ಹರ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಅರಸನಿಂದ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಿನಗಿಷ್ಟವೇನೆಂದು ಕೇಳಲು–

...ಜೀಯ ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿ ದ

ರ್ಶನವೆನ್ನ ದೋಷತಿಮಿರಜ್ಯೋತಿಯೆನ್ನ ಜೀ

ವನಜಾತಕಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮುಗಂಬನಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣರಸವಿನ್ನು ಬೇಡೆ।

ಘನತತ್ತ್ವವುಂಟೆ ನೀವೇ ಶಿವಂ ಗುರುವೇ ಕೇ

ಳೆನಗೆ ನಿಮ್ಮಮಲ ಬೋಧೆಯ ನಿರೂಪಂಗೆಯ್ವು..

ಎಂದು ಭಿನ್ನವಿಸುವನು.[೪೭] ಗುರುಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದಂತೆ ಅರಸನು ಸತಿಪ್ರೇಮಿಯೂ ಆಗಿ, ಅಮೃತಮತಿಯ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಈಡೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುತ್ರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನನ್ನು ಮುದ್ದಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ "ಪುತ್ರನಂ ತಂದೆ ಮುದ್ದಿಸುವ ಬಗೆ ಮೊದಲ್ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮೋಹವಲ್ಲದೆ ಈ ಲೋಕ ವರ್ತನೆಯಪ್ಪುದೆ!" ಎನ್ನುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಸುಭಾಷಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರೇಮಿಯಾದ ಅರಸನು ಸೋತು ತಲೆ ಬಾಗಿದ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವ ಉದಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಪುತ್ರನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ–

ಆರು ನೀನೆಲೆ ತಾಯೆ ಪಜೆದಿರ್ದ ತಲೆಯಾತ

ನಾರು ಚೆಲ್ವಣುಗನಂ ಕೊಂದ ದುಷ್ಕೃತಕರ್ಮಿ

ಯಾರು ಶಿವ ಶಿವ ಪೇಳ್ವುದು..."

ಎಂದು ಕೇಳುವ ಈ ಮಾತು ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಾದ ದುಃಖ ತನ್ನ ದುಃಖವೆಂದು ಬಗೆಯುವ ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಾನೆ.[೪೮] ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗನೆ ಕಾರಣನೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಆತನ ಶಿರವನ್ನು ಕಡಿದು ತರಲು ಮಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಂದಾಯಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಿಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನೆ ಕಡಿದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಶಾಂತಕವಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಇಂದ್ರನ ಭೋಗ, ಕುಬೇರನ ಭಾಗ್ಯ, ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನೆಂಬ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅರಸನು ಅಹಿಂಸಾಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದನು. ತಾನು ನಡೆದಾಡುವಾಗ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಇರುವೆಯೊಂದರ ಗೋಣು ಮುರಿದಾಗ ಅದರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಾಗಿ ದೇವರಲ್ಲಿ ಮೊರೆ ಇಡುವನು. ಪ್ರಾಣ ಬರದಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗುವನು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ಹಾವುಗೆಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸದಾಕಾಲವೂ ತಾನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಂಥಾಗಲು ನಲಿದಂಬಿ, ಪಿರಿದಂಬಿಯೆಂಬುವವರು ತನ್ನನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ತಿವಿದು ಎಚ್ಚರಿಸಲು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಶಿವಪ್ರೇಮಿ, ಭಕ್ತಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಎರಡು ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ'ದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆಯೇ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಮಗನೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನು ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ನ್ಯಾಯಪರನಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅರಸನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ, ಅಭಿಮಾನ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತದೆ-

ಸುತಗೆ ಸುತನ ಕೊಟ್ಟು ಹತವಾದ ಕುವರಗೆ।

ಪ್ರತಿದಲೆಯನು ಕೊಡದನಕ

ಗತಿಯಿಲ್ಲ ರವಿತಾರಪತಿಗಳುಳ್ಳನಕಲಿ।

ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಪಾಪ ಬೆಂಬಿಡದು

ಹೀಗೆ ಓರ್ವ ಅರಸನು ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯಗಳ ತುಲನೆ ಮಾಡುವುದು ಅವನಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮದ ಔನ್ನತ್ಯೆಯ ಪ್ರತೀಕ.[೪೮] ಆದರೆ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯೇ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕ್ರಮ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಪಾತ್ರ, ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಮಾಧವಾಂಕನೆಂದಾಗಿದೆ. ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯ ಅರಸ ಹರಿಹರರಾಯನು ದುಂಡಿಯ ಮಗನಾದ ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಮಾಧವಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಅವನಿಗೊಪ್ಪಿಸುವನು. ದುಂಡಿಯ ಮಗನಾದ ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ಬೇಡೆನಲು "...ಮಾಧವನು ಶಂಕರಗೆ ಭಿನ್ನಹಗೈದು ಎಲೆದೇವ ನೀನು ಬೇಡೆನಲು ನಾನೇಂ ಬೇಡುವೆ" ಎನ್ನುವನು. ಶಿವನು ಅವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ...ನಿನ್ನ ಅರಸಿಯಳ ಜಠರದೊಳು ನಾಂ ಬರ್ಪೆ ಬಸವನೆಂಬಾ ಅಭಿಧಾನದಿಂದ ಕರೆಯುವನಿಂದ ಶಿವನೊಲಿವ...ಹರಿಹರ ನೃಪನು ಅಳಿಯ ಮಾಧವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಮಾಧವನು-

...ವಿನಂತಿರ್ಯೊನನಾ ಬಾಲತನದಿ ಶಿ

ವನಂಘ್ರಿಗಾಣಲ್ಕಿಂತುವೈಭವವು ಕೈಸಾರ್ದುದಿನ್ನು

ಗುರುಗಳಿಗೆ ಶಿವನನ್ನು ಕಾಣುವ ಸುಖ ಯಾವ ನೆವದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದು ಎಂದು ಕೇಳುವನು.[೪೯] ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ವೀರಮಹೇಶ್ವರನೇ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರನ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನ ಸಭೆಗೆ ಬರುವನು. ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪುತ್ರ ಬಸವನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ದುಂಡಿಯ ಪುತ್ರ ಮಂತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಬುದ್ಧಿಯ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ದುಂಡಿಯ ಪುತ್ರನ ಸಾವಿಗೆ ತನ್ನ ಕುಮಾರ ಬಸವನೇ ಕಾರಣನೆಂದು ಅವನನ್ನು ಅಪರಾಧಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಕೊಲ್ಲಲು ಆದೇಶಿಸುವನು. ಮಂತ್ರಿ ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಅರಸನಿಗೆ "...ಕುರಿದಲೆಗೆ ಶ್ರೀಪಟ್ಟದಾನಿಯನು ಬಲಿಗೊಡುವರುಂಟೆ ತಿರುಕಿಯ ಕೂಸಿಗರಸು ಪುತ್ರನ ಕೊಲಿಪರೆ..." ಎನ್ನುವನು.[೫೦] ಅರಸ ಮಾಧವನು "ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ಭೇದ ಸಲ್ಲದು, ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಗಾಗಿ ಅಸುವಿತ್ತ ಬಸವಣ್ಣ, ಗೋವಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಿತ್ತ ಧರ್ಮಚೋಳ ಮೊದಲಾದ ಶಿವಶರಣರು ಪರಹಿತಾರ್ಥಕೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಕೊಂದವರಿಗೆ ಕೊಲೆಯು ತಪ್ಪುವುದೇ ಎನ್ನುವುನು–

ಎನ್ನ ಮೋಹದ ಕುವರನೆಂದು ಕೊಲ್ಲದೆಯವನ
ಮನ್ನಿಸುತಲವಳನುದಾಸೀನವ ಮಾಡಿದಡೇ
ಅನ್ಯರಾರಾದಡಂ ಕೊಂದು ತಮ್ಮಯ ಕೊಲೆಯ ತೀರ್ಚಿಕೊಳದೆ ಬಿಡುವರೇ...

ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಮಾಧವಾಂಕನು ಹೇಳುವನು.[೫೧] ಪುತ್ರ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತು–

...ಸತ್ಯನುಡಿ
ಸಾರಹೃದಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ
ಸೂರೆ ಹೋದಡೆ ಮದಕೆ ಶಂಖಿಸದೆ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯವನೆ ನಡೆಸುವರು ಕುವರಾ॥

ಎಂದು ಮಗನನ್ನು ಸತ್ಯವಾಕ್ಯಪರಿಪಾಲಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.[೫೨] "ಸದ್ಗತಿಯು ಸತ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ"ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಾಧವಾಂಕನ ಮಾತು ಇಡೀ ಕಾವ್ಯದ ಸಾರಸಂಗ್ರಹದಂತಿದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಮಹೋನ್ನತೆ ೨೩ ಮತ್ತು ೨೪ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕನಾಡುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಒಡಮೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ. ಐದು ತಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡಲು ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ಕೇಳೆಂದಾಗ–

...ಬಡವಿಸುತಸಹಿತ ಸರ್ವರಸುವಿತ್ತಖಿಳರುಂ ಪೊಗಳಲೂ

ಸಾನುರಾಗದಿ ಮುನ್ನ ನೀವು ಬೆಸನಿತ್ತಂತೆ

ಮೀನಧ್ವಜಾರಿ ಸಾಯೋಜ್ಯಮಂ ಎನಗೆ

ನೀನೊಲಿದು ಇತ್ತು ರಕ್ಷಿಪುದನ್ಯನಾಂ ಬಯಸುವವನಲ್ಲ...

ಎಂದು ಶಿವನಿಗೆ ಅರಸನು ವಂದಿಸಿದನು.[೫೩] ಈ ಮೊದಲು ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಮಾಧವಾಂಕನ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲಿ ಸೃಜಿಸಿದೆ. ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ನೀಡಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕನಿಗೆ ವರ ನೀಡುವನು. ಕಥಾನಾಯಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಕೊಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಧವಾಂಕನದ್ದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವನು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ನೀಡಿದ್ದು ಕಾವ್ಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಾಧವಿಯ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕಡಿಮೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯವಾದ 'ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ'ದಲ್ಲಿಯ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಪುತ್ರಶೋಕವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ತಪ್ತಳಾದ ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಗೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬರುವಳು. ಅವಳ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಆಲಿಸಿದ ಅರಸನು ತನ್ನ ಪುತ್ರರಿಗೆ–

ಏನಿರೈ ಶಿವಭಕ್ತರೆಂಬುವ। ರೀ ನಗರದೊಳಗಿನ್ನು ಬಾಳುವ

ದೇನು ಕಾಂಬಂಗಿಲ್ಲ ನೋಡಲು–ನಿಮ್ಮ ದೆಸೆಯಿಂದ॥

ಎಂದು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜಡಿದು ನುಡಿವನು.[೫೪] ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಂದನನ್ನು ಕೊಂದವನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನೇ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಾಗ "ಈ ಕಂದನು ಕೊಂದವನಿವನೆಂಬುದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ, ಈ ರಾಜಶೇಖರನ ತಲೆಯಂ ತೆಗೆದು ತಂದು ಈ ಭಕ್ತಾರ್ಭಕನ ಶಿರಕಂ ಬದಲಾಗೀವುದು ಯುಕ್ತಮಾಗಿರ್ಪುದು.." ಎಂದು ಹೇಳುವನು.[೫೫] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯದ ನಿಷ್ಕರ್ಷವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಬರುವುದು.

ಇದೇ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕ ೧೯೫೮ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಟಕದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಪ್ರಭಾವವಿದೆ. ತನ್ನ ಕುಮಾರನು ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ

ಕಾರಣನಾದವನೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಧರ್ಮಚೋಳನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ "ಮಾಜಾತನಲಿಯುವದರಿಂದ ನನಗೆ ದುಃಖವಾಗದೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ? ಹಾಗೆನಿಲ್ಲ. ನನಗೂ ದುಃಖವಾಗಿದೆ. ವಂಶಕ್ಕಿರುವ ಒಬ್ಬನೇ ಅದರೂ ತರುಣ ಮಗನ ಅಳಿವನ್ನು ಕಂಡು ಯಾವ ತಂದೆಗೆ ದುಃಖವಾಗದು? ಆದರೆ ಇದೊಂದೇ ಮೋಹಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾಗುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ"ವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತು ಇಡೀ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಂತಿದೆ.[೫೬] ವೀರಶೈವಮತದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಪರ ನಿಲುವಿನದ್ದೆ ಪ್ರಧಾನತೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚ್ಯುತಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬವನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿ ಇಂದಿನ ರಾಜ್ಯಾಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ ನಾಯಕರಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಪರಂಪರೆಯ, ದೇಶೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ರೂಪಕವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರ ಹನುಮದ್ವಿಕಾಸದಂತೆ ಎತ್ತರೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತದೆ.

೫.೪.೨. ಅಮೃತಮತಿ

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸತಿಯಾದ ಅಮೃತಮತಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿಗೆ ಸಮನಾದವಳು. ನಾರಿಸಂಕುಲಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾದ ದಿಟ್ಟಳು. ಸತ್ಯವಾನನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸಾವಿತ್ರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಶಿವನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಶಿವಪ್ರೇಮಿ. ತಮಿಳಿನ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರವು 'ಪೆರಿಯಪುರಾಣ'ದ ತಿರೂವಾರೂರ ಹಿರಿಮೆ' ಎಂಬ ೧೭ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯಿದೆ. ಮನುನೀತಿಚೋಳನ 'ಪಟ್ಟದ ಮಹಾದೇವಿ'ಯ ಸಿರಿಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ, ಲೋಕ ಹೊಗಳುವಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹದ ಮರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಒಬ್ಬ ಕುಮಾರನುದಿಸಿದನು" ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾದೇವಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ನಾಮಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ 'ಮಹಾದೇವಿ' ಎಂದು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರವೇ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲ ಹೆಸರು. ತಮಿಳಿನ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ಹರಿಹರದೇವನ 'ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ'ಯಲ್ಲಿ–

ಇರಲಾನೃಪಂಗೆ ಶ್ರೀರತ್ನಮಾಲಾಖ್ಯದಿಂ
ಪಿರಿದೊಪ್ಪುತಿರ್ಪಬಲೆ ವಧುವಾಗೆ...

ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು(ಅಬಲೆಯೆಂದು) ಮಾತ್ರ ಹರಿಹರದೇವನು ಹೇಳುವುನು. ಅದನ್ನೆ ರೂಪಕವಾಗಿ ಶ್ರೀರತ್ನಮಾಲೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುನು. ಮಹಾದೇವಿಯ ಪಾತ್ರ ಕನ್ನಡದ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀರತ್ನಮಾಲಾ' ಎಂದಾಗಿದೆ.[೫೭] ಆದರೆ ಈ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ 'ಶ್ರೀರತ್ನಮಾಲಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಾಗಲಿ, ಪಾತ್ರಕ್ಕಾಗಲಿ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ದೊರೆತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೂ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಹರಿಹರದೇವನು ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನೆ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ ಕಥೆ ಹೆಣೆದಿರುವನು. ಕಿರಿದಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಕವಿಯದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ ಕಥೆಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಹಿರಿದುಗೊಳಿಸಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ'ದಲ್ಲಿ–

ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ರತಿ ಸತ್ಯವಾ
ಕ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಸದ್ವಾಣಿ ನಿತ್ಯ ಹ
ರ್ಷಾಂಗಿಯಪ್ಪುದಜೆಂದರುಂಧತಿಯಪಾಂಗಪಾವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ತನ್ನೊಳಿರಲು।
ಸಾಂಗರೂಪಂ ಪ್ರೌಢಿ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಸಿರಿಗಳು
ಳ್ಳಂಗನೆಯರಾಣ್ಮರಹ ಮದನಾಜ ವಾಸಿಷ್ಠ
ತುಂಗ ಹರಿಗಳ ಜಜೆವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಂಗೆ ಸತಿಯಮೃತಿಯಾದಳು॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಸತಿ ಅಮೃತಮತಿಯೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಕನ್ನಡದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೫೮] ಅದೇ ರೀತಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಮೃತಮತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅನಾವರಣವಾಗಿದ್ದೂ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ. ಸತಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದ ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪುತ್ರ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಕೊರಗುವ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಸಹೃದಯರ ಮನವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅರಮನೆಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರು ಬಂದರೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯುನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಮೃತಮತಿರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿ, ಮುಮ್ಮಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮೃತಮತಿಯಲ್ಲಿ "ಮದ್ಗುರು ಕೃಪೆಯೊಳಿಂದು ಸುತನೊರ್ವನಂ ಮದ್ಗರ್ಭಶರಧಿಯೊಳು ಪಡೆವೆನು" ಎಂಬ ತವಕ.[೫೯] ಎಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ತಾನೂ ತಾಯಿಯಾಗುವ ಸ್ತ್ರೀ ಸಹಜ

ಹೆಬ್ಬಯಕೆ. ಪುತ್ರ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಮನದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಕನಸುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹರ್ಷಿತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಗುರು ಚರಣಕೆರಗಿ "ಜೀಯ ಚೋಳಕುಲಕಮಲಬಾಲಾರ್ಕನೆನಿಪ ಚಾಗಿ ಕುವರನನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸೆನೆ..." ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.[೬೦] ಹರ-ಗುರು ಕರುಣದಿಂದ ಅಮೃತಮತಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಜನನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೊಂದಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಸುತನಾದ ಮಿತವಚನನನ್ನು ಸ್ವಂತಮಗನಂತೆ ಸಲಹುತ್ತಾಳೆ.

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಶಂಕರನು ಅರಸು ಕುಮಾರರ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವಪ್ಪಿದಾಗ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬದ್ಧಳಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಶಿಕ್ಷೆ ಹೊಂದಲು ಮಗನನ್ನೆ ಹರಸಿ ಕಳುಹಿಸುವ ಉದಾತ್ತತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಅಂತಿಮದಲ್ಲಿ ಶಂಕರನ ಶಿರಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಸನ್ನದ್ಧಳಾದಾಗ ಶಿವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಅಮ್ಮಾ ನಿನಗಾರ್ ಬದುಕಬೇಕು" ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ತನ್ನ ಸುತ, ಪತಿ, ಪರಿವಾರದವರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೇಳದೇ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಶಂಕರನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಮರಳಿಸು ಎಂದು ಕೇಳುವಳು. ಈ ಮಾತು ಅಮೃತಮತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರ 'ಮಹಾದೇವಿ'ಯೆಂದು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಮೃತಮತಿಯು ಪತಿಭಕ್ತೆ, ಪುತ್ರಪ್ರೇಮಿ ಮತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತೆಯಾಗಿ ಮೆರೆದರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ-

ಸತಿಚಿತ್ರಮಹದೇವಿ ಪತಿಹಿತೆ ಸ್ತ್ರೀಕುಲ
ರತುನ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಗೊಪ್ಪಿಹಳು
ಶತಪತ್ರವೈರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕಾಂತಿ ಮುಖದೊಳು
ರತಿಪತಿಗೆಣೆ ರೂಪು ಚದುರ॥

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೬೧] ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಮಿತವಚನ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷರೆಂಬ ಸುತರು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕವಿ ಮುಂದಿನ ಕಥೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಂತರದ ಕಥಾಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ರಾಣಿ ಮಹದೇವಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಸುತ ಶಂಕರನ ಸಾವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿ ಪಾತ್ರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯ

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತೆಯಾಗಿ ಮೆರೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿಯ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹದೇವಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕರವೂರ ಪೊನ್ನಾಂಬಲೇಶನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಮುಂದಾದಾಗ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ–

ಎಲೆಚಿತ್ರ ಮಹದೇವಿ ಸಲೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಗೆ

ಒಲಿದು ಕೈವಿಡಿದೆನು ಬಂದು

ಬಲುವಾಗಿ ಕೊಡುವೆನು ಸಲುವ ನಿನ್ನಿಷ್ಟವ...

ಎಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡೆನ್ನುವನು.[೨] ಮಹದೇವಿಯು ತನ್ನ ಕರುಳಬಳ್ಳಿಯ ಹರಣ ಕೇಳದೇ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬೇಡುವುದು ಶಿವಭಕ್ತರ ತ್ಯಾಗ ಗುಣದ ಪ್ರತೀಕಳಾಗಿ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನ ಮೆರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೊನ್ನಂಬಲೇಶನ ಗುಡಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವ ಅವರೆಲ್ಲರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರದೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ ಮಹದೇವಿಯ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಕವಿಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಮತ್ತು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಕಥಾಹಂದರದಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಮಹದೇವಿಯ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ವರ್ಣಕದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವು ರಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯವು ಮಹೋನ್ನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸುವಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಜೀವಕಳೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿವೆ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಮಲದಂಥ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದವಳು ಸತಿ ಅಮೃತಮತಿಯೆಂದು ಕವಿ ಸುಮನೋಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿ ಮತ್ತು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಾತ್ರಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿವೆ. ಅಮೃತಮತಿ ಪುತ್ರಬಯಕೆಯಿಂದ ಮಗನಿಲ್ಲದುದನ್ನು

ನೆನೆದು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಇರುವ ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈರ್ವರಲ್ಲೂ ಮಾತೃಪ್ರೀತಿ ಹರಳುಗಟ್ಟಿದೆ. ಅಮೃತಮತಿಯು ತನ್ನ ಗೆಳತಿಗೆ–

ಎಳವರೆಯದೊಳೆಳೆಯರ್ಕಳ
ನೆಳಸುತೆ ನಳಿದೋಳ್ಗಳಿಂದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಮನಂ
ಗೊಳೆ ತಳ್ತು ನೋಡಿ ಮುದ್ದಿಪ
ವಿಳಾಸಮೊಂದಕ್ಕೆ ನೋಂತುದಿಲ್ಲಾಂ ಕೆಳದೀ

ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪುತ್ರಪ್ರೇಮದ ನುಡಿಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನದ ಮಾತಿನಂತಿವೆ.[೬೩] ಚಿದ್ಘನ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮನತುಂಬಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಲ್ಲಿಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಗುರುಗಳು ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯವಂಶವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಗನು ಜನಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹರಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ನಂತರ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಕಳೆ ಬರುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ. ಒಂದೆಡೆ ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ವಧಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು ಹರಸಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಅಮೃತಮತಿ–

ಎನ್ನಾಳ್ದನ ಸತ್ಯಂ ಗೆಲೆ
ನಿನ್ನಸುವಂ ಭಕ್ತಶಿಶುಗೆ ಕುಡು ಚಿಂತೆಯದೇ
ಕೆನ್ನಸುವೆ ಪಾರ್ವತೀಪತಿ
ಪನ್ನಳಿನಭ್ರಮರಲೀಲೆದಳೆ ತಳರೆಂದಳ್॥

ನನ್ನ ಪತಿಯ ಸತ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಶಂಕರನೆಂಬ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೊಡು ಎಂದು ಹರಸುವಳು.[೬೪] ಏಳು ಶಿರಗಳ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಅನುವಾದಾಗ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಿನ್ನ ಮನೋರಥವೇನು? ಎನ್ನಲು, ಹೇ ದೇವಾ, ಮೊದಲು ಶಂಕರನಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಬೇಡುವಳು. ಮತ್ತೇನು ಬೇಕೆನ್ನಲು, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಗೂ ಪ್ರಾಣ ಕೊಡು ಎಂದು ಕೇಳುವಳು. ಶಿವನು–

...ಅಬಳೆ ನೀನೆಣಿಪುದೀ

ಶಿರಂಗಳಂ ಕ್ರಮದಿನೆಂದು ಬೆಸಸಿದನಾಗಳ್

ಎನ್ನುವನು.[೬೫] ಅಮೃತಮತಿಯು–

...ನಿಜಾಂಗುಲಿಯಿಂದೊಂ

ದೆರಡುಂ ಮೂಱೈದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಱೇಳೆಂ

ದಿರದೆಣಿಪುದುಮಾಗಳೆ ನಿಜ

ಶಿರಂಗಳೇಳ್ದಂಗದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಳ್॥

ಒಂದು, ಎರಡು ಎಂದು ಎಣಿಸುತ್ತ ಏಳು ಶಿರಗಳೆಂದೆನ್ನಲು, ಎಲ್ಲ ಶಿರಗಳು ಎದ್ದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದವು.[೬೬] ಅಮೃತಮತಿಯ ಭಕ್ತಿ ಅಮೋಘವಾದದ್ದು. ಪತಿಭಕ್ತೆ, ಪತಿಯ ಸರ್ವ ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಶಿವಭಕ್ತೆಯಾಗಿ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಮೃತಮಯವಾಗಿದೆ.

ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮರಾವತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಹರದೇವನ ಮಗಳು ಮಾಧವಿ. ಬಡವಿಯ ಪುತ್ರನಾದರೂ ದೈವಾನುಗ್ರಹ, ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಮಾಧವನಿಗೆ ಹರಿಹರದೇವನು ಮಾಧವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಮದುವೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದೇ ಕೊರಗುವ ಮಾಧವಿಗೆ ರಾಜಗುರುಗಳಾದ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಾರಿಗೆಯ ನಾರಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮುದ್ದಾಡುವ ಪರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ–

...ಗುರುವಾಕ್ಯ

ವೆಂದೆನಗೆ ಸಮನಿಪುದೊ ನಾನು ಶಿಶುವೆತ್ತಿಯಾ

ನಂದದಿಂ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಸುಖಿಪ ಸೌಖ್ಯವನು ಶಿವನಾವಾಗ ಕರುಣಿಸುವನೊ॥

ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.[೬೭]

ಪರಮಚಿತ್ಪಿಂಡವಿಪ್ಪುರಿಸಿ ಶಿಶುವೇಷದಿಂ

ಮೆರೆಯಲ್ಕೆತಂದುದನೆ ಶ್ರೀಮಾದಲಾಂಬಿಕೆಯು

ನೆರೆ ಪವಿತ್ರ ಸುಗರ್ಭದಿಂದೊಗೆದುದಾಗಂ ಶಿವಸಮಯಾರ್ಕನುದುಸಿದಂತೆ।

ಪರಮಪುರಷದ ಘಟ್ಟಿಯಂತೆ...

ಅವಳಿಗೆ ಜನಿಸಿದ ಶಿಶು ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು.[೬೮] ಮಾಧವಿಯು ತಾಯಿ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವಳು. ಶಿಶುವಿಗೆ ಬಸವನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವರು. ವೈಹಾಳಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದುಂಡಿಯ ಮಗನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದನೆಂದು ಮಾಧವಾಂಕನು ಬಸವಕುಮಾರನಿಗೆ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವನು. ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ತೆರಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯಂತೆ ಮಾಧವಿಯು ತನ್ನ ಕುಮಾರನಿಗೆ–

...ವೀರಗಂಕಣಗಟ್ಟಿ ಶಾಶೆದಳೆದೂ

ಪರಶಿ ಎಲೆ ಕುಮಾರ ಭೂಪನ ವಿಮಳ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ

ಕೊರತೆಬಾರದೆ ಪಿತನ ಆಜ್ಞೆ ಮೀರದೇ...

ಬಡವಿಸುತ ನಿನ್ನ ಸಮವಿಲ್ಲೆನುತೆ ನೆನದು ಮನ

ವಡಮುರಿಯದೆ ಏಕಭಾವದಿಂ ಪೋಗಿ

ಪಡಿಗೊಡಲು ಇಳ ಪೊಗಳುವದು ಮೃಡಮೆಚ್ಚಿ...

ಕಡುಗಲಿಗೆ ವೀರರಸವೆರದು ಉಣಿಸಿದ ತೆರದಿ ತತ್ಸುತಗೆ ಬುದ್ಧಿಪೇಳೆ

ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ, ಹರಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾಳೆ.[೬೯] ಆದರೆ ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆ ಅಮೃತಮತಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಛೇದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ತೆರನಂತೆ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ ಸೊಸೆಯಂದಿರೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಸನ್ನದ್ಧಳಾದಾಗ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನು. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿ ಪಾತ್ರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದರೂ ಕಥೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಥೆಯ ಆಶಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿ, ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರತ್ನಮಾಲಾ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿ, ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿ, ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಿ ಮತ್ತು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ

ಕಥೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಪಾತ್ರ ಅಮೃತಮತಿಯದ್ದಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯರೆಲ್ಲರ ಮನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಸಿ ಅಮೃತಮತಿಯೆಂದೇ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಪರಂಪರೆಯ ಆದರ್ಶನಾರಿಯಾಗಿ ಸದಾಕಾಲ ಪೂಜನೀಯಳಾಗಿರುವಳು. ಅಮೃತಮತಿ ಅಲೌಖಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯೇ ಆಗಿರುವಳು. ಕನ್ನಡದ ಕವಿಗಳು ಲೌಖಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರ ಚಿತ್ರಿಸಿದರೆ, ಅಲೌಖಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೫.೪.೩. ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಅರಮನೆಯ ಗುರುಗಳಾದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರ ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಮತ್ತು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯು ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃವಾದ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು ಗುಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗಾಯತ ಮಠದ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಪರಂಪರೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವರು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಸಂತಾನ ಭಾಗ್ಯ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪುರಾಣವಾಗಿಸಲು ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುಮುಖೇನ ತರಲು ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವರು. ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ಎರಡನ್ನು ಈ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿರುವರು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಗಮನವನ್ನು ಕುರಿತು–

...ಬಂದನರರೆ ನಿ

ಶ್ಚಿಂತನಜ್ಞಾನಸುಜ್ಞಾನ ಕುಮುದಾಂಭೋಜತರಣಿಯತ್ಯಂತ ಕರುಣಿ।

ಕಂತುಹರ ಮೂರ್ತಿಯಿ ಬಂದನೀ ಬಂದಂ ಕೃ

ತಾಂತಭಂಜನನಪ್ಪ ಚಿದ್ಘನ ಶಿವಾರ್ಯರು...

ಸುಜ್ಞಾನರು, ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರು ಅರಮನೆಗೆ ಆಗಮಿಸುವ ಸಂದರ್ಭವಿದೆ.[೭೦] ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮತಿಯ ಸಂತಾನ ಬಯಕೆಯ ಮನೋರಥವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಪೂಣ್ಯವೇ ಮೋಹಗೊಂಡು ಬರುವಂತೆ–

ಘನಮಹಿಮರ್ ಸುವೃತ್ತರಭವಾರ್ಚಕರುಜ್ವಲಲಿಂಗಸಂಗಸ
ಜ್ಜನವಿನುತರ್ಶಿವಾಗಮವಿಶಾರದರಾರ್ಯರುದಾತ್ತಕೀರ್ತಿಮಂ
ಡನರುಚಿತಜ್ಞರಪ್ರತಿಮವೇದಶಿರೋಮಣಿ ಪಂಚವರ್ಣಚಿಂ
ತನ ನಿಜಚಿತ್ತಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯ ಗುರೂತ್ತಮರೆಯ್ದೆ ಸಾದರಂ

ಪಂಚವರ್ಣದ ಚಿಂತನ(ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ) ಮಾಡುವಂಥ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಭಕ್ತಿ ಪುಷ್ಪ ಅರಳುವಂತೆ ಕವಿ ಹೇಳಿರುವನು.[೭೧] ಈ ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ 'ಪಂಚವಿಂಶತಿ' ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ರಾಜದಂಪತಿಗೆ ಶಿವಾರ್ಯರೆ ಹೇಳುವರು. ನಂತರ ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಣಿ ಅಮೃತಮತಿಗೆ–

ತರುಣಿ ಭವದೀಯ ಪುಣ್ಯೋ
ದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಮಿನಾನ್ವಯಾಂಬುಧಿಚಂದ್ರಂ
ಹರಮಂತ್ರಮಿದನೆ ಜಪಿಸು
ತ್ತಿರೆ ತಪ್ಪದಿದೆಂದು ದೇಶಿಕಂ ಕರುಣಿಸಿದಂ

ಹರಮಂತ್ರವಾದ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯವಂಶವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಗನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂದು ಹರಸುವರು.[೭೨] ಈ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದ ಚಿದ್ಘನಾರ್ಯರು ನಂತರದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಧವಾಂಕಕಾವ್ಯದ ಸಂಧಿ ೧೩ರಲ್ಲಿ ವೀರಮಹೇಶ್ವರನೇ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರನ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಬಂದಂತೆ ಗುರುಗಳ ಆಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಅರಸನಿಗೆ ಶಿವನ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಲೀಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ, ಶೈವಧರ್ಮದ ಪಂಗಡಗಳು, ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜಾ ವಿಧಾನ, ವೀರಶೈವಮತದ ದೀಕ್ಷಾವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವರು. ಮಾಧವನೃಪನಿಗೆ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುವರು. ಆದರೆ ಮಾಧವಿಗೆ ಪುತ್ರಸಂತಾನದ ಕುರಿತು ಯಾವುದೇ ಅಭಯ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ೨೦ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ

ರಾಜದಂಪತಿಗಳು ಸಮಾಗಮನದಲ್ಲಿರಲು ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ಅರಸ ಮಾಧವನ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದು–

...ಮಾಧವ ಮ

ಹೇಶ ನಿನ್ನರಸಿ ಜಠರದಿಬರ್ಪ ಸತ್ಪುತ್ರನಾರಿ

ಶಿಶುವಿನಭಿದಾನ ಬಸವಸುಕುಮಾರನೆಂಬುತ ಕರೆವುದೆಂದುಸರಲೂ

ನಿಮಗೆ ಸತ್ಪುತ್ರನೊರ್ವ ಜನಿಸುವುನು. ಅವನಿಗೆ ಬಸವಾಂಕನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿರೆಂದು ಹೇಳುವರು.[೭೩] ಮಗುವಿನ ಜನನದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ಸ್ವತಃ ಆಗಮಿಸಿ ಲಿಂಗಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಬಸವಾಂಕನೆಂದು ಮಗುವಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ನಂತರ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರದ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರ ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲಿದೆ. ೧೩ನೆಯ ಸಂಧಿಯಿಂದ ೧೯ನೆಯ ಸಂಧಿಯವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ೬ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರು ರಾಜದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಮಾಡುವರು. ಇದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಮೂಲಕಾರಣವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ವೀರಶೈವ ಮತದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಮಹೋನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಕವಿಯ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು. ಕಥೆಗಿಂತ ಧರ್ಮಬೋಧನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಸಸ್ತ್ಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಾದ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಪೌರಾಣಿಕರು ಹರಸ್ಮರಣೆ, ಶಿವದರ್ಶನ, ಭಸಿತ, ಪಾದೋದಕ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಪ್ರಸಾದ, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ, ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳ ಪೂರ್ವಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಏಳನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರೆದು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ ಮಾಧವಾಂಕಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಂಭುದೇಶಿಕೇಂದ್ರರೆಂದು ಮರುನಾಮಕರಣಗೊಂಡು ಪಾತ್ರವಿಸ್ತರಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಚಿದ್ಘನಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಅದು ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗಿದೆ. ಹರನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫.೪.೪. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಪತಿಮೋಹಿ ಪ್ರಭುಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಮಾದರಿಯಾದ ಪಾತ್ರ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಪಾತ್ರ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೇ ಜೀವ ತಳೆದಿದೆ. ಕೇವಲ ಅಮಾತ್ಯನೆಂದು ಒಂದು ಕಥೆಯ ಓಘಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಮಂತ್ರಿಯೆಂದು ಮಾತ್ರ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣವಿದೆ. ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮನುಚೋಳನ ಕುಮಾರ ಹಸುವಿನ ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ರಥ ಹಾಯಿಸಿದಾಗ ಅರಸನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಕುಮಾರ ಚಂಚಲನ ಮೇಲೆ 'ಸಾವಿಗೆ ಸಾವು' ಎಂಬಂತೆ ರಥ ಹರಿಸು ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಿ ಅಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತಾನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಇಂಥ ಮಂತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮೆರಗು ಮತ್ತು ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ. ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ 'ಪತಿಮೋಹಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಿ ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಆ ಪಾತ್ರ ಅಮರಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ಅವರದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತ್ತು ಶೈವ-ವೀರಶೈವರಿಗೆಲ್ಲ ಪೂಜನೀಯ ಕವಿಯಾಗಿರುವರು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ-

...ಮಿಸುನಿಯ ಕೆಲಸದೊಳಗೆರನ್ನಂ।

ಚಿಲುಪಾಲೊಳೆಸೆವ ತವರಾಜ ಪನಿನೀರೊಳೊಡ

ಗಲಸಿರ್ದ ಶಿರಪಚ್ಚೆ ಶಿವತತ್ವದೊಳ್ ಕೂರ್ತು

ನೆಲಸಿದಾಪ್ರಣವದಂತರಸಂಗೆ ಪತಿಮೋಹಿಯೆನಿಪ ಮಂತ್ರೀಶನೆಸೆದಂ॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯು ಶಿವತತ್ವದೊಳಗೆ ನೆಲಸಿದ ಪ್ರಣವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರದಂತಿದ್ದನೆಂದು ಕವಿ ಹೇಳುವನು.[೭೪] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ-

ಸತ್ಯ ಸದಾಚಾರ ಭಕ್ತಿಪರಾಕ್ರಮ

ಮುಕ್ತಿಭರಿತ ವಿಶ್ವತಂತ್ರಿ

ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧಕ ದಯಚಿತ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನ

ಶಕ್ತಿಯುತ್ತಮ ಗಂಗಮಂತ್ರಿ

ಪತಿಮೋಹಿಯ ಪಾತ್ರ ಗಂಗಮಂತ್ರಿ ಎಂದು ಬದಲಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ನಿತ್ಯ, ಸದಾಚಾರ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಗಂಗಮಂತ್ರಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಅರಸನಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುವನು.[೭೫] ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ–

ಶಿವಲಿಂಗಾರ್ಚಕನಾರ್ಯಸಂಗತಿರತಂ ತೇಜೋನ್ವಿತಂ ರಾಜನೀ

ತಿವಿದಂ ವಿಶ್ವದಮರ್ತ್ಯರತ್ನನಮಳಸ್ವಾಂತಂ ಪರಕ್ಷ್ಮಾಧವ

ಸ್ತವನೀಯಂ ಸಮದರ್ಶಿ ಸದ್ಗುಣಯುತಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯುಕ್ತಂ ನಯಾಂ

ಕವಚಸ್ಕಂ ಪತಿಮೋಹಿನಾಮದಿನಲಂಪಿಂ ಮಂತ್ರಿಪಂ ರಂಜಿಪಂ

ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೀರ್ತಿವಂತ, ನಯನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯುಳ್ಳವನಾದ ಪತಿಮೋಹಿ ಎಂಬ ಸೊಗಸಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಮಂತ್ರಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.[೭೬] ಆದರೆ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರಿ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ "...ವಸುಧಿಪನ ಸುತ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರರೀರ್ವರು ಕೂಡಿ ಅಸಮಮಿತ್ರತ್ವದಿಂದು..." ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಸುತವೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಹೆಸರಾಗಲಿ, ಪಾತ್ರ ಚಿತ್ರಣವಾಗಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.[೭೭] ಕವಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನೇ ಕೈ ಬಿಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಪಾತ್ರದ ಸೊಗಸಾದ ಚಿತ್ರಣ ಬರುವುದು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕಾಶಿಯ ಶಿವನಿಗೆ ಗಂಗೆಯ ಪವಿತ್ರಜಲದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲು ಬಯಸುವನು. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯು ಅರಸನಿಗೆ–

...ಜೀಯ ನೀವಿರ್ದ ಮಂ

ದಿರವಲಾ ಕಾಶಿ ತತ್ತೀರ್ಥವೆಯ್ತುಪ್ಪುದೆಂ

ದರರೆ ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಧರ್ಮವತಿಗೇಳ್ನೂಱು ಗಾವುದದೊಳೆಡೆಗುಂದದೆ।

ವರ ಮಕುಟವರ್ಧನರ ನಿಲಿಸಲೋರೆಣರ್ವರ್ಗೆ

ಪರಮ ಜಲಮಂ ಕನಕ ಘಟದೊಳೆಯ್ದಿಸಲು ಶಂ

ಕರನ ಪೂಜೆಯನೆಸಗಿದಂ ರಾಯನೆನಲುಳಿದ ಪಡೆಯನಿನ್ನಾರೆಣಿಪರು

ಜೀಯ ನೀವಿರ್ದ ಮಂದಿರವಲಾ ಕಾಶಿ ತತ್ತೀರ್ಥವೆಯ್ತಪ್ಪುದು ಎಂದು ಹೇಳುವನು.[೭೮] ಧರ್ಮವತಿಯಿಂದ ಭಾಗೀರಥಿಯವರೆಗೆ ಏಳುನೂರು ಗಾವುದವರೆಗೆ ಸಾಮಂತ ರಾಜರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಜಲ ತುಂಬಿದ ಬಂಗಾರದ ಕೊಡಗಳನ್ನು ಅವರಿಂದ ತರಿಸಿ, ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವನು. ಇದೇ ಪ್ರಸಂಗವು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ–

ನುಡಿದನೆಲೆ ಜೀಯ ನಿಮ್ಮೊ

ಳ್ಪೃಡನೆಂದು ನೆಲಸಿನಿಂದನದಟೆಂ ನೀಮಿ

ರ್ದಡೆ ಕಾಶಿಯಲ್ತೆ ಬೇಟೆ

ನ್ನೆಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ ತರಿಪೆನಾ ನದಿಯುದಮಂ

ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಯಾವಾಗಲೂ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ.[೭೯] ನೀವಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಕಾಶಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದೇಕೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಸಾಮಂತ ರಾಜರಿಂದ ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಬಂದಿದೆ. ಪತಿಮೋಹಿಯ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದುದು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ. ಸಿಂಹಳರಾಜನು ಮತ್ತು ಕಾಳಮೇಘನಿಗೂ ಭಯಂಕರ ಯುದ್ಧವೇರ್ಪಟ್ಟು ಸಿಂಹಳರಾಜನನ್ನು ಸದೆಬಡೆಯಲು ಅರಸನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗುವನು. ಆದರೆ ಪತಿಮೋಹಿಯು–

...ಜೀಯ ನಿಮ್ಮ ಪಟು

ವೀರವಡಬಂಗಾತನಾಂಪನೇ ಪಕ್ಷಿಗೇತಕೆ ಪಾಶುಪತವೆಂದನು

ಪಕ್ಷಿಗೇತಕೆ ಪಾಶುಪತವೆಂದು ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಳಿ ತಾನೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನು.[೮೦] ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಳರಾಜನನ್ನು ಗೆದ್ದು ರಾಜನ ಕುಮಾರಿಯರಾದ ಕಮಲೆ ಮತ್ತು ಕುಮುದಿನಿಯರನ್ನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡುವನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾನು ಗೆದ್ದು ಬಂದರೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಅರಸನಿಗೆ–

...ಉಱುವ ದಿಗ್ದಂತಿಗಳ ಸೂರ್ಯನ ರಥಾಶ್ವಗಳ

ನಿಱುದಿ ಗಣನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳಂ

ಜಱೆದು ಶರಣೆನೆಕಾದ ನಿಮ್ಮ ವೀರವೆ ಮಾಡಿತಾನೇ ಸರವನೆಂದನು

ಹೇಳಿ ವಿನೀತತೆಯನ್ನು ತೋರಿ ತಲೆಬಾಗುವನು.[೮೧] ಆದರೆ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ

ಸಿಂಹಳ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪತಿಮೋಹಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಅರಸನಾಗಲಿ ತೆರಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅರಸುಕುಮಾರ ರಾಜಶೇಖರನೇ ಹೋಗುವನು. ಕಾರಣ ಕಾವ್ಯನಾಯಕನಾದ ರಾಜಶೇಖರನ ಶೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜಶೇಖರನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಂತೆ ಪ್ರಸಂಗನ್ನು ಕವಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನು. ಸಿಂಹಳ ರಾಜನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿಯೇ ಧರ್ಮವತಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಷಡಕ್ಷರನ ಪ್ರತಿಭಾ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿದೆ. ಇದುವು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದ ಕಾವ್ಯ ಭಿತ್ತಿಗೆ ಸೂಕ್ತವೂ ಮತ್ತು ಯಥೋಚಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದರೆ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರಗು ಬರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಅನ್ನಿಸಿದರೂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಾತ್ರ ಲೌಕಿಕಕ್ಕಿಂತ ಅಲೌಕಿಕವಾದದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದ ಜಂಜಡಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯನು ಪತಿಮೋಹಿಯು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ನಿಕಷಕ್ಕೊಡ್ಡುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಾಗ–

...ಸನ್ಮಂತ್ರಿ
ಗಳಗಳನೆ ನಡೆದು ತನ್ನಾಲಯಂಬೊಕ್ಕು ನಿ
ರ್ಮಳ ರಾಜಪುತ್ರನೇ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನವನ ತಲೆಯರಿವುದಕೆ ಮುನ್ನ ತಾನೆ
ಅಳಿವೆ...

ರಾಜಕುಮಾರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಭುಭಕ್ತಿಯ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯುವನು.[೮೨] ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನಿಗೆ ಸದಾಕಾಲ ಶ್ರೀಯಶಸ್ಸನ್ನೇ ಕೋರುವಂತಹ ಶಿವಭಕ್ತ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ, ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹನಾದ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಾಗ–

ಕಡುಗಲಿ ಚಂಡಿಕೆಯಂ ತ
ನ್ನೆಡಗೈಯಿಂದಡಸಿ ಪಿಡಿದು ಸಾರ್ಚಿ ಕೊರಲ್ಗಾ
ಕಡುಗಮನೆ ಘರಿಘರಿಲನೆಡೆ
ಯುಡುಗದೆ ಕೋಚಿದರರೆ ಮಡಗಿದಂ ನಿಜಶಿರಮಂ।

ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರದೇ ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟ ಪತಿಮೋಹಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ರೂಪಕವಾಗುವುವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.[೮೩] ಪ್ರಭುನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಶಿವನಿಷ್ಠೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಗೆದ್ದ ಅಪ್ರತಿಮ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೆರೆದಿರುವನು. ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರವಾದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಘನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ.

೫.೪.೫. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ

'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ' ಕಾವ್ಯ ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಪಾತ್ರ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಪಡಿಮೂಡಿದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರು ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಚೋಳನ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ವಿಷಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮನು ಅರಸನ ಮಗ ಪ್ರಿಯವರ್ಧನ(ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ) ಎಂದು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಮಿಳಿನ 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ'ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಈ ಪಾತ್ರ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವಿಯ ಸಿರಿಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕ ಹೊಗಳುವಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹದ ಮರಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಒಬ್ಬ ಕುಮಾರನುದಿಸಿದ ಎಂದಷ್ಟೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಾಲಕನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿರುವುದಿಲ್ಲ–

ತವಮುಯನ್ರರಿದಿಜ್ರೆಪ್ಪಿ ತನಿಯಿಳಜ್ಗುಮರನಾಳು
ಇಜ್ಞವಮುಯ ನ್ರಡೈಯು ನ್ದೆಯ್ವಕ್ಕಲೈಪಲ ತಿರುನ್ದ ವೋದಿ
ಕವನವಾ ಮ್ಬುರವಿ ಯಾನ್ಯೆತೇರ್‌ಪಡ್ಯೆ ತ್ತೊಟಿಲ್ಗಳ್ ಕಜ್ರ
ಪ್ಪವಮುಯನ್ರದುವುಮ್ ಪೇಜೇ ಯೆನ ವರುಮ್ ಪಣ್ಬಿನ್‌ಮಿಕ್ಕಾನ್॥

"ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬರುವುದೂ ಒಂದು ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ" ಎಂಬಂತೆ ಕುಮಾರ ಜನಿಸಿದನು.[೮೪] ಆದರೆ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ರಥವೇರಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಟಾಗ ಹಸುವೂ, ಅದರ ಕರುವೂ ಅಡ್ಡ ಬಂದು ರಥದ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕರು ಸಿಕ್ಕು ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ರಾಜಕುಮಾರನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿರುವ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮನುವೆಂಬ ನಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ನಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದೆನೇ ಎಂದು ಗೋಳಾಡಿದನು.[೮೫]

ಮರುಗುತ್ತ, ದುಃಖಿಸುತ್ತ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು. ಇತ್ತ ಮನು ಮಹಾರಾಜ ಹಸುವಿನ ಮೊರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಕುಮಾರನು ವಿಚಲಿತನಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆಯ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಗೆ ಸಿಗುವನು. ಮನು ಮಹಾರಾಜನಲ್ಲಿಯ ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಡ್ಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿವೀರಗುಣವನ್ನು ಮೆರೆಯುವಂತೆ ರಾಜಕುಮಾರನ ಪಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ. ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ಕಥೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ರಾಜಕುಮಾರನ ಈ ಪಾತ್ರ ಚಂಚಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ರೂಪ ತಳೆದಿದೆ–

...ಚಂಚಲನೆಂಬುದಾತಂಗೆ

ಬೆಳೆವುತಿರ್ದಂ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪೊಸತಾಗಿ

ನಳವಳಿಸುವೆಳೆಯ ಶಶಿಯಂದದಿಂ...

ಎಂಬ ಬಾಲ್ಯದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.[೮೬] ಈ ರಗಳೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಚಂಚಲನೆಂಬ ಪಾತ್ರ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು ನಾಮರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಅಮೃತಮತಿಗೆ ಚಿದ್ಘನಶಿವಾರ್ಯರು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಬೋಧಿಸಿ ಈ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ನಿನಗೆ ಸಂತಾನವಾಗುವುದೆಂದು ಆಶಿರ್ವದಿಸಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ–

ಝುಗಝುಗಿಪ ಬಾಲಾರ್ಕನುದಯಿಸಿದನೆಂದೆಂಬ

ಬಗೆ ಬೇಡ ಸತ್ಪ್ರಣವದಿಂ ಮೂಲಮಂತ್ರ ತಾ

ನೊಗೆದಂದದಿಂದುದಯವಾದನಾ ವನಿತೆಯುದರದಿನಮಲ ಸುಕುಮಾರನು॥

ಬಾಲಸೂರ್ಯನುದಯಿಸಿದಂತೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೮೭] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂದಷ್ಟೆ ಹೇಳಿ ಕವಿ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ–

...ಎಳೆ ನೇಸಱಂತೆ ರಾಗೋ

ಜ್ವಳರುಚಿ ತಾನುದಿಸಿ ತೊಳಗಿದಂ ನೃಪತನಯಂ॥

ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವಂತೆ "ಅರುಣವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ನೃಪತನಯನು ಜನಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು" ಎಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ಉಪಮೆ ಬರುತ್ತದೆ.[೮೮] ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ–

...ಶ್ರೀಮಾದಲಾಂಬಿಕೆಯು

ನೆರೆ ಪವಿತ್ರ ಸುಗರ್ಭದಿಂದೊಗೆದುದಾಗಂ ಶಿವಸಮಯಾರ್ಕನುದಿಸಿದಂತೆ

ಶಿವ ಸಂಕುಲಕ್ಕೆ ರವಿಯುದಿಸಿದಂತೆ ಬಸವಾಂಕನು ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುವುನು.[೮೯] ಜನನೋತ್ಸವವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಕ, ನೇಸರ ಎಂಬ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಬಳಸಿ ಆತನು ಶಿವಾಂಶಸಂಭೂತ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುನು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರ ಮಿತವಚನ ಈರ್ವರೂ ಅವಳಿ ಪುತ್ರರಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಚಲನು ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ಹಸುವಿನ ಕರು ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸಿ ತಂದೆಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವನು. ಮನುಚೋಳನೆ ಕುಮಾರ ಚಂಚಲನ ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೀದಿಬೆಡಂಗ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ತಮಿಳು ಮೂಲದಂತೆಯೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಸಹೋದರನಂತಿದ್ದ ಮಿತ್ರ ಮಿತವಚನನ ಬುದ್ಧಿ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದೇ 'ಇಂದು ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪುದೆನ್ನದು ಕೇಳು ಸಂದೇಹಂ ಬೇಡ' ಎಂದು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವನು.[೯೦] ವೈಹಾಳಿ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪುತ್ರ ಶಂಕರ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುವನು. ತಂದೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣರಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು–

ಇಂದು ವೈಹಾಳಿಯಂ ಪೋಪಲ್ಲಿಯಣ್ಣ ನಿ
ನ್ನಿಂದ ಬಂದಪರಾಧವೆನ್ನದೆಂದಾಡಿದೆಂ
ಬಂದಹಿತವಾದ ತಪ್ಪೆನ್ನದಿದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಶರಧಿಯಪ್ಪ!
ಕಂದ ಶಂಕರನ ಶಿರಕೆನ್ನರಿದ ತಲೆರನ್ನ
ದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕಯ್ಯ ಬೊಪ್ಪಯ್ಯ...

ಎಂದು ಭಿನ್ನವಿಸುವನು. ತಂದೆಯಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯಪರಿಪಾಲನೆಯನ್ನೇ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಅನುಸರಿಸುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ರೋಮಾಂಚನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.[೯೧] ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಯು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಜಡಿಯಲು–

...ಸ್ಫುರಿಸೆ ರಕ್ತದ ಧಾರೆ ಪೊಣ್ಮೆ ಭೃತ್ಯಂ ವಾಮ

ಕರವನೊಡ್ಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುತೆ ಮಸ್ತಕಂ

ಭರದಿಂ ನಮಃಶಿವಾಯೆಂದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನಡಿಗಡಿಗೆ ಬಿಡದೊದಜೆತು।

ಅದುವು ನಮಃಶಿವಾಯ ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿತು.[೯೨] ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾವನ್ನೇ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಢತೆಯುಳ್ಳವನು. ಕತ್ತರಿಸಿದರೂ ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದ ಅವನ ಶಿರದ ನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಪತಿಮೋಹಿ, ಶಂಕರನ ಶಿರಗಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುವ ಚೋದ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶಿವನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರನಾಗಿ ಮೆರೆಯುವ ಪಾತ್ರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನದ್ದು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ–

ಮೃಡನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಬಿಡದೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ

ಯೊಡಗೂಡಿ ಜಪಿಸುವದೆನುತ

ಪಿಡಿದ ಖಡ್ಗವ ತೂಗಿ ಜಡಿದು ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತ

ಹೊಡೆಯಲು ಶಿರವನಾಕ್ಷಣದಿ

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬರುತ್ತದೆ.[೯೩] ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಬಸವಾಂಕನು ಬೆಳೆದು ಒಂದು ವರ್ಷದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಸಂತಮಾಸದ ಆಗಮನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನು ಕುಟುಂಬ ಸಮೇತ ವನಕೇಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ "ತಾಯ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣುತ್ತ ತಿರುತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಸುಖಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಯ ಮರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೋಹಗೊಂಡ ಅರಸಿ ಮಾಧವಿಯು ಆ ಮರಿಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಾಧವನು ಆ ಮರಿಯನ್ನು ತರಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದಾಗ ಕುಮಾರ ಬಸವಾಂಕನು ತಂದೆಯ ಕೈ ಹಿಡಿದು–

...ತಿಳಿದು ನಿಶ್ಚೈಸೈಯ್ಯ ಇದಬಲ್ಲೆ ಸರ್ವಜ್ಞ

ರೊಳು ಶಿರೋಮಣಿ ನೀನು...

...ಕೊಂದವರ್ಗೆ ಕೊಲೆತಪ್ಪದೆಂದಿರ್ದಡಿದನರಿದು

ಮುಂದುಗಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಜನನಿ ಮಾತಂ ಕೇಳಿ

ಇಂದು ನೀನಿದನೆಸೆಯಬೇಡೆಂದು ಶರಶರಾಸನವಿಡಿದ ಕರವಸಪಿಡಿಯೆ

'ಕೊಂದವರಿಗೆ ಕೊಲೆ ತಪ್ಪದು' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಕಾವ್ಯಸಂದೇಶವಾಗಿದೆ.[೯೪] ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಹೇಳಿದರೆ, ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರ ಬಸವಾಂಕನೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದು ಕವಿಯ ಹೊಸ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿದೆ. ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನಾದ ಸುಬುದ್ಧನೊಂದಿಗೆ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಬಡವಿಯ ಮಗನ ಸಾವಿಗೆ ಕುಮಾರ ಬಸವಾಂಕನು ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನು"ಹುಸಿಯಬೇಡ ಮಗನೆ ಸತ್ಯದಿಂದ ಸದ್ಗತಿ ಪಡೆದವರು ಹಲವರುಂಟು. ಬಡವಿಯ ಮಗನನ್ನು ನೀನಲ್ಲವೆ ಕೊಂದದ್ದು" ಎಂದು ಕೇಳಲು–

...ಪುಸಿ

ಯುಂಟೆ ನೀವು ಸತ್ಯರು ನಾನು ಪುಸಿಕನೆ ನಿಮ್ಮಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯುಮನೂ

ಸತತ ಮೀರಿದಡೆ ಸನ್ಮುಕ್ತಿವಧುವರಿಸುವಳೆ

ಮತವೆ ಮೃಷೆಯುಸುರಿತನು ಬೆಳೆಸಿರ್ದು ಕಡೆಗೆ

ಗುರ್ತಿಗೆಯಸುವಬ್ಬಸವ ಕೀರ್ತಿಭಾಜನನಾಗಿ ಬಾಳುವೆನೆ ಕೊಂದುದೇ ದಿಟಂ॥

ಬಸವಾಂಕನ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಅರಸ ಹರ್ಷಿತನಾಗುವನು.[೯೫] ಬಸವಾಂಕನು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಸುರಗಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಿವನಾಮವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಅದು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿತು. ದೂತ ಕೈ ಮಾಡಿ ಕರೆಯಲು ಅವನ ಕೈ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಮತ್ತು ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಪಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೇ ಕಥಾನಾಯಕ. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ(ರಾಜಶೇಖರ) ನಾಯಕ. ಕವಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾದ ತನ್ನ ಕುಮಾರ ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜಾನಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜಶೇಖರನು

ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿದ್ದಾಗ ಕರಿಕಾಲಮೇಘನು ಬಂದು ಸಿಂಹಳ ರಾಜನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಪಟಳವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಿಂಹಳರಾಜನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡ ರಾಜಶೇಖರನು ತಾನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಸೋತ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸರ್ವಮಂಗಳಾದೇವಿಯನ್ನು ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ವೈಭೋಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಿಂಧುದೇಶದ ರಾಜನು ಶ್ರೇಷ್ಟ ಜಾತಿಯ ಎರಡು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅಶ್ವಗಳನ್ನೇರಿ ವಿಹಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬಾಸೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನಾದ ಮಿತವಚನನಿಗೆ ಹೇಳುವನು. ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸದೇ ವಿಹಾರ ಮಾಡುವುದು ವಿಹಿತವಲ್ಲವೆಂಬ ಅವನ ಹಿತನುಡಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ರಾಜಶೇಖರನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಲು ಅವನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೈಹಾಳಿಯಲ್ಲಿ "ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪು ನನ್ನದು" ಎಂದು ಮಿತವಚನನಿಗೆ ಅಭಯಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಕಥೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಬಂದಿದೆ. 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವು 'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ' ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಪಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ 'ಮಾಜಾತ'ನೆಂದು ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯ ಪಾತ್ರ 'ಸುನಂದ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬದಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂಬ ಪಾತ್ರವು ತಮಿಳು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವರ್ಧನನೆಂದು, ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅರಸುಕುಮಾರನೆಂದು, ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಚಲನೆಂದು, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು(ರಾಜಶೇಖರ), ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸವಾಂಕ, ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಚೋಳ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಾಜಾತನೆಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಬಂದಿದೆ. 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ನಾಟಕದ ಕಥೆಯು ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗೋವಿನ ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸಿದ ರಾಜಕುಮಾರ ಮಾಜಾತನನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಕಟಕಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ನೀಡುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ತನ್ನ

ತಪ್ಪನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮಾತಿಗೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಜಾತ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಧರ್ಮಚೋಳನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪುತ್ರನೆಂಬ ಭಾವ ಕೆನೆಗಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಾಜಾತ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾಟಕಕಾರ ಓದುಗರ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವನು. ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾಜಾತನು ಪತ್ನಿ ಸುನಂದಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಮತ್ತು ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಮಾತ್ರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರದ ಹೆಸರು ಬದಲಾಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮ ಮಾತ್ರ ಒಂದೆಯಿದೆ. ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಶಿರಚ್ಛೇಧ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗಲೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಕೇವಲ ಮಾನವಪಾತ್ರನಾಗಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರದೇ ಅಲೌಖಿಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವ ಜೀವರುಗಳ ಲೌಕಿಕ ಬಂಧನದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಪಡಿಮೂಡಿರುವನು.

೫.೪.೬. ಮಿತವಚನ

ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದು. ಆದರೆ ರಾಜಕುಮಾರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಾದ, ಸಲಹೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಿತ್ರ. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಸುತನಾದ ಮಿತವಚನನನ್ನೆ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನಂತೆ ಸಲುಹುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಜನನದ ನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತೆ, ಮಂತ್ರಿಯಂತೆ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಪಾತ್ರ ಬರುವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಿತಭಾಷಿ, ಮಿತ್ರಪ್ರೇಮಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರಂತೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠಾಪರನು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನನ್ನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಂತೆ ಕಂಡು ಅವನ ಒಳಿತು–ಕೆಡುಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಬಯಸಿದಾಗ ಮಿತವಚನನು–

...ತಮ್ಮ

ನೀನಜೆಯಲಾ ಮುಂದಣಾಗುಹೋಗಂ ತಂದೆ

ಯೇನುಳಿದ ನೃಪರಂತೆ ನಾರಿಸುತಮೋಹಿಯೇ...

ಶಂಕರಭಕ್ತವರ್ಗಕೆಮ್ಮಿಂದ ನೋ

ವೇನಾನುಮಾದೊಡಾತ್ಮಜರೆಂದು ಮನ್ನಿಸುವನೇ...

ಎಂದು ಮುಂದಾಗುವ ಘಟನೆಗೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆಯುವಂತ ಅರಿವುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಯವನು.[೯೬] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗ ಮಿತವಚನನು–

ಅಕ್ಷರ ವಿದ್ಯಾತ್ರಿಯಕ್ಷನ ಸ್ತುತಿರಾಜ

ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸದೆ

ಕಕ್ಷವನೊಳಪೊಕ್ಕು ವೃಕ್ಷಲತೆಯು ನಾನಾ

ಪಕ್ಷಿಮೃಗವ ನೋಳ್ಪೆನೆಂಬ

...ಮತಿಯನು ಮನದೊಳುತ್ಪತ್ತಿಸಬಹುದೆ ನೀ...

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೇ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.[೯೭] ವೈಹಾಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ನಿರ್ಧಾರವಾದಾಗ ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಕಾಡಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರಪಟಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವಭಕ್ತರ ಕಥೆಯನ್ನು ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಹೇಳುವನು. ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಮಿತವಚನನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂದಷ್ಟೆ ಹೇಳಿ ಕಥೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೊಂದಿಗೆ ಸಿಂಹಳೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ಪತಿಮೋಹಿ ಮಂತ್ರಿಯಾದರೆ, ರಾಜಶೇಖರನಿಗೆ ಮಿತವಚನ ಮಂತ್ರಿಯಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಮಂತ್ರಿಯೂ ಮಿತ್ರನೂ ಹಾಗೂ ಸಹೋದರನಂತಿದ್ದ ಮಿತವಚನನ್ನು ಸಲಹೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಿತವಚನನು–

...ಈ ನಗರದ ಭಕ್ತಜನಕೆಡರ್ಬಂದೊಡೆ ಮ

ದ್ಭೂತನಾಥ ಚೋಳನೃಪಂ

ತಾನೇಂ ಸೈರಿಪನೆ...

ಎಂದು ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವನು.[೯೮] ಆದರೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು

ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳಲು ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. "ನಿನ್ನಿಂದಾದ ತಪ್ಪು ನನ್ನದು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಮಿತವಚನ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂದಾಗಿದೆ. ಬಸವಾಂಕನು "ಸುಬುದ್ಧಿಗೆನಿಂನಿದಾದಮಪರಾಧನಾಂ ಪೊರುವೆನಳಕಬೇಡೆಂದ ಭಯಮಂಕೊಟ್ಟ..." ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವನು.[೯೯] ದುಂಡಿಯ ಮಗನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗುವರು. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ನೆರಳಾಗಿ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಾದಿಯಾಗಿ ಆರು ತಲೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು–

...ಅಕ್ಕಟಾ

ನೀಜನಂ ಕೊಂದವಂ ನಾಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂಗೆ

ದೂಱು ಬಯಲಿಂಗಾಯ್ತು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅತಿಹಿತವನಪ್ಪ ಸತ್ಯೇಂದ್ರನಣುಗಂ।

ಬೇಱುಳಿಯೆನಿನಿಬರ್ಗೆ ಎನ್ನ ಹರಣವನಿಂದು

ಮಾಱುವೆನೆನುತ್ತ ತನ್ನಯ ಕೊರಲನರಿದು ನಲ

ವೇಱು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಘನಘೋಷಸಹಿತ ನಿಜಮಸ್ತಕವ ತಂದಿರಿಸಿದಾ॥

ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತಂದು ಅರಸನ ಮುಂದಿಡುವನು.[೧೦೦] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಆರು ತಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಭೂವರನು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಿತವಚನನು–

ಮೊದಲೆನ್ನದೆಸೆಯಿಂದ ಒದವಿದ ಕಥೆಯಿದು

ತುದಿಯೊಳು ಭೂಪಾಲನಿವರು

ಮೊದಲಪೂಜೆಗೆ ಎನ್ನ ಮೃದುಶಿರವಪ್ಪುದು

ಇದಕೇಕೆ ಸಂದೇಹವೆನುತ

ಕರದ ಕೂರಸಿಯನ್ನು ಕೊರಳಮಧ್ಯದೊಳಿಕ್ಕಿ

ಹರಹರ ನಮಃ ಶಿವಯೆನುತ

ಸ್ಮರಣೆ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಗರಿಗರಿ ಘರಿಲೆನೆ

ಪರಿದಿಟ್ಟ ತನ್ನ ಮಸ್ತಕವ

ಶಿವನನ್ನು ಮತ್ತು ಶಿವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾನೆ.[೧೦೧] ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಮಿತವಚನನು ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಶಿರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ–

ಶಂಕರನಂ ಕರಂ ತುಳಿದುದೆನ್ನ ತುರಂಗಮಿಳೇಶಪುತ್ರನಂ

ಸೋಕಿದುದಲ್ತೆ ನೆರ್ನರನೆ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯ ದೂಜೆದಕ್ಕಟಾ

ಶಂಕಿಸದೆಲ್ಲರಿಂತಳಿದರಾನಿವರಿಂ ಮೊದಲೈದದಾದೆನೆ

ನ್ನಿಂ ಕಡುಗಾಂಪನಾವನೊ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳೆಂದು ಕರಾಳಖಡ್ಗಮಂ॥

ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ನನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಡಬೇಕಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ನಾನು ಗಾಂಪನೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಹಳಿದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟನು.[೧೦೨] ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸವಾಂಕನಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದ ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ಬರುವ ಮಿತವಚನನ ಪಾತ್ರವು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ–

ಕೊಡುವೆ ತನ್ನಸುವಿವರ್ಗೆಂದು ಭರದಿಂ ಬಂದು

ಖಡುಗಮಂ ಕರಕಾಂತು ಕುಳಿತಮಳ ಮಸ್ತಕವ

ಕಡಿದು ತತ್ಶಿರದವತ್ತಿಗೆ ಸಾರ್ಚಿರೆಲ್ಲರಂ...

ನಾನೂ ನನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವೆನೆಂದು ಖಡ್ಗದಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟನು.[೧೦೩] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಿತವಚನನು ತಪ್ಪು ನನ್ನಿಂದಲೇ ನಡೆದದ್ದು, ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಾವಿಗೆ ನಾನೇ ಕಾರಣನಾದನೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ತಾನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯು ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿ, ಸ್ನೇಹಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವವನ್ನೇ ಕೊಡುವ ಅಪರೂಪದ ತ್ಯಾಗಿಯಾಗಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲುಳಿಯುವ ಪೋಷಕ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

೫.೪.೭. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ

ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ರಸಿಕರ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲ ಉಳಿದು ಬಂದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರವೂ ಒಂದು. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಜೈಮಿನಿಭಾರತ'ದ ಸೀತಾ ಪ್ರಲಾಪ, 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ'ದ ಚಂದ್ರಮತಿ ಪ್ರಲಾಪ ಮತ್ತು

‘ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ’ ಹಾಗೂ ‘ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ’ ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಪ್ರಲಾಪ, ಕಾವ್ಯಾಸಕ್ತರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಾಚನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸುವ ಅಪರೂಪದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಪುತ್ರನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅವನ ಶವವನ್ನು ಕಂಡು–

ಚೀಱಿ ಬಿದ್ದೋಱಲಿ ಪಿಂದಕ್ಕಳಿದ ತನ್ನ ಸುತ
ರಾಱುಂಡ ತಾಣದೊಳಗಾರುಂಡಮಂ ಬೈತು
ನೀಱನೇ! ಸುಕುಮಾರನೇ! ಚೆಲ್ವಕಂದ! ಹಾ! ಹಾ! ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದೊಱಲುತ।
ಸೀಱಿತಳವಳಿವುತ್ತ ಸವರ್ಗೆ ಕರುಣಮಂ
ತೋಱತರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಗಿ ನಡೆದು ನೆಱ
ಗಾಱಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನರನಾಥ ಶಿವಧೋ ಎಂದು ಮೋಱೆಯಿಟ್ಟಳು॥

ಹೊತ್ತು ತಂದು ಆರ್ತಳಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿವಧೋ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಳು.[೧೦೪]

ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ–

ಕೊರಲಂ ಮೆಟ್ಟುವ ಪದದೊಳ್
ತುರಗಂ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಜನನಿಯೆಂದೆನ್ನಂ ನೀಂ
ಕರೆದೆಯೊ ಮಱೆದೆಯೊ ದೋಷಾ
ಕರೆಯೆಂದೇಂ ತೊಱೆದೆಯೋ ತನೂಜನೆ ಪೇಳ್ಕೆ॥

ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಕಲ್ಲನ್ನೂ ಕರಗಿಸುವಂತಿದೆ.[೧೦೫] ಹೀಗಾಗಿ ಅನೇಕ ರಸಿಕರು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಓದಿ ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಅಮೃತಮತಿ. ಎರಡನೆಯದು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ, ಅಮೃತಮತಿ ಮೇಲುಸ್ತರದ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರವಾದರೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಲೌಕಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರ. ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳಿಗೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವ ಮನೋಭೂಮಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಮೃತಮತಿಗಿಂತ ಕಾವ್ಯ ಆಸ್ವಾದಿಸುವ

ಸಹೃದಯರಿಗೆ ತಟ್ಟನೆ ತಟ್ಟುವ ಪಾತ್ರ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯದ್ದು. ಅಮೃತಮತಿಯ ವರ್ತನೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಅನುಭವಿಸುವ ಯಾತನೆಗಳು ಕರುಣರಸಪೂರಿತವಾಗಿ ಅವಳ ಯಾತನೆಗಳು ಅವಳದ್ದಾಗದೆ ನಮ್ಮ ಯಾತನೆಗಳೆನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಪ್ರಲಾಪ ಹೆಚ್ಚು ಆಪ್ತವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿ ಬರುವ ಚೋಳನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅರಸುಕುಮಾರನ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟ ಕರು ಮತ್ತು ಅದರ ತಾಯಿ ಹಸುವಿನ ಪಾತ್ರಗಳಿವೆ. ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಹಸು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಅರಸನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮೊರೆಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹಸು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದ ತನ್ನ ಕರುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡುತ್ತ ಆಂಗಿಕವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರಸಂಗ ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ–

ಕಱುವಳಿದ ತಾಣಕ್ಕೆ ಧೇನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು
ತಱುಸಂದು ಮೂಸಿನೋಡುತ ತಿರುಗುತಂ ನಿಂದು
ಒಱಲುವುದು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ ಭೂತಳಕ್ಕೊಱಗುವುದು
ಬಱಿದೆ ಘಳಘಳನೆ ಪೋಪುದು ಮತ್ತೆ ತಿರುವುದು
ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂ ಕಱುವ ನೋಡಿ ಮೊಗವೆತ್ತುತಂ...

ಎಂದು ಗೋವು ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.[೧೦೬] ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆ ಕರುವಿನ ಸಾವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಥೆ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಕುತೂಹಲಪೂರಿತವಾಗುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಗಿ ಬಂದ ಇವು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾನವರೂಪಧಾರಿಗಳಾದವು. ಅವುಗಳೇ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕುಮಾರರ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣವಪ್ಪಿದ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹಿಡಿದು–

...ಶಂಕರಾ

ಯಾವೆಡೆಗೆ ಪೋದೆ ಮಗನೇ ಮಗನೆಯೆನುತೆ ಪರಿದಾಡಿ ಕರೆವುತ್ತಿರ್ದಳು

ಕರೆಯುತ್ತಾ ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಕಲ್ಲು ಹೃದಯವನ್ನು ಆರ್ದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.[೧೦೭] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುರಜನರು ನೇರವಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ–

...ಪುರವೀಥಿಯೊಳು ರಾಜತರುಣರರಥ ನಿನ್ನ!

ತರಳನ ಮೇಲೊಡಹಾಯ್ದು

ಮರಣವ್ಯೆದಿದನೆಂದು...

ನಿನ್ನ ಕುಮಾರ ರಾಜಪುತ್ರರ ಅಶ್ವದ ಖುರಪುಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣ ಹೊಂದಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೧೦೮] ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೋಕತಪ್ತಳಾಗಿ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಗೆ ನೀರು ತರಲು ಹೋದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕುಮಾರ ಶಂಕರನಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಸುತ್ತ–

ಎಲೆ ಸುಕುಮಾರ ಶಂಕರಕುಮಾರಕ ಬಾರ ಮದೀಯಲೋಚನೋ

ತ್ಪಲರಜನೀಶ ನಿನ್ನ ಮೊಗದಾವರೆಯಂ ಮಿಗೆ ತೋಱದೆತ್ತಪೋ

ದೆ ಲಲಿತಮಂದಹಾಸ...

ಎಂದು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದು, ಕೂಗಿ, ಕಾಣದೆ ಮಗನ ಸಾವಿಗಾಗಿ ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುವ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ.[೧೦೯] ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರದ ಹೆಸರು 'ದುಂಡಿ'(ಬಡವಿ)ಯೆಂದು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ನೃಪ ಕುಮಾರ ಬಸವಾಂಕನ, ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರ ಸುಬುದ್ಧಿಯರ ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಅವಳ ಕುಮಾರ ಮರಣಹೊಂದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ದುಂಡಿಯು ಕೇಳಿ–

...ತ

ಮ್ಮೊಡನೆಮಾತಾಡುತ್ತ ಮಡದಿಯರು ಪೋಗುತಿರೆ ಕೊಡವಾಂತು ಬರುತ ಕೇಳಿ

ಸಿಡಿಲು ಶೈಲಕ್ಕೆರಗಿ ಪೊಡವಿಗಿಳಿದಂದದಲ್ಲಿ...

ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ ಆಘಾತಗೊಳ್ಳುವ ಘಟನೆಯಿಂದ ಕಥೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೧೦] ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಾದ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯಲ್ಲಿ

ಆಕೆಯ ಕುಟುಂಬದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಪರಿಚಯದೊಂದಿಗೆ ಕಥೆ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಡಿಯಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವಳ ಆತ್ಮ ಮೊರೆಯಿಂದಲೇ ಏಕಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮನುಚೋಳನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಶಿವದೋ...! ಎಂದು ಮೊರೆಯ ಆರ್ತತೆಗೆ ಅರಸನು "ಆರು ನೀನಲೆ ತಾಯೇ" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪತಿ ಮಾರ್ತಂಡನನ್ನು ಜಲಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದು, ಆರು ಜನ ಪುತ್ರರು ಮಡಿದದ್ದು, ಪತಿ ಮಡಿದಾಗ ತಾನು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದು, ಶಂಕರನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಹೆತ್ತದ್ದನ್ನು ಸವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳುವಳು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಅರಸನಿಗೆ–

ಕೊಡನೀರ ಪೊತ್ತು ಪೊರೆವವಳು ನಿನ್ನಯ ಕುವರ

ರಡರಿ ಬಿನದಿಪ ತುರಂಗದ ಕಾಲ್ಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ

ಪಡೆದೆನೇ ಮುದ್ದುಮಗನಂ ಶಿವಾ ಎಂದೊರಲುತಿರಲು...

ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಗೆ ನೀರು ಹೊತ್ತು ಹಾಕುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಗನನ್ನು ಸಲಹುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು, ನಿನ್ನಯ ಕುವರರು ಸಾಯಿಸಲೆಂದೆ ಸಲುಹಿದೆನೆ ಎಂದು ಕೇಳುವಳು.[೧೧೧] ಅವಳ ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮದ ಕಂದೀಲಿಗೆ ಸತ್ಯದ ಅಗ್ನಿಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರನು–"...ಅಣುಗನ ಮರಣವಕಟ! ಸುಮ್ಮನೆ ಪೋಗದಬಲೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ತನ್ನ ಕುಮಾರನ ಶಿರವನ್ನು ಕಡಿದು ತರಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪತಿಮೋಹಿ, ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಸಂಗ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಒರೆಗಚ್ಚುವ ಒರೆಗಲ್ಲಾಗಿ, ಶೋಕದ ಮಡುವೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯವಾದದ್ದು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿಯ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಕುಮಾರ ಶಂಕರನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು–

ಹಡೆದ ಹೊಟ್ಟೆಯಸುಟ್ಟು ನಡುಬಟ್ಟೆಯೊಳು ದಿಂಡು।

ಗೆಡದು ದೆಸೆಗೆ ಬಾಯಬಿಡುತ

ಹುಡಿಯೊಳು ಕೈಕಾಲು ಬಡಿವುತ ಪ್ರಾಣವ।

ಬಿಡುವಾಗ ಏನಗೇನ ಪೇಳ್ದೆ
ಅಳಲದಿರೆಲೆ ತಾಯೆ ಬಳಲಿದೆ ಬಾಯೆಂದು।
ಸುಳಿಯಬಾರದೆ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ
ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಬೀದಿಯೊಳಗಾಡುವರೆ ನಿನ್ನ।
ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿಹರೇಳೇಳೊ

ಎಂದು ಕುಮಾರನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಕಾವ್ಯದ ಮಹೋನ್ನತ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು.[೧೧೨] ಕರುಣರಸಪೂರಿತವಾದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಥವರನ್ನು ಆರ್ದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ರಾಗಸುಭಗತೆಯನ್ನುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ತಟ್ಟನೆ ಹ್ಞಾ..! ಎಂದು ಕರುಣಭಾವ ಕೆನೆಗಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪದಿಂದಲೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನೆತ್ತಿ ಓದುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವುದು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ. ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯ ಕರುಣರಸದ ಜುಂಜುಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯ ಜಾರಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಎಲೇ ಸುಕುಮಾರ ಶಂಕರಕುಮಾರಕ ಬಾರ ಮದೀಯಲೋಚನೋ
ತ್ಪಲರಜನೀಶ ನಿನ್ನ ಮೊಗದಾವರೆಯಂ ಮಿಗೆ ತೋರದೆತ್ತಪೋದೆ...
ಎಂದು ನಿಡುಸ್ವರದಿ ಕೂಗಿ ಕರೆವ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ-
ಕರಿಗಳ ಕಾಲ್ಗೊಳಗಾದನೊ
ವರೂಥ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿದನೊ ಹಯಚಂಚ
ತ್ಪುರಹತಿಯಿಂದಿಳಿದನೊ ಶಂ
ಕರನಕಟಕಟೆಂದು ಬಗೆದು ಬಾಯ್ವಿಡುತಿರ್ದಳ್

ಶಂಕರನ ಸಾವನ್ನೇ ಕುರಿತು ಕಲ್ಪಿಸುವ ತಾಯ ಕರಳು ಅವನ ಗುಣಗಳಾದ "ಗಿಳಿಯಂತೆ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ, ಇಂಪಾಗಿ ನಗುವ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಹಂಸನಂತಿದ್ದವನೇ..." ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತ ಕಣ್ಣ ಪಾಪೆಗೆ ಕಾಣದಿರುವ ಕಂದನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ.[೧೧೩]

ರುಂಡ-ಮುಂಡಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಶವವಾಗಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಶಂಕರನನ್ನು ನೋಡಿದ ತಕ್ಷಣ"ಕೆಟ್ಟೆಂ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಬಸಿಱಿಂ ಪೊಸೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು

ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು ಮಱುಗಿ ಎಳೆಗಿಳಿಯಂ ಕೊಱಲ್ಮುಱಿದು ಮೋದಿದರಾರ್..." ಎಂದು ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ತೊಡೆಯೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಶ್ರುಪೂರಿತ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಶಂಕರನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದ ಧೂಳನ್ನು ತನ್ನ ಮೇಲುದಿನದಿಂದ ಒರೆಸುವಳು. ಅವನ ಮುದ್ದು ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುದ್ದಿಸಿ ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ದುಃಖವನ್ನು ಸೈರಿಸಲಾರದೆ–

ಹಾ ಮಗನೆ, ಹಾ ಮನೋಜ್ಞನೆ...

ಎಲ್ಲಿಯ ಹಯಮೆಲ್ಲಿಯ ನೃಪ

ನೆಲ್ಲಿಯ ವೈಹಾಳಿ...

...ಹರಕೃಪೆವಡೆದು

ಜ್ವಳಸುಖಮನೀವನೆಂದಿರೆ...

ಕೊರಲಂ ಮೆಟ್ಟುವ ಪದದೊಳ್

ತುರಗಂ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಜನನಿಯಿಂದೆನ್ನಂ ನೀಂ

ಕರೆದೆಯೊ ಮಱುದೆಯೋ ದೋಷಾ

ಕರೆಯೆಂದೇಂ ತೋಱಿದೆಯೋ ತನೂಜನೆ ಪೇಳ್ಕೆ

ಅಳಲದಿರು ತಾಯೆ ದುಃಖಂ

ಗೊಳದಿರ್ ನೀನೆಂದು ನೋಡಿ ಸಂತೈಸದೆ...

ಆರೊಡನುಸುರ್ವೆಂ ದುಃಖಮ

ನಾರುಂಟೆನಗಕಟ ಮಗನೆ ಮಗನೆ ಮನೋಜಾ...

ಎಂದು ಆಕ್ರಂದನ ಮಾಡುತ್ತ "ಪರಮಕೃಪಾಕರನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಂಕರಾ... ಎನ್ನ ಮಗನಾದ ಶಂಕರನನ್ನು ಸಂಹಾರಗೊಳಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಕುರುಡಿಯ ಕೋಲನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ.[೧೧೪] ಹೇ ಅಂಬಿಕೆಯೇ ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸುವಳು. ಮಗನನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅಂತಃಪುರದ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೈ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ದೀರ್ಘ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿ–

ವಿಪುಳತರ ಧರ್ಮಸಾಮ್ರಾ

ಜ್ಯಪಾಳ ಸತ್ಯಾಬ್ಧಿಚಂದ್ರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಧರಾ

ಧಿಪ ಮೊಱೆಯೊ ಶಿವ ಸದಾಶಿವ

ಕೃಪಾರಸಾಮತ್ರ ಪುತ್ರನಳಿದಂ ಕಳಿದಂ

ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಳು.[೧೧೫] ಅವಳ ರೋದನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅರಸನು ಚಿತ್ತವಿಕಾರನಾಗಿ ಬಂದು "ನೀನು ಯಾರು? ಸತ್ತ ಮಗನು ಯಾರ ಮಗ? ಈತನ ಕೊರಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮಹಾದುಷ್ಟನು ಯಾರವನು? ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ನೀಡುವೆನು" ಎಂದನು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು. ಅವಳು ಅಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಮಷ್ಟಿಯೇ ಅವಳ ದನಿಗೆ ದನಿಗೂಡಿಸುವಂತಿತ್ತು. ನಂತರದ ದೃಶ್ಯ ಉಗ್ರ, ಭವ್ಯ. ಕೊನಗೆ ಮಂಗಳಕರ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಎಂಬ ಲೌಕಿಕೆಯ ಮೇಲಾಟ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ಭಾವವಳಿದು ಬಯಲಾಗುವ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಗೆ ನೆಪವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿ ಮಂಗಳಕರವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಲಯಕರ್ತನಾದ ರುದ್ರನು ಪೊರೆಯುವ ಶಿವನಾಗಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು "ಚೋಳ ಭೂಪತಿ ನನ್ನ ಮಗನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ ಮಹಾರಾಜನ ಶಿರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆ. ನಿನ್ನ ಭೃತ್ಯನಾದ ಈ ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ನನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕೊಡುವೆ"ನೆಂದು ಹೇಳಿ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಭಕ್ತಿಯ ರೌದ್ರತೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಂಡಿಯು ಅಳಿದ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ–

...ಸುಖಿಸುವ ಎರಡು ಕಂಗಳೊಳಗಂ ಹುಡಿಯ

ಮಾಡಿ ಹೊಯಿದಂ ಶಿವನ ಮನೆ ಮಸಣವಾಗಲೆಂದತಿ ಶೋಕ ಸೋನೆಯಿದೇ

...ಒಡಲಿಗನ್ನವ ಕಾಣೆನೆಂದೆನ್ನನಗಲಿದೆಯೊ

ಉಡುವರರುವೆಯುಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುನಿದಿಯೊ ಮಗನೆ...

ತನ್ನ ಬಡತನವನ್ನೇ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತ ಮಗನನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ಶಿವನ ಮನೆಯು ಮಸಣವಾಗಲಿಯೆಂದು ಶಾಪಂಗೈದು ಪ್ರಲಾಪಿಸುವುದು ಬಡತನದ ಕರಾಳತೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತದೆ.[೧೧೬] "ಬಡತನಕ್ಕೆ ಬಾಯಿಯಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯದಂತಿದೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ. ದುಂಡಿ ಮಗನ ಶವವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಧವಾಂಕನ ಅರಮನೆಯ ಎದುರಿಗೆ 'ಶಿವದೋ' ಎನ್ನುತ್ತ ಮೊರೆಯಿಡುವಳು. ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನು "ಕೊಂದವರಿಗೆ ಕೊಲೆಯು ತಪ್ಪದು" ಎಂದು ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿ ಬಸವಾಂಕನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಲು

ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ದೂತನ ಶಿರಕ್ಕೆ ದುಂಡಿಯು ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವಳು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯು ಅದೇ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಪಾತ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪದ ಪ್ರಸಂಗದೆತ್ತರಕ್ಕೆ ದುಂಡಿಯ ಪ್ರಲಾಪದ ಪ್ರಸಂಗ ಏರುವುದಿಲ್ಲ.

'ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಪತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ತನ್ನಾರೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಅವಳು ಶಂಕರನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದು ಕಷ್ಟಗಳಲ್ಲೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ವಿಧಿ ಮತ್ತೆ ಆಟವಾಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪುತ್ರನಾದ ರಾಜಶೇಖರ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರು ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪುತ್ರ ಶಂಕರ ಅವರ ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮಗನ ಸಾವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಹುದುಃಖಿತಳಾಗಿ–

ಅಕಟಕಟಾ, ಕೆಟ್ಟೆನು ಕೆಟ್ಟೆನು...

ವರಸುತನೆ ಎಳೆಗಿಳಿಯ। ಕೊರಲನ್ನು ಮುರಿದು ಘನ

ಹರುಷಗೊಂಡವರಾರು– ಮರಿಯಂಚೆಯೆನ್ನ॥

ಉರುಭಯವಗೊಳ್ಳಿಸುತ। ಲೆರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು

ಪರಿದುಪೊಯ್ದವರಾರು...

ಶಂಕರಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಕರೆಯುತ್ತಾ "ಮುನ್ನ ಮಹೇಶನಂ ಪರಸಿ ಪಾಡಿ, ಬೇಡಿ, ಕುದುರೆಯಗೊರಸಿಗೆಂದು ಪೆತ್ತೆನೇ, ಓ, ಶ್ರೀಕಂಠನೆ ಕೃಪಾ ಕೂಪಾರನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತುಮಾರನಾದ ಶಂಕರನಂ ಹತಗೈದುದು ಯೋಚಿಸಿದೊಡೆ, ನಡುಗಾಡೊಳಂಥೆಯ ಕೈಕೋಲಂ ಸೆಳೆಕೊಂಡೊಲು ಮಾಡಿದೆಯಲ್ಲಾ" ಎಂದು ಮನ ಕರಗುವಂತೆ ಕಣ್ಣೀರುಗರೆಯುತ್ತಾಳೆ.[೧೧೭] ಅರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ದುಃಖವ ತಾನೆಯೇ ಸಂತೈಸಿಕೊಂಡು, ಕೈಮುಗಿದು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕರು ನೇರವಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿಯ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪ್ರಲಾಪದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರ ಕಾವ್ಯದ ಅಂತ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ಮಹೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಪಾತ್ರವಿದಾಗಿದೆ. ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದೇವತೆಯೇ ಗೋರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗೋವು ಪಾತ್ರವೇ ನಂತರದಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೆಂದು ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿದೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮ ಮಹೋನ್ನತಿ, ಸತ್ಯದ ಮಹತಿ, ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿ ಗುಣವನ್ನು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಿಕ ಪಾತ್ರ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಂದಿನ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಪ್ರಭುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪಕ್ಷಪಾತಿ, ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ, ಭ್ರಷ್ಟರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ ರಾಜಪುರುಷರಿಗೆ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಶೀಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುವಂತಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾದುದು. ಪ್ರಧಾನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲ. ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕೇಳುವ ಗೋವಿನ ಪಾತ್ರವಷ್ಟೆ ಬರುತ್ತದೆ.

೫.೪.೮. ಸಂದಾಯಿ

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚು ಮೂಡಿ ತಕ್ಷಣವೇ ಬೆಳಗಿ ಮರೆಯಾಗುವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವರು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಮಿಂಚಿನ ರಮ್ಯತೆ, ಹೊಳಪು, ಶಕ್ತಿ ನೋಡುಗರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧಾರಾಕಾರ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದು ಆ ಕ್ಷಣದ ರೂಪಕವಾಗಿ ಸದಾಕಾಲ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದಲ್ಲಿ ಹಸಿರಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥದೇ ಮಾದರಿಯ ಪಾತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಪೋಷಕವಾಗಿ ಸಂದಾಯಿ ಪಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕೇವಲ ಒಂದು ಪಾತ್ರವಲ್ಲವಿದು. ಆ ಕಥೆಯ ಓಘಕ್ಕೆ ವೇಗವನ್ನು ಕೊಡುವ, ಅಲ್ಲಿಯ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬಿರುಸುಕೊಡುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪಾತ್ರ. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೇವಕನಲ್ಲಿಯೇ ಶಿವನಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿವಿಗೆ ತಂದ ಮಾರುಡುಗೆಯ ಮಾಚಿತಂದೆಯಂತೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಸಂದಾಯಿಯ ಪಾತ್ರ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಮತ್ತು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ

ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಈ ಪಾತ್ರ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಜೀವ ಪಡೆದಿದೆ.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸದೆ ತಾನೇ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು–

...ಮುಂದಿರ್ದ ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಲೆಂಕನ ಮುಖವ

ಮಂದಹಾಸದಿ ನೋಡಿ ನೀನೀಗ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರೋಬ್ಜವನು ಪಱಿದು।

ತಂದು ಶಂಕರನ ತಲೆಗೀವುದ್ಯೆ...

ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.[೧೧೮] ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂದಾಯಿ ಎಂಬ ಲೆಂಕನ(ಸೇವಕ) ಪಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಆಧಾರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "...ಸತ್ಯೇಂದ್ರನ ಪಳೆಯನು ಚತುರ ಸಂದಾಯಿ" ಎಂದು ಸಂದಾಯಿಯ ಪಾತ್ರ ಪರಿಚಯ ಬರುತ್ತದೆ.[೧೧೯] ಆದರೆ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸದ ಕೊನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸದಯೇ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ ಕುರಿತು ಕೇಳಿ ಕೌತುಕಗೊಂಡ ಅರಸನು"ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಹಡಪವಳನಾನನಮಂ ಪಿಂತಿರಿಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ..." ಕುವರನ ಶಿರಮಂ ಮಿಗೆ ತರ್ಪುದೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಸಂದಾಯಿಯು "ಜೀಯ ಮಹಾ ಪ್ರಸಾದವೆಂಧು" ರಾಜಸಭೆಯಿಂದ ತೆರಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ.[೧೨೦] ಆದರೆ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಎಲ್ಲೂ ಬಳಸದೇ ಕವಿಯು ದುಷ್ಟದೂತನೆಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಬಸವಾಂಕನ ಶಿರಹರಿದು ಭೂತನಾಥ ದುಷ್ಟದೂತಂಗೆ ನೇಮಿಸೆ" ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ.[೧೨೧]

ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಾದ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಸನು 'ಪರಶಿವಧ್ಯಾನ ಪರಾಯಣ ಪ್ರವೀಣನಾದ ಸಂದಾಯಿ ಎಂಬುವ ಭೃತ್ಯನಂ ಪಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಿ ನಿಕಟಕಂ ಕರೆದು' "ಎಲವೋ, ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಪೋಗಿ ಈ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಛೇದಿಸಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.[೧೨೨] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂದಾಯಿಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲು ಇದೆ. ಸಂದಾಯಿಯ ಪಾತ್ರದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಮೆರೆಯುವುದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ತಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಅರಸನೆದುರಿಗೆ ಇಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಹೆಡತಲೆಗೆ ಕರವಾಳವನ್ನಿಟ್ಟು–

ದೇವ ಚಿತ್ತೈಸಯ್ಯ ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ

ನೀವು ಮಱೆಯದಿರಟ್ಟಿಯಿಂ ಪಱೆದು ತಲೆ ಬೀಳು

ವಾವೇಳೆಯವಧಾನವೇ ಬೇಹುದದು...

ಸಂದಾಯಿ ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಬಿಡದೇ ಉಚ್ಚರಿಸೆಂದು ಹೇಳುವನು.[೧೨೩] ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯ ಘಟನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದೇ ಈ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ನಾನು ಮಂತ್ರ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಕರವಾಳವು ಹೂಮಾಲೆಯಾಗುವುದು. ನಿನ್ನ ಲೆಂಕತನಕ್ಕೆ ಅಪಚಾರವಾಗುವುದೆಂದನು. ಸಂದಾಯಿಯು–

....ಎನ್ನ ಭೃತ್ಯತೆ ಕೆಟ್ಟಡೇನಯ್ಯ

ಮಾದೇವನಂ ನೆನೆಯದಕಟ...

ಎಂದು ಶಿವನಾಮದ ಹಿರಿಮೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.[೧೨೪] ಕರವಾಳದಿಂದ ಸಂದಾಯಿಯು ಹೊಡೆಯಲು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವು ಅವನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕೂಡುವುದು. ಅರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು–

ಕಡುಚೆಲ್ವ ಕುವರನಂ ಕೊಲಲಾಱದಾ ಮಂತ್ರಿ

ಮಡಿದನ್ಯೆ ಸಲೆಯರಸನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀಱುದಂ

ವೊಡೆಯನ ನಿರೂಪದಿಂದಣುಗನಂ ತಲೆಯರಿದು ತನ್ನ ಶಿರಮಂ ಭೃತ್ಯನು

ಪೊಡೆದುಕೊಂಡನು...

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವಷ್ಟು ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವನು.[೧೨೫] ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರವೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ನವರತ್ನವುಳ್ಳ ತೊಡಿಗೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟ ಸಂದಾಯಿಯು ಅರಸನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾಕಾಲವೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಿ ಗಂಗರಸನು ಅರಸುಕುಮಾರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲಾರದೆ ಪ್ರಾಣ ತೆತ್ತಾಗ, ಸಂದಾಯಿಗೆ ಅರಸನು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಂದಾಯಿ ತನ್ನ ಚಂದ್ರಾಯುಧವನೆತ್ತಿ–

ತರಳ ಕೇಳ್ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟ ಗುರುದೈವವ ನೆನೆ।

ಶಿರವ ಹೊಡೆಯಲನುವಾದೆ

ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರೋಚ್ಚರಣೆಯ ಮಾಡೆಂದು।...

ಕುಮಾರನಿಗೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೧೨೬] ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಸಂದಾಯಿಗೆ 'ಶ್ವೇತನ ಕಥೆ'ಯ ಮೂಲಕ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆ ಹೇಳಿ, ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂದಾಯಿಯು ಕರವಾಳದಿಂದ ಶಿರಕ್ಕೆ ಹೊಡೆಯಲು ಶಿರವರಿದು–

ಮೃಡನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಬಿಡದೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ।

ಯೊಡಗೂಡಿ ಜಪಿಸುತ್ತ...

...ಹರಹರ।

ಶಂಕರ ನಮಃ ಶಿವಯೆನುತ

ಲೆಂಕನ ಕರದೊಳು...

ಅವನ ಕರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿತು.[೧೨೭] ನಂತರ ಗಂಗರಸ ಹಾಗೂ ಶಂಕರನ ಶಿರಕ್ಕೂ ಚೈತನ್ಯ ಬಂದು ಅವುಗಳೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿದವು. ಸಂದಾಯಿ ಆ ಮೂರು ಶಿರಗಳನ್ನು ಅರಸನ ಮುಂದೆ ತಂದಿಟ್ಟು ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತ ಹೇಳುತ್ತ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಅರಸ, ಪಿರಿದಂಬಿ, ನಲಿದಂಬಿ, ಮಿತವಚನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಿರಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಶಿರಗಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿಯಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಸಂದಾಯಿ ಅರಸುಕುಮಾರನಿಗೆ ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಲು ನೆನಪಿಸುವನು. ರಾಜಶೇಖರನು–

ಎನಗಾಪ್ತನಲ್ತೆ ಮಱೆದಿರೆ

ನೆನಯಿಸಿದ್ಯೆ ಭಾಪು ನಿನಗದಾರ್ಸರಿ ಪೇಳೆಂ...

ಸಂದಾಯಿಗೆ ನಿನಗೆ ಸಮನಾದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೊಗಳುವನು.[೧೨೮] ನಾನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗವು ಹೂಮಾಲೆಯಾಗಿ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಸೇವಕತನ, ರಾಜಾಜ್ಞೆ ಎರಡು ನಾಶವಾಗುವವು. ಎನ್ನುತ್ತ ಖಡ್ಗದಿಂದ ತಾನೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಕೂಡುವುದು. ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರದೊಂದಿಗೆ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ನಡೆದ ಘಟನೆ ನಿವೇದಿಸಿ–

...ಯೋಗಿ ಮಹೇಶನಂ ನೆನೆದು ತಾನಾದಂತಿರಾವೇಶಮಂ

ಗದೊಳೆತ್ತಂ ಬಿಡೆ ತೀವೆ ನಿಷ್ಠೆ ಮಿಗೆ ನೋಡಿಂತೆಂದು ಖಡ್ಗಾಗ್ರದಿಂ

ದದಟಿಂ ಮೋಣ್ಕೊಳೆದಿತ್ತನಾತ್ಮಶಿರಮಂ...

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟನು.[೧೨೯] ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರವೂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಜಪಿಸತೊಡಗಿತು. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ರಾಜಶೇಖರ ಶಿರ, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನು–

ಮೊದಲಳಿದ ಮಂತ್ರಿಪಂಗೇ

ನಿದು ದೊರೆದುದೆ ಪರಮಮಂತ್ರಮಿೞ ಭೃತ್ಯಂಗಾ

ದುದು ಬಳಿಯಿನಳಿದವಂಗಂ

ತದಟೆಂ ಘನಮಂತ್ರಿ ಬಗೆವೊಡೀ ಭಟನಲ್ತೇ

ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದನು.[೧೩೦] ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಿಂತ ಸಂದಾಯಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನೆಂದು ಅರಸ ಮತ್ತು ಪರಿವಾರ ಹೊಗಳಿತು. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟದೂತನೆಂದು ಕವಿ ಕರೆದರೂ ಬಸವಾಂಕನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸಿದ ನಂತರದಲ್ಲಿ–

...ದೊರೆ ಕುಮಾರನಕೊಂದ ಕೊಲೆಯನುರೆ ತೀರಿಸುವ ಪರಿಯೊಳಂ ಕುಳಿತುಕೊರಲ್ಗೇ

ಭರದಿ ಸುರಗಿಯ ಸಾರ್ಚಿ ಘರಿಘರಿನೆಯರಿದು ತ

ತ್ಶಿರವ ಶಿರದೊತ್ತಿನಲಿಯಿರಿಸಿದನು...

ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ.[೧೩೧] ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ(ದುಂಡಿ) ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗವಾದ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯಿ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಾಗ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಅದನ್ನು ತಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಿಗೆ ತೋರಿಸುವನು. ಅರಸನು "ಎಲೈ ಮತ್ಪುತ್ರ ನಿವನೆಂತು ಈ ಮಂತ್ರ ಸಹಿತವಾದೀ ಮಸ್ತಕವನ್ನುತ್ತರಿಸಿದನು?" ಎಂದನು. ಸಂದಾಯಿಯು–

ಅವನಿಯೊಡೆಯನೆ ನೋಡು ನಿನ್ನಯ। ಕುವರನತಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ

ಪ್ರವಿಲಸತ್ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ – ಜಪಿಸುತ್ತ ಕತ್ತಿಯನು॥

ಕರದಿಪಿಡಿದೀರೀತಿಯಾಗಿಯೇ। ಕೊರಲಿಗಮರಿಸಿ ಇದಿಗೊಹೀಗೆಯೆ

ಕೊರೆದುಕೊಟ್ಟನು ಎನುತಲವನವ-ನಂತೆ ಮಂತ್ರವನು॥

ಎಂದು ಅವನಂತಯೇ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಅರಸನಿಗೆ ಕೊಡುವನು.[೧೩೨] ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಆಕರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಜೀವ ತಳೆದ ಸಂದಾಯಿ ಪಾತ್ರ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಬಂದರು, ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಭೃತ್ಯತ್ವಗುಣದಿಂದ ರಾಜಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತಂದು ಅದರೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಡುವನು. ಆದರೆ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರಾಜಶೇಖರನೇ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಸೇವಕ ಸಂದಾಯಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಡುತ್ತಾನೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸವಾಂಕನ ಶಿರವನ್ನು ದುಷ್ಟಸೇವಕ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೇವಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕ ರಾಜಶೇಖರನ ಶಿರ ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಷಡಕ್ಷರ ಕವಿಗೆ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ತಾನೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ಸೇವಕನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂದಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿಯ ಮಹೋನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಪತಿವ್ರೋಹಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಪಡೆದದ್ದು ಸಂದಾಯಿಯ ಶಿರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪತಿವ್ರೋಹಿಗಿಂತಲೂ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯವನೆಂದು ಅರಸನಿಂದಲೇ ಪ್ರಶಂಸೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೇವಕ, ಮಂತ್ರಿ, ರಾಜ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಮುಖ್ಯ. ಹಿಡಿದ ಕಾಯಕವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಸತ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ, ಭಕ್ತನಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಶಿವನು ಒಲಿಯುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದಾಯಿ ಪಾತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪೋಷಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಥೆಯ ಓಘಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಕವಿ ತಾನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಥಾಹಂದರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಊರಜನರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಷ್ಟೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಂಬುಧಿಯ ಸೀಮೆಯ ಕಿರಾತನಗರದ ಅರಸ ಕಾಲಮೇಘ, ಮಿತವಚನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಕಮಲೆ ಮತ್ತು ಕುಮುದಿನಿ,

ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಸದಾಕಾಲ ಅರಸನಿಗೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಹೂವಿನ ಕೋಲಿನಿಂದ ತಿವಿದು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ನಲಿದಂಬಿ-ಪಿರಿದಂಬಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು. ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದುಮಲ್ಲಿ, ಕೆಂಪಿ, ರತ್ನಮಾಲೆ ಎಂಬ ಮುಂತಾದ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದಿವೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪಾತ್ರಗಳೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಗಳ ಸುತ್ತಲೇ ಕಥೆ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಹರಿಹರರಾಯ, ಆತನ ಪತ್ನಿ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅವರ ಕುಮಾರ ಮಂದಮತಿ, ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನ ತಾಯಿ ಸೋಮಲೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರು ಎಂಬ ಪಾತ್ರಗಳು ಪೋಷಕವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಇನ್ನು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಚೋಳ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಗಳಷ್ಟೆ ಪುನರಪಿ ಬಂದಿವೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಅಮೃತಮತಿ, ಮಿತವಚನ, ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಮತ್ತು ಶಂಕರನ ಪಾತ್ರಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಕಥೆಯ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಮತ್ತು ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಅನವಶ್ಯಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಉಳಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಹೃದಯನ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲ ಉಳಿಯುವ ಪಾತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮೇಲೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರಗಳು ಸದಾಕಾಲ ಸಹೃದಯನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿವೆ.

* * *

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ.(ಸಂ.), ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ಪುಟ ೪೭೪

೨. ಮಹದೇವಪ್ಪ ಸಿ.(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧-೯

೩. ಮಂಜುನಾಥ ಜಿ.ಜಿ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧-೨೦

೪. ಹಿರೇಮಠ ಆರ್.ಸಿ. ಮತ್ತು ಸುಂಕಾಪೂರ ಎಂ.ಎಸ್.(ಸಂ.), ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಸಂಗ್ರಹ, (ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ), ೧೯೭೦, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧-೪೪

೫. ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಸಂಗಣ್ಣ, ಧರ್ಮಚೋಳ, ೧೯೫೮, 'ಜೇಂಗೊಡ ಬಳಗ' ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

೬. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಮಾರ್ಗ-೭, ೨೦೧೫, ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೩೫೪

೭. ಹಿರೇಮಠ ಆರ್.ಸಿ,(ಸಂ.), ಬಸವಪುರಾಣ, ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೭೧, ಪುಟ ೪೪

೮. ಕುಕ್ಕಿಲ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ(ತಮಿಳು ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯ ರೂಪ), ೨೦೦೦, ಪುಟ ೭೬-೭೬

೯. ಅದೇ, ಪುಟ ೨೨

೧೦. ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ(ಅನು.), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಸಂಪುಟ-೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪು ೨೫

೧೧. ಅದೇ, ಪುಟ ೪೭

೧೨. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್., ಪೆರಿಯಪುರಾಣ, ಸಂಪುಟ-೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೨೮೨

೧೩. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭೪

೧೪. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಸಿ.(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪ ಮುದ್ರಕರು: ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ౩-೭

೧೫. ಮಂಜುನಾಥ ಜಿ.ಜಿ.(ಸಂ), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೯೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧-೪೦

೧೬. ಅದೇ, ೧-೬೩

೧೭. ಪಂಡಿತ ಚನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗಧ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨-೩೧

೧೮. ಅದೇ, ೨-೩೨

೧೯. ಅದೇ, ೨-೭೬

೨೦. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ(ಸಂ.), ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಅಪ್ರಕಟಿತ, ೧-೨೬

೨೧. ಅದೇ, ೧-೨೯

೨೨. ನಂಜುಡಪ್ಪ ಬಿ.(ಸಂ.), ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ೧೯೮೯, ಶ್ರೀ ಬ್ರಹನ್ಮಠ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪುಟ ೫೮೬

೨೩. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್.(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೨೦೦೧,ಆರನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು. ಪುಟ ೪೦೦

೨೪. ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿಗಳು(ಸಂ.), ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ೧೯೫೪, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ಪುಟ ೭೧

೨೫. ಅದೇ, ಪುಟ ೭೩ ಮತ್ತು ೭೪

೨೬. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್. ಮತ್ತು ರಾಜಪ್ಪ ಆರ್., ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೨, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹಂಪಿನಗರ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೩೧೯

೨೭. ಕೊಪ್ಪಳ ರುದ್ರಪ್ಪ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ(ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು), ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ ಭಾಗ-೧, ಕಾಂಡಗಳು;೧-೩,(ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ ೧೯೩೪)

೨೮. ಉಮಾಪತಿ ಎಸ್., ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು, ೨೦೦೦, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಗದಗ, ಪುಟ ೧೫

೨೯. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಕೆ.(ಸಂ.), ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೧, ಪುಟ ೨೭

೩೦. ಭೂಸನೂರಮಠ ಸಂ.ಸಿ.(ಸಂ.), ಪ್ರೌಢರಾಯನಕಾವ್ಯ, ೧೯೫೭, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೨೮

೩೧. ಸೀಗಿಹಳ್ಳಿ ಬಾಳಣ್ಣ(ಸಂ.), ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟ–೯, ೨೦೦೭, ಪ್ರಕಾಶಕರು ವಚನ ಪಿತಾಮಹ ಡಾ. ಫ. ಗು. ಹಳ್ಳಕಟ್ಟಿ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಬಿ.ಎಲ್.ಡಿ.ಇ. ಸಂಸ್ಥೆ, ಬಿಜಾಪುರ, ಪುಟ ೪೪೫

೩೨. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.(ಅನುವಾದ), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಸಂಪುಟ–೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭

೩೩. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭೪

೩೪. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಸಿ., ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪, ಮುದ್ರಕರು: ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ಸಂಧಿ ೩–೮

೩೫. ಮಂಜುನಾಥ ಜಿ.ಜಿ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೯೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು,೩–೪.

೩೬. ಪಂಡಿತ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೪೯–೧೫೧

೩೭ ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೨–೧೪೪

೩೮. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ.(ಸಂ.),ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೦೧೬, ಅಪ್ರಕಟಿತ, ಸಂಧಿ ೧–೪೧.

೩೯. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಬಿ.(ಸಂ.), ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ೧೯೮೯, ಶ್ರೀ ಬೃಹನ್ಮಠ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪುಟ ೫೮೬

೪೦. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಪುಟ ೪೭೪

೪೧. ಮಂಜುನಾಥ ಜಿ.ಜಿ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೯೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು,ಪುಟ ೩೭–೩೮.

೪೨. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.(ಅನುವಾದ), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಸಂಪುಟ–೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭

೪೩. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ.(ಸಂ.), ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭೪

೪೪. ಅದೇ, ಪುಟ ೪೭೫

೪೫. ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸಂ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೭೫.

೪೬. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಸಿ.(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪, ಮುದ್ರಕರು: ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ಸಂಧಿ ೩–೧೭.

೪೭. ಅದೇ, ಸಂಧಿ ೮–೨೪

೪೮. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಜಿ.ಜಿ., ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೮೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ಪುಟ ೧೧೬

೪೯. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ.(ಸಂ.), ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಅಪ್ರಕಟಿತ, ಸಂಧಿ ೧೩–೯

೫೦. ಅದೇ, ೨೩–೩೮

೫೧. ಅದೇ, ೨೩–೬೦

೫೨. ಅದೇ, ೨೪–೮

೫೩. ಅದೇ, ೨೪–೬೨

೫೪. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಬಿ.(ಸಂ.), ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ೧೯೮೯, ಶ್ರೀ ಬೃಹನ್ಮಠ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪುಟ ೬೦೪

೫೫. ಅದೇ, ಪುಟ ೬೦೭

೫೬. ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಸಂಗಣ್ಣ, ಧರ್ಮಚೋಳ, ೧೯೫೮, ಜೇಂಗೊಡ ಬಳಗ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೨೪

೫೭. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ.(ಸಂ.), ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೪೭೪

೫೮. ಸಿ.ಮಹಾದೇವಪ್ಪ(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪, ಮುದ್ರಕರು: ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ಪುಟ ೧೨

೫೯. ಅದೇ, ೪–೨

೬೦. ಅದೇ, ೪–೪

೬೧. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೩–೮

೬೨. ಅದೇ, ೯–೯೬

೬೩. ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೮೧

೬೪. ಅದೇ, ಪುಟ ೭೩೫

೬೫. ಅದೇ, ಪು ೭೫೩

೬೬. ಅದೇ, ಪುಟ ೭೫೩

೬೭. ಎಫ್.ಟಿ. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ(ಸಂ.), ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಅಪ್ರಕಟಿತ, ೨೦–೫

೬೮. ಅದೇ, ೨೦–೪೬

೬೯. ಅದೇ, ೨೪–೨೪

೭೦. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೩–೧೩

೭೧. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೩–೭೯

೭೨. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೪–೫

೭೩. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೦–೨೮

೭೪. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೩–೧೦

೭೫. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೩–೬

೭೬. ರಾಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೩–೨೨

೭೭. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೨–೧೯

೭೮. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೩–೧೨

೭೯. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೩–೩೦

೮೦. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೬–೧೦

೮೧. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೬–೧೭

೮೨. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯–೯

೮೩. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪–೨೯

೮೪. ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಪುಟ ೪೯

೮೫. ಅದೇ, ಪುಟ ೫೨

೮೬. ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ಪುಟ ೪೭೪

೮೭. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೪–೧೪

೮೮. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೪–೫೨

೮೯. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೩೦–೪೬

೯೦. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೭–೩೩

೯೧. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯–೭

೯೨. ಅದೇ, ೯–೨೫

೯೩. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೮–೧೪೨

೯೪. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೧–೬೭

೯೫. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೪–೧೦

೯೬. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೭–೨೯

೯೭. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೩–೬೪, ೬೫

೯೮. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩–೬

೯೯. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೨-೨೩

೧೦೦. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೦-೮

೧೦೧. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೯-೫೮, ೫೯

೧೦೨. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪-೮೦

೧೦೩. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೪-೫೬

೧೦೪. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೮-೨೧

೧೦೫. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩-೧೧೦

೧೦೬. ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ಪುಟ ೪೭೪, ೪೭೫

೧೦೭. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೮-೧೬

೧೦೮. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೬-೨೧೨, ೨೧೩

೧೦೯. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩-೧೦೨

೧೧೦. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೩-೪

೧೧೧. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯ, ೮-೨೯

೧೧೨. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೬-೨೧೮, ೨೨೦

೧೧೩. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩-೧೦೨, ೧೦೩

೧೧೪. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩-೧೦೬, ೧೦೭, ೧೦೯, ೧೧೦, ೧೧೮, ೧೨೦.

೧೧೫. ಅದೇ, ೧೩-೧೩೬

೧೧೬. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೩-೭, ೧೭

೧೧೭. ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ಪುಟ ೫೯೯

೧೧೮. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯-೧೭

೧೧೯. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಚಾರಿತ್ರ, ೩-೭

೧೨೦. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪-೪೨

೧೨೧. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೧೪-೩೩

೧೨೨. ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ಪುಟ ೬೧೦

೧೨೩. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯-೨೧

೧೨೪. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯-೨೩

೧೨೫. ಅದೇ, ೧೦-೪

೧೨೬. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೭-೯೫

೧೨೭. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೮-೧೪೩

೧೨೮. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪-೫೦

೧೨೯. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪-೬೮

೧೩೦. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೪-೭೧

೧೩೧. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ ೨೪-೫೫

೧೩೨. ಶಿವಶರಣ ವಿಲಾಸ, ಪುಟ ೬೧೨

ಅಧ್ಯಾಯ ೬

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಯಾಮಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ಆರು

❖

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಯಾಮಗಳು

ಪ್ರತಿ ಬರವಣಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಸಂರಚನೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಬರವಣಿಗೆಯ ಯಾವುದೇ ರೂಪಕ್ಕೂ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ರಚಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇದರಿಂದ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳಿದ್ದಂತೆ. ಒಂದರ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಇನ್ನೊಂದರ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಒಂದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾನವ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಸ್ಮಯಕರ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರವೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಸಿ ಆದಿಕಾಲದಿಂದ ಮಾನವನು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತ, ಕಟ್ಟುತ್ತ ಬಂದಿರುವನು. ಆ ಚರಿತ್ರೆಯೇ ನಂತರದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಚರಿತ್ರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುವುದು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಸಮ್ಮಿಳಿತಗೊಂಡ ಚರಿತ್ರೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ನಾವು ನಿಂತ ಕಾಲದ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಮಾದರಿಗಳು ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ರೂಪ ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಸಮಷ್ಠಿ ನೆಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಏಳ್ಗೆ ಗಮನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಮನೋಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಳಸುವ ಕಲೆ, ವಾಸ್ತು, ಶಿಲ್ಪ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಾಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಬಳಸುವ ಸರ್ವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ತನ್ನ ಉಳುವಿಕೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಸರ್ವ ತಯಾರಿಗಳು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಸಂಘಜೀವಿಯಾದ ಮಾನವ ತಾನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಸಮುದಾಯ ಇಲ್ಲವೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಮುದಾಯದ ಮಧ್ಯ ಬದುಕಬೇಕೆಂದರೆ ಅದರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಟ್ಟು-ಪಾಡುಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು. ಬದ್ಧನಾಗುವದೆಂದರೆ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರೀಧಿಗೆ ಒಳಪಡುವುದು. ಆ ಪರೀಧಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮುದಾಯದ ಸರ್ವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೊಡದಿರುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದು ಅನಾಗರಿಕ ಮತ್ತು ಋಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಅಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನ 'ಜೀವನ ಪದ್ಧತಿ' ಇಲ್ಲವೇ ಶೈಲಿಯನ್ನೇ ವಿಶಾಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸಂಸ್ಕೃತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದ ಒಟ್ಟು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ದ್ರಾವಿಡ ಮತ್ತು ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷ ಮತ್ತು ಸಾಮರಸ್ಯದ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿವೆ. ಒಂದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸದಾಕಾಲ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಭಾರತಕ್ಕೆ ಆರ್ಯರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದ ದ್ರಾವಿಡರ ಜೀವನ ಶೈಲಿ ಪೂರ್ಣ ಭಿನ್ನವಿತ್ತು. ಆ ಭಿನ್ನತೆ ಬಹುಪಾಲು ಇಂದಿಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಇದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಜನಾಂಗದ ಭಿನ್ನತೆಯ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳು. ಇರ್ವರೂ ನಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ದೈವಗಳಲ್ಲಿ, ಉಪಾಸನೆಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಿತ್ತು. ದ್ರಾವಿಡರು ಶೈವೋಪಾಸಕರಾದರೇ ಆರ್ಯರು ವೈಷ್ಣವೋಪಾಸಕರು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯದೈವದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನೋ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನೋ, ಇಲ್ಲವೇ ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯತೆಯ ಮಹತಿಗುಣವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪುರಾಣಾದಿಕೃತಿಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಈ ಎರಡು ಪಂಥಗಳ ಮಧ್ಯವೇ ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾಯತ ಪರಂಪರೆಗಳೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದವು. ಕ್ರಮೇಣ ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಲಿಂಗಾಯತ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೇ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳಾದವು. ಭಾರತೀಯ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯು ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾಯತ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಬಹುಭಾಷೆ, ಧರ್ಮ ಒಟ್ಟಾರೆ ಬಹುಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಶ್ವದ ಏಕೈಕ ದೇಶವಾಯಿತು. ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಲಿಂಗಾಯತ, ಧರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಇಸ್ಲಾಂ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಧರ್ಮಗಳೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಚರಿತ್ರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳೂ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೊಂದು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ

ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರುವ ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಾಸ್ತವ ಇಲ್ಲವೇ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಘಟನೆಗಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತ ಆಯಾ ಧರ್ಮೀಯರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವರು.

೬.೧. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಯಾಮಗಳು

ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಾಲದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರೆ ಮಾನವನನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದ್ದು ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಧರ್ಮ. ಇಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾನವನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಆ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಂದು ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲು ದಂಡವನ್ನಾಗಿ ಕಾಲದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬಳಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯನೋಟಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಭಾರತವು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಭೂಮಿ. ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದಷ್ಟು ಇನ್ನಾವುದೇ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಭಾರತೀಯರು ಮೂಲತಃ ಧರ್ಮಬೀರುಗಳು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬದುಕನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು-ಮತ್ತಷ್ಟು ಎತ್ತರಿಸುವಂತ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡುವ ತತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸರು. ಪ್ರಪಂಚದ ಲೌಕಿಕ ಬದುಕಿನ ಮದ್ಯವೇ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಸದಾಕಾಲ ಹುಡುಕುವ ಮನೋಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳವರು. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಭಾರತ ಇಂದಿಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ತುಂಬ ಕುತೂಹಲ ಹುಟ್ಟಿಸುವ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುವ ವಿಸ್ಮಯದ ದೇಶವಾಗಿದೆ.

೬.೧.೧. ಶೈವ ಧರ್ಮ

ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮವು ಒಂದು. ಸಿಂಧೂನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶೈವ ಧರ್ಮ ಭಾರತದಲ್ಲಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಯು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೩೦೦೦ ದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೭೦೦ ಅಥವಾ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೬೦೦ ರವರೆಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಇತ್ತೀಚಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕಾಲ ನಿರ್ಣಯ ವಿಧಾನಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೧] ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮುದ್ರೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ

ಅತೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದೆಂದರೆ 'ಪಶುಪತಿ' ಮುದ್ರೆ. ಈ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ "ಚಿಕ್ಕ ಸ್ಟೂಲಿನ ಮೇಲೆ ಉರ್ಧ್ವಲಿಂಗಿಯಾಗಿ ಯೋಗಿಯಂತೆ ಕುಳಿತಿರುವ, ಮೈತುಂಬ ಆಭರಣಾಧಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದು, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಶೂಲದಂತೆ ಕಾಣುವ ಕೊಂಬಿನ ಕಿರೀಟವಿದೆ. ದೇವತೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಹುಲಿ, ಆನೆ, ಖಡ್ಗಮೃಗ ಮತ್ತು ಕೋಣದ ಚಿತ್ರಗಳಿದ್ದ ಬಹುಶಃ ಮನುಷ್ಯನ ಚಿತ್ರವೊಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ಟೂಲಿನ ಕೆಳಗಡೆ ಎರಡು ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವನನ್ನು 'ಪಶುಪತಿ' ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ." ನಂತರದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪುರಾವೆಯ ಪ್ರಕಾರ 'ಪಶುಪತಿ' ಎಂಬುದು ಶಿವನ ಒಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.[೨] ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾರತೀಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. "ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥವಾದ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ರುದ್ರ, ವೃಷಭ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ರುದ್ರನನ್ನು ವೈದ್ಯರ ವೈದ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಯರ್ಜುವೇದಲ್ಲಿ ಗಿರಿಕಂದರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಗಿರೀಶನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈದ್ಯನಾದ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಶತಸಂಖ್ಯಾತ ಸವಂತ್ಸರಗಳವರೆಗೆ ಜೀವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು" ಎಂದು ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆಯ ಮಂಡಲ ೧, ೨, ೩, ೬ ಮತ್ತು ೭ರಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೩] ಅಥರ್ವಣವೇದದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವ, ಭೂತಪತಿ, ಪಶುಪತಿ, ಸದಾಶಿವ, ವಿಶ್ವಾಧಿಪತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಾರತದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಶಿವನ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಮರಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದ ಉತ್ತರಖಾಂಡದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಯಾವಾಗಲೂ ಚಿನ್ನದ ಲಿಂಗವನ್ನೆ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.[೪] ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಹಿಮಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವಾಗ 'ಶಿವನು' ಆತನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಿರಾತನ(ಬೇಟೆಗಾರ) ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಇರ್ವರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ಘಟಿಸಿ ಅರ್ಜುನನು ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತನಾದ ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಸಮೇತನಾಗಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ 'ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ'ವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.[೫] ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆ 'ಲಿಂಗ'ರೂಪವಾಗಿ ಶಿವನನ್ನು ಕಾಣುವ, ಆರಾಧಿಸುವ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಲಿಂಗಪುರಾಣವು 'ಲಿಂಗ' ಸ್ವರೂಪವನ್ನು–

ಅಲಿಂಗೋ ಲಿಂಗಮೂಲಂ ತು ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಲಿಂಗಮುಚ್ಚ್ಯತೇ।

ಅಲಿಂಗ ಶೈವ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಲಿಂಗಂ ಶೈವಯಿತಿ ಸ್ಥಿತಿ॥

ಈ ರೀತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೬] ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಲಿಂಗವೆಂದೆನ್ನುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಗುರುತು, ಚಿಹ್ನೆ ವಿಶೇಷಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಗುಣ ಸ್ವರೂಪನೇ ಶಿವನು. "ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶ ಮರೂಪಮವ್ಯಯಂ ತಥಾ ರಸಂ ನಿತ್ಯ? ಮಗಂಧವಚ್ಚಯತ್" ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ ಹೇಳಿದೆ.[೭] ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಯೋನಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.[೮] ಕೆ.ಆರ್. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯನ್ ಅವರು ಲಿಂಗಾರಾಧನೆಯು ಶಿವನ ಆರಾಧನೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಆದಿಮ ಮಾದರಿಯ ಆರಾಧನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಮೂಲ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ.[೯] ನಾಗರು ಲಿಂಗಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಾರಾಧನೆಯು ಪೂರ್ವಜರ ಆರಾಧನೆ ಮತ್ತು ನಾಗಾರಾಧನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೧೦] ಭರತ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶೈವಧರ್ಮವು ಒಂದು ಕಡೆ ಮಧ್ಯ ಏಷ್ಯಾಯದವರೆಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಜಾವಾ, ಬಾಲಿ, ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ ದ್ವೀಪಗಳವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲೆಲ್ಲಾ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಶೈವ ವಿಗ್ರಹಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶೈವಮತ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾಗಿವೆ.[೧೧] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡದ ವಚನಕಾರರೂ ಲಿಂಗದ ಕುರಿತು ಹೇಳುವರು–

ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಪರಶಕ್ತಿಯುತ ಪರಶಿವನ ನಿಜದೇಹ

ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಪರಶಿವನ ಘನತೇಜ

ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಪರಶಿವನ ನಿರತಿಶಯಾನಂದ ಸುಖ

ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಪರಶಿವನ ಪರಮಜ್ಞಾನ

ಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಷಡಧ್ವಮಯಜಗಜ್ಜನ್ಮಭೂಮಿ

ಉರಿಲಿಂಗ ಪೆದ್ದಿಪ್ರಿಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾ ಲಿಂಗದೊಳಿದ ತಿಳಿಯ ಬಲ್ಲವನೇ ಬಲ್ಲವನು

ಎಂದು ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ ಅವರು ಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರಂಜನ ಕುರುಹು, ಅರುಹಿನ ಕಳೆ, ಮಹಾಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೨] ಬುದ್ಧನು ತನ್ನ ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ 'ಶಿವವಿಜ್ಜ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದನೆಯ ಕಾನಿಷ್ಕ ಮತ್ತು ಹುವಿಷ್ಕರು ಶಿವಮೂರ್ತಿಯ

ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದರು. ಹರ್ಷ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಲುಕ್ಯ ರಾಜರುಗಳು ಶಿವೋಪಾಸಕರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೫೦ರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋರಾದ ಕೈಲಾಸ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಚೋಳರಾಜರು ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ರಾಜೇಂದ್ರನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೫ರಲ್ಲಿ ಗಂಗೈಕೊಂಡಚೋಳಾಪುರದಲ್ಲಿ ೩೦ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದೀಚೆಗೆ ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವ ಮತದ ಉತ್ಕರ್ಷವಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಚಾರವು ನಡೆಯಿತು. ಪಾಣಿನಿಯು ಶೈವನು. ಶಿವನ ಡಮರುಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಿವತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ೧೪ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಮಾಹೇಶ್ವರಸೂತ್ರಗಳೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿವೆ.[೧೩] ಶಿವ-ಶಕ್ತಿಯರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನೂ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶೈವ ಧರ್ಮವು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದ ಬಗೆಯನ್ನು ಪುರಾಣ, ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದುವರೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಶೈವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಬೇಧಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೧. ದ್ವೈತ ಪಾಶುಪತ ೨. ದ್ವೈತ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ ೩, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತ ೪. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಶೈವ ೫. ವಿಶೇಷಾದ್ವೈತ(ವೀರಶೈವ) ೬. ನಂದಿಕೇಶ್ವರಶೈವ ೭. ರಸೇಶ್ವರಶೈವ ೮. ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವವೆಂದು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.[೧೪] ಸಿರಸಿ ಗುರುಶಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು "ಆಚಾರಬೇಧದಿಂದಲೂ, ಅನುಭಾವ ಭೇದದಿಂದಲೂ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಯೋಗಶೈವ, ಜ್ಞಾನಶೈವ, ವೀರಶೈವ ಎಂದು ಏಳು ಭೇದಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ".[೧೫] ಶೈವ, ಪಾಶುಪತ, ಕಾಪಾಲಿಕ ಹಾಗೂ ಕಾರುಣಿಕಸಿದ್ಧಾಂತನ್ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಪಂಗಡಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಾನುಜಚಾರ್ಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಯಮುನಾಚಾರ್ಯರು(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೦) ತಮ್ಮ 'ಆಗಮ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ' ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶೈವರು, ಪಾಶುಪತರು, ಕಾಪಾಲಿಕರು ಮತ್ತು ಕಾಳಾಮುಖರೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೬] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸುವಂತೆ ಶೈವವನ್ನು-ಲಕುಲೀಶ, ಪಾಶುಪತ, ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಳಾಮುಖ ಮತ್ತು ಮಹಾವ್ರತ ವೀರಶೈವರೆಂಬ ವಿಧಗಳನ್ನು ಶಿವನ ವಿವಿಧ ಆರಾಧನೆಯ, ಆಚರಣೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶೈವಾಗಮವು ಶುದ್ಧ ಶೈವರಲ್ಲಿ ವಾಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಮಿಶ್ರ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪಂಚಶೈವರ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಇದ್ದು ಅನಾದಿ ಶೈವ,

ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ ಮತ್ತು ಅಂತರಶೈವದ ಪ್ರಸ್ತಾಪಗಳಿವೆ. ಶುದ್ಧಶೈವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಾಶ್ರಮದವರೂ ಮಂತ್ರದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಆದಿಶೈವರು ಅಥವಾ ಶಿವಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾತ್ರ ಭಾಗವತರಾಗಿದ್ದು ಇವರು ಅನಾದಿಪುರುಷನಾದ ಸದಾಶಿವನಿಂದ ಪರಾರ್ಥಯಜನಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆ ಹೊಂದಿದವರು. ಶಿವನಂತೆಯೇ ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಮುಂತಾದ ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಷಡಾಚಾರ ಪೂರ್ವಕ ಸೂರ್ಯಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರವೇ ತಮ್ಮ ಪರಾರ್ಥಯಜನವಾದ ಆಲಯದಲ್ಲಿ ಸದಾಶಿವನ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವರು.[೧೭]

ಮಹಾಶೈವರು ಶೈವವಿಪ್ರರು. ಇವರು ಶಿವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟರಾಗಿ ಶೈವ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಸ್ವಾರ್ಥಯಜನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪರಾರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಆದಿಶೈವರಿಂದ ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅವರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[೧೮] ಅನುಶೈವರು ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರು. ಇವರು ಆದಿಶೈವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಶೈವವಿಪ್ರರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಆಲಯನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಪೂಜೆ, ಉತ್ಸವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಇವರೂ ಸಹ ಶಿವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಉಪದೇವನ್ನು ಪಡೆದು, ಶೈವ ಮತದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವಾರ್ಥಯಜನ ಮಾಡಬಹುದು. ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಾರ್ಥಯಜನವಾದ ಆಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿಯಿದೆ. ಅಂತರಶೈವರು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶೈವಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾದ ಚತುರ್ಥ ವರ್ಣದವರು. ಇವರಿಗೆ ಪರಾರ್ಥಯಜನ ದೀಕ್ಷಾ ವಿಧಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಋಷಿಗಳಂತೆ ಉಪಾಸನೆ, ಉಪವಾಸ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೂ ಸಹ ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಆಲಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಸೇವೆ ನಡೆಸಲು ಅನುಮೋದನೆಯಿದೆ.[೧೯]

ಮೇಲಿನ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶೈವ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾದವರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಉಪದೇಶಗಳಿದ್ದ ಸೂಚನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದವರು ಶೈವ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತರಶೈವರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥಯಜನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ

ಮಾತ್ರ ಇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆದಿಶೈವರಿಗೆ ಶಿವಮಂಡಲದೀಕ್ಷೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಯ ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸಧ್ಯ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಆಗಮೋಕ್ತ ಪುರಾವೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಶಿವಮಂಡಲ ದೀಕ್ಷೆಯ ವಿದಾಯವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಪುನಃ ರಚಿಸಬಹುದು. ಇದು ಐದು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ–

೧.ತಾಪ(ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು)

೨.ಪುಂಡ್ರ(ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು)

೩.ನಾಮ(ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅಂತರಶೈವ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವುದು)

೪.ಮಂತ್ರ(ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಉಪದೇಶ)

೫.ಹೋಮ(ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿ ಪೂಜೆ)

ಹೀಗೆ ಶೈವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.[೨೦] ಶೈವಧರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿ ವೀರಶೈವಮತ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿತು.

೬.೧.೧. ವೀರಶೈವ

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಪೂ. ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಶೈವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವರು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಆಳಿದ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ರಾಜಧರ್ಮವಾಗಿ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಬದುಕನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವವು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಚೋಳ, ಚೇರ, ಪಾಂಡ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಚುರಗೊಳಿಸಿ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದರು.[೨೧] ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ವೀರಶೈವದ ಕುರಿತು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಮಿಕಾದಿಯಾಗಿ ವಾತುರಾಂತವಾದ ಶೈವಾಗಮಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಆಗಮಗಳ ಉತ್ತರಭಾಗವು ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇಲ್ಲವೇ ಮಿಶ್ರ ಪಟಲಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪಟಲಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನಾವಿಶೇಷಣಗಳ ವೃತ್ತಾಂತವಿರುತ್ತವೆ. ಶೈವಾಗಮಗಳ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವದ

ಬಗೆಗೆ ವಿವರಣೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶೈವ ದರ್ಶನಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮತ್ತು ಈ ಆಗಮಗಳಿಂದಲೇ ಬಹುತರವಾಗಿ ವೀರಶೈವ ದರ್ಶನವೂ ಉದ್ಭವವಾಯಿತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವವನ್ನು ಶೈವಧರ್ಮದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳ್ಗಗೆ ತಂದ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮಹಾವೀರನಾದ ಅಣ್ಣ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.[೨೨] ಆದರೆ ಬಸವೇಶ್ವರರು ಮತ್ತು ಶಿವಶರಣರು ವೀರಶೈವವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವಕ್ಕಿಂತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಿನ್ನವಾದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ತತ್ವಾದರ್ಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಆಧಾರಗಳೆ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ವೀರಶೈವವನ್ನು ಕುರಿತು–

ಯೋಗಜ್ಞಾನದ್ವಯೇ ಬಕ್ತ್ಯಾ ಯೋತೀತ್ಯಃ ಸರ್ವನಿಸ್ಪೃಹಃ
ಶಿವೋ ಹಂಭಾವಾನಾಧೀರೋ ವೀರಶೈವ ಉದಾಹೃತಃ॥
ಜ್ಞಾನೇನ ಹೀನಮಖಿಲಂ ವಿಫಲಂತು ಕರ್ಮ
ಜ್ಞಾನಂ ಚ ತೇನ ಹಿ ವಿನಾ ನ ಕದಾಪ್ಯುದೇತಿ।
ತಸ್ಮಾದವಶ್ಯಮುಭಯಂ ಪರಿಪಾಲನೀಯಂ
ತ್ಯಾಗಃ ಫಲಸ್ಯ ವಿಹಿತಂಖಲು ನಶ್ವರಸ್ಯ

ಯೋಗಜ್ಞಾನಗಳ ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆಯೇ ವೀರಶೈವ.[೨೩] ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಯೋಗವಾಗಲಿ ಫಲಕಾರಿಯಾಗದು. ಮುಮುಕ್ಷವಾದ ವೀರಶೈವನಿಗೆ ಯೋಗಜ್ಞಾನಗಳೆರಡೂ ಸಮಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸಹಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಪತಿಧರ್ಮ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಪತಿಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಪಶುಧರ್ಮವೆಂದರೆ "ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸುಖವು, ಪರದಲ್ಲಿ ಆನಂದವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಅನಿತ್ಯವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ಪಶುಧರ್ಮವೆನಿಸಿದೆ. ಪಶುಧರ್ಮಾಚರಣೆಯುಳ್ಳವರು ಇರುವೆಯು(ಪಿಪೀಲಿಕಾ) ಮರದ ಬುಡವನ್ನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಮರವನ್ನೇರಿ ಹಣ್ಣನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವಂತೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು."ಪತಿಧರ್ಮಾಚರಣೆಯುಳ್ಳ ಶಿವಭಕ್ತರು "ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ತುದಿಯನ್ನೇರಿ ಅಲ್ಲಿರುವ

ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಸ್ವಾದಿಸಿ ಸಂತೋಷಿಸುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡೋಕ್ತಗಳಾದ ಶಿವರ್ಚನಾದಿ ಪತಿಧರ್ವುಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಆನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ಆಣವಾದಿಮಲಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿ ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು.[೨೪] ಹೀಗೆ ವೀರಶೈವವು ಧರ್ಮದ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವೀರಶೈವ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ 'ವೀರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಣ. 'ವಿಶ್ವಸೌಶೈವಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸಮಾನಾನುಗುಣವಾಗಿ 'ವೀರ ಶಬ್ದವು ಶೌರ್ಯದ್ಯೋತಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ 'ಶೈವ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪತಿಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ.

ವೀರತ್ವಮಸ್ಯ ನ ಧನೇನ ನವಾ ಬಲೇನ

ನೋಕಾರ್ಯತತ್ವ ವಿಹಿತಂ ದೃಡಶಂಭುಭಕ್ತ್ಯಾ

ವೀರಸ್ತುರೀಯ ಇತಿ ಶಂಕರ ಭಾಷಣೇನ

ಶ್ರೀ ವೀರಶೈವಮತಗಾನ್ನಪರೋಸ್ತಿಕಶ್ಚಿತಾ॥

ಎಂತಹ ಕಷ್ಟಗಳೊದಗಿದರೂ ತಾನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಈ 'ವೀರ' ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲದೇ ಲೌಕಿಕಗಳಾದ ಧನವನ್ನಾಗಲಿ, ಶೌರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ.[೨೫] ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಪುಣ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ವೀರಶೈವಮತದ ಸಪ್ತ ಸೋಪಾನಗಳನ್ನೇರಿ ಕ್ಷಣಿಕ ಫಲಪ್ರದಗಳಾದ ಜೀವಭಾವವನ್ನು ತೊಲಗಿಸದ ಪಶುಕರ್ಮಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೃಢತರ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೇ ವೀರಶೈವಪದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು.[೨೬] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಾಯತ' ಧರ್ಮವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಈ 'ಲಿಂಗಾಯತ' ಧರ್ಮದ ಮುಖೇನ ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ವೀರಶೈವವು ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿತು, ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿತು. ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದೇ ವೀರಶೈವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಾಗಲಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತರೆಡೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತ ಬಂದ ವೀರಶೈವವು ಅದರೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆದರೆ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಾಯತ'ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವೀರಶೈವವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಅದು ಶೈವಧರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗವೇ

ಹೊರತು ಲಿಂಗಾಯತ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವಗಳು ಒಂದೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಟುಸತ್ಯ. ಬಸವೇಶ್ವರರ ಮಹಾಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದ ಅಂದಿನ ಹರಿಹರದೇವಾದಿ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು "ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ ಮನೆಯ ಮಗ..."ವೆಂದ ಬಸವೇಶ್ವರನೆಂಬ ಮಹಾದೀವಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪುನರ್‌ಕಟ್ಟತೊಡಗಿದ್ದು ಇಂದು ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಅರಸರನ್ನು ಕಾವ್ಯ ನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೇ ಕೆಳವರ್ಗದಿಂದ ಬಂದ ಶಿವಭಕ್ತರನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳ ನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಿದ್ದು ಸಣ್ಣ ಕ್ರಾಂತಿಯೇನಲ್ಲ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನಿಗೆ ಚೋಳ ಅರಸನು "ನಿನ್ನ ಕೆರಗಳಿಗೆ ಎನ್ನ ಶಿರ ಸಮ..."ವೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದು. ವ್ಯಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯನಲ್ಲ, ಕಾಯಕಶೀಲ ಶಿವಭಕ್ತ ಮುಖ್ಯನೆನ್ನುವ ಹೊಸ ಪರಂಪರೆಗೆ ಹರಿಹರದೇವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಡಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. ಅದರ ಮುಂದುವರಿಕೆಯಾಗಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಾಗಿ ಹೋದ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು ಮತ್ತು ತಮಿಳುನಾಡನ್ನು ಆಳಿದ ಚೋಳ ಅರಸರ ಶೈವನಿಷ್ಠಪರವಾದ ಬದುಕನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿಸಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಮಿಳುನಾಡು–ಚೋಳ–ಶೈವಧರ್ಮ ಒಂದಕ್ಕೊಂಡು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ. ಚೋಳರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಶೈವವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ವೀರಶೈವನ್ನಾಗಲು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಮತ್ತು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪುರಾತನ ಶಿವ–ಶರಣರ ಮಹತಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಚಾತುವರ್ಣ ಪದ್ಧತಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರು ಕೆಳವರ್ಗದವರನ್ನು ಪಶುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪದ್ಧತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ಮೇಲು–ಕೀಳು, ಸ್ಪರ್ಶ–ಅಸ್ಪರ್ಶ ಎಂಬ ಭಾವನೆಗಳು ಬಂದು ಇಡೀ ಸಮಾಜವೇ ಅಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚೋಳರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಬೆಳೆದು ಬಂದು ಎಲ್ಲ ವರ್ಗ–ಜಾತಿಯವರು ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮುಮುಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚೋಳ ಅರಸು ಮನೆತನದ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರವಾದುದು. ಶೈವ–ವೀರಶೈವದ ಜೊತೆಗೆ ಚೋಳ ಅರಸು ಮನೆತನ ಮತ್ತು ಅರಸರು ಹೊಂದಿದ ತಾದಾತ್ಮತೆ ಎಷ್ಟಿತ್ತೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಅರಸರು ಶಿವಶರಣರೆ ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕರಿಕಾಲಚೋಳ, ಮನುಚೋಳ, ಕಳಚೆಂಗಚೋಳ ಮೊದಲಾದವರ ಬದುಕು ಕಾವ್ಯಗಳಾದವು. ಶಿವನನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾನ್ ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನು ಒರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿವಭಕ್ತ. ಇವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು

ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಾವ್ಯ-ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಿ ಬಿಂಬಿತನಾದ ಮನುಚೋಳನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ, ಇಲ್ಲವೇ ಪೌರಾಣಿಕ ಪಾತ್ರವೇ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚೋಳ ಮನೆತನ ಮತ್ತು ಮನುಚೋಳನ ಪಾತ್ರ ಪಡೆದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೬.೨. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಆಯಾಮಗಳು

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲ ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆ ದೊರೆಯುವುದು ಮೇಗಾಸ್ತನೀಸನ ಬರವಣಿಗೆಗಳ ಮೂಲಕ. ಮೇಗಾಸ್ತನೀಸನು ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಶಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡ್ಯ, ಚೇರ ಮತ್ತು ಚೋಳ ರಾಜ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಖಾರವೇಲನ ಹಾಥಿಗುಂಫಾ ಶಾಸನದಲ್ಲೂ ತಮಿಳು ದೇಶದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಖಾರವೇಲನು ತಮಿಳು ರಾಜ್ಯಗಳ ಒಕ್ಕೂಟವಾದ 'ತಮಿಳುದೇಶ ಸಂಘಟಂ'ನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಂಘಂ ಕಾಲದ ರಾಜ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಪುಲ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದು ಸಂಘಂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ.[೨೭] ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಅದರಲ್ಲೂ ತಮಿಳುನಾಡನ್ನು ಸಂಘಂ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡ್ಯರು, ಚೇರರು ಮತ್ತು ಚೋಳರು ಪ್ರಮುಖರು. ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸು ಮನೆತನವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಮೇಗಾಸ್ತನೀಸನ ಇಂಡಿಕಾ ಮತ್ತು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಸಂಘಂ ಯುಗದ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಪಾಂಡ್ಯರ ನಂತರ ಚೇರರು ಮುಖ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೇರಳ ಭಾಗವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರದೇಶವು ಇವರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಬಿಸಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಈ ಮನೆತನ ಅವನತಿಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು.[೨೮]

೬.೨.೧. ಚೋಳ ಅರಸುಮನೆತನ

ಚೇರರ ನಂತರದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸರು ಚೋಳರು. ಇವರು ಇಂದಿನ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಮೊದಲ ರಾಜಧಾನಿ 'ಊರೈಯೂರು'ಆಗಿತ್ತು. ನಂತರ 'ಪುಹರ್'ಗೆ(ಕಾವೇರಿ ಪಟ್ಟಣಂ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ) ಬದಲಾಯಿಸಿದರು. ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಚೋಳರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. 'ಎಲರ' ಎಂಬುವನು(ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗ) ಚೋಳರ ಮೊದಲ ಪ್ರಮುಖ ದೊರೆ. ಇವನ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ 'ಕರಿಕಾಲ'(ಇವನ ಒಂದು ಕಾಲು ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಕರಿಕಾಲು ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕರಿಕಾಲ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ) ಎಂಬುವವನು ಚೋಳರಲ್ಲೇ ಅಂತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೊರೆ. ಕರಿಕಾಲನು ತಮಿಳು ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲ ಚೋಳ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದನು. 'ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕರಿಕಾಲನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಸಿಂಹಳ ದ್ವೀಪವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಯುದ್ಧ ಬಂಧಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಾವೇರಿ ನದಿಗೆ ಸೇತುವೆ ಮತ್ತು ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಕರಿಕಾಲನ ನಂತರ ಚೋಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅವನತಿ ಹಿಡಿಯಿತು. ಸಂಗಣ್ಣನ್ ಎಂಬುವವನು ಚೋಳರ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದು ಶೈವ ಧರ್ಮೀಯನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನು ಎಪ್ಪತ್ತು ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ.[೨೯]

೬.೨.೨. ಚೋಳ ಪದದ ಅರ್ಥ

ಭಾರತವನ್ನಾಳಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಬರಲು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಚೋಳ' ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಲವಾರು ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಕೆ.ಎ. ನೀಲಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರು 'ದಿ ಚೋಳಾಸ್' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಚೋಳ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"The name cola was from the earliest times sway of the cola dynasty of rulers. Col Gerini's attempt to connect the ward with the Sanskrit kala (black) and with kala which in the early days designated the dark-Coloured pre-Aryan population of southern India in general is har day more convincing than the efforts to

derive it from tamil 'Colam'(Millet) or sonskrit 'Cora'(thief)[೩೦] ಆರ್ಯರ ಮೈಬಣ್ಣ ಬಿಳಿ. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ದ್ರಾವಿಡರ ಮೈಬಣ್ಣ ಕಪ್ಪು. ದ್ರಾವಿಡರನ್ನು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಆರ್ಯರು ಅವರನ್ನು 'ಕಾಳಾ'(ಕಪ್ಪು) ಎಂದು ಕರೆದರು. ಕಾರಣ ದ್ರಾವಿಡರ ಮೈಬಣ್ಣ ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಅಂದು ಇನ್ನೂ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ ಮೇಲ್ಮೈಗೆ ಬರದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ವರ್ಣವನ್ನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಕಾಳಾ/ಕಾಲಾ' ಎಂದು ಕರೆದರು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕಾಲ(kala) ಎಂಬುದು ಚೋಳ(Cola) ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು 'ಚೋಳ' ಎಂದಾಯಿತು. ಅದುವೇ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆತನವಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಶೈವ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥವು ಒಂದು. ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಗೆರೆಗಳನ್ನು(ಬೂದಿಯಿಂದ) ಎಳೆದುಕೊಂಡವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಾಮುಖರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಲ್ಲಾಪುರಮ್ ಶಾಸನದ ಕಾಳಾನನ(ಕಪ್ಪು ಮೋರೆಯವ) ಎಂಬ ಪದವು 'ಕಾಳಾಮುಖ' ಎನ್ನುವ ಪದದ ಸಮಾನಾರ್ಥಿಯಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ.[೩೧] ಶಿವನ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದ ದ್ರಾವಿಡರ ಒಂದು ಪಂಗಡವು ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವದ ಸಂತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅದುವೇ ಆರ್ಯರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಾ > ಕಾಳಾ > ಚೋಳ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚೋಳವೆಂಬುದು ಅರಸು ಮನೆತನವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನಾಳಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಂಶವಾಗಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಿನ ಸಂದರ್ಭವೂ ಶೈವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳು ತುಂಬ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ ರಾಜಧರ್ಮಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇವುಗಳು ಶೈವ ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಪೈಪೋಟಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳು ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೬.೨.೩. ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮ

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ದಿಂದಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಬೌದ್ಧ ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದವು. ನಾಗಪಟ್ಟಣ, ಕಾಂಜೀವರಂ, ಮಧುರೈ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಚೀನಾ ದೇಶದ ಬೌದ್ಧಯಾತ್ರಿಕ ಹುಯೆನ್‌ತ್ಸಾಂಗನು ಪಲ್ಲವ ನಾಡನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದನು. ಕಂಚಿಗೆ ಬೇಟಿ ನೀಡಿ

ಹಲವು ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದನು. ಇವನು ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.[೨] ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಜೈನಧರ್ಮವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತು. "ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಜೈನಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ" ಎಂದು ಬಿ.ಎ. ಸಾಲತೊರೆ ಅವರು ತಮ್ಮ 'ಮಿಡುವಲ್ ಜೈನಿಸಂ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಕರ್ನಾಟವನ್ನು ಭದ್ರಬಾಹು ಮುನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿತು. ಮೊದಲು ಶ್ರವಣಬೊಳ್ಗೊಳ ಮತ್ತು ಕೊಪ್ಪಳವನ್ನು ತಮ್ಮ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂಲಕವೇ ಜೈನಧರ್ಮ ತಮಿಳುನಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರಬೇಕು. ರತ್ನನಂದಿಯ(ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ಭದ್ರಬಾಹುಚರಿತ' ಹಾಗೂ ದೇವಚಂದ್ರನ(ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆ'ಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವಂತೆ ಭದ್ರಬಾಹುವಿನ ಶಿಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯನ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರದ ಕಾರ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ૩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮವು ಚೋಳ ಮತ್ತು ಪಾಂಡ್ಯ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು.[೩] ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಂತಭದ್ರರು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಜೈನ ಆಚಾರ್ಯರು. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೈನ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಡಲು ಇವರು ಕಾರಣರಾದರು. ಕಾಶ್ಮೀರದಿಂದ ಕಂಚಿಯವರೆಗೆ ಸಂಚರಿಸಿ ವಾದದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ವಾದಿಮುಖ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದರು.[೪] ಸಂಘಂ ಕಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ತೋಳ್ಕಾಪ್ಪಿಯಂ, ತಿರುಕ್ಕುರುಳ್, ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಮತ್ತು ನಾಂಡಿಯ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಜೈನ ಕವಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಜೈನರು ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣಶೀಲತೆಯಿಂದ ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳೆರಡು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ತೊಡಗಿ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದವು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ-ಮುಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡವು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ನೆಲದ ದೈವವಾದ ಶಿವ ಮತ್ತು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಮಸುಕುತನ ಅನೇಕ ಶೈವರನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿತು. ನಾವುಗಳು ಧರ್ಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ನೆಲದ ಧರ್ಮವೇ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕರನ್ನು

ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸುವುದು, ಆ ಮೂಲಕ ಜೈನ-ಬೌದ್ಧರನ್ನು ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಕರೆತರುವುದಕ್ಕೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಚಾಲನೆ ನೀಡಿದರು. ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ, ಉಪವಾಸವ್ರತ, ಸುಖದಲ್ಲಿ ಜಿಗುಪ್ಸೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಸನ್ಯಾಸ ಧರ್ಮವೇ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೩೫] ಇವರ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶೈವ ನಾಯನ್ಮಾರರು ವೈಷ್ಣವದ ಆಳ್ವಾರರು ಭಕ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ವ್ರತಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದರು. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ದೈವವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಅನೇಕ ಪವಾಡಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂದಿನ ಜನರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬೌದ್ಧ-ಜೈನ ಧರ್ಮದಿಂದ ಮೂಲ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮರಳುವ ಕಾರ್ಯವು ಸಮರೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೬-೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದವರೆಗೆ ಶೈವ ಧರ್ಮ ಬೆಳೆದು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದು ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವವು ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನಾಳಿದ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಚೋಳ ಮನೆತನವು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತಿಗೆ ಶ್ರಮಿಸಿತು. ಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧರ್ಮ ಇನ್ನೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣಶೀಲ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮೆರೆದವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯ ಪೈಪೋಟಿಗಳು ಇತಿಹಾಸುದ್ದಕ್ಕೂ ಜರುಗಿದ್ದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಪೈಪೋಟಿಗಳೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದವು.

೬.೩. ಧರ್ಮ ಸಂಘರ್ಷಗಳು

ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಭೌತಿಕ ಸಂಘರ್ಷ(ಆಯುಧಗಳ ಮೂಲಕ) ಇನ್ನೊಂಡು ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಂಘರ್ಷ(ವೈಚಾರಿಕತೆಗಳ ಮೂಲಕ). ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಘರ್ಷ ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರೆ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಂಘರ್ಷ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ

'ಧರ್ಮ' ಎಂಬುದೇ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯ. ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೌತಿಕ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವೇ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಧರ್ಮ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಕಾಲ, ದೇಶ, ಭಾಷೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮೀರಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನ ೨೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ 'ಧರ್ಮ'ವೆಂಬುದು ಮಾನವನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯ ಇಂದು ಏನನ್ನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕಬಲ್ಲನು. ಆದರೆ ತಾನು ಜನಿಸಿದ ಧರ್ಮದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು, ರೀತಿ-ರೀವಾಜುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕಲಾರದ ಹಂತಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ರಕ್ತದೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವು ಬೆರೆತು ಹೋಗಿವೆ ಎಂಬಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಖೇದಕರ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಇಂತ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಪುರಾಣಾದಿಕೃತಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕನ್ನಡ ನಾಡನ್ನು ಸೀಮಿತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೃತಿ ರಚಿಸುವ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವೇ ಧರ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಶೈವಧರ್ಮದ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶೈವಧರ್ಮದ ಬೀಜಾಕ್ಷರವಾದ 'ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ'ದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು. ಆ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗುಳ್ಳ-ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ, ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಶಿವಶರಣವಿಲಾಸ ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ' ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನವಾದ 'ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ'ಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಗೊಡ್ಡುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಅನ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಟೀಕಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬಂದಿರುವುದು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನೆ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ-

ಶಿವನುಗ್ರಮೂರ್ತಿ ಘಡುಘಡಿಸುತ್ತೆ ವೈಕುಂಠ
ಕವಗಡಿಸಿ ನಡೆದು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನಾಂತೊಡಿಜಿ
ದವನ ಶೂಲಕೆ ಸಾರ್ಚಿ ಪುಗೆ ವಿಷ್ಣವಭವನಖಮುಕುರ ಪದಕೆಜುಗುತೆನ್ನ।
ತ್ರಿವಿಧಸಪ್ತಕಜನ್ಮ ಸಾಫಲ್ಯವೆಂದು ಕಂ
ಭವಪಾಯ್ದು ತಲೆಯ ರುಧಿರವೊಗಲೆಜೆಯೆ ಪೊರೆ
ದವನ ದಿಕ್ಪಾಲಲೋಕಂದಿರುಗಿ ಬಂದುದೇ ಹರನ ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಕಣಾ॥

ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಶಿವನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಆತನ ಮಹಿಮೆಯೆದುರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು ಕುಬ್ಜರೆಂಬ ಭಾವವನ್ನಿದು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.[೩೬] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವ ಧರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಶಿವ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸಾರುವ, ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲೋಸುವ ಆಯಾ ಧರ್ಮೀಯರು ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಬಿದ್ದವರಂತೆ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ' ಕಾವ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ.

ಮಾದೇವ ಘನವೆಂದು ವೇದಪ್ರಮಾಣದಿ
ವಾದಿಸಿ ಶ್ರವಣರ ಕೊಡೆ
ಸಾಧಿಸಿ ಸುವುರಾಷ್ಟ್ರದಧಿಪತಿಯ ತಂದ
ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಪುಲಿಗೆರೆಗೆ।
ಬೇರುಸಹಿತಲೇಳುನೂರುಬಸ್ತಿಯ ಕಿತ್ತು
ಹಾರಿಸಿ ಜೈನರ ಪಡೆಯ
ಮಾರಹರನ ನಿಷ್ಠೆದೋರಿ ಮೆರೆದ ನಿಜ
ವಾರಿಧಿ ಜಗದೊಳಾದಯ್ಯ॥
ಮುನ್ನ ಜೈನರುಗಳ ಚಿನ್ನಬಡಿಸಿ ದೇಶ
ಗನ್ನಡವಬ್ಬಲೂರೊಳಗೆ
ತನ್ನ ಶಿರವನಿತ್ತ ನನ್ನಿಯಿಂ ಮೆರೆದ ಸಂ

ಪನ್ನ ಏಕಾಂತರಾಮಯ್ಯ॥

ಲಿಂಗವ ನದಿಯೊಳು ಹಿಂಗದೆ ಕೆಡಹಿದ

ಜಂಗುಳಿ ಜೈನರ ಪಡೆಯ

ಭಂಗಭಡಿಸಿ ಕೊಂದ ಮಂಗಲೆಯರು ತನ್ನ

ಸಂಗಡ ವೀರನಾಚಯ್ಯ॥

ದೂರು ಪುಟ್ಟಲು ಬಂದು ಭೂರಿ ಜಿನ್ನನ ಕಿತ್ತು

ಹಾರಿಸಿ ಜೈನರ ಪಡೆಯ

ಗಾರುಮಾಡಿದ ಮುನ್ನ ತೇರಸಗಣ ಸಹ

ಮಾರುಡಿಗೆಯ ನಾಚಿತಂದೆ॥

ಪುಲಿಗೆರೆಯ(ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ) ಆದಯ್ಯ, ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯ, ವೀರನಾಚಯ್ಯ, ಮಾರುಡುಗೆಯ ನಾಚಿದಂತೆ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವ ಮತದವರು ಅಂದು ರಾಜಾಶ್ರಯ ಪಡೆದ ಜೈನಧರ್ಮದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.[೩೭] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಧರ್ಮ ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತಿತ್ತು. ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ಮಸುಕಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತಿಗಾಗಿ ಇವರು ಕಂಕಣಬದ್ಧರಾಗಿ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಭೌದ್ಧಿಕ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಆಕ್ರಮಣಶೀಲರಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯೂ ಆದರು. ಒಂದೆಡೆ ಕಟ್ಟಾ ವೀರಶೈವವನ್ನು ಮೆರೆಯುವುದು, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಶರಣಧರ್ಮವಾದ ಲಿಂಗಾಯತದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಮಾರು ಹೋಗುವುದು. ಈ ದ್ವಂದ್ವತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ನಿಷ್ಠೆಯ ಶರಣರ ಆಚಾರ–ವಿಚಾರದ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯಲು ವೀರಶೈವರಿಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಸಮುದಾಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿ–ವರ್ಗಗಳ ಹಂಗನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಯಾವೊಂದು ರೂಪವಿರುವ ದೈವಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಯಲರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನೆ ಎಲ್ಲರ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರು. 'ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ'ವೆಂದು ಹೇಳಿ ಸಮಷ್ಠಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಲ್ಲ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಕಾರಣ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಶರಣರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಲಿಗಣನಾಥನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ–

ಎಮ್ಮ ಮನೆಯ ದೈವ ಬೊಮ್ಮಜೆಟ್ಟಿಗ ಮಸ
ಣಮ್ಮ ಕನ್ನೆಯರೆರಕಾತಿ
ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಚವುಡಿ ಯಲ್ಲಮ್ಮ ಮಾಳವಿಯರು
ತಮ್ಮನಲ್ಲದೆ ಹೊಂದಗೊಡರು॥
ಕೇಳು ಗವುಡ ನಿನ್ನ ಕೀಳುದೈವಗಳೆಲ್ಲ
ಊಳಿಗ ಮಾಳ್ಪರು ಶಿವಗೆ
ಹೇಳದಿರವರೆಲ್ಲ ತಾಳುಲಿಂಗವ ನಿನ್ನ
ಬಾಳಿಂಗೆ ನಾ ಹೊಣೆಯಲ್ಲಿ॥

ಲಿಂಗವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ದೈವಗಳು ಕೀಳುದೈವಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಶರಣರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಪ್ರಭಾವವೇ ಕಾರಣ.[೩೮] ಇನ್ನೂ ಅಂದಿನ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಶಿವಸಾಧಕ ಶರಣರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಊರಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. 'ಶರಣೆ ಸೂರಸಾನಮ್ಮನನ್ನು' ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದಾಗ ಅವಳು ಊರಿಂದ ಹೊರಟರೆ–

ಹಾರೋರು ನಿಂದಿಸಿ ಊರಿಂದ ಪೊಡಮಡಿಸೆ
ಊರಲಿಂಗಗಳು ಉರುಳಿತು॥
ಊರಲಿಂಗಗಳು ಉರುಳಿತು ಬೆಂಬಲ
ಸೂರಸಾನಮ್ಮಗೆ ಶರಣೆಂಬೆ॥

ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಊರಲಿಂಗಗಳು ಉರುಳಿ ಹೊರಟ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೩೯] 'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ' ಕಾವ್ಯ ಹುಟ್ಟಲು ಜನಜನಿತವಾದ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವೇ ಇದೆ. ಜೈನ ಕವಿ ನೇಮಿಚಂದ್ರನ 'ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧ'ವನ್ನು ಜೈನರು ಆನೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೆರವಣಿಗೆಯು ಷಡಕ್ಷರದೇವ ಕವಿಯಿದ್ದ ಎಳಂದೂರಿನ ಮಠದ ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತಿತ್ತು. ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಹೊತ್ತ ಆನೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧದ 'ಕೃತಿರಸವು' ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಷಡಕ್ಷರದೇವ ಕವಿಗೆ ಈ

ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಲು, ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ರಸಬರಿತವಾದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ವಿಷಯ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗುವವರೆಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಿಳಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ಒಂದು ವರ್ಷದೊಳಗಾಗಿ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಿ ತೋರಿಸಿದನು. ಈ ಕಾವ್ಯ ಲೀಲಾವತಿ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ರಸಭರಿತವಾದುದೆಂದು ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಅಭಿಮತವಿತ್ತರು.[೪೦] ಈ ಕಥೆಯ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಗಿಂತ ಕಥೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಉದ್ದೇಶ ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ವೀರಶೈವರು ಜೈನ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಾಗಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವರು. ದೊರೆತ ಇಂಥ ಯಾವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘರ್ಷದ ಜೊತೆಗೆ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಷಡಕ್ಷರದೇವನು–

ಅದಜೆಂದೆ ಮಹಿತಮಹಿಮಾ
ಸ್ಪದನಂ ಶಿವನಂ ತದೀಯ ಶರಣವ್ರಜಮಂ
ಪದೆದು ಮುದಮೊದವೆ ಬಲ್ಲಂ
ದದೆ ನುತಿಪೆ ನುತಿಸೆನುಳಿದ ಸುರರಂ ನರರಂ

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೪೧] ಅಂದರೆ ಪೂಜಿತ ಮಹಿಮಾಸ್ಪದನಾದ ಶಿವನನ್ನೂ ಅವನ ಶರಣ ಸಮೂಹವನ್ನು ಎನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆದಂತೆ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಉಳಿದ ಸುರರನ್ನು ನರರನ್ನೂ ಹೊಗಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ವೀರಶೈವನಿಷ್ಠತೆಯ ಪ್ರತೀಕ. ಷಡಕ್ಷರದೇವನು "ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತ ವಾದಿವಾದಿಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಿಗಳು ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಿಜಶಿವಾಧಿಕ್ಯಸ್ಥಾನಂಗೆಯ್ವ..." ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಶಿವನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಈಶ್ವರನೆನ್ನುವ, ಅನೇಕ ಜನ ಈಶ್ವರನೆನ್ನುವ ಆಬಿಪ್ರಾಯದೊಡನೆ ವಾದಮಾಡುದ ವಾದಿಗಳನ್ನು ವೇದೋಪನಿಷತ್ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಶಿವನೇ ಅಧಿಕನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮೃದುವಾದ ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೪೨] ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಶಂಕರಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯು ವೀರಶೈವದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಕವಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಇಪ್ಪತ್ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ–

...ಇಳೆಯೊಳದರಿಂದಖಿಳ ಶೈವರ್ಗೆಯು ತ್ರಿಭಿನ್ನ
ದೊಳು ಮುಕ್ತಿ ವೀರಶೈವರ್ಗೆಕ ಜಲ್ಮದಲ್ಲಿಯೆ ಮುಕ್ತಿ ಕುವರಾ ಕೇಳಾ

ಶೈವರಿಗೆ ಮೂರುಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆತರೆ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಒಂದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಶೈವಕ್ಕಿಂತಲೂ ವೀರಶೈವ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ವೀರಶೈವನಾಗಿ ಬದುಕುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಶಂಕರಕವಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಸಂಧಿಯ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ-

ಎಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ಕೇಳು ಮುನ್ನ ಕೈಲಾಸದಿಂ

ದಿಳಿದವನಿಸುರರ ಜಠರದಲುದಿಸಿ ಜೈನರ

ಗ್ಗಳವ ಮುರಿವುತ ವೀರಶೈವವನು ಉದ್ಧರಿಸಿ...

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮುಂದಿನ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ-

ತಾರಕಾಂತಕನು ಕಕ್ಕಯ್ಯಗಳು ಸತ್ಯಶೇಷ

ಸಾರಕಾಯವನಾಂತು ಧರೆಯೊಳಗೆ ಅತಿಸಾರ

ಭಾರ ವರವೀರಶೈವವನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತ ಷಟ್ಸ್ಥಲ ಪ್ರಮಥಗಣಕೇ

ತೋರಿ ಬೋಧಿಸಿ ಇತರ ಮತಗಳನು ಸಂಹ್ವರಿಸಿ

ಕ್ರೂರ ಬಿಜ್ಜಳನಂ ಕೆಡಹಿ ಶರಣಗಣದೊಡನೆ

ಧಾರಣಿಯ ಸುಳಿದುಳಿವೆಯಮಹಾಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕುಶಿವಪುರಕೆಪೋದನೃಪತೀ॥

ಮೃಡನ ದ್ವಾದಶ ಮಹಾಲೀಲಾಂಗ ವೀರೇಶ

ಪೊಡವಿಗೈತಂದು ವಸ್ತ್ರಮಂ ತೊಳೆದು

ಬಿಡದೇ ನೃಪನಾನೆಯಂ ಸೀಳಿ ಮೈಲಿಗೆಯಸುರುಪುತ್ತ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಲಹಿ

ಮಡುಹಿ ಇದಿರಾದ ವೈಷ್ಣವನಸಿವ ಪೊರಗೆಂದು

ಪೊಡನೆ ಡಂಗುರವ ಬಸವಗೆಕೇತಗಸುವಿತ್ತು

ಕಡುಗಲಿಯ ವೀರಮಡಿವಾಳಯ್ಯ ಮರೆದನೆಲೆ ವೀರಶೈವದ ಬಲಮಿಂದೂ॥

ಈ ತೆರನಾಗಿ ಜೈನ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮೆರೆದು ವೀರಶೈವದ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದನ್ನು ಅನೇಕ ಶೈವ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಜೈನರ ಸೊಂಟವನ್ನು ಮುರಿದು ವೈಷ್ಣವ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ದಿಕ್ಕರಿಸಿ ವೀರಶೈವವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರುತ್ತ, ವೀರಶೈವ ಮತದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದರು. ಇದೇ ಗುಣವನ್ನೆ ಅನೇಕ ಜೈನ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ ತಾವು ಅನುಸರಿಸುವ ಧರ್ಮವೇ

ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು, ತಮ್ಮ ದೈವವೇ ಅಧಿಕವೆಂದು ಸಾರುವ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಘಟನೆಗಳು ಜರುಗಿ, ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮ ಸಂಘರ್ಷದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಕಾವ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಧಿಯ ೧೨೬ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ-

...ಶಿವಲೆಂಕಮಂಚಣ್ಣಗಳು ಜಗತ್

ಖ್ಯಾತಿಯಿಂದಿರ್ದೊಂದುದಿನ ವಿಪ್ರರೊಡನೆತಾ

ನೋತು ತರ್ಕಂಗೆಯ್ದು ಬಳಿಕಾ ಗದಾಧರನ ಕರೆದುತಂದಾಗಳೂರ್ಧ್ವ

ರೇತಂಗೆಯಡ್ಡಂಗೆಪಿಪನಾ ಪರಮಸ

ತ್ಪೂತ ಶಂಕದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು ಬಂದು ಕೋ

ಪಾತುರದೆ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಿಲಿಸಿದ ಹರಿಪ್ರತಿಮೆಯ ಸುಟ್ಟನರಿಯಾ॥

ಶಿವಲೆಂಕಮಂಚಣ್ಣನು ವಿಪ್ರರೊಡನೆ(ತರ್ಕ) ವಾದಮಾಡಿದ್ದು ಮತ್ತು ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಹರಿಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ-

ಹುಲಿಗೆರೆಯ ಸೋಮಣ್ಣ ರೇಮಯ್ಯ ದೇವಯ್ಯ

ನಲಘು ಜಗದೇವ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬೊಮ್ಮಯಂ ಮಹೋ

ಜ್ವಲತರದ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು ಮೊದಲಾದ ಶಿವಶರಣರೆಲ್ಲರು ಜೈನರ

ತಲೆಗಳಂ ಕಡಿದು ಬಸದಿಯ ಕಿತ್ತು ಜಿನಬೊಂಬೆ

ಗಳನೊಡೆದು ಶಿವನಲ್ಲಿ ನಿಜಮುಕ್ತಿವಡೆದುದಂ

ತಿಳಿದುದಿಲ್ಲವೆ ಜೈನಮತವನುಳಿದಭವನೊಡವೆರೆದವರ್ಕೆಲಬರುಂಟು॥

ಒಂದು ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೋಸುಗ ನಡೆಸಿದ ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.[೪೩] ತಮ್ಮ

ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸಾರುವುದಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವಕವಿಗಳು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ-

ಜಗವಿರ್ದೊಡುಂಟು ಶಿವನಾ ಜಗವದಿಲ್ಲದಿರೆ

ಬಗೆಯೆ ಶಿವನಿಲ್ಲವೆಂದೊಡೆ ಜಗತ್ಪ್ರಳಯದೊ

ಳ್ಮಗೆ ಶಿವಂ ಲಯವಾಗಿ ಮಗುಳ್ದು ಪುಟ್ಟುವನೆ ಕಾಲುರಿಚ ಶಿವನೆಂದೆಂದುವುಂ

ಸೊಗಸಿನಿಂದುಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪವಣಂ ಕೇಳ

ನಗ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಬಾಷ್ಪಂಗಂಡದರ್ಕ್ಕೆಯ್ದೆ

ನೆಗಳ್ದೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪವಹ್ನಿಯಂ ತಿಳಿವಂದದಿಂದೆ ನೋಡಾ ಜಗವಿದು(೯-೬೦)

ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನು ತುಂಬ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಿವನ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅನಾದಿ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದು ಲಿಂಗಾಯತದ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆದಿಕವಿಯಾದ ಹರಿಹರದೇವನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡು ಇತ್ತೀಚಿನ ಎಲ್ಲ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಅನೇಕಾಂತವಾದವನ್ನು ಸಾರುವ ಜೈನಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವೈದಿಕತ್ವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸಾರುವ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಝರಿಯಂತೆ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಹರಿಯುವ ನದಿಯ ತೊರೆಯಂತಿರುವ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ಬೇರು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತ್ತು ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತ ಈ ನೆಲದ ಧರ್ಮವಾದ ಶೈವ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯ ವಾತಾವರಣ ಕಾಲದುದ್ದಕ್ಕೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಈ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ವೀರಶೈವ ಕವಿಗಳು ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅರವತ್ಮೂರು ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು ಮತ್ತು ಇತರ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಗಳನ್ನು. ಇವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿ-ಮತ-ಪಂಥಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಮತ್ತು ಅವರೊಂದಿಗಿದ್ದ ಪ್ರಮಥಾದಿಪರನೇಕರ ಜೀವನಾಧಾರಿತ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು.

ಅವರ ವಚನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದು. ಲಿಂಗಾಯತ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಮತ್ತು ಎರಡರ ಆಶಯವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಶರಣರ ಕಾಲಾನಂತರ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮಿಯರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದರು. ಲಿಂಗಾಯತದ ಎಲ್ಲ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಶರಣರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಅರಿವಿಗೂ ಬರದಂತೆ, ಮತ್ತೆ ವೈದಿಕತೆಯನ್ನೆ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದರು. ಅದು ಧರ್ಮಸಂಘರ್ಷದ ಇಂಥ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಮತ್ತೆ ಲಿಂಗಾಯತ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವವು ಒಂದೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬಸವಾದಿಪ್ರಮಥರೆಲ್ಲರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರಿವಾಗಿದೆ. ಇಂದು ಆ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಆಂದೋಲನಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಾಂದ್ಯಂತ ಜರುಗುತ್ತಿವೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಲಾತೂರು, ಅದರಲ್ಲು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೀದರ, ಬೆಳಗಾವಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗದುಗಿನ ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮಠದ ಜಗದ್ಗುರು ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಬಾಲ್ಕಿಯ ಪಟ್ಟದದೇವರು, ನಾಗನೂರು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಮಠದ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮುರುಘರಾಜೇಂದ್ರಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಕೂಡಲಸಂಗಮದ ಮಾತೆಮಹಾದೇವಿ, ಜಯಮೃತ್ಯುಂಜಯಸ್ವಾಮಿಗಳು, ನಿಜಗುಣಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಎಂ.ಬಿ. ಪಾಟೀಲ, ವಿನಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಬಸವರಾಜ ಹೊರಟ್ಟಿ, ಶಿವಾನಂದ ಜಾಮದಾರ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮಿಯರ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ–ಲಕ್ಷ ಬಸವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕತೆ ಬೇಡ, ಶುದ್ಧಲಿಂಗಾಯತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸೋಣ. 'ಲಿಂಗಾಯತ ಸ್ವತಂತ್ರ ಧರ್ಮ' ಸ್ವತಂತ್ರ ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಾನ–ಮಾನವನ್ನು 'ಲಿಂಗಾಯತ' ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ರಾಜ್ಯ–ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ಮುಂದುವರಿಕೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವನು ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ವಿಕಸನೆಗಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಎಲ್ಲರೂ ಧರ್ಮದ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿಯೇ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ವ್ಯಂಗವಾಗಿದೆ.

೬.೪. ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯಾಮಗಳು

ಕಾಲದ ವಿವಿಧ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿಗಳು, ಆಯಾ ಕಾಲದ ಸಮಾಜವು ಪರಿವರ್ತನೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಆ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥರಗಳು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದು ಕೃತಿಯು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಲಿಂಗ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಜಾತಿಯಾದಾರಿತ ಕಸುಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ವೈಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸಂಸಾರಿಗಳ, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಸಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಕಾರಣ ಮನುಷ್ಯನು ಮೂಲತಃ ಸಮಾಜ ಜೀವಿ. ಸಮಾಜವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನಿಗೆ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಕಟ್ಟು-ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಬದುಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗುಳ್ಳ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಾದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಬಿಂಗಳಂತಿವೆ.

ಯಾವುದೇ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ ನಮಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಿಸುವುದು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನದು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದಾಗ. ಭಾರತವು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ, ಮಂಗೋಲಿಯನ್ ಮತ್ತು ಆರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಗಮವಾದ ಇಲ್ಲಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು, ವೈವಿದ್ಯಮಯವಾದದ್ದು. ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿದೇಶಿ ವಿದ್ವಾಂಸ ಮ್ಯಾಕ್ಸಮುಲ್ಲರ್‌ನು(MaxMullar) "ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಸರ್ವಸಾಧನ ಸಂಪತ್ತು, ಶಕ್ತಿಯೂ, ಸೌಂಧರ್ಯವೂ ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲೇ ಸ್ವರ್ಗದಂತಿರುವ ದೇಶವು ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ಅರಸುವುದಾದರೆ ನಾನು ಭಾರತದ ಕಡೆಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೪೪] ಭಾರತೀಯರ ಜೀವನ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಅವರು 'ಶಿವನೇ ಸತ್ಯ, ಸತ್ಯವೇ ಶಿವನು' ಎಂದರು,

ಪಂಚಭೂತಗಳಾದಿಯಾಗಿ ನಿಸರ್ಗದ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡರು. ತಾವಿರುವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡರು ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರು ಭಾರತವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ "ನಿನ್ನ ಮರಗಳೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳು, ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲುಗಳೆಲ್ಲ ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳು, ನಿನ್ನ ವನವು ಸಾಕ್ಷತ್ ನಂದನ ವನ, ನೀನು ಸಾಕ್ಷತ್ ಸ್ವರ್ಗ ದೇವತೆಯೆಂದು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರು."[೪೫] ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಿಂತಿರುವುದು "ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ" ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ. ಸಮಾಜದ ಅಂಗವಾಗಿ ಬದುಕುವ ಮಾನವನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಅರ್ಥಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು, ಆ ಅರ್ಥದಿಂದ ಸಮಾಜದ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೊಳಪಟ್ಟು ಬಯಕೆಗಳನ್ನು(ಕಾಮ) ಇಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಆ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದ ಅಲಿಖಿತವಾದ ಅನುಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಭೋಗ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗಗಳು ಈ ನೆಲದ ಕಣಕಣದಲ್ಲೂ ಇವೆ. ಕೇವಲ ಭೋಗವೊಂದೇ ಜೀವನವಲ್ಲ, ಅದರೊಂದಿಗೆ ತ್ಯಾಗವು ಸಮ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಸಿಹಿ ಬೆರೆತಂತಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಭಾರತೀಯತ್ವದ ಅಸ್ಮಿತೆಯಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಗುಣವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಕನ್ನಡ ನೆಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದ್ದೇ ಕಥೆ ಎಂಬಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡದ ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವ ತನ್ನ ಕಾಲದ ವಚನ ಧರ್ಮದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾದ ವರ್ಗ, ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಭೇದ ನಿರಾಕರಣೆಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕೃತಿಯನ್ನು ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿದನು. ವೈದಿಕರ ಈ ಭೇದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ರೀತಿ, ಶರಣರ ಅಭೇದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಬಗೆ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದೆ.[೪೬] ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವ ದೊರೆಯು ನ್ಯಾಯನ್ಯಾಯಗಳ ತುಲನೆ ಮಾಡುವುದು, ಸದಾಕಾಲವೂ ನ್ಯಾಯಪರವಾಗಿಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿತ್ತು. ಶೈವ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಶಿವಪೂಜೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯ ಚರಾಚರ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ನ್ಯಾಯ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಪರೀದಿಗೆ

ಒಳಪಡುತ್ತವೆಯೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯವಾಳುವ ದೊರೆ ಹೇಗೆ ನ್ಯಾಯಬಿಟ್ಟು ಬದಕಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎದುರಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ–

ಆವಲೋಕದೊಳಾವ ಯುಗದೊಳಚ್ಚರಿವಡೆಯೆ
ಗೋವುತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಗಳ ನಡುವೆ ಕರು ಮಡಿಯೆ
ಶಾಸನದ ಘಂಟೆಯಂ ಬಾಜಿಸುತೆ ಒರಲಿತ್ತು...

ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಮನುಚೋಳನು ಕೇಳುವುದು ಅಸಹಜವಲ್ಲ.[೪೭] ಇದು "ಸಕಲ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಲೇಸನ್ನು ಬಯಸು..." ಎಂಬ ಶರಣರ ನುಡಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶರಣರ ನ್ಯಾಯಪದ್ಧತಿಯ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವದ ಮುಖೇನ ಕವಿ ಹರಿಹರದೇವನು ಧರ್ಮವೇ ಗೋರೂಪ ಧಾರಣ ಮಾಡಿ ಮನುಚೋಳನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ರಾಜನಾದವನು ನ್ಯಾಯಧರ್ಮದಿಂದ ಹೊರತಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನೇರವಾಗಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಹಂಗನ್ನೆ ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಬಂದ ಹರಿಹರದೇವನಿಗೆ ಧರ್ಮವೊಂದು ಬಿಟ್ಟರೇ ಯಾವುದರ ಹಂಗು ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ "ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಧರ್ಮ, ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯ" ಎಂಬ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹರಿಹರದೇವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳುದ್ದಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯಾಮಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ, ಹಿಂದಿನ ಸುಮಾರು ಎಂಟುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕನ್ನಡಿಗರ ಒಟ್ಟು ಜೀವನ ಶೈಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಜನಜೀವನವನ್ನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರ ಬದುಕನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂದಿನ ಮೌಲ್ಯ-ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುನರಾವಲೋಕನ ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೬.೪.೧. ಜನ ಜೀವನ

ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಂದಂದಿನ ಜನರ ಜೀವನ ಶೈಲಿಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕನುಸಾರ ಎಡೆ ಪಡೆದಿವೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು

ಒಳಗೊಂಡ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಾದಿಯಾಗಿ ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದವರೆಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೀವನಶೈಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ ಕಮಲಾಲಯಾಖ್ಯಪುರದ ನಗರವಾಸಿಗರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಅಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಅರಸನೆ ಪರಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಅಸರನಿಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಚಿವರುಗಳು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲು ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆಯಿದ್ದ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಗೋವು ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಅರಸನು–

ಮಂತ್ರಿಗಳ ನೋಡಿ ಗೋಶೋಕಮೆಂತೆಂದೆನಲು...

ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಅರಸನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಹಲವಾರು ಸಚಿವರುಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಸಚಿವರನ್ನು ನೋಡಿ–

ಇಂತು ನುಡಿವುತೆ ಬಹಳ ಯತ್ನದಿಂ ನೃಪನಿರಲು

ಅಂತದಂ ನೋಡಿ ಸಚಿವರ್ಶಂಕೆಯಿಂದಿರಲು

ಸಚಿವರೊಳಗೊರ್ವನಂ...

ಅರಸ, ಮಂತ್ರಿ, ಸಚಿವರುಗಳು, ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ.(ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ) ಆದರೆ ಹರಿಹರದೇವನು ಅಧಿಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಹಂಗುಗಳನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದು ಅರಸನನ್ನು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನಂತೆ ಓರ್ವನು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದವರೆಂದರೆ, ಭವಿಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೆ ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಹರಿಹರದೇವ ಕವಿಯ ಕುರಿತು "ಹರಿಹರನು ಬಸವಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ, ಪಂಪನಿಗಿಂತ ಮೇಲುಸ್ಥರದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವನು. ಬರೆದಂತೆ ಬದುಕಿದವನು" ಎಂದಿರುವರು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ, ದಿಟ್ಟವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕವಿ ಹರಿಹರದೇವನು. ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರಸನಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಅಕಾರಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನೆ "ಗೋವು ಮತ್ತು ಅದರ ಕರು, ಅರಸ ಮತ್ತು ಆತನ ಮಗ" ಎರಡನ್ನು ತೂಗು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ

ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಅರಸನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆ ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಅರಸನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನೀಡಿರಬೇಕು. ಅಂದಾಗ ಪ್ರಭುವು 'ಪ್ರಜಾಪ್ರಭು'ವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೂಲಕ 'ಪ್ರಜೆಗಳ'ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಬಸವಣ್ಣನವರಾದಿಯಾಗಿ ಶರಣರೆಲ್ಲರ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ವಿಶ್ವದ ಮೊದಲ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಹರದೇವನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಇಂದಿನ ವೀರಶೈವಾಚಾರ್ಯರು ಪಾಲಿಸಿದರೆ ನಿಜವಾಗಲು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಪುನರ್‌ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ರಗಳೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ತುಂಬಾ ಕಿರಿದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹರಿಹರದೇವನು ಅಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತುಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂದಿನ ಶ್ರೇಣಿಕೃತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರು 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು' ಆಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ–

...ದುಃಖವೇಕಿದಕೆ ಬೇರೊಂದು

ಪಾವನೋಪಾಯಮಂ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯರಿಂ ತಿಳಿದು

ಪಾಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮಂ ಮಾಡಿ...

ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಂಥ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವೈದಿಕರು ನ್ಯಾಯ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸದೇ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಂಥ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು–

ಗಹಗಹಸಿ ನಗುತನುಡಿದಂ ದೈನ್ಯವುಣ್ಮುತಿರೆ

ಬಹಳದುಃಖದ ಧೇನು ತನ್ನ ನೋಡುತ್ತಮಿರೆ

ಲೇಸಾಗಿ ನುಡಿದಿರೆಲೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಿರಾ...

ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ವ್ಯಂಗ್ಯವಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಂಥ ಅನೇಕ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ ಇಂಥ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅವನ ನಂತರದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹರಿಹರನುದಿತ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾವುಗಳೆಲ್ಲ ಬರೆಯುತ್ತೇವೆಂದು ಕನ್ನಡದ ಎಲ್ಲ ಶೈವ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದ ರಚನಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ(ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೫೫೦) ಪ್ರಭುಸತ್ತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ

ಬರುವಂತೆ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿ. ಮಂತ್ರಿ ಪತಿಮೋಹಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತರ ಬಲದೊಂದಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವರಿರ್ವರ ಪುತ್ರರಾದ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರ ವೈಹಾಳಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದಿನ ಜನಜೀವನದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯರು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದಿನ ಜನರ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅದು ಕೆಲವೆಡೆ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

...ವೈಹಾಳಿಯಾ ರಮ್ಯ ಸುಸ್ಥಲವ

ಸೇರಲಿಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಪೌರಜನವೀಕ್ಷಿಸೆ...

ಪುರಜನರು ಆಸಕ್ತಿ, ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ವೈಹಾಳಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.[೪೮] ಆ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕವಿಯು–

...ಕುಮಾರರ್ಕಳಂ

ಕೋಕಕುಚೆಯರು ಕನಕಹರ್ಮ್ಯಂಗಳೆಡೆಯೊಳಾ

ಲೋಕಿಪರ್ಕೆಲರು ಚಾಲಕದೆಡೆಗಳೊಳ್ಕೆಲರು ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೆಡೆಯ।

ಜೋಕೆಯೊಳ್ಕೆಲರುಳಿದ ಮಱಿಗಳೊಳ್ಕೆಲಕೆಲರ

ನೇಕಪ್ರಕಾರದಿಂ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳಾ

ನಾಕಾಧಿಪನ ಸಿರಿಯ ಜಱಿದುದಂದವರ ವಾಹಿನಿ ಸಕಲಜನ ಮೋಹಿನಿ

ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅರಸ ಮತ್ತು ಅರಸುಪುತ್ರರ ಬಗೆಗಿದ್ದ ಜನರ ಕುತೂಹಲ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.[೪೯] ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವೀರನಾಗಿ, ಸುಂದರನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಧರ್ಮವತಿ ಪಟ್ಟಣದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಎಂಬ ಬಡಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಗೆ ನೀರು ತಂದು ಹಾಕವುದರ ಮೂಲಕ ಬದುಕು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ವೈಭೋಗ, ಸಾಮಾನ್ಯಜನ ಮತ್ತು ಶ್ರಮಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎರಡರ ತುಲನೆಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಅರಸನಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶರಣರ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮಾದರಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಸುಪುತ್ರರು ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಜನರ ಉದ್ಗಾರ ಮಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ–

ಅಂದು ಭಕ್ತನ ಬಡಿದು ಮಾರುಡಿಗೆಯನಾಚಿ
ತಂದೆಯಂ ನೀಗಿ ಬತ್ತಲೆಗೆ ಸವಣರ್ಕೆಟ್ಟ
ರೊಂದಲನ್ಯಾಯವೆಲುನಾಡಚೋಳಂ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಬಳಿಕಲುದಯಭೂಪಂ।
ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಳಿದರಂತಲ್ತೆಮ್ಮ ಭೂಮಿಶ
ನಿಂದುಧರಭಜಕನಿಂತೀ ಶಿವದ್ರೋಹಮ್ಮೈ
ತಂದುದಿದ ಕೇಳಲೇಗೆಯ್ವನೋ ಶಿವಶಿವ ಮಹಾದೇವಯೆನುತಿರ್ದರು॥

ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಅರಸನ ನ್ಯಾಯ–ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ, ವಿರೋಧಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಅಂದು ಇರಲಿಲ್ಲ.[೫೦] ಆದರೆ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಆಗಿಹೋದ ವೇಲುನಾಡಚೋಳ, ಬಿಜ್ಜಳ ಮತ್ತು ಉದಯಭೂಪ ಎಂಬುವವರು ಶಿವಭಕ್ತರನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಶೋಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕೆಟ್ಟರೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅರಸನು ಸಾಕ್ಷತ್ ದೇವರು ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ರಚನಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ವೀರಶೈವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಅರಸನನ್ನು ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದವು. ಕಾರಣ ಒಂದೆಡೆ ಶರಣರ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಮುಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಂದಿನ ಶಿವಶರಣರ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಿಂಗಾಯತರನ್ನು ವೀರಶೈವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಂಥ ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಆರ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು ದ್ರಾವಿಡರ ಮನೋಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. ಇವುಗಳೊಟ್ಟಿಗೆ ವೀರಶೈವದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳ ಇಡೇರಿಕೆಯನ್ನು ಒಟ್ಪೊಟಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸೂತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೀರಶೈವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಇದನ್ನು, ಶರಣರ ಬದುಕನ್ನೇ ಆದರ್ಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಶೇಷ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳು ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮಿಯರು ಆಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಶಾಖೆಯಾಗಿದ್ದ ವೀರಶೈವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದದ್ದು ಮಾತ್ರ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು, ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು

ಬಳಸಿದ ವಾಹಕಗಳು ಶರಣರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳೇ ಆಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಶರಣರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಅವರ ತತ್ವಾದರ್ಶಗಳು. ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಲಿಂಗಾಯತರನ್ನು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ವೀರಶೈವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳು ಯಶಸ್ವಿಯಾದವು.

ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ರಚನೆಯಾದ ಒಂದು ಶತಮಾನದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರವು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟ ಧೂಪದಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಂತಕವಿಯು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ರಾಜ್ಯಭಾರ, ನ್ಯಾಯಪರತೆ, ದಯಾಗುಣಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪ್ರಜಾಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ' ರಚಿತವಾದ ಕಾಲವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸೀಮಿತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದದ್ದು. ಅಂದು ಕನ್ನಡಿಗರು ವಿವಿಧ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಹೋಗಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಶಾಂತಕವಿಯು–

ಅಲೆಯಿಲ್ಲ ದೊರೆಗಳ್ ಕೊಲೆಯಿಲ್ಲ ದ್ರೋಹದ
ಕುಲವಿಲ್ಲ ದುರ್ಭಾಕ್ಷವೆನಿಪ
ನೆಲೆಯಿಲ್ಲ ಕರ್ಮದ ಕೊಲೆಯಲ್ಲ ಕಾಲನ
ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ ಚೋಳಮಂಡಲಕೆ

ಚೋಳಮಂಡಲದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೫೧] ಚೋಳರ ರಾಜಧಾನಿ 'ಕರವೂರ'ವು ಜಗಕ್ಕೆ ಮುಕುಟಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ನಗರದಲ್ಲಿ–

ಸತ್ಯವಂತರ ಕೇರಿ, ನಿತ್ಯಶೀಲರ ಕೇರಿ
ಉತ್ತಮ ಹಿರಿಯರ ಕೇರಿ
ಎತ್ತ ನೋಡಲು ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳ ಕೇರಿ
ವಿಸ್ತರಿಸುವರಳವಲ್ಲ

ವಿವಿಧ ಜನಗಳ ಕೇರಿಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೫೨] ನಗರವು ಆದರ್ಶವಂತರ ಸಂಗಮವಾಗಿತ್ತು. ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ಮಾಳವ, ಕೊಂಗ, ಮಲೆಯಾಳ, ಕೊಂಕಣಿ, ಕಾಳಿಂಗ, ತುರುಕರಾದಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ, ತುರಕರು(ಮುಸಲ್ಮಾನರು) ಇಡೀ ಭಾರತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವೃತ್ತಿಯಾಧಾರಿತ ಜನಾಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಂಚಾಳರು, ಕೊಮಟಿಗರು, ತೆಲಗರು ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕುಲಕಸುಬುದಾರರನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದಿನ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಂದರವೆಣ್ಣುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮನತುಂಬಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅಂದಿನ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಶಾಂತಕವಿಯು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ–

ಕಾಸಿನಾಸೆಗೆ ಸಮತ್ರಾಸಿನನ್ಯಾಯವ
ಓಸರಿಸುವ ಪಾತಕರ
ಕಾಸಿನ ಕಂಚಿನ ಕೀಸ ನೆಕ್ಕಿಸುತಲಿ
ಗಾಸಿಮಾಡುವರೆಮಭಟರು।
ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಪರಸತಿಯರ ಕುಟಿಲದಿ
ಕೃತಕದಿಂದಲಿ ಕೆಡಿಸುವರ
ಹತಮಾಡಿ ರವಿ ತಾರಪತಿಗಳ್ಳನಕದು
ರ್ಗತಿಗೆ ನೂಕುವರೆಮಭಟರು।

ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವು ಅನ್ಯಾಯ, ಅನೀತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೫೩] ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವೇ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ(ಮುದಿಯೆತ್ತು ಮತ್ತು ಕಪಿ) ಎರಡೂ ರೀತಿಯ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಅಂದಿನ ಜನರ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅತಿಯಾದ ಉಪಕಥೆಗಳು ಮತ್ತು ವರ್ಣನೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೂಲ ಕಥೆಯೇ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಸರಿದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಂತಕವಿಗಳು ಪುರಾಣಿಕರಾಗಿದ್ದುದೂ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ರಚನಾ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಮಿಣುಕು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎಡೆಪಡೆದಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ತನ್ನ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಜನರ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ವರ್ಣನೆಗಳ ಸಂಕಥನ. ಏನೇ

ಹೇಳುವುದಿದ್ದರೂ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತವಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವುದು ಷಡಕ್ಷರದೇವನ ಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿಯಗುಣ. ಧರ್ಮವತಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ–

ಆ ಧರ್ಮವತಿಯ ಪುರದ ಮ

ಹಾಧರ್ಮಯುತರ್ಗೆ ಸುರರ್ಗೆ ಮೈವೆತ್ತುದು ತಾಂ

ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮೆಂದು ಬದಿಮಿಗೆ

ವೈಧರ್ಮ್ಯಮನನಿಮಿಷತೆಯನವರೊಳ್ನಗಳ್ದಂ

ಧರ್ಮವತಿ ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಧರ್ಮವಂತರಾದ ಜನರಿಗೂ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಧರ್ಮವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಆದರೂ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಪಟ್ಟಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಜನಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವನು. ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ತಕರ, ಬಟ್ಟೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ, ರತ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ, ಕಂಚುಗಾರ ಅಂಗಡಿಗಳಾದಿಯಾಗಿ "...ಪಳಚ್ಚನೆ ಪೊಳೆದಲರ್ದಂತೆ ಕಂಚುವೆಸರಂ ತೋರ್ಕಂ" ೨–೧೦೧, ಹೂ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ ಅಂಗಡಿಗಳ ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಸೂಳಗೇರಿಗಳನ್ನು "ಕಣ್ಣಚ್ಚರಿಯಾದ ರನ್ನವನೆ ರಯ್ಯಮದಲ್ಲಿಯ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳ್" ೨–೧೧೬, ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೫೪] ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ನಗರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಿವದೇವಾಲಯಗಳ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯ ರಚಿತವಾದ ಒಂದುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸವು ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಅಷ್ಟಾದಶ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಇದು ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಜೀವನ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಆಕರವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕೊಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯವು ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ತುಂಬ ಭಿನ್ನವಾದುದು. ಕಾವ್ಯವಸ್ತು ಪ್ರಾಚೀನವಾದರೂ, ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಾಸ್ತವ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಅಹ್ಲಾದಗೊಳಿಸದಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯ ರಚನಾ ಕಾಲದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಜನರ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ನಂಬಲರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಶಂಕರಕವಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಮೊದಲಿನ ಕವಿಗಳು ಧರ್ಮವತಿಪುರದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೆ, ಶಂಕರಕವಿ ಕಾವ್ಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೆಜ್ಜವಾಡಿಯ(ಇಂದಿನ ವಿಜಯವಾಡ) ನೆಲೆಯಿಂದ

ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವನು. ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕ ಮತ್ತು ಅರಸುಕುಮಾರ ಬಸವಾಂಕನು(ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಅಥವಾ ರಾಜಶೇಖರ) ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಸೋಮಲೆ' ಎಂಬ ಬಸವಿಯ ಮಗ ಮಾಧವನು ಅರಸ ಹರಿಹರನ ಅಳಿಯನಾಗಿ, ಅರಸನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಬದಲಾವಣೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಾಗಲೇ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಭಾರತಾದ್ಯಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮಹತ್ವ ಎಲ್ಲರ ಅರಿವಿಗೆ ಒದಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನವೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಶಂಕರಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲೊಂದಾಯಿತು. ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಬಡವಿಯ ಕುಮಾರ ಮಾಧವಾಂಕನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವಂಥಾಗುತ್ತದೆ. ಶಂಕರ ಕವಿಯು ರಾಜ್ಯದೆಲ್ಲೆಡೆಯು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬಡತನವನ್ನು ಕುರಿತು–

ಬಡವರ ಬಿಡದ ದಾರಿದ್ರ...

ವಿಧಿದಾರಿದ್ರ ಬಿಡದೆ ಕಾಡುತಿರ್ಪ ಬಡತನವೆ ಬಲುಕಷ್ಟವೊ...

ದಾರಿದ್ರತ್ವಸೆಣಸಿ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬನ್ನಂಬಡಿಸಿ ಕಾಡುತಿಹ ಕಾಲದಿನ್ನಾರ್ಗೆ ಏ ಶಿವಾ...

ದರಿದ್ರತ್ವೆಡೆಗೊಂಡಾಗ ನಂಟರೊಳುತಿರಿದುಂಡು ಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರವನುಟ್ಟಿಹುದೆಕಷ್ಟ...

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.[೨೫] ಬಡತನದ ಬೇಗುದಿ ಅಸದಳವಾದದ್ದು. ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವನಿಗೆ ಅದರ ನೋವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಡತನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅನೇಕರನ್ನು ಕವಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ವರ್ಣನೆಗಳ ಸರಮಾಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಕಟ್ಟದೇ, ಸಮಾಜದ ನಿಜದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿರುವ ಕುಟಿಲತೆಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅರಸ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಮತ್ತು ಉಳ್ಳವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಪಂಡಿತರು, ಮಾಧವಾಂಕನಂಥ ಬಡ ಹುಡುಗರ ಭವಿತವ್ಯವನ್ನೆ ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಪಡೆದಿವೆ. ಬಡವನಾಗಿದ್ದ ಮಾಧವನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ, ನಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಗಳಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರ ಆಶಯದಂತೆ ದೇವರು ಕಾಯಕನಿಷ್ಠರನ್ನು ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಯಕ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂದೇಶವು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಸಾಕ್ಷತ್ ಶಿವನೇ ಮಾಧವನಿಗೆ "ನಿನ್ನ ಆರಸಿಯಳ ಜಠರದೊಳು ನಾಂ

ಬರ್ಪೆ ಬಸವನೆಂಬಾ ಅಭಿದಾನದಿಂದ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯಸ್ಥಾನವಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಂಟನೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವನು.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ತುಂಬ ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ಕವಿಯು ಬಸವಾದಿಶರಣರ ಜಾತಿ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು–

ಆವ ವರ್ಣವು ಆವ ಜಾತಿ ತಾನಾವ ಕುಲ
ಭೂವಲಯದೊಳಗೆ ದ್ವಿಜರಾಜಗೆ ಅಂತ್ಯಜರಾಗೆ
ಭಾವಜಾರಿಯ ನೆನೆವ ಭಕ್ತರ ಸತ್ಕುಲಜರುತ್ತಮರು ಅವರೇ ನೋಡಾ
ಪಾವಕಾಕ್ಷನ ಭಕ್ತ ಶ್ವಪಚಯ್ಯನರ್ಚನೆಯ
ಭಾವಶುದ್ಧದಿ ಮಾಡಿ ತೆತ್ತೀಶಪುರವ ಮಾ
ದೇವನಗರಿಗೆವೈದನಾ ಸಾಮವೇದಿ ಶಿವಯುತರ ಸಂಗವೆ ಘನವಲಾ

ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಾತಿಗಿಂತ ನಡೆ–ನುಡಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು.[೫೬] ಶಿವಭಕ್ತನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲಜನು. ಎಲ್ಲ ಜನ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ನರಜನ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ನರನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಮಾನವನು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅವನು ಮಾಡುವ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಶರಣರ ತತ್ವಾದರ್ಶಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವದರೊಂದಿಗೆ, ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟಿದ ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಹರದೇವನಿಂದ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಸರಿಸುಮಾರು ಎಂಟುನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನಜೀವನ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಕಾಲ ಬದಲಾದಂತೆ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಗಳು ಬದಲಾದವು. ಶರಣರ ಸಮಾಜೋಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಶರಣರ ವಚನಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಮರೆಗೆ ಸರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಪರವಾದ ವೈದಿಕಾಚರಣೆಗಳೇ ಮತ್ತೆ ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಜಾತಿ, ಲಿಂಗ, ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಕವಿಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿಹರದೇವನು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಯಾವೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು

ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಶೋಷಣೆಗೊಳಗಾದವರನ್ನು ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕರನ್ನಾಗಿಸಿದನು. "ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ ಮನೆಯ ಮಗ ನಾನು" ಎಂದಿದ್ದ ಬಸವೇಶ್ವರರ ಮಾತುಗಳು ಹರಿಹರದೇವನಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಶೈವಕವಿಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣ ಮುಂದಿನ ಬೆಳಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇಂಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ, ವೈದಿಕತೆಯು ರಾಜಸತ್ತೆಯನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಲೆಯಿತ್ತು. ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಲದ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

೬.೪.೨. ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆ

ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆಯು ಸಮಾಜಕ್ಕಂಟಿಕೊಂಡ ಶಾಪ. ಸುಸಂಸ್ಕೃತರು ಇಂಥ ಜೀವನದಿಂದ ಅಸಹ್ಯಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಳಗಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ನಾವು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವ ಪುರಾಣಾದಿಕೃತಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆಗಳ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ದೇವಲೋಕದ ರಂಭೆ, ಊರ್ವಶಿ, ಮೇನಕೆ, ತಿಲೋತ್ತಮೆಯರ ವೇಶ್ಯಾ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ, ಓದಿದ್ದೇವೆ. ಕೇವಲ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಷ್ಟೆಯಲ್ಲ, ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆಗಳು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿವೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೂಳಗೇರಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ತಂದು ಸಹೃದಯನಲ್ಲುಂಟಾದ ಭಕ್ತಿರಸಕ್ಕೆ ಭಂಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ ತಾವು ರಚಿಸುವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಾಗಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ತರಲೇಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗದಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ವರ್ಣನೆ ತಂದು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆ ಮತ್ತು ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದರೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ ಮತ್ತು ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳು ಎಡೆಪಡೆದಿವೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳಲ್ಲಿಯ ವೇಶ್ಯೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು–

ತಳತಳಿಸುವ ನಿಳಯದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರ
ಕಳೆಯವನೆಲ್ಲ ಪೋಲ್ಪಟ್ಟು
ಸುಳಿದರೆ ಜಲದೊಳಗಣ ಮೀನು ಹೊಳೆವಂತೆ
ಎಳೆಯವೆಣ್ಣಗಳೊಪ್ಪುತಿಹರು

ಅವರ ಯೌವ್ವನ ತುಂಬಿದ ದೇಹವರ್ಣನೆಗೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಸುಳಿದಾಡುವ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಉಪಮೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವನು.[೫೭] ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ವಿಟಪುರುಷರನ್ನು ಕುರಿತು ವೇಶ್ಯೆಯರು-

ಬಾರೋ ಚೆನ್ನಿಗ ಮದವೇರಿದ ಜವ್ವನ
ಮೀರಿಹೋಗುತಲಿದೆ ಬೇಗ
ಸೂರೆಗೊಳ್ಳೆನುತಲಿ ತೋರಕುಚವನೆದೆ
ಗೂರಿಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದೊಡನೆ

ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪರಿ ಮದವೇರಿದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.[೫೮] ಶಾಂತಕವಿಯು ತುಂಬ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಅಂದಿನ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸೌಂದರ್ಯ, ವಿರಹ, ಸಖನ ಸಾಮಿಪ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಅವರ ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಬಹುರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮಿತವಚನರು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮೃಡನೋಲಗದ ಮುದ್ದುಮಲ್ಲಿ, ಕಾವೇರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಪಿ, ಚಂದ್ರಗಿರಿಯ ರತ್ನಮಾಲೆ, ಕೊಂಗುದೇಶದ ಸೋಮಿ, ಕರವೂರ ಪೇಟೆಯ ಚೆನ್ನಿ, ಪಾಲೂರ ಪಂಚವಾದ್ಯದ ಗುಣವತಿ, ತಿರುವತಿಯೂರ ಚಿತ್ರನಾಚಿ, ತಿರುಮಲೆ ಕಸ್ತೂರಿ-ರಂಗಿ, ಕೋಳೂರ ಗುಡಿಯ ಪಾತ್ರದ ಚೊಕ್ಕಗಾತಿ, ಮಧುರೆಯ ಪಾತ್ರದ ಸಂಗಿ, ಕುಂಭಕೋಣೆಯ ಹಂಪಾಜಿ, ಕಂಚಿಯ ವೀರಾಜಿ, ಶ್ರೀರಂಗರಾಯರ ಮೆಚ್ಚಿನ ಕೃಷ್ಣೆ, ರಾಮೇಶ್ವರದ ಕೆಂಚರಾಮಿ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು, ಬೇಲೂರ ಹಾರುವ ಹುಲ್ಲೆ, ಚಂದವಾರದ ರಾಮಲಿಂಗಿ, ತಿರುಣಮಲೆಯ ರಾಚಮಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾದ ನೃತ್ಯಗಾತಿಯರು ತೆರಳಿದರೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಯಾ ಊರಿನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯ ದೇವರಿಗೆ ನೃತ್ಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರದವರು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ ಸೇವೆಯಿತ್ತು. ಈ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೇಶ್ಯಾಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಳೆಗೇರಿ

ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಜಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ವರ್ಣನೆಯು ನಿಸರ್ಗವರ್ಣನೆಯಂತೆ ಕವಿಯು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ-

ಉಡುಗಣದಂತೆ ಮೈಯೊಳಡಿದೊಪ್ಪೆ ಬೆಮರ್ನಿಜನೇತ್ರಕೈರವಂ
ಬಿಡದನುರಾಗಮಂ ತಳಯ ಪೆರ್ಮಾಲೆಯೆಂಬೆಣೆವಕ್ಕಿಗಾಸಿಯಂ
ಪಡೆದಿರೆ ತತ್ಕರಾಹತಿಯಿನಂದಿನನಿಲ್ಲದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿರು
ಳ್ಮಡದಿಮೊಲಂಬರಂಬೆರಸು ಪಾಣ್ಬೆ ಕಳಾನಿಧಿಯೊಂದುಗೂಡಿದಳ್

"ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹದಂತೆ ಮೈಯಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆವರ ಹನಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿರಲು, ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳು ಅನುರಾಗಗೊಂಡಿರಲು ಮೊಲೆಗಳೆಂಬ ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿಗಳು ನಲ್ಲನ ಕೈಯ ಅಮುಕುವಿಕೆಯಿಂದ ಗಾಸಿಗೊಂಡಿರಲು, ಗಂಡನಿಲ್ಲದ(ಸೂರ್ಯನಿಲ್ಲ) ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ ಆಕಾಶವನ್ನಿಪ್ಪಿದ ಹಾಗೆ ಕಲಾನಿಧಿಯಾದ ಆ ಪಾದರಿಯು ತನ್ನ ನಲ್ಲನೊಡನೆ ಒಂದುಗೂಡಿದ್ದಳು" ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೫೯] ಇನ್ನೊಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯು ರತಿಸುಖವು ಕೇವಲ ಎರಡು ದೇಹಗಳ ಮಧ್ಯವಷ್ಟೆ ಜರುಗುವುದಲ್ಲ. ನಿಸರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗುವ ಮಿಲನ ಸುಖವದುವೆಂದು ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ರತಿಸುಖ ಮತ್ತು ನಿಸರ್ಗ ಮಿಲನವನ್ನು ಸಾಮ್ಯತೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವುದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಾಮ ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳದೇ, ಓದುಗನಲ್ಲಿಯು ಕಾಮದ ಭಾವವಿರೇಚನೆ(ಕೆಥಾರ್ಶಿಸ್) ಉಂಟಾಗಿ ಶಾಂತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಓರ್ವ ವೇಶ್ಯೆಯು ವಿಟನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು-

ವದನೇಂದು ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯತ್ತಂ ಕವಿದಪುದೆನುತಂ ಪಾಣ್ಬನಾಸ್ಯಾಬ್ಜದೊಳ್ಮು
ಚ್ಚಿದಳಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಗದಿರ್ಮಿಂಚುಗುಮೆನುತದನಾಮೂಲನಂಗೈದಳಕ್ಕುಂ
ಮದಭೃಂಗ ಬರ್ಕುಮೆಂದಳ್ಕುತೆ ಪಿರಿದು ನಿಜಶ್ವಾಸಮಂ ಸೂಸಳಕ್ಕುಂ
ವಿದಿತ ತಾನೆಂಬಿನಂ ಜಾಣ್ಮೆದುತುಪರತಿಯೊಳ್ಕೂಡಿದಳ್ ಜೋಡೆಯೊರ್ವಶಿ

ಒಬ್ಬ ಜಾರೆಯು "ಮುಖಚಂದ್ರನ ಜ್ಯೋತಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹರಡಿತೆಂದು ಜಾರನ ಮುಖಕಮಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದವಳಾಗಿರಬೇಕು; ಕಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಹೊಳೆದೀತೆಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದವಳಾಗಿರಬೇಕು; ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಯು ಬಂದೀತೆಂದು ಬಹಳ ಹೆದರಿ ತನ್ನ ಶ್ವಾಸವನ್ನೇ ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು; ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟ" ಎಂಬ ಹಾಗೆ

ಅತ್ಯಂತ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ಆಸೆದೊರೆದು ರತಿಸುಖದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿದ್ದಳು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭವು ಸುಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.[೬೦] ಇಲ್ಲಿ ರತಿಸುಖ-ನಿಸರ್ಗಸುಖದೊಂದಿಗೆ ತಾದಾತ್ಮತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕಿದು ಮೆರುಗನ್ನು ತರುತ್ತದೆಯೋ ಹೊರತು ವ್ಯರ್ಜವೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜಶೇಖರ ಮಹಾರಾಜನನ್ನೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ರತಿ-ಕಾಮದ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು, ಸರಸ-ಸಲ್ಲಾಪದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಹನ್ನೊಂದು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸಂಧಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಸೂಳೆಯರು-ವಿಟರ ಮದ್ಯದ ಸಂಭಾಷಣೆಯಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಿದೆ. ಶೃಂಗಾರ ರಸವೂ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲಿದೆ. 'ಲೀಲಾವತಿಪ್ರಬಂಧ'ವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಮತ್ತು ಸಂಭೋಗ ಶೃಂಗಾರಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಮೇಳೈಸಿರುವ ಶೃಂಗಾರ ರಸದ ಮಡುವಿನಂತಿದೆ. ಅಶ್ಲೀಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಮೂಗುಮುರಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ವಾತ್ಸಾಯನನ ಕಾಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ-ಸ್ವಾಧೀನ-ಪತ್ನಿಕೆ, ಖಂಡಿತೆ, ಕಲಹಾಂತರಿತೆ, ವಾಸಕಸಜ್ಜಿಕೆ, ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ತರದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ವಿವರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೬೧] ಚಾಣುಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವೇಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮಗ್ರ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವಿದೆ. ಅವರು ಸಂದಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಂದಾಯದ ವಿವರಗಳಿವೆ. ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಕೊಡುಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಬೆಳೆದು ಬರಲು ಅವರೇ ಕಾರಣ. ನಟರು, ನರ್ತಕರು, ಗಾಯಕರು, ವಾದ್ಯಗಾರರು, ಹಾಸ್ಯಗಾರರು, ಐಂದ್ರಜಾಲಕರು, ಜಾರಣರು, ಕುಲಟೆಯರು ವೇಶ್ಯಾಜನಾಂಗದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದು ಬಂದವರು.[೬೨] ಅವರ ಬದುಕು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಿಂದಕೂಡಿತ್ತು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬಂತೆ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಕೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅತ್ಯುಚ್ಛ್ರಾಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿದ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್‌ನು ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ನಗರರಕ್ಷಕರಿಗೆ ಸಂಬಳ ಕೊಡುವಷ್ಟು ಹಣ ವೇಶ್ಯೆಯರ ತಲೆಗಂದಾಯದಿಂದ ಸಂದಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.[೬೩] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬೨೫ರಲ್ಲಿದ್ದ ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಬೇಕು, ನೋಡಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಷಡಕ್ಷರದೇವನು ತನ್ನ ಯೌವ್ವನದ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ

ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ, ನೋಡಿ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರದ ಮೆರಗು ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಓದಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಹೃದಯತೆಯಿಂದ ಆಸ್ವಾದಿಸಿದರೆ ಕಲೆಯು ಗೆಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಸುತನೊಂದಿಗೆ ಮಾಧವಾಂಕನ ಕುಮಾರ ಬಸವನು ವೈಹಾಳಿಗೆ ತೆರಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯನ್ನು ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿರುವ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕವಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಂತಿ ಪರಿಶೋಭೆವೆತ್ತಾ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಯೊಳು

ಪಂಕ್ತಿಮಿಡಿದಂತೆಸೆವ ವೈಜಯಂತಿಗಳ ಮಣಿ

ಕಾಂತಿಯಿಂ ಪಗಲಿರುಳ ರವಿಶಶಿಕಳೆಯಜರಿದು ಬೆಳಗುತಿರಲು ಮೆರೆಮೆರೆದುದೂ

ಇಂತಿರ್ದ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮನೆಮನೆಗಳೊಳ

ಕಾಂತೆಯರು ವಿಟಗೋಷ್ಠಿಯಿಂದಿದ ಸೊಬಗನಾ

ನೆಂತೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವೆ ಮಿಸುನಿ ಸರಪಳಿ ತೂಗುಮಂಚನವಿಲುಯ್ಯಲೆಗಳೂ॥

ಶಂಕರಕವಿಯು ತುಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವೈಹಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುವಂತೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಅಷ್ಟೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವೇಗವಾಗಿ ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.[೬೪] ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆಗಳು ಬೇಕು ಎಂಬ ನೆಪಕ್ಕಾಗಿ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕವಿಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಮೂರು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆಗೆ ಪೂರಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯವು ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಹಿರಿದಾಸೆಯಿಂದ ಔಚಿತ್ಯಮೀರದಂತೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ವರ್ಣನಾ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವರು. ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಪೂರಕವಾಗಿವೆ.

೬.೫. ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆ

ನ್ಯಾಯವು ಧರ್ಮಪರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸದಾಕಾಲ ನ್ಯಾಯಪರವಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜೇನು ಬೆರೆತಂತೆ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಇವುಗಳು ಬೆರೆತಿವೆ. ಹಾಲಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯ ಬರುವುದು ಜೇನಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಹಿಯಿಂದಾಗಿ. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಿರಿಮೆ–ಗರಿಮೆ ಬರುವುದು ನ್ಯಾಯದ ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ. ಪ್ರಾಚೀನರು ಇವುಗಳೆರಡನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎರಡನ್ನು ಒಂದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ–ಸನ್ಯಾಸಿ–ಯೋಗಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಂಡವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದು, ನ್ಯಾಯಪರವಾಗಿರುವುದು, ನ್ಯಾಯವನ್ನೆ ಪಾಲಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಕುರಿತು ವಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಕಾರರೂ "ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಮೇವ ರಾಜನೀತಿ ಲಕ್ಷಣಮರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ" ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳೂ ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿವೆಯೆಂದೂ, ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತತ್ವಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿ ರಾಜಕೀಯವನ್ನು ನೀತಿಯುತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಸಮಾಜ, ಸಮುದಾಯದ ಸಮಉತ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಒಗ್ಗಟ್ಟಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೫] ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಕಾಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರಸನೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಎರಡನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಮಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕಿತ್ತು. ನ್ಯಾಯಪರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಿತ್ತು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ–

> ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಕರ್ಮಣಾಮನಸಾ ಗಿರಾ।
>
> ಅನುಗ್ರಹಶ್ಚ ದಾನಂ ಚ ನತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ॥

ಕೈಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಮಾತಿನಿಂದಾಗಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ಕೇಡು ಬಗೆಯದಿರುವುದು, ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಳ್ಳೆಯತನವೇ. ಇತರ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಭಾವವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳವುದು ಅನುಗ್ರಹ. ಅಂದರೆ "ದಯಾ ಸರ್ವಭೂತೇಷು" ಎಂದರ್ಥ. ಆಪಸ್ತಂಭ ಸ್ಮೃತಿಯು "ಆತ್ಮವತ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸ ಪಶ್ಯತಿ।" ಎಂದಿದೆ. ಬೇರೆಯವರು ನಿನಗೆ ಏನನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಎಣಿಸುವೆಯೋ ಅದನ್ನೆ ನೀನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾಡದಿರು. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯ

ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು.[೬೬] ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ದಯಾಗುಣದಿಂದ, ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಬಸವೇಶ್ವರರು "ದಯವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಯ್ಯ" ಎಂದಿದ್ದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ. ಧರ್ಮವು ದಯಾಪರವಾಗಿದ್ದರೇ, ನ್ಯಾಯವು ಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕಾಠಿಣ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ.(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣ ನಿಲುವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ) ಕಾಠಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದ ನ್ಯಾಯ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲವೆನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ದಯೆ ಮತ್ತು ಕಠಿಣತೆಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸಮಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಹೆಚ್ಚು ದಯಾಪರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮದ ನಡತೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥಾ ಸಂದರ್ಭದ ಅಂತಿಮ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಹಸುವಿನ ಮೇಲಿರುವ ದಯೆ ಮತ್ತು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿರುವ ತನ್ನ ಕುಮಾರನ ಮೇಲಿನ ಕಠೋರ ನಿಲುವಿನಿಂದಾಗಿ ಕಠಿಣ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಂಗವು ಇರದಿರುವುದರಿಂದ ಅರಸನೇ ನ್ಯಾಯನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆಯ ಮೇರೆಗೆ ನಿರ್ಣಯ ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬರುವ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಮೊದಲ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರುವುದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ. ಧರ್ಮರಾಯನಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಬಿಕ್ಷುಕನು ಬಂದು ಬಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವನು "ನಾಳೆ ಬಾ" ಎಂದು ಮುಂದೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಭೀಮನು ಇದನ್ನು ನೋಡಿ, ಕೇಳಿ, ತಕ್ಷಣವೇ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೀಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಸಭೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭೀಮನು "ಈ ರಾಜ್ಯದ ಅರಸನಾದ ಧರ್ಮರಾಯನು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಓರ್ವ ಬಿಕ್ಷುಕನು ಬಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ 'ನಾಳೆ ಬಾ'ಯೆಂದು ಮುಂದೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮರಾಯನಿಗೆ ನಾಳೆಯವರೆಗೂ ತಾನು ಬದುಕಬಲ್ಲೆಯೆಂಬ ದೃಢವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ ಯೆಂದಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷಣವೇ ನಾವು ಬದುಕಿರುತ್ತೇವೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧರ್ಮರಾಯನಿಗೆ ಈ ನಂಬುಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದಿದಿಯೆಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನನ್ನದು. ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು" ಎಂಬ ಅಹವಾಲನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ

ಕಥೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆ ದೊರೆಯುವುದು ಮೊಗಲ್ ದೊರೆ ಜಹಾಂಗೀರನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಇವನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನು. ಘಂಟೆಯ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಯಮುನಾ ನದಿಯ ದಂಡೆಯವರೆಗೂ ಎಳೆಯಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನಂತೆ. ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಘಂಟೆಯ ನಾದದ ಮೊರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದನು. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಘಂಟಾನಾದವನ್ನು ವಿವಿಧ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಳಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವರು. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ಮೊರೆಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಹನುಮಾನ್ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಾಲಕ್ಕೊಂದು ಘಂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಳವರ್ಗದವರು ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾರಣ 'ದಾರಿ ಬಿಡಿ' ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಘಂಟಾನಾದದ ಮೂಲಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನತೆಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೊದಲು ಘಂಟಾಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇಲ್ಲವೇ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜನರ ಗಮನ ಕೇಂದ್ರಿಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಘಂಟಾನಾದ ಇಲ್ಲವೇ ಜಾಗಟೆನಾದವನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮತ್ತು ಕ್ರೈಸ್ತ ಬಾಂಧವರು ಮರಣ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯು ಈ ಘಂಟಾನಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಘಂಟಾನಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊರಳೊಳಗೆ ಚಿಕ್ಕ ಘಂಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಕಾರಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಾದದಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಸರಿಸೃಪಗಳು ದೂರ ಸರಿಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಘಂಟೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತಿಗೂ ಮೀರಿದ ಸಂವಹನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಳಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಕುರಿತು ವಿಸ್ತಾರ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಚೋಳಮಂಡಲದ ಅರಸರ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಬಂದಿವೆ.

ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದ ಮಧುರೈಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯು ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಿಗೆ ತಾನು ಎಂಥ ನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದವಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು, ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿರುವ ಅರಸನೇ ನಿನಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿಯ ಜೀವವನ್ನುಳಿಸಲು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದವನೂ, ಪುರದ್ವಾರದ 'ನ್ಯಾಯ ಘಂಟೆ'ಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೊಂದವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡಲು ಎದ್ದು ಬರುವವನೂ...." ಎಂಬಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.[೬೭] ಅಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಅರಸನಿಗೆ ತಮಗಾದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಂಕೇತದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಶೇಕ್ಕಿಟಾರ್ ಕವಿಯು ಇದೇ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪೆರಿಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತಿರುವಾರೂರ ಹಿರಿಮೆ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

...ಇಜ್ಜೋನ್ಮನುವಿನ್ ಪೋಜಿಕ್ಕೋಯಿಲ್ವಾಯಿ

ಜ್ಪೊನ್ನಣಿ ಮಣಿಯೈಜ್ಜೆನ್ಪು ಕೋಟ್ಟಿನಾಜ್ಪಿಡೈತ್ತದನ್ವೇ॥

"ತನ್ನ ಕರು ಸಾಯಲು ಹಸುವು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತ ನಲ್ಲಾಳ್ಕೆ ನಡೆಸುವ ಮನುಮಹಾರಾಜ ಸುಂದರವಾದ ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗಿ(ಆಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೆದುರಿನಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿದ ಹೊನ್ನಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಮೊರೆ ಘಂಟೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಅಳ್ಳಾಡಿಸಿ ಬಾರಿಸಿತು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವೆಂಬುದು ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯರಿಗಷ್ಟೆಯಲ್ಲ ಚರಾಚರ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನದುದು.[೬೮] ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಗೆ ಹೊಸ ಮೆರಗನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಈ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಪ್ರಸಂಗ. ಇದುವೇ ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾದ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹೊರಭಾಗದ ಎಡಬಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರಿನ ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಇದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ತಮಿಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಹಸುವು–

...ತನ್ನ ದುಃಖಮಂ
ಅರಸಂಗೆ ಸೂಚಿಸಲ್ಕಾಜ್ಞಾಸು ಘಂಟೆಯಂ
ವರಧೇನು ಶೃಂಗದಿಂ ಬಾಜಿಸಿತು ಘಂಟೆಯಂ
ಬಾಜಿಸಲ್ಕುಣ್ಮಿತ್ತುನಾದ ಪುರವೀದಿಯೊಳು...

ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಕೋಡಿನಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿತು. ಮನುಚೋಳ(ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ) ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಬಂದಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವನು. ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಭಾಗ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮಾನವ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ತನ್ನ ಕುವರನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನೆಪೇಕ್ಷಿಸಿಸಿ ಅರಸ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದು "ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನರನಾಥ ಶಿವದೋ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟು"–

ಈ ಪರಿಯ ದುಃಖವಾರ್ಧಿಯ ಮೊಱೆಯ ಕರ್ಣಧಾ
ರಾ ಪೂರ್ಣವಪ್ಪಂತೆ ಕೇಳಿ ಶಿವಶಿವಯೆನುತ
ಭೂಪಾಲನಿದು ಶಿವನ ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಬಂದ ವ್ಯಥೆಯಪ್ಪುದೆಂದಱಿದುನೊಂದು।

ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದದ ಬದಲಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು 'ಶಿವಧೋ' ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾಳೆ. (ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೮–೨೨) ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವದ ಪಡಿನೆರಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಕವಿಯು ಇದನ್ನೆ ಅಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೇ ಅರಸನಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಿ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದರೆ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಓಲಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಸನು ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯ ಮಗನ ಸಾವಿನ ವಿಷಯವನ್ನು–

ಕರವ ಮುಗಿದು ಬಾಲೆ ಪರದೇಶಿ ನಮ್ಮಯ
ಪುರದೊಳು ಕೈಗೊಲಿಗೆಯ್ವ

ತಿರುಕೊಳನಾಚಿಯ ತರುಣನಳಿಯೆ ನಿಮ

ಗರುಪಲೋಸುಗ ಬಂದೆವೆನಲು॥

ಪರಿಚಾರಕರು ಬಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೧೯] ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಕರುಣರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು ನೇರವಾಗಿ ಮಗನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಅಂತಃಪುರದ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡು, ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಸ್ತವನ್ನು ಮೇಲೆ ಮಾಡಿ–

ವಿಪುಳತರ ಧರ್ಮಸಾಮ್ರಾ

ಜ್ಯಪಾಳ ಸತ್ಯಾಂಬ್ಧಿಚಂದ್ರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಧರಾ

ಧಿಪ ಮೊಱೆಯೊ ಶಿವ ಸದಾಶಿವ

ಕೃಪಾರಸಾಮತ್ರ ಪುತ್ರನಳಿದಂ ಕಳಿದಂ

"ವಿಶಾಲವಾದ ಧರ್ಮಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಕ್ಷಕನೇ, ಸತ್ಯವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಮಹಾರಾಜನೇ ನಾನು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯವಿದೆಯಯ್ಯಾ! ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸದಾಶಿವನ ಕೃಪೆಯೆಂಬ ರಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದ ಮಗನು ಅಳಿದನು" ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾಳೆ.[೨೦] ಅರಸನು ಕುಮಾರ ಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಇದೆ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಬಡವಿ ದುಂಡಿಯು ಅರಸ ಮಾಧವಾಂಕನ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು–

...ದುಂಡಿ ಶಿವದೋಯೆನುತೆ ಮೊರೆಯಿಡುತೆ

ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೈತಂದು ಮಾಧವಮಹೀ

ಕಾಂತನಾಸ್ಥಾನ ಸಂದಣಿಸಿರಲು ಬಗದು ಒಳಪೊಕ್ಕು ರಕ್ಕಸಿಯ ತೆರದೀ।

ನಿಂತು ಕೆಲಬಲ ನೋಡಿ ಸುತ್ತ ತರುಣನನಿಳುಹ

ತಂತ್ಯಕಾಲದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯು ಬಂದಳೆಂ

ಬಂತೆ ತೋರುತಲೆರಡು ಕರಗಳಿಂ ಬಾಯಬಡುಕೊಳುತಲದ್ಭುತವ ಮಾಡೀ॥

ನೃಪಕುಮಾರರು ವೈಹಾಳಿಯಿಂದ ಮರಳುವಾಗ ಅವರ ಅಶ್ವ ನನ್ನ ಕುಮಾರನ ಕೊರಳಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣನೀಗಿತು... ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಳು.[೭೧] ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅಂದರೆ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯವರೆಗೂ ಹಸು ಮತ್ತು ಕರುವಿನ ಪಾತ್ರಗಳು ಬಂದು ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ಹಸು ನ್ಯಾಯ ಬಯಸಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊರೆಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭವಿದೆ. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಿಂದ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದವರೆಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಮಾನವ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ(ಮೊರೆ ಘಂಟೆ) ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಪುತ್ರನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಯೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಅರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮೊರೆಯಿಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಜೀವ ಪಡೆದಿದೆ. ೧೯೫೮ರಲ್ಲಿ ಸಂಗಣ್ಣ ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಅವರು ರಚಿಸಿದ 'ಧರ್ಮಚೋಳ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹಸು-ಕರು-ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಕಥೆಯೇ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಬಂದರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ಹಸು-ಕರುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯ ಮೂಲಕ ಅರಸನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಕಾರಣ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಯಾದ ಹಸುವು ತನ್ನ ಮೊರೆಯನ್ನು ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ಅರಸನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳು ಮಾನವ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿ ಬದಲಾದಾಗ ಘಂಟೆಯ ಬದಲಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೇ ನೇರವಾಗಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರೆ ಆ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮೆರಗು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬದಲಾಯಿಸರಬಹುದು. ಅರಸನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದ ರಾಜ್ಯಭಾರವಾಗಲಿ, ಧರ್ಮವಾಗಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಜನಪದರು ಹೇಳುವಂತೆ "ಸತ್ಯವೇ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ-ತಂದೆ, ಬಂಧುಬಳಗ, ಸತ್ಯವಾಖ್ಯಕೆ ತಪ್ಪಿನಡೆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ"ವೆಂಬಂತೆ ಇಡಿ ಕಾವ್ಯವೇ ಸತ್ಯ-ನ್ಯಾಯ-ಧರ್ಮವೆಂಬ ಅಲಗಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜೀವಾಳ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣಾದಿಕಾವ್ಯಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡೆ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಜದ

ಸಂರಚನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಬದಲಾಗಬಹುದು, ಆಡಳಿತದ ಮಾದರಿ ಬದಲಾಗಬಹುದು, ಆಚರಣೆಗಳು ಬದಲಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ನ್ಯಾಯ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯವು ಬುಡಮೇಲಾದರೆ ಧರ್ಮವೇ ನಾಶವಾದಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೇಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾ ನಾಯಕನ ಹೆಸರು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳ ಎಂಬುದು ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂದು, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನೆಂದು ಬದಲಾಗಿರುವ ಹಿನ್ನಲೆಯು ಅವನು ನ್ಯಾಯಪರನಾಗಿದ್ದುದೇ ಆಗಿದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಾತ್ರವಾಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲವೆಂಬ ಚರ್ಚೆಗಿಂತ, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಬದುಕಿದ ಮಾನವರು ಕಾಲ ಸರಿದಂತೆ, ಕಥೆಯಾಗಿ, ಕಾವ್ಯವಾಗಿ, ಪುರಾಣವಾಗಿ, ಇತಿಹಾಸವಾಗಿ ಅಂತಿಮದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಾನವರಾಗಿ, ಭವ್ಯಪುರುಷರಂತೆ ವಿಭೂತಿಪುರುಷರಾಗಿದ್ದುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂಥವರ ಬದುಕೆ ಮುಂದಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ದಾರಿದೀಪ, ತೋರುದೀಪಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂಥ ವಿಭೂತಿ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು ಒಬ್ಬನು.

ಇಂದಿನ ೨೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸಂಕೀರ್ಣ ಯುಗಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಲೇಸನ್ನು ಬಯಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮ. "ಜೀವೋ ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವನಃ" ಎನ್ನುವಂತೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸದಾಕಾಲವು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಆಳುವ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸದಾಕಾಲವಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ವಸ್ಥ ಸಮಾಜದ ಆದರ್ಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ತಾನು ನಡೆದಾಡುವಾಗಲೂ ತನ್ನಿಂದ ಜೀವ ಹತ್ಯೆ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಪಾದಗಳಿಗೆ ಅರಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೃದುವಾದ ಪಾದರಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಲೇಸನ್ನು ಬಯಸುವ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮದ ಅಹಿಂಸಾ ಮನೋಭಾವದ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವನ್ನು ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಬಗ್ಗೆ ಅರಸನಾದವನಿಗೆ ಕಾಳಜಿಯಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದು. ಅರಸುಕುಮಾರರು ಕರುವು ಅಥವಾ ಕುಮಾರಶಂಕರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದರೂ ಆಳುವ ಮತ್ತು ಆಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನ್ಯಾಯವೆಂಬುದು ಒಂದೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ನ್ಯಾಯಾಂಗವು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವರು ಸ್ವಜನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆ ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ನಂಬಿಕೆಯೇ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಶಾಸಕಾಂಗ, ಕಾರ್ಯಾಂಗ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪೂರಕವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜೆಗಳು

ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯ. ಬದುಕು ಸಹ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ದುರ್ಬರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ, ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ರವಾನಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಜವಬ್ದಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳು ತುಂಬ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿವೆ. ಒಂದೆಡೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಆಳುವ ಪ್ರಭುವರ್ಗಕ್ಕೆ ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಈ ಎರಡನ್ನು ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿವೆ. ಕೇವಲ ಧರ್ಮವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ನೀತಿಭೋದೆಯಾಗಲಿ ಅಷ್ಟೆಲೊಳಗೊಂಡಿದ್ದರೆ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ನ್ಯಾಯ-ನೀತಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬಿಂಬಿಸಿವೆ. ಇಂದಿನ ಆಳುವವರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯಾಗಾರಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮಾಡಿದರೆ ರಾಜಕೀಯ ಅನೈತಿಕತೆಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಲು ಸಾದ್ಯವಿದೆ. ನ್ಯಾಯವೆನ್ನವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿ ಆಯಾಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪಡೆದ ಆಯಾಮಗಳು ನಿಜಕ್ಕೂ ಸೋಜಿಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೆ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಸಿ ನೀತಿ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಮನುಷ್ಯ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ(ಉದಾ: ಪಂಚತಂತ್ರ), ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು ಕಾಲ್ಪನಿಕವೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನಿಸಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಮಾನವ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಸಿ ನೇರವಾಗಿ ಅವರೇ ಮೊರೆಯಿಡುವ, ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇಂದು ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪುನರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವದೆಂದಾದರೆ, ಆಳುವ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಾದರೆ ದೈವ ಪಾತ್ರಗಳೇ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಕೈವೊಡ್ಡಿ ಕೇಳಬೇಕೆನೋ. ಹಾಗಾಗದಿರಲೆಂದು ಬಯಸುತ್ತ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನ ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜಾಗೃತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದರೆ ಇಂಥ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾಪನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕ.

* * *

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಕಡಪಟ್ಟಿ ಎಮ್.ಎನ್., ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ, ೨೦೦೭, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೧೧

೨. ಅದೇ, ಪುಟ ೧೦

೩. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಎಚ್.ಪಿ., ೧೯೫೦, ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ ೨, ೨೧, ೫;೧೦, ೯೯-೨(ಸಂಪುಟಗಳು), ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು

೪. ಎಡತೊರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಶಾಸ್ತ್ರೀ(ಅನು.), ೧೯೪೭, ಪೂರ್ವಭಾಗ-ಸಂ.೧, ಶ್ರೀ ಲಿಂಗಪುರಾಣ, ಅಧ್ಯಾಯ ೩, ೪. ಮೈಸೂರು

೫. ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ ಎ.ಬಿ.(ಸಂ.), ೧೯೮೦, ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಭಾರತ, ವನಪರ್ವ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೭, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಏಕತಾಯುಗ(ಭಾಗ-ಎರಡು)ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ದರ್ಶನ, ಭಾರತೀಯ ವಿಧ್ಯಾಭವನ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೧೯

೬. ಎಡೆತೊರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಶಾಸ್ತ್ರೀ(ಅನು.), ಪೂರ್ವಭಾಗ- ಸಂ. ೧, ಶ್ರೀ ಲಿಂಗಪುರಾಣ ಅಧ್ಯಾಯ ೩,

೭. ಕಠೋಪನಿಷತ್, ಪುಟ ೧೫

೮. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಅಧ್ಯಾಯ ೧೪, ಪುಟ ೨೨೮

೯. ನಾರಾಯಣ ಅಯ್ಯರ ಸಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೫೫

೧೦. ಅದೇ, ಪುಟ ೫೫

೧೧. ರುದ್ರಪ್ಪ ಜೆ., ೧೯೬೨, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ(ಪ್ರ.ಸಂ.), 'ಶೈವಮತ', ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೨೦೭

೧೨. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೨೦೯

೧೩. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೨೧೦

೧೪. ಅದೇ. ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೨೧೦

೧೫. ಸಿರಸಿ ಗುರುಶಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೀ, ವಿಶ್ವಧರ್ಮದರ್ಶನ ಸಂ. ೨, ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಪುಟ ೪೩೫

೧೬. ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಿದ ಚರಿತ, ಪುಟ ೬೬೪ ಕುರಿತಾದ ಕೆ.ಕೆ. ಹಂಡಕಿ ಅವರ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ.

೧೭. ಆಸೂರಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ, ಶೈವಾಗಮ, ಪುಟ ೧೫

೧೮. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೧೫

೧೯. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೧೬

೨೦. ಕಡಪಟ್ಟಿ ಎಮ್.ಎನ್., ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ, ೨೦೦೮, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ, ಪುಟ ೧೮ ಮತ್ತು೧೯

೨೧. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ವೀರಶೈವ ಪುರಾಣಗಳು, ೨೦೦೬, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೭೭.

೨೨. ಪ್ರಭುಶಂಕರ(ಪ್ರ.ಸಂ.), ವಿಶ್ವಧರ್ಮ ದರ್ಶನ, ಸಂ.೧, ೨೦೦೩, ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ಪುಟ ೧೩೬–೧೩೭

೨೩. ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಶಿರೋಮಣಿ, ಪುಟ ೮೫–೮೬

೨೪. ಅದೇ, ಪುವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೪೩೫–೪೩೬

೨೫. ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಶಿರೋಮಣಿ, ಪುಟ ೮೬

೨೬. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೪೩೭

೨೭. ಸದಾಶಿವ ಕೆ., ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ, ೧೯೯೭, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ಪುಟ ೩೭೭

೨೮. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೩೭೮

೨೯. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೩೭೮–೩೭೯

೩೦. Nilakanta Sastri K. A., 'The Colas' (1975), University of Madras, Page-19

೩೧. ಡೆವಿಡ್ ಎನ್. ಲಾರೆಂಜಸ್(ಇಂ.), ಕಾಪಾಲಿಕರು ಮತ್ತು ಕಾಳಾಮುಖರು, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕುಲಕರ್ಣಿ(ಅನು.), ೨೦೦೫, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೪

೩೨. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ನಂಬಿಯಣ್ಣ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೮೫, ಸ್ನೇಹ ಪ್ರಕಾಶನ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೫–೬

೩೩. Ramesh K.V., Introduction: Jaina literature in Tamil, P.Vi.

೩೪. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ನಂಬಿಯಣ್ಣ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೮೫, ಸ್ನೇಹ ಪ್ರಕಾಶನ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೭

೩೫. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೧೧

೩೬. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ಪುಟ ೭೯

೩೭. ಮಂಜುನಾಥ ಎಸ್.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೬-೧೮, ೧೯, ೨೦, ೨೧, ೨೨

೩೮. ಮಂಜುನಾಥ ಎಂ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚರಿತ್ರೆ, ೬-೬೯, ೭೦

೩೯. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೧೦೫

೪೦. ಪಂಡಿತ ಚನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ಷಡಕ್ಷರದೇವ ವಿರಚಿತ ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೧೩

೪೧. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ-೨೨

೪೨. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸ-೨೪

೪೩. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ಮತ್ತು ರಾಜಪ್ಪ ಆರ್., ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಪುರಾಣ, ೨೦೧೨, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೯-೧೩೧

೪೪. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಅ. ನ.(ಸಂ.), ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ, ೧೯೬೨, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೩೮೨

೪೫. ಅದೇ, ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೩೮೪.

೪೬. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಬೆಂಗಳೂರು, ಪು ಥತು

೪೭. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಹರಿರಹನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪು-೪೭೬

೪೮. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೮-೪

೪೯. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೮-೯

೫೦. ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೯-೧೫

೫೧. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧-೬೨

೫೨. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧-೬೬

೫೩. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೭-೧೨೯, ೧೩೫

೫೪. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೨-೯೨

೫೫. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨-೪೧,೪೫,೪೬,೪೮

೫೬. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೧೩-೩೨

೫೭. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೨-೭೩

೫೮. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೨-೧೧೯

೫೯. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೧-೩೦

೬೦. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೧-೩೫

೬೧. ಎರೇಸೀಮೆ ಚನ್ನಪ್ಪ(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪುಟ ೩೫

೬೨. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೩೬

೬೩. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ ೩೭

೬೪. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೨-೬೨

೬೫. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಅ.ನ.(ಸಂ), ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ, ೧೯೬೨, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರ, ಪುಟ ೩೭೦.

೬೬. ಪ್ರಭುಶಂಕರ(ಪ್ರ.ಸಂ.), ವಿಶ್ವಧರ್ಮ ದರ್ಶನ ಸಂ-೧, ೨೦೦೩, ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ಪುಟ ೧೨

೬೭. ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಕುಕ್ಕಿಲ ಬಿ., ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ, ೨೦೦೦, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಪು ೭೬

೬೮. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.ಬಿ., ಪೆರಿಯಪುರಾಣ, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಪು ೫೩

೬೯. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೭-೪೪

೭೦. ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೩-೧೩೬

೭೧. ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ೨೩-೨೧

❖❖

ಅಧ್ಯಾಯ ೭

ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ಏಳು

❖

ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಗಳು

ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೯೫೮ರವರೆಗೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತಮಿಳು ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ, ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಉಬ್ಬಶಿಲ್ಪ, ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯು ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ತಮಿಳಿನ ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆಂಟು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಗಿಯೆಂಬ ಪತಿವ್ರತೆ ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಿಗೆ ತಾನು ಎಂಥ ಮಹೋನ್ನತ ನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದವಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ಕಾವ್ಯದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪೆರಿಯಪುರಾಣದ ಮನುಚೋಳ, ಕನ್ನಡದ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯುಲ್ಲಿಯು ಮನುಚೋಳ, ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನದಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಚಾರಿತ್ರದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಮಾಧವಾಂಕ, ತಿರುಕೊಳವೆನಾಚಿಯ ಕಥೆ ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಧರ್ಮಚೋಳ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಧರ್ಮಚೋಳ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯ ಮನುಚೋಳ, ಧರ್ಮಚೋಳ, ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ, ಮಾಧವಾಂಕ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಿತಗೊಂಡ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣಾ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವರೂಪ, ವೈವಿಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಅರಸನು, ತಮಿಳಿನ ಚೋಳ ಅರಸು ಮನೆತನದಲ್ಲಾಗಿ ಹೋದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅರಸನಲ್ಲ. ಶೈವಧರ್ಮದ ನಿಷ್ಠ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಚೋಳವಂಶದ ಅರಸರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಕೆಲವೊಂದು ಪೌರಾಣಿಕ ಶೈವ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಚೋಳವೆಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳನೆಂಬ ಅರಸನ ಪಾತ್ರವು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಈ ಕಥಾನಾಯಕನಿಗೆ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚೋಳ ಅರಸನೆಂದು ಕಣ್ಣಿಗಿ ಎಂಬ ಪತಿವ್ರತೆಯು ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ ರಚಿತವಾಗಿ ಸುಮಾರು ಎಂಟುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರದಲ್ಲಿ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಈ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೋಳನೆಂಬ ಪಾತ್ರ ಮನುಚೋಳನೆಂದಾಯಿತು. ತಮಿಳಿನ ಈ ಮನುಚೋಳ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಚೋಳ > ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ > ಮಾಧವಾಂಕ > ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂಬ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಕವಿಗಳು ಬಳಸಿದರು. ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳು ನೈತಿಕತೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹೆಸರುಗಳು. ಚೋಳ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಮನು > ಸತ್ಯೇಂದ್ರ > ಧರ್ಮ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವ ಉದ್ದೇಶವೆಂದರೆ ಆರ್ಯರ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಆದರ್ಶ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡರ ಶೈವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶ ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಠಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿತ್ತು.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಶೈವ ನಾಯಕನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಖಳನಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಆರೋಪಿಯಂತೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟಕಟೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಿಲ್ಲಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೇ ಭಾರತೀಯ ಎಲ್ಲ ಸಮುದಾಯಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹುನ್ನಾರುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡರಲ್ಲಿ ಶೈವ ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ರಾಜವಂಶಗಳು ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿನಾಮಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ದ್ರಾವಿಡರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಪೌರಾಣಿಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಆದರ್ಶಗಳ

ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವ ತಳೆದವು. ಅಂತವುಗಳಲ್ಲೊಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ. ಈ ಕಥೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭವೇ ತುಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು.

❖ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿಯ ಸೀತಾದೇವಿಯು ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ರಾವಣನನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲು ಕಾರಣಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಷ್ಟೆ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಶೀಲಳಾದ ಕಣ್ಣಗಿಯು(ಇಂದಿಗೂ ತಮಿಳು, ಶ್ರೀಲಂಕಾ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಕಣ್ಣಗಿಯನ್ನು ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸುವ ಪರಂಪರೆಯಿದೆ) ತನ್ನ ಗಂಡನ ಅಕಾರಣ ಸಾವಿಗೆ ಕ್ರೋಧಳಾಗಿ ಪಾಂಡ್ಯ ಅರಸನಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಸರ್ವನಾಶವಾಗಲೆಂದು ಶಾಪ ನೀಡುವ ಪ್ರಸಂಗದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ "ನಾನು ಧರ್ಮವನ್ನೆ ತನ್ನ ನುಡಿ–ನಡೆಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನ 'ಪುಗಾರ್' ನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದವಳೆಂದು" ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅರಸನಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತು ರಾಜಧಾನಿಯು ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಕಣ್ಣಗಿಯೆಂಬ ಆದರ್ಶಸ್ತ್ರೀ ಮೂಲಕ ಮೊದಲಿಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಈ ಕಥೆಯು ಇಡೀ ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹದಿನೇಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ದೀರ್ಘ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ, ತೆಲುಗು ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ತುಂಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

❖ "ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ" ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೆ ಮುಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನುಚೋಳನು, ಕರುವಿನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನೆ ರಥದಗಾಲಿಯ ಅಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠುರತೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ರೋಮಾಂಚನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದೇವತೆಯೇ ಗೋರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು(ಮನುಚೋಳ) ಧರ್ಮದ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಡ್ಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅರಸನಲ್ಲಿದ್ದ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒರಗೆ ಹಚ್ಚುವುದು ಒಂದೆಡೆಯಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅರಸನಿದ್ದರೆ(ಆಳುವ ಪ್ರಭವರ್ಗ) ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ರವಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಆದರ್ಶ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರವೆಂಬುದು ಸದಾಕಾಲವು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಸರ್ವಜೀವಹಿತಕಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಸ್ವಜನಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಮೀರಿರಬೇಕು. ಎಂಬುವುಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರದ ಮಾನದಂಡಗಳ ನ್ನಾಗಿಸುವತ್ತ ಕಥೆಯು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

❖ ಭಾರತೀಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಎರಡು ಪಾತ್ರಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರ ಸತ್ಯಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡರ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ.

ಎರಡರಲ್ಲು ಅನೇಕ ಸಾಮ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ; ೧. ಇಬ್ಬರೂ ಅರಸರಾಗಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಶಿವನ ಪರಮ ಭಕ್ತರು. ೨. ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧರು. ೪. ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಸತ್ಯದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮರಣ ಹೊಂದಲೂ ಕಾರಣವಾದವರು. ೫. ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರ ಪುತ್ರರ ಮರಣವನ್ನೆ ಸತ್ಯದ ಅಂತಿಮ ಒರೆಗಲ್ಲನ್ನಾಗಿ ದೈವವು ಪರಿಕ್ಷಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ೬. ಎರಡು ಕಥೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಆರ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಎರಡು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಸದಾಕಾಲ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

❖ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಕೇವಲ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಷ್ಟೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಾಚೆಗೂ ಅನೇಕ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕಾಲದುದ್ದಕ್ಕೂ ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಭಾರತವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ, ಆರ್ಯ, ಮಂಗೋಲಿಯನ್ ಜನಾಂಗಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದವು.(ಈ ಜನಾಂಗಗಳ ಮಧ್ಯ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ತರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದ್ರಾವಿಡರ ದೈವ ಶಿವನು ಆರ್ಯರ ಗೌರಿಯನ್ನು, ದ್ರಾವಿಡರ ಕಾಳಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಮಂಗೋಲಿಯನ್‌ರ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಬೆಸೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದನು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಿವನಿಂದೆಯನ್ನು ತಾಳದೆ ಗೌರಿಯು ಯಾಗದ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೂ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಕೊನೆಗಾಣಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಟುಸತ್ಯ) ಈ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವ ಧರ್ಮಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವ ತಳೆದ ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶೈವ ಧರ್ಮವು ವೈಷ್ಣವಪರವಾದ ವೇದಾಗಮಗಳ, ಸನಾತನಪರವಾದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧ ಒಡ್ಡುತ್ತಲೇ ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಸನ್ಯಾಸ, ತ್ಯಾಗ, ಯೋಗ, ತಪಸ್ಸು, ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂಬ ಮೊದಲಾದ ಕಠಿಣಪರವಾದ ಆಚರಣೆಗಳ ಬೆನ್ನುಬಿದ್ದು ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರೀಯವಾದ, ತಟಸ್ಥಗೊಳಿಸುವಂಥ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೆಡೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು.

ಸ್ವರ್ಗ-ನರಕ, ತ್ಯಾಗ-ಭಿಕ್ಷೆ, ಇಹ-ಪರ, ದೇವರು-ದಾನವರುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತ ಇಹದ(ಭೂಲೋಕ) ಬದುಕಿಗಿಂತಲೂ ಪರದ ಬದುಕಿನ ಕುರಿತು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಜನರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬುತ್ತ ಭ್ರಮಾಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿಮುಖಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದವು. ಇಂಥ ಸಮಾಜ ವಿರೋಧಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದ ದ್ರಾವಿಡರ ಶೈವಧರ್ಮವು ಜನರನ್ನು ಸಮಾಜಮುಖಿಯನ್ನಾಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಜೀವಪರವನ್ನಾಗಿಸಿತು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡೆ ಶಿವನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪುರಾತನ ಶಿವಶರಣರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿದರು.

❖ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರರ ಮುಂಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಜೋಧಾರ್ಮಿಕ ಚಳುವಳಿಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಜರುಗಿದವು. ಬಸವೇಶ್ವರರಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಶಿವಶರಣರ ಜೀವನಾಧಾರಿತದೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ಪೌರಾಣಿಕ ಪಾತ್ರಗಳು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ವಸ್ತುವಾದವು. ಇಂಥ ಪೌರಾಣಿಕ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ತಮಿಳಿನ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನನ್ನು(ಮನುಚೋಳ), ಶೈವಧರ್ಮದ ಬೀಜಮಂತ್ರವಾದ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ'ದ ಮಹೋನ್ನತೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಪಾತ್ರವನ್ನಾಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಯಾವುದೇ ಕಂದಾಚರಣೆಗಳಿಗಿಂತ ಸರಳವಾದ, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ನಾದಮಯವಾದ 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಮಂತ್ರ ಪಠಣ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸಾರುವುದೇ ಈ ಕಥೆಯ ಉದ್ದೇಶ. ಏಕೇಶ್ವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಶಿವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಶಿವನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಕಥೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಥೆ ಕನ್ನಡದ ಶೈವನಿಷ್ಠನಾದ ಹರಿಹರದೇವನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಆ ಮೂಲಕ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಮನುಚೋಳ ರಗಳೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಶಿವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನು–

ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಸ್ವರೂಪಂ ನೀನೆ ನೋಡುವಡೆ
ಪಂಚಕೃತ್ಯಸ್ಥಿರಂ ನಿನ್ನ ನೆಜಿ ಬೇಡುವಡೆ
ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಗಿರ್ಪೆ ಕರುಣಾಕರನೆ
ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಂ ನೀನೆ ಜಯ ಪುರಹರನೆ...

ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಮಂತ್ರ ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ನೀನು ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂಬ ಅಬೇಧವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಇದುವೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಈ ಕಥಾವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೂ ಜೀವಾಳವಾಯಿತು. ಒಂದೆಡೆ ರಾಜಧರ್ಮ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಈ ಕಥೆಯುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯಗಳು, ರಾಮಾಯಣದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಪರ್ಯಾಯವೆಂಬಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯಷ್ಟು ಮತ್ತಾವ ಕಥೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಶೈವ ಕವಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

❖ ವೈದಿಕಪರವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಥೆ, ಶೈವಪರವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಎರಡನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳು ಹೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು ಬಹುಜನಪ್ರಿಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಶಾಸನ, ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಈ ಕಥೆಯ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಶೈವಶರಣರ ಬದುಕನ್ನು ಕುರಿತು ಇನ್ನಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಗಳ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಮತ್ತು ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ತರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

❖ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ನೆಲೆಗಳಾದ ತಮಿಳುನಾಡು, ಕರ್ನಾಟಕ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಗಳ ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಬೆಳೆದು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಇಂದಿನ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಳುವ ವರ್ಗವು ಇಂದು ನ್ಯಾಯಾಂಗವನ್ನೆ 'ಮೀರುವ' ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿನ ಆಧುನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಆಳುವ ವರ್ಗವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಿದ್ದರೂ, ಸರ್ವರಂಗಗಳು ಭ್ರಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಸ್ವಜನಪಕ್ಷಪಾತ, ಕೆಲವರಿಗಷ್ಟೆ ನ್ಯಾಯವೆಂಬಂತಾಗಿದ್ದು, ಅನೇಕರಿಗೆ ನ್ಯಾಯವೆಂಬುದು ಮರೀಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಇಂಥ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ತುಂಬ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಡಾಂಭಿಕರ, ಧೂರ್ತರ ವಿಡಂಬನೆ, ಅಸತ್ಯಶೀಲರನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಈ ಕಥೆಯ ಆಶಯವನ್ನು ಇಂದು ಬಳಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಮಾಜಿಕ ಅನಾಚಾರಗಳು, ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಕೊನೆಗಾಣಬಹುದು.

ಕಾಯಕ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಎರಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಶೈವಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ಧರ್ಮದ ಮಹೋನ್ನತಿ, ನ್ಯಾಯಶೀಲತೆ, ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿಯುಳ್ಳ, ಸಮಾನತೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಘನೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ–ಸಮಾಜ–ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉನ್ನತೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ.

❖❖

ಅನುಬಂಧಗಳು

ಅನುಬಂಧ–೧

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಅನುಬಂಧ–೨

ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಅನುಬಂಧ–೩

ಶಾಸನ ಪಠ್ಯ

ಅನುಬಂಧ–೪

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ಅನುಬಂಧಗಳು

ಅನುಬಂಧ-೧

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಉಮಾಪತಿ ಎಸ್.(ಸಂ.), ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು, ೨೦೦೦, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಠ.

೨. ಎಡತೊರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಶಾಸ್ತ್ರೀ(ಅನು.), ೧೯೪೭, ಪೂರ್ವಭಾಗ-ಸಂ.೧, ಶ್ರೀ ಲಿಂಗಪುರಾಣ, ಅಧ್ಯಾಯ ೩, ೪. ಮೈಸೂರು.

೩. ಕಡಪಟ್ಟಿ ಎಮ್.ಎನ್., ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ, ೨೦೦೭, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ.

೪. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ. ಎಂ.(ಸಂ.), ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು, ೨೦೧೧, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೫. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು, ೨೦೧೨, ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗುಲಬರ್ಗಾ.

೬. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಮಾರ್ಗ-೭, ೨೦೧೫, ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

೭. ಕಿತ್ತೂರ ಕೆ.ಎ., ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ೧೯೭೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೮. ಕುಕ್ಕಿಲ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಸಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ, ೨೦೦೦, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೯. ಕುಪ್ಪಸ್ತ ಸಂಗಣ್ಣ, ಧರ್ಮಚೋಳ, ೧೯೫೮, 'ಜೇಂಗೊಡ ಬಳಗ' ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೧೦. ಕೊಪ್ಪಳ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ರುದ್ರಪ್ಪ,(ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು), ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ(ಭಾಗ ೧-ಕಾಂಡಗಳು ೧-೩), ೧೯೩೪, ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ವಾಙ್ಮಯಶಾಖೆ, ಧಾರವಾಡ.

೧೧. ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಅ.ನ., ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ದರ್ಶನ, ೧೯೬೨, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಮೈಸೂರು.

೧೨. ಗಂಗಾನಾಯಕ್ ಕೆ.ಎಸ್.(ಪ್ರ.ಸಂ.), ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಮಲಯಾಳಂ ಸಾಹಿತ್ಯ, ೨೦೧೧, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು.

೧೩. ಗುಂಡಪ್ಪ ಎಲ್.(ಅನು.), ಪೆರಿಯಪುರಾಣ ಸಂ.೧, ೧೯೭೪, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೪. ಚಪ್ಪರದಳ್ಳಿಮಠ ಶೋಭಾ, ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿಯ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ, ೨೦೧೨, ಚಿನ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ದಾವಣಗೆರೆ.

೧೫. ಡೆವಿಡ್ ಎನ್. ಲಾರೆಂಜಸ್(ಇಂ.), ಕಾಪಾಲಿಕರು ಮತ್ತು ಕಾಳಾಮುಖರು, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕುಲಕರ್ಣಿ(ಅನು.), ೨೦೦೫, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೬. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ೧೯೯೭, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಂ, ಮೈಸೂರು.

೧೭. ತೋರಣಗಲ್ಲು ಶಂಕರಪ್ಪ ಎನ್., ತಮಿಳಗಂ-ಶಂಗಂ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ, ೨೦೦೯, ಕಾವ್ಯಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಚಂದ್ರಾ ಬಡಾವಣೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೮. ದಂಡೆ ಜಯಶ್ರೀ(ಸಂ.), ಕನ್ನಡ-ತಮಿಳು ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ೨೦೧೩, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೯. ದೇವೀರಪ್ಪ ಎಚ್.(ಸಂ.),ಶರಣ ಚರಿತ ಮಾನಸ.

೨೦. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಆರ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ದ್ವಿಸಂ., ೧೯೭೩, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೧. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಬಿ.(ಸಂ.), ಶಿವಶರಣವಿಲಾಸ, ೧೯೮೯, ಶ್ರೀ ಬೃಹನ್ಮಠ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ.

೨೨. ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ ಎ.ಬಿ.(ಸಂ.), ೧೯೮೦, ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಭಾರತ, ವನಪರ್ವ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೭, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಏಕತಾಯುಗ(ಭಾಗ-ಎರಡು)ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ದರ್ಶನ, ಭಾರತೀಯ ವಿಧ್ಯಾಭವನ ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೩. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ ಹಂಪ, ಕನ್ನಡ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ೨೦೦೨, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೪. ಪಟ್ನಾಯಕ್ ದೇವದತ್, ಶಿವನ ೭ ರಹಸ್ಯಗಳು, ೨೦೧೫, ವಸಂತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಜಯನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೫. ಪಂಡಿತ ಚನ್ನಪ್ಪ ಎರೇಸೀಮೆ(ಗಧ್ಯಾನುವಾದ), ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ, ೧೯೭೬, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೬. ಪಾಟೀಲ ಸದಾನಂದ, ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು: ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೯೯, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಠ, ಡಂಬಳ–ಗದಗ.

೨೭. ಪ್ರಭುಶಂಕರ(ಪ್ರ.ಸಂ.), ವಿಶ್ವಧರ್ಮ ದರ್ಶನ, ಸಂ.೧, ೨೦೦೩, ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.

೨೮. ಭೂಸನೂರಮಠ ಸಂ.ಸಿ.(ಸಂ.), ಪ್ರೌಢರಾಯನಕಾವ್ಯ, ೧೯೫೭, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ.

೨೯. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಜಿ. ಜಿ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ ಚಾರಿತ್ರ, ೧೯೮೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೩೦. ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಸಿ.,(ಸಂ), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೫೪ ಮುದ್ರಕರು: ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು.

೩೧. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ ಟಿ. ಆರ್., ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಪುಟ ೪., ೧೯೭೮, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೨. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಕೆ.(ಸಂ.), ತಿಂಥಿಣಿ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಪತ್ರಾಗಾರ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೩. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರಿಂದ(ಸಂ.), ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನ, ೧೯೩೩, ಮೈಸೂರು, ಜಿ.ಟಿ.ಎ. ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩೪. ರಾಜಪುರೋಹಿತ ನಾ. ಶ್ರೀ, ಹರಿಹರ ಕವಿಯ ಕಾಲ ನಿರ್ಣಯ, ಹರಿಹರದೇವ, ದ್ವಿಮು., ೨೦೧೩, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೫. ರುದ್ರಪ್ಪ ಜೆ., ೧೯೬೨, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ(ಪ್ರ.ಸಂ.), 'ಶೈವಮತ', ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೬. ವಸ್ತ್ರದ ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ನಿರ್ವಚನ, ೧೯೯೯, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನಮಠ, ಗದಗ.

೩೭. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ವೀರಶೈವ ಪುರಾಣಗಳು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ೨೦೦೬, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೮. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್.(ಸಂ.), ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೨೦೦೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೯. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್.(ಗದ್ಯಾನುವಾದ), ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೨೦೦೧, ಆರನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೦. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ನಂಬಿಯಣ್ಣ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೮೫, ಸ್ನೇಹ ಪ್ರಕಾಶನ ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೧. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ವೀರಶೈವ ಪುರಾಣಗಳು, ೨೦೦೬, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೨. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಎಸ್., ಮತ್ತು ರಾಚಪ್ಪ ಆರ್., ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೨೦೧೨, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ ನಂ. ೧೩೮, ೭ನೇ'ಸ' ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆ ಹಂಪಿನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರ.

೪೩. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಎಚ್.ಪಿ., ೧೯೫೦, ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ ೨, ೨೧, ೫;೧೦, ೯೯-೨(ಸಂಪುಟಗಳು), ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು.

೪೪. ಶಂಕರ ಬಿ.ಆರ್., "ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ" ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ೧೯೭೬, ಮಹಾಕವಿ ಪಂಪ ಪ್ರಕಾಶನ, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ.

೪೫. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಜಿ. ಎಸ್.(ಪ್ರ.ಸಂ.), ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ.೪ ಭಾಗ ಎರಡು, ೧೯೭೮, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೬. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿ ಬಿ., ಮಹಾಕವಿ ಷಡಕ್ಷರಿದೇವ, ೧೯೬೬, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೪೭. ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು(ಸಂ.), ನಂಜುಂಡದೇವ ಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ೧೯೫೪, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೪೮. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಆರ್., ಶರಣಸಾಹಿತ್ಯ-೧೧-೧೨, ಮಾರ್ಚ೧೯೪೯, ವೀರಶೈವ ಮಹಾಪುರಾಣ ಪರಿಚಯ.

೪೯. ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಿದ ಚರಿತ, ಪುಟ ೬೬೪ ಕುರಿತಾದ ಕೆ.ಕೆ. ಹಂಡಕಿ ಅವರ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ.

೫೦. ಸದಾಶಿವ ಕೆ., ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ, ೧೯೯೭, ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.

೫೧. ಸೀಗಿಹಳ್ಳಿ ಬಾಳಣ್ಣ(ಸಂ.), ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟ ೯, ೨೦೦೭, ಪ್ರಕಾಶಕರು ವಚನ ಪಿತಾಮಹ ಡಾ ಫ. ಗು. ಹಳ್ಳಕಟ್ಟಿ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಬಿ.ಎಲ್.ಡಿ.ಇ. ಸಂಸ್ಥೆ, ಬಿಜಾಪುರ.

೫೨. ಸಿರಸಿ ಗುರುಶಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೀ, ವಿಶ್ವಧರ್ಮದರ್ಶನ ಸಂ. ೨, ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೨೦೦೩, ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.

೫೩. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ.(ಸಂ.), ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಅಧ್ಯಯನ; ಜನವರಿ–ಜೂನ್ ೨೦೦೬, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೫೪. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ., ಕಂಠಪತ್ರ–೨, ೨೦೦೪, ವಿಕಾಶ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹೊಸಪೇಟೆ.

೫೫. ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ.(ಸಂ.), ಬೆಜ್ಜವಾಡಿ ಮಾಧವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಅಪ್ರಕಟಿತ.

೫೬. ಹಿರೇಮಠ ಆರ್.ಸಿ., ಸುಂಕಾಪುರ ಎಂ.ಎಸ್.(ಸಂ.), ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸ, ೧೯೭೦, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೫೭. ಹಿರೇಮಠ ಆರ್.ಸಿ, (ಸಂ) ಬಸವಪುರಾಣ, ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ ೧೯೭೧.

೫೮. Aravindaru, Foundation of Indian Culture.

೫೯. Ayyar P.V., Jagadisa 1991, South Indian shrines; Illustrated New Delhi, Asian Education services.

೬೦. Chattopadhayaya Sudhakar, 1970, Evolution of Hindu sects(Up to tine of Sankarachaya), Munshiram Manoharlal, New Delhi.

೬೧. Ghose, Rajeshwari, The Tyagaraja Cultin Tamilnadu; A Study in Conflict and accomadation,1989, Delhi, motilal Banarsidass publishers prirate limited.

೬೨. Lal B.B., The Sarasvati Flows on, The Continuity of Indian Culture, 2002, Aryan Books International, New Delhi.

೬೩. Nilakanta Sastri K. A., 'The Colas' (1975), University of Madras, Page-19

೬೪. Ramesh K.V., Introduction: Jaina literature in Tamil.

೬೫. Somasundaram pillai J.M., A History of Tamil literature, 1968.

೬೬. South Indian Inscrption Vol-V, 1986, The Directory General Archoelogical Survey of India.

- Tiruvarur in religious history of Tamil Nadu, The Hindu, 16 July 2010

* ಶಿವಾನುಭವ ಸಂಪುಟ ೧೩, ಸಂಚಿಕೆ ೯ ಸಂಪುಟ ೨೮, ಸಂಚಿಕೆ ೨-೩, ಮತ್ತು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೫೬, ಸಂಚಿಕೆ ೩ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು

* * *

ಅನುಬಂಧ–೨

ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ

ಕಿಕ್ಕೇರಿಯಾರಾಧ್ಯನ ಸಾಸಲ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನ ರಾಘವಾಂಕ ಕಾವ್ಯ, ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ, ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ೧.ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯ, ೨.ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ ೩.ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ, ೪.ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ, ೫.ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ ೬.ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ.

೧. ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ (ಸಂಧಿ ೧೨, ಪದ್ಯ ೬೮ರಿಂದ ೮೮)

ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ೬೯ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ೮೮ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ೨೦ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು.

ಕಾಮುಕಮಲ್ಲಣಕವಿ ತ
ತ್ಕಾಮಿನಿವೆರಸಭವಲೋಕಕ್ಕೈದನೆ ಕೇಳಿ।
ನ್ನಾಮನುಚೋಳನೆನಿಪ್ಪ ಮ
ಹಾಮಹಿಮನ ಕಥೆಯನುಸುರ್ವೆನಂಬುಜವದನೇ ॥೬೯॥
ಕಮಲಾಲನೆ ಪುರಮೆಸಗುಂ
ಕಮಲಾಲಯಮೆಂಬುದುದೊಂದು ಚೋಳಾವನಿಯೊಳ್।
ರಮಣೀಯಂ ತನ್ನಗರಿಗೆ
ರಮಣಂ ಮನುಚೋಳನಖಿಳಸಜ್ಜನಪಾಲಂ ॥೭೦॥

ನೀತಿವಿಭವಂ ಪರಾಕ್ರಮ
ಮಾತಾತಯಶಮಮರ್ದ ಶೌಚಮುತ್ತುಂಗಕಲಾ।
ವ್ರಾತಂ ಮೂರ್ತಿಯನಾಂತವೊ
ಲಾತಪನಾನ್ವಯಸುಧಾಬ್ಧಿಚಂದ್ರಮನೆಸೆವಂ ॥೭೧॥

ಆಕಂಜಾತಕುಲಾಗ್ರಗಣ್ಯಮನುಚೋೞೋರ್ವೀಶರಾಟ್ಕೀರ್ತಿಯಂ
ರಾಕೇಂದುದ್ಯುತಿಗೆತ್ತರಾತಿನೃಪವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜಂ ಕರಂ ಬಾಡುಗುಂ
ವ್ಯಾಕೋಚತ್ವಮನೈದುಗುಂ ಸಕಲಮಿತ್ರಾಕ್ಷೋತ್ಪಲಂ ಮೇಣ್ಸುಧಾ
ನೀಕಾನಂದಸುಧಾಬ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುಘೂಂಈಭೇಂದ್ರೋತ್ತುಂಗಕುಂಭಸ್ತನೀ ॥೭೨॥

ತಚ್ಚೋೞಾವನಿಪಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲ
ಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದು ಪರಂಜಿಯಾದುದವಿತವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ಚಾದುದು
ದ್ಯಚ್ಚಂಡಾತಪಮಾದುದುನ್ನತಸುಹೃನ್ನೀರೇಜಜಾತಕ್ಕೆನ
ಲ್ನಿಚ್ಚಂ ಕಾಂಚನಕಾಂಚಿಸೋಭಿತಘನಶ್ರೋಣಿಸ್ಥಲಾಭಾಸಿತೇ ॥೭೩॥

ಪದಪದ್ಮಂ ಪರರಾಜರಾಜಿತಕಿರೀಟಾನೀಕದೊಳ್ನಾಡೆ ಮಾ
ಣ್ದಪ್ಪಿದು ಮಿತ್ರತ್ವಮನಚ್ಛಮೂರ್ತಿ ರಮಣೀಸ್ವಾಂತಾಬ್ಜದೊಳ್ಬೆಚ್ಚು ತೋ
ರ್ಪುದು ಚಿತ್ತಂ ತರುಣೇಂದುಚೂಡಚರಣಾಂಭೋಜಾತದೊಳ್ಪಿಂಗದಿ
ರ್ಪುದು ವಿದ್ವಜ್ಜನವಾಂಛಿತಪ್ರದಸುರೋರ್ವೀಜಾತತಚ್ಚೋೞನಾ ॥೭೪॥

ಇಂತೆಸವ ಚೋೞಮಹಿಪಂ
ಗಂತುಂ ನೃಪನರಸಿ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆಗಂ ಮೇ।
ಣ್ಕಂತುಸಮರೂಪನೊಸೆದೆಸೆ
ವಂತಾಚಂಚಲನೆನಿಪ್ಪ ನಂದನನೊರ್ವಂ ॥೭೫॥

ಚಂಚಲಾಭಿದಾನದಾಕುಮಾರನೊಂದುವಾಸರಂ
ಮುಂಚುವಟ್ಟೆಯುಣ್ಮಲೇಜಿ ಪೊನ್ನಭಂಡಿಯುಂ ಸಮಂ।
ತುಂಚಮಾದ ತತ್ಪುರೋಪವೀಧಿಯಲ್ಲಿ ನೂಂಕಿದಂ
ಕಾಂಚನೋಲ್ಲಸದ್ಘಟಾಭಪೀವರಸ್ತನದ್ವಯೇ ॥೭೬॥

ಭಂಡಿಯಂ ನಲವಿಂದ ನೂಂಕೆ ತದುಲ್ಲಸತ್ಪುರವೀಧಿಯೊಳ್
ಯೊಂಡುಗೊಂಡಿರಲೊಂದು ತರ್ಣಕಮಂದು ತಚ್ಛಕಟಾಂಗಕು।
ಚ್ಚಂಡಲೀಲೆಯನಾಡುತಂ ಮಿಗೆ ಪೊರ್ದಿ ಬಿರ್ದಟಿಯಲ್ವಲಂ
ಕಂಡು ತಚ್ಛಿಶುಮಾತೃ ಬಂದುದು ಚೋೞಗೇಹಕೆ ಶೋಕದಿಂ ॥೭೭॥

ಕಱು ಸತ್ತಟಿಲಂ ಚೋೞಂ
ಗಱುಪಲ್ ತದ್ಗೋಮತಲ್ಲಿ ಮುಂಬಾಗಿಲೊಳಂ।
ದುಱುವಪರಂಜಿಘಂಟೆಯ
ನಿಱಿದುದು ಶೃಂಗಾಗ್ರದಿಂ ಸುಧಾಕರವಕ್ತ್ರೇ ॥೭೮॥

ತವೆ ತಚ್ಛೃಂಗವಿಘಾತೋ
ದ್ಭವಘಂಟಾನಾದಮಂದು ಜಕ್ಕುಲಿಸಲ್ಬು ।
ಧವಚೋಳನ ಕರ್ಣಮನು
ತ್ಸವಮಟಿದಾನೃಪತಿ ನೊಂದು ಮಗುಟ್ದಿಂತೆಂದಂ ॥೭೯॥

ಅಕಾರಣಂ ಕಾಂಚನಘಂಟಿಕಾರವಂ
ಪ್ರಕಾಶಮಾದತ್ತೆನುತೆದ್ದು ತನ್ನೃಪಾ।
ಲಕಂ ನಿಜದ್ವಾರಕೆ ಬಂದು ಕಂಡನಂ
ದು ಕಣ್ಣ ನೀರಂ ಕಱುವಾಘಟೋಧ್ನಿಯಂ ॥೮೦॥

ಏನಿಂತಿದು ವಿಸ್ಮಯಮೀ
ಧೇನುವಿನಟಲೇನತೀವ ಪುಣ್ಯಸಹಾಯರ್।
ಭೂನಾಯಕ ಕೇಳ್ವಿಧಿಕೃತ
ಮೇನೆಂದನೆ ಬರ್ಕುಮೆಂದು ಮಗುಟ್ದಿಂತೆಂದಂ ॥೮೧॥

ಅವರ ನುಡಿಯನಾಚೋಳಾವನೀವಲ್ಲಭಂ ಕೇ
ಳ್ದವಿರಳಘನಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನೆಟ್ತಿಂದು ಶೋಭಿ।
ಪ್ಪವನಜಪುರವೀಧೀಮಧ್ಯದೊಳ್ಸತ್ತು ಮೇಣ್ತೋ
ಱುವ ಪಶುಶಿಶುವಂ ಕಂಡಂ ತದುರ್ವೀಶನಾಗಳ್ ॥೮೨॥

ಇಂದೆನಗೀಘನಪಾಪಂ
ಭಂದುದಿದಕ್ಕೇನನೊಡರ್ಚುವೆನೆನುತಂ।
ಮುಂದಿರ್ದ ವಿಭುಧರಂ ಮುಱಿ
ದಂದಾಲೋಕಿಸಲವರ್ಮಗುಟ್ದಿಂತೆಂದರ್ ॥೮೩॥

ಕನಕಾಂಬರಕರಿರತ್ನಾ
ವನಿಮುಖ್ಯಾನೇಕದಾನಮಮಂ ರಚಿಸಿದೊಡೀ।
ಘನಪಾಪಂ ಪೋದಪ್ಪುದೆಂ
ದೆನೆ ತತ್ಪಂಡಿತನಜಕ್ಕೆ ನೃಪನಿಂತೆದಂ ॥೮೪॥

ಪ್ರಾಣಿಗಚೇತನಂಬಡೆದ ಭೂಮಣಿಕಾಂಚನಮುಖ್ಯವಸ್ತುಕ
ಶ್ರೇಣಿದೇಂ ಸಮಾನಮೆನಿದಕ್ಕೆಣೆಯಾಗಿ ಮದೀಯಪುತ್ರನಂ।
ಮಾಣದೆ ತಂದು ಭಂಡಿಗಿರಿದಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ನಿಜಾತ್ಮಜಾತನಂ
ಕ್ಷೋಣಿಪನಂದು ತಚ್ಛಕಟಮಾರ್ಗಕೆ ಸಾರ್ಚಿದನಂಬುಜಾನನೆ ॥೮೫॥

ಕಱುವೇ ತತ್ತನುಜಂ ದಲಾಂಕುವರನೆಂಲ್ಲಾಜನಂ ವೀಧಿಯೊಳ್
ತಱಿಸಂದೀಕ್ಷಿಪುದೆಂದು ತಚ್ಛಕಟಮಂ ತಾನೇಱಿ ಚೋಳೋರ್ವಿಪಂ।
ನೆಱು ನೂಂಕಲ್ ನಿಜಪುತ್ರಗಾತ್ರಮಿರದಾದಂ ಖಂಡಿಸಲ್ಕಂಡು ನಿ
ಬ್ಬೆರಗಂ ತಾಳ್ದತಿವಿಸ್ಮಯಂ ಬಡೆದರಾಪೌರಕಾರ್ಕಳಬ್ಜಾನನೇ ॥೮೬॥

ಇಂತತಿಧರ್ಮನೀತಿಯಂ ಬಲ್ಪಿಡಿದು ಸುತನಂ ತಂದಳಿದ ತರ್ಣಕಕ್ಕೆನೇಯಾಗಿ ಭಂಡಿಗಡ್ಡಮಾಗಿ ಮಲಂಗಿಸಿ ಸಮಸ್ತಜನಂ ವಿಸ್ಮಯ ಸ್ವಾಂತರಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾಪವಿತ್ರಗಾತ್ರಪುತ್ರನ ಮೇಲೆ ಶಕಟಮಂ ಕಡುಸಂತಸಂ ಬಡೆದು ನಡಿಸಿದ ತನ್ಮನುಚೋಳನ ಧರ್ಮದೇಟ್ಗೆಯಂ ಭರ್ಮಾಚಲಕಾರ್ಮುಕಂ ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿ ಚೆಚ್ಚರಮುತ್ಸವದಿಂ ಪ್ರಸನ್ನಮಾಗೆ॥

ಮೆಚ್ಚಿದನು ಚೋಳರಾಯಂ
ಗುಚ್ಚವದಿಂದಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಲುಮೇಶಂ।
ಎಚ್ಚತ್ತೆರ್ದಂ ಕುವರಂ
ಚೆಚ್ಚರಮಾತರ್ಣಕಕ್ಕೆ ಬಂದುದು ಜೀವಂ ॥೮೭॥

ಇಂತಟಿದ ತನುಜಂಗಂ ತರ್ಣಕಕ್ಕಂ ಜೀವಂ ಬರಲ್ ಪ್ರಸನ್ನನಾದಂತಾತತತೇಜೋಮಯಮಪ್ಪ ರಾಜಕಲಾವತಂಸನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಕಂಡಾನಂದಂಬಡೆದಭಿವಂದಿಸಿ ಮಗುಟ್ದುಟ್ದು ನಿಂತು ಕೊಂಡಾಡುವ ತನ್ಮನುಚೋಳಂಗೆ ಸಾರೂಪ್ಯಪದಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಗೋವುತಲ್ಲಿಕೆಯಂ ತದ್ವತ್ಸಗೂಡಿ ಗೋಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಪಿಯಖಂಡಪರಿಪೂರ್ಣನದೃಶ್ಯ ಮಾಗಿ ಪೋಗೆ,

ಪ್ರಾಣಂ ಬಂದು ಮನಂಗೊಳಿಪ್ಪ ತನುಜಂಗಾರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟತತ್
ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಮನುಚೋಳನೈದನೆ ಲಸತ್ಕೈ ಲಾಸಕಿನ್ನಾಲಿಸ।
ಕ್ಷೀಣದ್ಯೂತವಿನೋದಿ ಮೂರ್ಖನೈನಾರೆಂಬಾತನ ಖ್ಯಾತಿಯಂ
ಮೇಣಲಾಪಿಸು ಪೇಟುವೆಂ ಮುಕುರಶೋಭಾಸ್ನಿಗ್ಧಗಂಡಸ್ಥಲೀ ॥೮೮॥

***

೨. ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯನ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ

೧೩ನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ೧೦೩ರಿಂದ ೧೧೭ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೫ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು–

ಎಂದು ಪೇಳಲು ರಂಗನಾಥನಾ ಗುರುಪದಕೆ
ವಂದನಂಗೆಯ್ದು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮವಿಮೆಯಂ
ಚೆಂದದಿಂ ಪೇಳ್ವುದೆನೆ ಕೇಳ ಧರ್ಮಾವತಿಪುರದೊಳತಿಪೆಂಪಿನಿಂದೆ
ಕುಂದದೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ಪನುರೆ ಪರಮಸದ್ಭಕ್ತ
ನಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಂ ನಾಡೆಯವನ ಸತಿ
ಯಂದವಡೆದಮೃತಮತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂದಿರ್ಪ್ಪಳಾ ನೃಪನ ಮಂತ್ರೀಶನು ॥೧೦೩॥

ಪತಿಮೋಹಿಯೆನಿರ್ಪ್ಪನಾತನ ಕುಮಾರಕಂ
ವಿತವಚನನಾತನಂ ಭೂವರಂ ತನಗೊರ್ವ
ಸುತನಿಲ್ಲದಿರೆ ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೊರ್ವಸುತನುದಿಸೆಯಾತನ ಪೆಸರನು
ನುತಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದಿಟ್ಟು ಘನಸಂತೋಷ
ಯುತನಾಗಿರಲಿಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ತನ್ನ
ಸುತೆಯರಿರ್ವರನವನಿಪಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತು ಸುಖಮಿರ್ದನಾಕ್ಷಣದೊಳು॥೧೦೪॥

ಕಮಲೆಯೆನಿಪಬಲೆಯಂ ಮಿತವಚನಗಿತ್ತು ತ
ತ್ಕುಮುದಿನಿಯ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಗೆ ವಿವಾಹಂಗೆಯ್ದು

ರಮಣೀಯವೆನೆ ಸಿಂಧುದೇಶಾಧಿಪಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಿತ್ತ ಕುದುರೆಗಳೆರಡನು
ಪ್ರಮುದದಿಂ ಕುವರರ್ಗೆ ಕುಡೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ್ಮನಾ
ವಿಮಳಬುದ್ಧಿಯ ಮಿತವಚನನುಸಿರೆ ಕೇಳದನು
ಪಮಸುಖದೊಳಾಹಯವನೇರಿ ವೈಹಾಳಿಯಂ ಪೋಗಿ ತಮ್ಮಯ ಪುರಕೆ ॥೧೦೫॥

ತಿರುಗಿ ಬರ್ಪಾಗಳಾಪರಮಸದ್ಭಕ್ತೆಯಹ
ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗೆ ನೀರ್ಗಳಂ
ತರುವಳಾಕೆಯ ಸುತಂ ಶಂಕರಂ ಬೀದಿಯೊಳಗಾಡುತಿರೆ ಮಿತವಚನನ
ಪಿರಿಯ ಕುದುರೆಯ ಖುರಂ ತಾಗಿಯಾಬಾಲಕನ
ಕೊರಲೆಯ್ದೆ ಕತ್ತರಿಸಲಾನಾರಿ ತನ್ನಯ ಕು
ವರನ ಶಿರಮಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ದಃಖದೆ ತಂದು ನೃಪನ ಕರತಳಕಿತ್ತಳು ॥೧೦೬॥

ಅರಸನಾಗಳ್ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದು ಚೋಳಭೂ
ವರರನ್ವಯದೊಳು ಸದ್ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಶಿವಧರ್ಮ
ದಿರವಿಂಗೆ ಕಂಟಕಕಂಬುಟ್ಟಿಸುವುದೆಂದುಮಿಲ್ಲಂ ಮುನ್ನೆ ಪೆಂಪುವಡೆದ
ಧರಣಿಪಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಚೋಲನಾತಂ ಚಂದ್ರ
ಧರನ ತೈಲಾಭ್ಯಂಗಕೋಸುಗಂ ತಿಲಮನಾ
ದರದೆ ತೊಳೆದೊಣಗಿಸುತ್ತಿರಲೊತ್ತಿನೊಳಗೆ ತಪವಿರ್ದೊರ್ವ ಮುನಿನಾಥನು ॥೧೦೭॥

ಒರಂತೆ ಯೆಳ್ಳಪೊಲದೊಳಗೊರ್ವ ಪಥಿಕ ತಾ
ನಾರಯಲ್ವೋಗುತ್ತಮೊಂದುಗಿಡುವಂ ಕೀಳ್ತು
ದಾರಿಯೊಳ್ಮೆಲುತಿರಲ್ನಟ್ಟಿರ್ದ ಬೆಳುದಲೆ ನಗಲ್ಕಿದೇಕೆನಲಾಗಳು
ಚಾರುತರದಿಂ ನುಡಿದುದಾಂ ಮುನ್ನಿವನ ರಿಣವ
ತೀರಿಸಲ್ಕಾರದೀ ತೆರದಿನಿರ್ಪೆಂ ಸರ್ವ
ಸೂರಿಜನರೆಳ್ಳ ರಿಣವಧಿಕವೆಂಬರ್ನೀನದಂ ತೀರಿಸುವುದೆಂದಿಗೆ ॥೧೦೮॥

ಎಂದು ನಗುತಿರ್ಪೆನೆನಲಾ ಮಾತುಗೇಳ್ದು ಪರಿ
ತಂದೊಣಗುತಿರ್ಪೆಳ್ಳ ಮೆಲುತಿರಲ್ಕಾಪಿನವ
ರಂದು ಪಿಡಿದಾಚೋಳಗೊಪ್ಪಿಸಲ್ಮೆಲ್ದುದೇಕೆನಲಭವನೆಳ್ಳರಿಣವು
ಚೆಂದದಿಂದೇಳುಜನ್ಮಕ್ಕೆಯುಂ ಬಿಡುವುದ
ಲ್ಲೆಂದಾಂ ಮೆಲಿದೆನೆನಲ್ನೀಂ ಶಿವಂಗಂ ಲೆಂಕ
ನೆಂದೆಂದುವುಂ ನಿನಗೆಯಾಂ ಲೆಂಕನಪ್ಪೆನೆಂದವನ ಬಾಯೊಳಗಣೆಳ್ಳಂ ॥೧೦೯॥

ಬೆರಲಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದು ಮೆಲುತಿರೆ ನಡುವೆ ಬಂದು ಶಂ
ಕರ ನಿಂದು ನಿಮ್ಮವಿರ್ವರ್ಗೆಯಾಂ ರಿಣವಂತ
ನುರುತರದೊಳಪ್ಪೆನೆಂದುಗುವೆಳ್ಳುಗಳನಾಂತುಮೆಲ್ದಿರ್ವರಂ ತನ್ನಯ
ಪುರಕೆಕೊಂಡೊಯ್ದನಂತಲ್ಲದಿನ್ನೊರ್ವನ
ಚ್ಚರಿವಂತನೆನಿಪ ವಿಕ್ರಮಚೋಳಭೂವರನ
ತರುಣಿ ಪಂಕಜಗಂಧಿಯಣುಗನೈವಡಿಚೋಳನೇಳುಬರಿಸದ ಬಾಲ್ಯದೆ ॥೧೧೦॥

ಮದವೆದ್ದ ಮಾತಂಗಮಂ ಸೀಳ್ದು ತತ್ಪಟ್ಟ
ಣದ ಬಳಸಿನೇಳುಕೋಟುನಾಚೆಗಿಟ್ಟನಂ
ತದಕೆ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಭುವರರಳ್ಕಿ ಕಾನನಂಬೊಕ್ಕರಾನೃಪಗೆ ಪಟ್ಟಂ
ವಿದಿತದಿಂದಾಗಲಾ ವಾರ್ತೆಯಂ ಕೇಳ್ದವರ
ಮುದವನ್ನುಸಿ ಕೋಟಿಶಿವಭವನಗಳನೆಲ್ಲ
ರದುಬುತಂಗೊಳೆ ಕಟ್ಟಿಸಭವನೊಲವಡೆದನಿನ್ನೋರ್ವ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳಂ ॥೧೧೧॥

ಮಿಸುಪ ಕಮಲಾಲಯವೆನಿಪ್ಪ ಪುರದೊಳಗಿರ್ಪ್ಪ
ನೆಸಕದಿಂದವನ ಸತಿರತ್ನಮಲಾದೇವಿ
ಯುಸಿರಲೇನವರ್ಗೆ ಭೀಮೇಂದ್ರಚೋಳನೆನಿಪ್ಪ ಕುವರನವನೊಂದು ದಿವಸಂ
ಒಸೆದು ರಥವೇರಿ ವೈಹಾಳಿಯಂ ಪೋಗಿತಿರೆ
ಪಸು ಕರುವನೀದು ಬೀದಿಯೊಳಿರಲ್ಗಾಲಿಂ
ರಸೆಯರಿಯೆ ಕರುವೆರಳ್ತುಂಡಾಗಲಾಗೋವು ಬೇಳಿಟ್ಟು ನೃಪಭವನಕೆ ॥೧೧೨॥

ನಿರುತದಿಂದೆಯ್ತಂದು ಸಿಯ್ಯದಾರದಲಿ ಯೆ
ಚ್ಚರಘಂಟೆಯಂ ಕೋಡುಗಳಿನಲೆಯಲಾಸರವ
ಧರ ಶಿವಂ ಕೇಳ್ದು ಬಂದರಿದು ರಥದೊಳ್ಕರುವಿನೆರಡುತುಂಡುಗಳನಿರಿಸಿ
ವರಸುತನ ಮೇಲಡ್ಡಹ್ಸಾ ಶಿವನೊಲವಡೆದು
ಕರುವಿಗಸುವಂ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸವಂ ಪೋದ
ನರಿದೆನಲ್ಕೀತೆರದೆ ಚೋಳರಗಣಿತರವರ್ಸದ್ಧರ್ಮದಿಂದಿರ್ಪ್ಪರು ॥೧೧೩॥

ಎಂದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಂ ಮಿತವಚನನ ಭರ
ದಿಂದೆ ಕರುೆಸಲನಿತರೊಳ್ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆ
ಯ್ತಂದೆನ್ನದೆಸುನಣ್ಣಂ ಹಯವನೇರಿ ವೈಹಾಳಿಯಂ ಬಂದನದರಿಂ
ತಂದೆ ನೀನೆನ್ನದಂಡಿಪುದೆನಲ್ಕಿರವ ಪೊ
ಯ್ಯೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯ ಕರಕ್ಕೀಯ್ಯಲಾತಂ ತನ್ನ
ಮಂದಿರಂಬೊಕ್ಕು ತನ್ನಯ ಶಿರವನರಿದುಕೊಳಲಾಸುತಂ ತಿರುಗಿ ಬರಲ ॥೧೧೪॥

ಹಳೆಯನಂ ಸಂದಾಯಂ ಕರೆದು ನೀನವನ
ತಲೆಯಂ ವಲಂ ಛೇದನಂಗೆಯ್ವುದೆನೆ ಯವಂ
ಪೊಳಲ ಪೊರಮಟ್ಟೊಂದೆಡೆಯೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಶಿವಮಂತ್ರಮಂ ಜಪಿಸೆನಲ್ಕೆ
ತಿಳಿಯೆಯಾಂ ಜಪಿಸೆ ಜೀವನ ಮಂತ್ರಿರವಪ್ಪು
ದಲಗಿನಿಂ ಛೇದಿಸೆನಲಂತೆ ಖಡ್ಗವ ಜಡಿದು
ತಲೆಯಂ ಪೊಡೆಯೆ ಪರಿದು ಬಳಿಕೋಂನಮಶ್ಶಿವಾಯೆಂಬ ಮಂತ್ರವನಾಶಿರಂ ॥೧೧೫॥

ತಡೆಯದುಚ್ಚರಿಸುತಿರಲಾಶಿರವ ಚೋಳನೃಪ
ನೆಡೆಗಡ ಪಿಡಿದೆಯ್ತರಲ್ಕಿವಮಂತ್ರಮಂ ನಾಡೆ
ಬಿಡದೆಯುಚ್ಚರಿಪ ತಲೆಯಂ ಕಾಣುತಾವತೆರದಿಂ ಪೊಯ್ದೆಯೆನಲಾತನು
ಕಡುಗಮಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನಯ ತಲೆಯನರಿದದಂ
ಪೊಡವಿಪನ ಕರದೊಳೀಯ್ಯಲ್ಕದುಂ ಮಂತ್ರಮಂ
ಸಡಗರದದೊಳುಚ್ಚರಿಸುತಿರೆ ಶಂಕರನ ಶಿರಂ ತಾನುಮುಚ್ಚರಿಸಲೆಯ್ದೆ ॥೧೧೬॥

ಪತಿಮೋಹಿಯುತ್ತಮಾಂಗವ ತಂದಿರಿಸಲದುಂ
ಕ್ಷಿತಿಯರಿಯಲುಚ್ಚರಿಸೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯುಂ
ಮಿತವಚನನುಂ ಚೋಳಭುವರನಮೃತಮತಿಯುಮಿವರು ತಂತಮ್ಮ ಶಿರಮಂ
ಪತಿಗೆಯರಿದೀಯ್ಯಲಂತೆಲ್ಲಮುಂ ನಾಡೆಯು
ದ್ಧತಿಕುಂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನುಚ್ಚರಿಸೆ ಹೈಮ
ವತಿಯರಸನೊಲ್ದು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದನೆಲೆಶಿಷ್ಯ ಚೂಡಾಮಣಿ ॥೧೧೭॥

***

೩.೩. ತಿಂಥಿಣಿಯ ಬಸವಲಿಂಗಾರ್ಯನ ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ

ಅಮರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣದ ಸಂಧಿ ೪ ರಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಯ ೧ರಿಂದ ೬೫ರವರೆಗೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ ಬಂದಿರುವುದು–

ಸೂಚನೆ॥ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ನಾಸ್ತಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರು
ಮುತ್ತಿದರು ಶಿವಪದ ಸಕಾಯದಿ
ಚಿತ್ತಶುದ್ಧದಿ ನುತಿಸಲುರೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಂತ್ರಂ ॥

ಹರಕು ಮತಪರವಾದಿಗಳ ಸಂ
ಹರ ಮನೋಭವನುರು ಪ್ರತಾಪಂ
ಹರಸಿ ದಕ್ಷನ ಶಿರಕೆ ಕುರಿದುರಿಸಿದೈ ಹರನೆ ॥
ಹರತ್ರಿಪುರ ಶಾರದೆಯಪತಿ ಶಿರ
ಹರಹರಿಯ ವರನೇತ್ರ ಪದದೊಳ
ಗಿರಿಸಿದನೆ ಶ್ರೀಯಮರ ಗಂಡೇಶ್ವರನೆ ಮಮರಕ್ಷ ॥೧॥

ಸತ್ಯ ನಿಧಿಯಮರಯ್ಯ ಕೊಳದಿಂ
ದೆತ್ತುಗಳ ಬಳಿವಿಡಿದು ಬರೆ ಮುದಿ
ಎತ್ತುಗಳನೆಲ್ಲಿರಿಸಿದೈ ಪೇಳೆಂದನಾದಯ್ಯ॥
ಒತ್ತೇ ಪೊಸ ಹೋರಿಗಳ ನೀ
ನೆತ್ತಣಿಂ ತಂದಿಸಿದೈ ನಿಜ
ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿ ಮದೀಗ ಚೋರತ್ವಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ॥೨॥

ಪತ್ತು ತಲೆಯವನಂದು ಕೇಳ್ಸಂ
ಪತ್ತಿಗೆಹುಲ್ಲವಗೆ ಮತ್ತೆಯು
ಸತ್ವಕಾರ್ಸಿರಿಲ್ಲಮಿಂತಸಮಾನ ಶೌರ್ಯದಲಿ॥
ವರ್ತಿಸುತಿರ್ದನಿತರಲಿ ಕೇ
ಳೆತ್ತಿ ತಂದನು ಸೀತೆಯಂ ದೇ
ವೋತ್ತಮಂ ವರ ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಹರಿಸಿದನು ಶಿರವ ॥೩॥

ಪರಪದಾರ್ಥವ ತುಡಿಕಿದರೆ ಇಹ
ಪರದೊಳಾತಗೆ ಪಳಿವರಲ್ಲದೆ
ನರಕ ತಪ್ಪದು ನಿರತಮೆಂಬಾಗಮದ ಸದ್ವಾಕ್ಯಂ॥

ಒರೆವುದಿದ ನೀನರಿಯದೀ ಪರಿ
ಪರಿಕಿಸದೆ ಪರಪಶು ಯುಗಳ ತಂ
ದಿರಿಸಿದೈ ಎನ್ನದುರಿಗೀವರಿಗೈದರೇಂ ಮುಂದೆ ॥೪॥

ಮಂದಮತಿ ನಿನ್ನಿಂದನಾ ಸತಿ
ದಂದುಗಕ್ಕೊಳಗಾದೆ ನೀನಿದ
ರಂದವನು ತಿರಿಸಂದು ಪೇಳ್ಕೆ ಒಂದುಮಂ ಬಿಡದೆ॥
ತಂದೆಗಾಕ್ಷಣ ಬಂಧರದಿ ಆ
ನಂದದಿಂದಮರಯ್ಯ ನುಡಿದನು
ತಂದೆ ಲಾಲಿಸು ಇಂದುಧರನ ಮಹತ್ವಮಿದು ಕಂಡ್ಯ ॥೫॥

ತೃಷೆಯಿಂದ ಬಸವಳಿದ ಪಶುಗಳ
ಸಸಿವಸದಿ ನಡಿನಳ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವು
ಮಸಣದೋಳ್ಮಸಣಿಸಿತು ಎದುರಿಗೆ ಹೊಂಡಮೊಂದಿಹುದು॥
ಎಸೆದವಾಮಳ ವಾರಿಮದರೋ
ಲಪಸೆದು ನೀರ್ಗುಡಿವನಿತರಲಿನಂ
ತೆಸೆದಿ ಯೌವನ ಒದಗಿತಾಕ್ಷಣ ವೃಷಭಗಳಿಗಿರದೆ ॥೬॥

ಕಂದ ನೀನತಿ ಮಿಥ್ಯದನುಗತ
ವೃಂದ ಮಂದಿ ರಚಿಸಿದ ಎನಗಿದು
ಸಂದೇಗಂದೋರಲ್ಕೆಂದನುವಾಯ್ತಕಟಕಟ ಕಾಣೆ॥
ಎಂದ ತಂದೆಗೆ ಕೇಳು ಜನಕನೇ
ವಿಂದೆ ಶಿವಶರಣರ ಮಹತ್ವವ
ನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಕತೆಗಳನಂದುಸುಕುಮಾರ ॥೭॥

ಭಿನ್ನವಾಗಿರೆ ರುಂಡಮುಂಡವು
ಭಿನ್ನಣದಿ ಜೊತಿಗೊಳಿಸಿ ಮೃಡತಾ
ಮನಿಸಿದನತಿ ಭಕ್ತಿಯುತ ವರಮಂತ್ರ ಲಕ್ಷಂಗೇ॥
ಇನ್ನು ಕೇಳ್ಸಿರಿಯಾಳ ತನ್ನಯ
ಚನ್ನಿಗಾತ್ಮಜನನ್ನು ಕೊರೆದಿಡೆ
ಮನ್ನಿಸಿದ ಮಹದೇವ ತನಯನ ಜೀವಮಂ ಪಡೆದು ॥೮॥

ಕ್ಷೀರ ಕ್ರುಸುವ ಕ್ರಮದಿ ಬರುತಿರೆ
ಜಾರಿಬೀಳುವ ಗೊಲ್ಲತಿಯ ಕೊಡ
ದೂರದ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಿಡಿದನು ಬಸವ ಕೈಯೆತ್ತಿ॥
ಚಾರುತನಯದಿ ಪೇಳಲು
ಧೀರಪುತ್ರನೆ ಕೇಳು ಮಿಗೆವಿ
ಸ್ತಾರವಾದಾದ್ಯಂತ್ಯ ಕಥೆಯಮದೀಗ "ಸ್ತರಿಸಿ ॥೯॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳೋರ್ವಿ ಪಾಲನು
ಸತ್ಯದಿಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಗೈಯುತ

ಸುತ್ತಮದನುತ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ ಸಹಿತ ಸುಖದಿಂದ॥
ಮತ್ತೆ ಸಚಿವನು ತಂ ಮಹಾಲೋ
ಕೋತ್ತುಮಂ ಮಿತವಚನನೆಂಬವ
ಸರ್ತಿಮಿಂದರಸಾತ್ಮ ಜನಮಿತ್ರತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದಂ ॥೧೦॥

ಮಾತುಳಂ ಮಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂವಿ
ಖ್ಯಾತ ವಿಮಳಶ್ವೇನನಳಿಯ ಗೆಂ
ದೋತು ಚಾರಕ ಸಹಿತ ಕಳುಹಲು ಧರ್ಮವತೀಪುರಕೆ॥
ಭೂತಳದೊಳಿಂತಿರ್ದ ತುರಗವು
ನೂತನವಲಾಯೆಂದು ಸಂತನೆ
ಜಾತಮಾನಸನಾಗುತಾಶ್ವವ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನರಸಂ ॥೧೧॥

ಮರುದಿವಸ ವೈಯಾಳಿಯಾಡುವ
ಭರದಿ ತನ್ನಯ ಮಿತವಚನನ
ಕರೆಸುತಾಕ್ಷಣ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ರಚಿಸಿಗೊಂಡನಿರದೆ॥
ಪಿರಿದು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ತುರಗವ
ಚರಿಸು ತರ್ಪುದು ಉಭಯತರುಕೇ
ಳ್ತರದಿ ಮರೋ-ಸು ಗಡಣದಿಂದೆಂಬ ನುಡಿಗೇಳಿ ॥೧೨॥

ಮಸಣಿಸಿತೆ ಮತಿ ನಿನಗೆ ಈಗಲು
ಪೊಸತು ತುರಗವು ಸ್ವಾರದಿಂ ನೆರೆ
ತುಸು ಮಾತ್ರ ತಿದ್ದಿಲ್ಲಮಿಂತಿಹ ತುರಗವನ್ನುೀಗ॥
ಕುಶಲದಿಂದಾರೋವಿಸುವದಿದು
ರಸಿಕ ಜನರಿಗೆ ಶೋಭಿಪುದೆ ಮತಿ
ಯಸಿಯುವದರಸಿಯೊಳಗೆ ಮಿಂತವಿಚಾರ ದುರ್ನಡತೆ ॥೧೩॥

ಮಾಜಿ ಪೋಗದೆ ವೀರತನವೀ
ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳೆಂಬುದನು ನೀ
ಓಜೆಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ಕೆ ವಿರಾಜಿಪುದೆ ಬಳಿಕ॥
ಭೂಜನರೊಳಿತಂಜಿದೊಡೆ ಕೇ
ಳ್ಭಾಜನನಾಗದೆ ಹೇಡಿತನಕಿದು
ನಾಜಿತನದ ಸಮನಿಸಿದು ನಡತೆಗೆ ಮನನಗೊಳಿಸಿದುವೆ ॥೧೪॥

ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆ ನಿನ್ನ ಜನ್ಮವು
ಮಂತ್ರದಿಂದುಂಟಾದ ಭಾವದ
ತಂತ್ರವನು ನೀನರಿಯದೀಯ ವಿಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ॥
ಚಿಂತಿಪುದು ಬಲು ಸೋಜಿಗವಲಾ
ಎಂತುೀ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ನಿನ್ನೋಳು
ಬಂತು ಪೇಳೆನಲದಕೆ ಉತ್ತರ ವೀಯಲುವಾದ ॥೧೫॥

ಆಡಿದಂತೆಯು ಮಾಡುವದು ಈ
ರೊಢಿಯೊಳಗುತ್ತಮವು ಕತಿಪಯ
ನಾಡರಸಗನುಚಿತವು ಕರ್ತವ್ಯದ ಕರ್ಮವಿದುವೆ॥
ಆಡಿದಂತೆಯು ಮಾಡದಿರೆ ಕೇ
ಳ್ವೇಡಿತನಕಿಂಬಾಗಿ ವೋಪನು
ನಾಡಮಾತಲ್ಲಿದುವೆ ಶೃತಿಯವು ವಾಚವಿದು ಸತ್ಯ ॥೧೬॥

ಭಾವಿಯಾದರು ಭಾವದಲಿ ಸಂ
ಭಾವಿಸಲು ಬೇಕಲ್ಲದೊಡೆ ನುತ
ಕೋವಿದನು ಗಾವಿಲನ ಪರಿಯಾಗನೆ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು॥
ಕಾವಳದಿ ಕೈಯಾಡಿಸಲು ಕೇ
ಳ್ನೋವು ಬಾರದೆ ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಯ
ಆವ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯುಂ ಅತ್ಯುನ್ನತದ ಕಾವ್ಯಂ ॥೧೭॥

ಬರುವುದೇ ಬಾರದುದು ಮತ್ತೆಯು
ಬರುವುದದು ಬಾರದಲಿಹುದೆದ
ನರಿದು ಚರಿಸುವದರಸರಿಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಸುಪಥವಿದೊ॥
ಅರರೆ ಸುವಿಚಾರದ ಜನರ ತತಿ
ಅರಸ ಕೇಳ್ಮಿತ ವಚನ ಮಾತಿದು
ಪರಿಕಿಸಿಯೆ ಪತಿಕರಿಸು ತುರುಗಾರೋಹಣದ ಕಜ್ಜಂ ॥೧೮॥

ಜಾಣ ಜನದಟ್ಟಣೆಯ ಪಟ್ಟಣ
ವಾಣಕನುಚಿತ ಸಮನಿಸಲು ಈ
ಕ್ಷೋಣಿ ಯೋಳ್ನಿಂದಾಸ್ಪದಕೆ ನೆಲೆಯಾಗುವೆವು ಮತ್ತೆ॥
ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನು
ಮಾಣದೆಮ್ಮನು ಶಿಕ್ಷಿಪನು ಕೇ
ಳ್ಕಾಣ ನಿಜಸುತನೆಂದು ಮನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಧಿ ಸತ್ಯ ॥೧೯॥

ನಿನ್ನ ಕಡುಂದಾದ ತಪ್ಪಮ
ದೆನ್ನ ದೆನ್ನಯ ತಪ್ಪು ಎನ್ನದು
ನನ್ನಿಂ ನೀ ನೆನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಬಿನ್ನಗೆಯನಿಟ್ಟು॥
ಇನ್ನು ಈಕ್ಷಣ ಮನ್ನಿಸಿ ನ್ನ
ಮುನ್ನ ತಾಶ್ವಾರೋಹಣದವಿ
ಚ್ಛಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಕಿನ್ನಿ ತ್ವರಿತ ಸಿದ್ದ ನಾನೀಗ ॥೨೦॥

ಅಹುದು ನಿನ್ನಯ ವಚನಕನುಸರಿ
ಸಿಹುದು ಎನ್ನಯ ಧರ್ಮ ವೀಕ್ಷಣ
ತಹುದು ತುರಗವನೆಂದು ಗುಂಡಗನುಜ್ಞೆಗೈದನುರೇ
ಬಹಿಲಲಂಕಾರಗಳ ಧರಿಸುತ
ವಹಿಲದಿಂದೀ ಚಾರನಶ್ವದ
ಸಹಿತ ಬರುವುದು ಕಂಡು ಸಂತ್ಸುಸಿದನರಸನುಜ ॥೨೧॥

ಸಮವಯಸ್ಸಮ ಕಳೆಯುತ್ತವರ
ಸಮಚರಿತ ಸಮವಿಭುದರಗಳು
ಸಮತುರಗಗಳನೇರಿ ವೈಹಾಳಿಯ ನೆವಂಗೊಂಡು॥
ಅಮಿತ ಜನ ತತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡು
ತ್ತಮಮ ರವಿಶಶಿಯಂತೆ ಬೆಳಗಲು
ಸಮನಿಸಿತು ಸಂತಸವು ದಷ್ಟವಲೋಕ ತತಿಗಾಗ ॥೨೨॥

ಎರಲಕಿಂದತಿ ಮುಂಚಿತಾಗಿಯೆ
ಹರಿವ ಚಿತ್ತಗತಿ ಶ್ರಮಿಸಿವರ
ತುರಗ ನಡಿವುದ ಕಂಡು ಸುರತತಿ ನಲಿದರಾಗಸದಿ ॥
ತ್ವರದಿ ಒಡುವ ಭರದೊಳಲ್ಲಿಸು
ತರುಳನೊಬ್ಬನು ತುರಗವದೆಹತಿ
ಗಿರದೆ ಮಡಿದನು ಶವಕೆ ಮುತ್ತಿತು ಜನ ನಿಬಿಡವಾಗ ॥೨೩॥

ತರುಣಿಯರು ಮುತ್ತಿದರು ಕೂಸಿಗೆ
ಕರುಣದಿಂ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸು
ತ್ತುರವಣಿಸಿ ನಿಂತಾರು ಕಂದವ ಮಿದಿಲ್ಲಿಗೈತರುವ॥
ಭರದಳೊಬ್ಬರು ಕಣಲಿಲ್ಲವೆ
ಪಿರಿದು ಜನ ದಟ್ಟಣೆಯೊಳೆಂತೊಡ
ಲೊರಗಿಸದೆ ಪೇಳ್ಕೌತುಕವಲಾ ದೈವಗತಿ ಕೃತ್ಯ ॥೨೪॥

ಮಡಿದ ಕುವರನ ಕಂಡು ಮನದೊಳು
ಮನದೊಳು ಮರುಗಿದರು ಕುವರನ
ವಡೆದ ಜನನೀ ಜನಕರೀ ಪುರದೊಳಗದಾರಿಹರೊ॥
ಪೊಡವಿಯೊಳಗತಿ ದುಃಖವಿರದು
ಕೊಡಲುಬಾರದು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತಿಂ
ತಡವಿ ಪಾಲನು ಮಾಡಬಾರದು ಮೃಡನು ಈ ಪರಿಯ ॥೨೫॥

ಅನಿತರಲಿ ನೀರ್ಗೊಡವ ಪೊತ್ತೀ
ಜನನಿಬಿಡಮೇನೆಂನುತಾಲೋ
ಕನಕೆಳಸಿ ಪಡೆದಿರ್ದ ತಾಯ್ಯರೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ॥
ವನುತೆ ಕೇಳಿವನಾರ ತನುಜನೊ
ಯೆನಲು ಹೌಹಾರಿ ಗುರುಳ್ಗಳು
ಘನಶೊಕ ಸಾಗರದಿ ಮುಳಿಗಿದಬಲೆ ಮೈವರೆದು ॥೨೬॥

ಯಾಮನಿತು ನಿಶ್ಚೇತನದಿಮಿರೆ
ಭಾಮಿನಿಯು ಬಳಿಕೆಚ್ಚತ್ತು ಎನ
ಗೀ ಮಹಾದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕುವರನ್ನ॥
ನೇಮಿಸಿದೆಲೈ ಸೋಮಶೇಕರ
ಈ ಮಹಿಯೊಳಾನೆಂತು ಜೀವಿಪೆ
ಓ ಮಗನೆಯೆಂದೆದೆಯ ಬಡಕೊತತ್ತಳಾ ಜನನಿ ॥೨೭॥

ನಾಕ ಕೇಶನೆ ಎನ್ನ ಈ ಪರಿ
ಶೋಕಾಧ್ಧಿಯೊಳ್ಮುಳುಗಿಸಿದೆ ನೀ
ಬೇಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಂತುಗೈದೊಡೆ ನಿನಗೆ ಬಳಿಕಿನ್ನ॥
ಲೋಕಾಪವಾದಕ್ಕೊಂದಿ ನೀ
ನೇಕಾಗಿ ಪೋದಪೆ ಮದಾತ್ಮನ
ನಾಕಾಣೆನೆಂದೆನುತ ದುಃಖಿಸಿದಳು ಜನನಿ ಮರುಗಿ ॥೨೮॥

ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳೋರ್ವಿ ಪತಿ ತಾ
ಸತ್ಯ ನಿಧಿ ಸುಗುಣೋತ್ತಮಂ ಸಮ
ಸ್ತುತ್ಯ ನ್ಯಾಯನ್ಯಾಯ ಸುವಿಚಾರದಿ ಗ್ರಹಿಸುತಿಹನು॥
ಮಿಥ್ಯತನ ಸೈರಿಸನು ತನ್ನಯ
ಮಿತ್ರನಾದರಸತ್ಯ ಕಾರ್ಯ
ಕೈತ್ತಿ ಪಿಡಿಯನು ಶಿಕ್ಷಿಪನು ನಿಜ ಪಕ್ಷಪಾತರಿಯ ॥೨೯॥

ಎಲೊ ಮಗನೆ ಕೇಳಿಂದು ಎನ್ನಯ
ಬಲುಹ ಮುರಿದೊರಸಿತ್ತು ನಿನ್ನಯ
ಚಲುವ ಮುಖ ನೋಡುತ್ತ ಎನ್ನಯ ಹೃದಯ ತಪ್ತಾಗಿ॥
ಜ್ವಲನೆ ಮೆಟ್ಟುಗುಮಿದರ ಶಿಖೆಗಾ
ನಿಲದೆ ನಿನ್ನಯ ಸಂಗಡೈದುವೆ
ಹಲವು ಮಾತ್ಯಾಂಕೆನುತೆ ತಲೆರಿಯುವನಿತರಲಿ ॥೩೦॥

ಲಲನೆ ಕೇಳ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವ
ಬಲಿಯ ಕೊಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದು
ಮಲಹರನ ಮನಸಿಂಗೆ ಬಂದಂತಾದ ಬಳಿಕಿನ್ನ॥
ಹಲುಬಿದರೆ ಫಲವೇನು ನಿನ್ನಯ
ಚಲುವ ಮಗ ಜೀವಿಪನೆ ಲೋಕದ
ಲಲನೆಯಾಗರದೆ ಈಪರಿ ತಿಳಿಯ ಮನದೊಳಗೆ ॥೩೧॥

ಋಣತೀರ್ದ ಬಳಿಕಿನ್ನು ಮಕ್ಕಳು
ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರುರರೆಂಬ ನೀತಿಯ
ಗಣಿಸಬಾರದೆ ಮನದೊಳಾಗಲು ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥವಿದು॥
ಅಣುಮಾತ್ರ ಸುಳ್ಳಲ್ಲವಿದು ನೀ
ನೆಣುಕೆಗೊಳದಿರು ಚಿಂತೆುಂದಲಿ
ಪೆಣಕದಿರು ಪರರಿಂಗೆ ಬರೀದೆ ಗಳಹಬ್ಯಾಡಂದ ॥೩೨॥

ತಾಗಳಿರಾ ನೀವು ಎನ್ನನು
ನೋಯುವಂತೆಯು ಮಾಡದಿರಿದು
ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವು ನಿಮಗೆ ಈ ಪರಿಯಾದರೆಂತಿಹರೈ॥
ಬಾಯಲಾಡಲು ಬಹಳ ಚಿಂತೆಯು
ಹೊಲತೇ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ತಿಳಿರಿದ
ರಾಯತವನೆಂದೆನುತೆ ನುಡಿದಳು ತಿರುಕೊಳ"ನಾಚಿ ॥೩೩॥

ಎವೆಯೆಂಬ ಜಲಭೃತ ವಾರಿಂ
ತವೆಕಾಯ ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ ಎವೆತ್ತುದು
ಭವದೀಯ ಭಾಷಾಸ್ತನಿತದಿಂ ಪೆರ್ಚುವುದು ವಾರಿ॥
ನವೆಯದೀ ಸತ್ಕುವರ ಶೋಕವು
ಅವನಿಯೊಳ್ಬಹು ಕಷ್ಟವಿಂತಿದು
ತವಸುವಡೆ ಭವದೀಯ ಭೇಷಜಗಾಗದಿಡು ಸಿದ್ಧ ॥೩೪॥

ಕಣ್ಣು ಕಮಲವನಾಸಿ ಚಂಪಕ
ಬಣ್ಣ ಮಿಸನಿಯ ಪೋಲ್ತು ನಲಿಯುವ
ಅಣ್ಣ ನಡು ತಿಣ್ಣೆದೆಯ ಚನ್ನಿಗನಗಲಿ ಪೋದೆ ಗಡ॥
ಚೆಣ್ಣನೆ ಭವದೀಯ ಸದ್ಗುಣ
ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕಸದಳವು ವರಮು
ಕ್ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮತಿಯೆಂತು ಮುಟ್ಟಿತಗಾಧ ಕೃತ್ಯ ಗಡ ॥೩೫॥

ಸಿಂಗರದ ಸುಕುಮಾರನೇ ನೀ
ಪಿಂಗಿ ಪೀದ್ಯೆ ಎನ್ನ ಎನ್ನುತ
ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳುತ ಬಳಲುತ ಬಾಯದೆರೆಯುತ್ತ॥
ಕಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಣೀರ ಸುರಿಸುತ
ಮಂಗಳಾಂಗನೆ ಹೆಂಗಳೆಯಲೊಳು
ಭಂಗಬಟ್ಟೆಂನೆಂತು ಜೀವಿಪೆ ಸಾಕು ಸಾಕಿನ್ನ ॥೩೬॥

ಮಂತ್ರಿಸುತ ಮಿತವಚನನಶ್ವವು
ಇಂತು ಪ್ರಾಣಕೆ ಹಾನಿಗೈದಿತ
ನಂತ ಜನರಾಡುವರು ಇದನಾ ನಿರದೆ ರಾಜಂಗೆ॥
ಪಂಥಗೈದಾಡುವೆನುದನಾ
ನೆಂತು ಬಿಡುವೆನು ಎನುತ ಭಾಷಾ
ತಂತುವ ಪೋಣಿಸಿ ಮದೊಳತಿ ರವ ಪಿಡಿದಳ್ ॥೩೭॥

ಮಂದಿರವ ಬಿಟ್ಟೇನು ಕಾರಣ
ಮಂದಿಗಳ ನೋಡಲ್ಕೆ ಬಂದ್ಯೆ
ತಂದೆ ಹೇಳ್ಯೆ ಹೇಳೆನುತ ಮುಖವೃಂದಮಂ ಪಿಡಿದು॥
ಬಂದುದೊ ದಗಿದು ಮೃತ್ಯುವು
ಇಂದು ಎನ್ನಯ ಕಂದನುನ್ನತ
ದಂದವನು ಕಂದಿಪ ಬಗೆಯ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬಗೆದಂದು ॥೩೮॥

ಏ ಮಗನೇ ನೀನಾಡಿದಾಟವು
ಓ ಮಗುವೆ ನೀಗೈದ ಮಾಟವು
ಹಾ ಮದೀಯ ಕುಮಾರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣದಿ॥
ಆ ಮಯವು ಬಂದಡರಿದಂತೆಯು
ಧೂಮ ಬಂದರಸಿದಂತೆಯು
ಈ ಮಹಿಯೊಳಿಂತಾಗಿ ಬದುಕುವದನುಚಿತ"ದಲ್ತೆ ॥೩೯॥

ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದಿಹ ರುಂಡ ಮುಂಡವ
ನಿಂದು ಮುಖಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯು
ಸಂಧಿಸುತೆ ತನ್ನೊಡಲೊಳಗೆ ಪರಿತಂದಳಾಕ್ಷಣದಿ॥
ಇಂದು ನಿಭ ಸತ್ತೇಂದ್ರ ಚೋಳನ
ಮುಂದಿರಿಸಿ ಮುಖ ಕಂದನನು ನೋಡಯ್ಯ ಸತ್ತೇಂದ್ರ ॥೪೦॥

ನಿಮ್ಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಮಿತ್ರನಶ್ವವು
ನಮ್ಮ ಹಸುಳನನೊರಸಿ ಕೊಂದಿತು
ಹೆಮ್ಮೆಂ ಬಡವರಿಗೆ ನಾಶನಗೈವಕೀ ಪ್ರಾಣ॥
ನಿಮ್ಮ ಶಿವಮತಕುಚಿತವೇಂದು
ನಮ್ಮಿನಿಮ್ಮನು ಬಂದೆ ನಾನಿದ
ಕೊಮ್ಮನದಿ ಸುವಿಚಾರದಿಂತಿಳಿರಿದರ ಮರ್ಮವನು ॥೪೧॥

ನುಡಿದ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಭೂಪನು
ಕಡುರೋಷದಿಂ ಕಣ್ಣ ಕೆರಳಿಸು
ತೊಡನೆ ಗಡಣದಿ ಪಿಡಿದು ತರುವದೆ ಸುತ್ತಿಸೇವಕಗೆ॥
ಕಡುತವಕದಿಂದಪ್ಪಣೆಯ ಗೊಡು
ತಡಿಗಡಿಗೆ ರೋಷಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚುತೆ
ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಿಡಿಗೆದರುತಾಕ್ಷಣ ತರಿಸಿ ನಿಬರನು ॥೪೨॥

ಮಿತವಚನನೆ ಸತ್ಯತನದಿಂ
ಶೃತಪಡಿಸು ನಡೆದಿರ್ದ ಕಥನವ
ನತಿಶಯದಿನೊಂದುಂಮರಿಯದನುಚಿತವ ಭಾವಿಸದೆ॥
ಸುತನ ಹತಿಸಿದ ಹಯವದಾರದು
ಪ್ರಥಿತ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಚಯಮಂ ಸ
ಮ್ಮತಿಸು ಸುಸ್ಥಿರ ಮಾನಸದಿ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನವಾಗದಲೆ ॥೪೩॥

ರಾಜರಾಜರ ಮಸ್ತಕದ ಮಣಿ
ರಾಜ ಪೂಜಿತ ರಾಜ ಧಿಮಣೀ
ಸಾಜದಿಂದೀ ಕೃತ್ಯ ಸೃಜಿಸಿತೆನ್ನಕಡುಂದ॥
ಮಾಜಿಪೋಗದು ಕಲ್ಮಷವು ಇದ
ಕೋಜೆುಂದೋರಂತೆ ಶಿಕ್ಷಿಪು
ದೀ ಜಗದೊಳಾಂ ಪಾಪಿಯಲ್ಲದ ಪಾಪಿಗಿದೆ ಸಾಕ್ಷಿ ॥೪೪॥

ಎಲೊ ಚಾರ ನೀನೊಯ್ದು ಈತನ
ತಲೆಹೊಡೆದು ತಾ ರುಂಡವೆಂದತಿ
ಬಲುವಿನಿಂ ರಾಜಾಜ್ಞೆಗೈಯಲು ತಕ್ಷಣದೊಳೆದ್ದು॥
ನಿಲಲು ನಿಜಸುತ ಮಂತ್ರ ಲಕ್ಷನು
ತಲೆ ಭೇದಿಸಿಂ ನಿದರ ಬಗೆ ಕೇ
ಳ್ಕಲುಷ ಪೊದ್ದಿದದೆನ್ನನೆನೆ ಸತ್ತೇಂದ್ರನೆಂತನಲು ॥೪೫॥

ಸತ್ಯನಿಧಿ ಸತ್ತೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ದೊ
ರೊತ್ತರವ ಹಯ ನೂತನವಲಾ
ವೃತ್ತಿ ತಿಳಿಯದಿದೀಗ ತಿದ್ದಿ ಸುಸ್ವರರಿಂದಡರ॥
ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿಯ ತಿಳಿದು ನೀನಾಂ
ಪತ್ತುವುದು ಕೇಳುತ್ತಮವುಯೆಂ
ದುತ್ತರೋತ್ತರ ಬಿತ್ತರಿಸಿದನು ಮಿತ್ರ ಮಿತವಚನ ॥೪೬॥

ಯಾವ ಕಾಲದೊಳೆಂತು ಘಟಮದೊ
ಆವ ಜನ್ಮಕೆ ಹಿಂಸೆಯಹುದೋ
ಭಾವದಲಿಸಂಕೋಚಿಸುತೆ ತೆಜಿಸುವದದೀ ಕಾರ್ಯ॥
ಜೀವ ಸಖಮಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆ
ಸಾವಧಾನದೊಳರಿಯುವದುಯೆಂ
ದಾವನೀತಿಯ ತಿಳುಪಿದೊಡೆನಾಂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲಯ್ಯಾ ॥೪೭॥

ತಾತ ಕೇಳ್ಮಮ ಸಖನೆ ನಾಸತಿ
ಖ್ಯಾತಿ ನಿಂತೈಕೊಳ್ವುದೀಯಪ
ಕೀರ್ತಿ ಎನ್ನದು ನಿನ್ನ ತಪ್ಪುಮದೆನ್ನದೆಂದೆನುತ॥
ಓತು ನಂಬಿಗೆ ಗೊಟ್ಟೆನದಕೀ
ಪಾತಕವು ಸಂದತ್ತಿ ರಾಜಾ
ಘಾತಿದೆನ್ನಯ ಶಿರವನೆಂದಾನತನಾಗಿ ನಿಂದಂ ॥೪೮॥

ಆ ಕ್ಷಣದೊಳನುಚಾರನಂತಾ
ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿವನೊಯ್ದು ಮೃತ್ಯುಗೆ
ಭಿಕ್ಷಸುತ್ತಿಯೆ ರುಂಡವ ತಂದು ಎನ್ನದುರಿಗಿಡು ಪೋಗೊ॥
ಪಕ್ಷಪಾತವ ಗೈಯದಿರು ನೀ
ಶಿಕ್ಷಿಪೆನು ಗಡ ನಿನ್ನನೆನ್ನುತ
ದಕ್ಷತೆಯದಾಳ್ದಾಡಿದನು ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಸತ್ತೇಂದ್ರ ॥೪೯॥

ಅರಸನಾಜ್ಞೆಯ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೀ
ರ್ಸುರಿಸುತೊಯ್ಯನೆ ಚಾರಗಮುಸು
ಲರಸ ಮಿತ್ರಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ಮಂದಿರಕೆ ಪೋಗಿ॥
ಸರಸರೋಳ್ನಿಂದೆರಗಿದನು ಸುರ
ಚಿರ ಸುಚಿತ್ತದಿ ಮಾತೆ ವರವಿದ
ನರಸಿಜಾತೆ ಹರಸಿದಳು ತನ್ಮಾತೆಯು ಮುದದೊಳಾಗ ॥೫೦॥

ಏನು ಪುತ್ರನೆ ರಾಜರಾಜ್ಞೆಮ
ದೇನು ಘಟಿಸಿತು ಪೇಳುಯೆಂದನ
ಲಾನು ಶಿವಪದಕಿಂದು ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಸಂತಸದಿ॥
ನಾನು ರಾಗದೊಳಾಡಲಾಕ್ಷಣ
ಮೌನಮಂ ಧರಿಸುತ್ತೆ ಮಾತೆಯು
ಭಾನುಕೋಟಿ ಪ್ರಭೆಯ ಪಳಿಯು ಮಗುವೆ ಬಾರೆಂದು ॥೫೧॥

ಪಡೆದವರ ನುಡಿ ಲಾಲಿಸುದೆ ಕೇ
ಳ್ಪಡನು ಮಚ್ಚುವ ನಡಿಯೊಳಿರಿಸುವ
ನೊಡನೆ ನಡಿಯಂದಾಜ್ಞೆಗೈದಳು ಜನನಿಯನಿತರಲಿ॥
ಮಡದಿ ರಚಿಸುತ ಮಂಗಳಾರತಿ
ಗಡಣದಿಂ ಬೆಳಗುತ್ತ ನಮಿಸುತ
ಒಡನೆ ಬರ್ಪನೆನುತ್ತ ಹಲುಬಿದಳಂಗನಾ ಮಣಿಯು ॥೫೨॥

ಕೂಡಿ ಗಂಗಳೆ ನೀನು ಎನ್ನನು
ತಡಿಯದಿರು ಎಂದೆನುತೆ
ನುಡಿಯಲಾಕ್ಷಣ ಮೂರ್ಛಿಸಿದಳುರೆ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯು॥
ನಡೆದನಿತ್ತರಸತ್ಮಾಜಂ ಸಂ
ಗಡ ಸುಚಾರರು ಉಭಯತರ ಪೋ
ರಡವಿಗೈದಿದರರಿದಾಯ್ತು ಪುರಪಾರ ಜನ ತತಿಗೆ ॥೫೩॥

ಕಾನನದೊಳರಸಾತ್ಮಜಂ ಸು
ಜ್ಞಾನದಿಂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪರಿ
ಜಾನಿಸುತ್ತಿರಲಸಿಯುಗಾಟದಿದೆಂದು ಸಂಧಾಯ॥
ಮೌನಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದು ಮಿಂದತಿ
ಕೆನುಪಾಯಮೆನುತ್ತ ಚಿಂತಿಸಿ
ಜ್ಞಾನದಿಮದರಸುಪುತ್ರನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿಹನು ॥೫೪॥

ಪಠಿಪ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಬಲದಿಂದಸಿ
ನಟಿಸಿದುದು ಭೂಪತಿಗೆ ದುರ್ಯಶ
ಘಟಿಪ ಸಂಗತಿಯಾಯ್ತು ಮತ್ತಿವನಾಲ್ತನವು ಹೋಯ್ತು॥
ಪಠಣ ತೆಜಿಸನರ್ಥ ನಿಮುಷವು
ಕಟುಹ ದನದ ಕೊರಳಿಗಾನಿಸಿ
ನಿಟಿಲಾಕ್ಷ ಮಹದೇವನೆಂದೆನುತಿರ್ದ ಚಿತ್ತದೊಳು ॥೫೫॥

ಅಂಬರದೊಳಂಬಿಕೆ ನಿಜೇಶ್ವರ
ಶಂಭುವಿಗೆ ಬೋಧೆವ ನಿನ್ನಯ
ನಂಬಿದವರಿಗೆ ಮೃತ್ಯು ಸಮುಚಿತಮೇ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು॥
ಎಂಬ ನುಡಿಗೇಳುವ ಪರಶಿವ
ನಂಬಿಕೆಗೆ ಸಂತೈಸಿ ನೀನತಿ
ಹಂಬಲಿಸದಿರು ನೋಡು ಮುಂದಾಗುವ ಮಹತ್ವವನು ॥೫೬॥

ಮೋದದಿಂದಾ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ
ಛೇದಿಸಿದನಸಿಂದ ಕಂಠವ
ನೊದುತಿರ್ದದು ಮಂತ್ರವತಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಭಾವದಲಿ॥
ಆ ಧರಾದಿಪನೆಡೆ ಚಾರನು
ಪಾದ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯರಿಸಿದ
ನೋದುತಿರ್ದುದು ರುಂಡ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಂತ್ರವನು ॥೫೭॥

ಶೃತಿಬಲದಿ ಸತಿ ಶಂಕರನ ಶಿರ
ನುತಿಸಲನಿತರೊಳರಸನುದರದೊ
ಳತಿಶಯದ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ ಲೇಪಿಸಲಾರ್ಪಣಮಿದೆನ್ನ॥
ನತಶಿರಸ್ಸು ಮಿದೆಂದು ಖಡ್ಗದಿ
ಸತಿ ಭಕ್ತಿ ಪರನಾಗಿ ನೂರೆದಂ
ಸ್ತುತಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತು ರುಂಡಮುದಗ್ರ ಮಂತ್ರವನು ॥೫೮॥

ಸಚಿವ ನೋಡುತಿನ್ನು ಮಂತ್ರಕೆ
ರಚಿಸ ಬೇಕೈ ಭೂಷಣವನೆಂ
ದುಚಿತಮಂ ನೆನೆದಿರಿಸಿದನು ನನ್ನಯ ಶಿರವ ಕೊರೆದು॥
ಸಚಿವ ಪುತ್ರನು ತಪ್ಪು ಎನ್ನದು
ಪ್ರಾಚುರದಿಂ ಕೊಡ್ದುಡುವದೆಂದೆನು
ತಚಲ ಮನದಿ ದಿಟ್ಟನರಿದೀ ಭಕ್ತಿಪರವೆಂತೊ ॥೫೯॥

ಅಮೃತಮತಿ ಮಹಾದೇವ ಕೇಳುತ
ಅಮರ ಶಿವಪದ ಬಳಿಯ ಸಾರುವ
ಅಮಯವೆಂದೆನುತ್ತೈಗಳು ಬಳಿವಿಡಿದು ಸಚಿವನತಿ॥
ಶ್ರಮದಿ ಸತಿಸುತೆ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆ
ವಿಮಳ ಮಿತ ವಚನರಸಿ ಸರ್ವರು
ನಮಿಸಿ ತಮ್ಮಯ ಪತಿಗಳೆದುರಿಗೆ ನಿಂತು ನಿಶ್ಚಳದಿ ॥೬೦॥

ಭಾಮಿನಿಯರಸಿವಿಡಿದು ಕರೆದೋ
ಳ್ಸುಮಧರ ಶಂಕರ ಸದಾಶಿವ
ನಾಮಗಳನುರೆ ನುತಿಸಿ ಹಸ್ತವನೆಗಮನಿತರೊಳು॥
ವ್ಯೋಮಕೇಶನು ಮೆಚ್ಚಿ ನಿಮ್ಮಯ
ಕಾಮಿತಾರ್ಥಗಳೇನು ಬೇಡೆನ
ಲೀ ಮಹಾಸತಿಯರ್ಗಳಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣೀತರಾಗಿ ॥೬೧॥

ಪಂಚರುಂಡಗಳಲಿ ನೀನಿ
ರ್ವಚಕದಿ ಪೇಳೆಮ್ಮಯವರೋ
ಳ್ಮಂಚದಾರ್ಜಿಪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಗೈವದೆಂದೆನುತ॥
ಪಂಚಮುಖ ನುಡಿಯಲ್ಕಮೃತ ವತಿ
ಮುಂಚೆ ಈ ಶಂಕರಗೆ ಜೀವಿಪ
ಹಂಚಿಯಗೈಯಾದಳಿವಳಂತಃಕರುಣದೆಷ್ಟೊ ॥೬೨॥

ಎಣಿಸಿಣಲು ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಗೆ
ಫಣಿನೇತ್ರನಪ್ಪಣೆಯ
ವವನು ಚಿತ್ತದೊಳೊಂದು ಯರದೆಂದು॥
ಎಣಿಸಿ ಮೂರ್ನಾಲ್ಕೈದನುತಿದೆ
ಕಿಣಿಯುತೆದ್ದರ್ಸರ್ವ ಭಕ್ತರು
ಮಣಿದರಭವನ ಪಾದ ಪದ್ಮಕೆ ಹರಸಿದನು ಶಿವನು ॥೬೩॥

ಮೊಳಗಿತಾಗಳು ದೇವದುಂಧುಬಿ
ನಿಳಯದೊಳ್ಮಂಗಳ ನಿನಾದಂ
ಕಳೆಯೇರಿತಿಳೆವಳಯೆನಿತರೊಳರಸರಾಪ್ತರ್ಕಳ್॥
ಗಳದೊಳಾಗಳು ಒಪ್ಪ ಹಾರವ
ತಳೆದರು ಸುಭಟರೆಂದು ಘೋಷವ
ಬೆಳೆಸಿದರು ಸಂಭ್ರಮಮಿದಂ ನಾನೆಷ್ಟು ಬಣ್ಣಿಸಲಿ ॥೬೪॥

ಅನಿತರಲಿ ಪುಷ್ಪಕವ ತರಿಸಿ
ತ್ತನಿಬರನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಕೆ
ಘನಶಿವೈಕ್ಯ ಶರಣತತಿಯೊಡರಿನಿರಿಸಿದನು ಶಿವನು॥
ಅನುನಯದಿ ಶಿವಪದವ ಸಾರು
ತ್ತಮ ಪರಮ ಸುಖ ಪಡೆದರೆಂಬೀ
ಘನ ಕತೆಯನೊಲಿದನುದಿನವು ಪಾಡಲ್ಕೆಫಲಮಹುದು ॥೬೫॥

ಇತಿ ಸಂಧಿ ೪ಕ್ಕಂ ॥ ಪದಂಗಳು ೧೬೭ಕ್ಕಂ ॥ ಮಂಗಳ ಮಸ್ತು॥ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ

೪.ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ

೪.೧. ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆ

ಸಂಧಿ ೧, ಪದ್ಯ ೨೪೬ರಿಂದ ೨೫೩ವರೆಗೆ

ಇರುವನ್ನೈವಡಿಚೋಳ ।
ನಿರುತಿರ್ಪನಿನ್ನೊಂದು ।
ಚ್ಚರಿಯ ಕೇಳ ಭೈರವರಾಜ ॥
ವರ ಧರ್ಮಚೋಳಭೂ ।
ವರ ಕರವೂರೊಳು ।
ಸ್ಥಿರ ರಾಜ್ಯವಾಳುತೊಪ್ಪಿರಲೂ ॥೨೪೬॥

ಆತನ ಕುವರ ವಿ ।
ಖ್ಯಾತ ಮಾಜಾತ ಸ ।
ಮೇತಾರ್ಥಿ ಜನ ಪಾರಿಜಾತಾ ॥
ಈತನಾರಾತಿ ಜೀ ।
ಮೂತ ಪ್ರಹರ ಜಂಝೂ ।
ರಾತಭಿನವ ಭೀಮರಾಜಾ ॥೨೪೭॥

ಒಂದಿನುದಯದೊಳು ।
ಪೊಂದೇರನಡರ್ದಾನೆ ।
ಮಂದಿಕುದುರೆ ಮಂಡಲಿಕರಾ ॥
ಸಂದಣಿಯೊಳು ಬರೆ ।
ಮುಂದೊಂದು ಪಶು ಬೆಸ ।
ಲಿಂದಿರುಲೊಡಹಾಸೆ ॥೨೪೮॥

ರಥ ಚಕ್ರ ಘಾತಿಂ ।
ಹತವಾದ ಶಿಶುಗಂಡ ।
ಳುತ ಪೋಗಿ ಧೇನು ಘಂಟೆಯನು ॥
ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆ ದನಿದೋರೆ ।
ಲತಿನೊಂದು ವತ್ಸನ ।
ರಥದೋಳಿಂಬಿಟ್ಟು ಕುವರನಾ ॥೨೪೯॥

ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯಲು ಪೇ ।
ರ್ಗಾಲಿಂ ತುಂಡಾದ ।
ಬಾಲನ ಕಂಡು ನಿರ್ಮೋಹ ॥
ಶೀಲನಾಗಿರ್ದ ಭೂ ।
ಲೋಲನೀಗ ಭವ ಸ ।
ಲ್ಲೀಲೆಂ ಮೊಗದೋರಿದನೂ ॥೨೫೦॥

ಜಡೆ ಮುಡಿ ಪೆರರಗಂಗೆ ।
ಕಿಡಿಗಣ್ಣೈಮೊಗ ಬಿಸ ।
ನಿಡಿದೋಳೀರೈದಾಯುಧಗಳೂ ॥
ತೊಡದ ಬಸಿತ ಫಣಿ ।
ದೊಡೆ ಹರಿ ಬ್ರಂಹ ನಿರ್ಜರರೂ ॥೨೫೧॥

ಸುರಿವ ಪೂಮಳೆಯೊಳು ।
ಸುರದುಂದುಭಿಯೊಳು ಶಂ ।
ಕರಮೆಚ್ಚಿ ಬೇಡೆನೆ ಚೋಳ ॥
ಹರಣವನೀವತ್ಸ ।
ಗಿರದೀವುದೆನಲಿತ್ತು ।
ತರುಣಗಿತ್ತಸುವ ಭೂವರನಾ ॥೨೫೨॥

ಸುರರುಘೆಯುಘೆಯೆನೆ ।
ಭರದಿ ಪುಷ್ಪಕದೊಲ ।
ಗಿರಿಸಿ ಸೋಮೇಶ ಕೈಲಾಸಾ ॥
ಪುರಕೊಯ್ದು ಭೈರವೇ ।
ಶ್ವರ ಕೇಳೆನುತತಿ ।
ಹರುಷದಿಂ ಪೇಳ್ದ ಪೌರಾಣಿ ॥೨೫೩॥

೪.೨. ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕಥೆ

ಸಂಧಿ ೧, ೨೫೪ರಿಂದ ೨೮೨ರವರೆಗಿನ ಪದ್ಯಗಳು

ಸನ್ನಿಧವಾಗಿಹು ।
ದಿನ್ನೊಮದು ಕಥೆಯಾವು ।
ದೆನ್ನ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳವನಿ ॥
ಪನ್ನಾಡೆ ಬಾಳುತಿ ।
ರ್ಪನ್ನತ ಕಾಮಸನ್ನಿಭರೂ ॥೨೫೪॥

ಮಿತವಚನನು ಮಂತ್ರ ।
ಯುತ ಲಕ್ಷರೆಂಬರಾ ।
ಯುತವಾಗಿ ವೈಹಾಳಿ ಪೋಗಿ ॥
ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮದಿ ಬರ್ಪ ।
ನಿತಕೆ ವೈದರ್ವೆಯ ।
ಸುತನಡ್ಡಬರಲೊಡಹಾಯಿಸೆ ॥೨೫೫॥

ತುರಗದ ಖುರತಾಗಿ ।
ತರುಣನ ಶಿರ ಧರೆ ।
ಗುರುಳಲಾ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ॥
ಯರು ಕೆಟ್ಟೆ ಕೆಟ್ಟೆ ಶಂ ।
ಕರ ಹಾ ಹಾಯೆನುತಾಗ ।
ಸುರಿದಳ್ಕಂಬನಿಯ ಮುಂಬನಿಯಾ ॥೨೫೬॥

ಪೊನಲೊಳಗಾಳುತಿ ।
ರ್ಪನಿತಕೆ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ।
ವನಿಪಾಲ ಕಂಡತಿ ನೊಂದು ॥
ವನಿತೆಯೆಲ್ಲಿಯ ಶೋಕ ।
ವೆನೆ ನಿನ್ನ ಕುವರನಿಂ ।
ತನಯನ ಶಿರಪೋದುದಯ್ಯಾ ॥೨೫೭॥

ಎನೆ ಕೇಳ್ದು ತವೆ ಬಲು ।
ಕಿನಿಸಿಮದ ಮಿತವಚನ ।
ನನ ಹಿಡಿತರಿಸುತೀಯಕನಾ ॥
ತನಯನ ಪಳಿಗೀವು ।
ದೆನುತಾಗ ಸುಪ್ರಧಾ ।
ನನಕೈಯ್ಯಲೀಯಲಂತಾಗ ॥೨೫೮॥

ಭರಸಿ ಬಂದಯ್ಯನ ।
ಚರಣಕೆರಗಿ ಮಂತ್ರಿ ।
ವರನೊಳಿಂತೆಂದ ಎನ್ನಿಂದ ॥
ಪಿರಿದು ತಪ್ಪೆಂದು ಶಂ ।
ಕರನ ಪಳಿಗೆಯೆನ್ನ ।
ಶಿರವು ಎಂದನು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಾ ॥೨೫೯॥

ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ।
ಎಡಗಯ್ಯ ಮಂತ್ರಿ ತ ।
ನ್ನೊಡೆಯನ ಪಿರಿಯ ಕುವರನಾ ॥
ಕಡುವೇಗದಿಂ ಪಳಿ ।
ಗೊಡು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಮುಂ ।
ನಡೆಯರಮನೆಯೊಕ್ಕು ಬೇಗಾ ॥೨೬೦॥

ಹರಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಸಿಂ ।
ಗರವಾಗಿ ಬಹುದೆಂದು ।
ಶರಣೆಂದು ಕಳುಪಿ ಮಂತ್ರೀಶ ॥
ಹರಹರ ಎನ್ನ ।
ಹರಣದೊಡೆಯನ ಕು ।
ವರನ ಕೊಂದಾನುಳಿದಿಹುದೂ ॥೨೬೧॥

ನೀತಿಯಲ್ಲಲ್ಲಪ ।
ಖ್ಯಾತಿ ಬಿಡದು ಮುಂದೆ ।
ಪಾತಕ ತಪ್ಪದೀ ಪಳಿಗೆ ॥
ನಾ ತಲೆಗೊಡುವೆನೆಂ ।
ದೋತು ಕೊಟ್ಟನ ।
ತ್ಯಾತುರದಿಂ ಮಂತ್ರಿ ಬಳಿಕಾ ॥೨೬೨॥

ಅರಮನೆಮದ ಸಿಂ ।
ಗರಗೆಯ್ದು ಪೊರಮಟ್ಟು ।
ಬರೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಕಂಡು ॥
ಧರಣೀಸನೀತನ ।
ಶಿರವುಳಿದುದಪಾರಂ ।
ಪರಿಗೇಳ್ದು ಸಂದಾಯೆಂಬ ॥೨೬೩॥

ಪಳೆಯನ ಕೈಯೊಳಾ ।
ಗಳೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಿರಗೊಯ್ದು ।
ಪಳಿಗೀವುದೆನೆ ತೋಳುವಿಡಿದು ॥
ಗಳಗಳನೈದಿ ಪೊಂ ।
ಪುಳಿಯೋಗುತವೆ ಪೊರ ।
ವಳಲ ಮುಂಬಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ॥೨೬೪॥

ಪರಮ ಪಂಚಾಕ್ಷರು ।
ಚ್ಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರೆಂ ।
ದಿರದೆ ಸಂದಾಯಿ ಪೇಳಿದೊಡೆ ॥
ವರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನು ।
ಸುರಲೊಲ್ಲದಿರುತಿರೆ ।
ಮರಳಿ ಕೇಳಿದ ನಿದೇಕೆಂದೂ ॥೨೬೫॥

ಜೀವನ ಮಂತ್ರಿಯ ।
ಭಾವವಪ್ಪುದು ಖಡ್ಗ।
ಪೂವಿನ ಮಾಲೆಯಂತಿಹುದೂ ॥
ಭೂವರನುರು ಶೀಲ ।
ಧಾವತಿಯಪ್ಪುದೆಂ ।
ದವುಸುರೆನು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಾ ॥೨೬೬॥

ಎನುತಲೆ ಜರಿದು ಬೀ ।
ಳ್ವನಿತರೊಳ್ ನಮಃ ಶಿವಾ ।
ಯೆನುತಿರೆಂದಾಗ ಸಂದಾಪ ॥
ದನಿದೋರಿ ನಮಃ ಶಿವಾ ।
ಯೆನುತ ಪೊಯ್ಯಲು ಶಿರ ।
ವನುರು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯೆನುತಾ ॥೨೬೭॥

ನೆಗೆದು ಲೆಂಕನ ಕೈಯೊ ।
ಳಗೆ ತಲೆ ನಿಲುತ ಮಂ ।
ತ್ರಗಳ ಮಾತೆಯನುಚ್ಚರಿಸಲೂ ॥
ನಗುತ ಸಂದಾಪ ಚೋ ।
ಳಗೆ ತೋರಲಾನಂದ ।
ಮಿಗೆ ಶಿಖಿವಿಡಿದು ನೋಡುತಲಿ ॥೨೬೮॥

ಏನಿದಚ್ಚರಿ ಪೊದೆ ।
ನೀನೀ ಶಿರವನೆಂದು ।
ಭೂನಾಥನೆಂದ ನುಣ್ಗಟಕಿ ॥
ಮಾನಸಕಿನಿದಾಗೆ ।
ನೀನೋಡರಸ ಎನು ।
ತೋನಮಃ ಶಿವಾಯೆಮದು ತನ್ನ ॥೨೬೯॥

ಶಿರವನರಿದು ಪಂಚಾ ।
ಕ್ಷರಿಗೂಡಿ ಚೋಳನ ।
ಕರತಳಕೀಯಲಾಗೆರಡೂ ॥
ಶಿರವನಿಕ್ಕೆಲದೊಳ ।
ಗಿರಿಸೆ ಮಂತ್ರಗಳು ।
ಚ್ಚರಣೆಗೇಳುತ್ತ ಶಂಕರನಾ ॥೨೭೦॥

ತಲೆಯತಿ ಚೈತನ್ಯ ।
ದಳೆದು ಸಕಲ ಮಂತ್ರ ।
ಗಳ ಮಾತೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನೂ ॥
ನಲಿದೋದುತಿರಲು ಪೊಂ ।
ಪುಳಿಯೋಗಿ ಬೀಗಿ ವೆ ।
ಗ್ಗಳಿಸೆ ಗಾಂಗೇಯನಾ ರುಂಡ ॥೨೭೧॥

ತಳೆದು ಜೀವನ ಮಂತ್ರ ।
ಮಿಳಿತವಾಗಿರೆ ತಿರು ।
ಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ತನ್ನವನಂ ॥
ಪಳಗೀ ಕುವರನಾದ ।
ಪಳೆಯನ ಶಿರಕಿಲ್ಲ ।
ಪಳಿಯೆಂದು ತನ್ನ ಮಸ್ತಕವಾ ॥೨೭೨॥

ಘರಿಲನರಿದು ಮಂತ್ರ ।
ವೆರಸಿಡಲಾಗ ಶಂ ।
ಕರನ ಶಿರದ ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆಯಾ ॥
ಪರಮ ಪಾವನ ಪಂಚಾ ।
ಕ್ಷರಿಗೇಳ್ದು ರಾಗದಿಂ ।
ಧರಣಿಪ ಸತ್ತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಾ ॥೨೭೩॥

ಪಂಚಲಪನ ಪಂಚ ।
ಪಂಚಾಕ್ಷರಗಳೆ ಮೊ ।
ಗಂಚಿತಮಾಗಿರಲವಕೆ ॥
ನಾಂ ಚೆಲ್ವ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂ ।
ದುಂ ಚಮೂಪನ ಶಿರ ।
ಕಾಂಚೆಗಾಂ ಪಡಿಯಪ್ಪನೆಂದು ॥೨೭೪॥

ತನ್ನ ತಲೆಯ ಪೊಡ ।
ದುನ್ನತ ಹರಮಂತ್ರ ।
ವನ್ನಾಡೆ ಜಪಿಸುತ್ತಲಿರಲೂ ॥
ಎನ್ನಿಂದ ಬಂದ ತ ।
ಪ್ಪಿನ್ನೆನುತ ಮಿಗೆ ।
ಸನ್ನದ್ಧನಾ ಮಿತವಚನಾ ॥೨೭೫॥

ಅಲಗು ಮಂತ್ರವನೋದು ।
ತಲಿ ತಲೆಗಡಿದಿಟ್ಟ ।
ಛಲವ ಕೇಳುತ್ತ ಸತ್ತ್ಯೇಂದ್ರ ॥
ನೆಲೆದೆರೆಯನ ರಾಣಿ ।
ಲಲಿತ ಲಿಂಗಪ್ರಾಣಿ ।
ಸಲೆ ಸತ್ಯಮೃತರಸ ವಾಣಿ ॥೨೭೬॥

ಪರಮ ಶಂಕರ ಮಂತ್ರಿ ।
ವರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಾ ।
ಪಿರಿದಾಪ್ತ ಸಂದಾಯಮಲ ॥
ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಭೂ ।
ವರ ಚೋಳ ಮಿತವಚ ।
ನರು ಸಹಿತೇಳು ನಾಗೂಡಿ ॥೨೭೭॥

ಎಂಟು ಶಿರವನೀವೆ ।
ನೆಂಟೊಡಲಾತಂಗೆಂ ।
ದಂಟಿ ಮಾನಸದಿ ಮಂತ್ರವನೂ ॥
ದೂಂಟಿಸುತವೆ ತನ್ನ ।
ಕಂಠವರಿಯಲು ಶ್ರೀ ।
ಕಂಟ ಹೋ ಪುರೆ ಸಾಕುನಿಲ್ಲು ॥೨೭೮॥

ಎನುತ ಸೋಮೇಶ ಭೋಂ ।
ಕನೆ ಶಶಿ ಜಡೆ ಗಂಗೆ ।
ಮಿನುಗುವೈಮೊಗ ದಶ ಭುಜವು ॥
ಅನಲಾಕ್ಷ ಭಸಿತವ ।
ಜಿನ ಶೂಲ ಡಮರು ಮಾ ।
ನಿನಿ ನಂದಿ ಹರಿಯಜಮರರೂ ॥೨೭೯॥

ಸುರದುಂದುಭಿಗಳು ಭೋ ।
ರ್ಗರೆಯೆ ಸುರಿಯಲು ಪೂ ।
ಸರಿಗಳಮೃತವಾಣಿಯರಿಗೆ ॥
ಕರಮಚ್ಚಿ ಬೇಡೆನೆ ।
ಶರಣೆಂದು ಮೊದಲೆ ಶಂ ।
ಕರನ ಪ್ರಾಣವನೀವುದೆನಲು ॥೨೮೦॥

ಅವಗಸುವೀಯಲಂ ।
ತವ ಸುಪ್ರಧಾನನ ।
ನವ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಸಂದಾ ॥
ನವ ತಿರುಕೊಳವಿಯ ।
ನವಳು ಚೋಳನ ಹರ ।
ಣವ ಮಿತವಚನನಸುವನೂ ॥೨೮೧॥

ಬೇಡಲೀವುತ ಮಹ ।
ದಾಡಂಬರದಿ ಮಣಿ ।
ಮಾಡದೊಳಿರಿಸುತೆಣ್ಬರನೂ ॥
ರೂಡಿಗಚ್ಚರಿ ಪದ ।
ಮೂಡೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ।
ನಾಡೆಕೊಂಡೊಯ್ದ ಸೋಮೇಶಾ ॥೨೮೨॥

***

೫. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ

ಕಾಂಡ ೫ ; ಸಂಧಿ ೨, ೫೫ ನೆಯ ಸಂಧಿ (ಶೈವರ ಕಥೆಯ ಸಂಧಿ)

೫.೧. ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ (೧೪ರಿಂದ ೧೮ರವರೆಗಿನ ಪದ್ಯಗಳು)

ಆಲಿಸಿನ್ನೆಲೆ ರಾಮ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಭೂ ।
ಪಾಲಂಗೆ -ಮಿತವಚನ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಾಹ್ವಯದ ।
ಬಾಲರುಂಟಾ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಂ ಕೂಡಿಕೆಂಡೊಂದಿನಂ ವೈಹಾಳಿಗೆ ॥
ಲೀಲೆಯಿಂ -ಮಿತವಚನನ್ನೆದೆ ಬರುತಿರಲೊರ್ವ ।
ಬಾಲೆ ತಿರುಕೊನಾಚಿಯಾತ್ಮಜಂ ಶಂಕರಂ ।
ಮೇಳದಿಂದಾಡುತಿರೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಹಯದ ಖುರುಹತಿಗೆ ತಲೆ ಹರಿದುದು ॥೧೪॥

ಕಂಡು ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಮೊರೆಡುತೆ ತಲೆಯಮಂ ।
ಕೊಂಡು ರಾಯಂಗೆ ದೂರಿಡೆ ಮಗನ ಶಿರವ ನೀಂ ।
ಖಂಡಿಸೆಂದಾ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಬೆಸಸಲೊಡೆಯನ ಕುಮಾರನೆಂದುಳಿ" ತನ್ನ ॥
ಮಂಡೆಯಂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರಿದುಕೊಳೆ ಮಂತ್ರಿಯು ।
ದ್ದಂಡಿಸಿದನೆಲವೊ ಸಂದಾು ನೀನೀತನಂ ।
ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮಸ್ತಕವನರಿಯೆನುತೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನನವನ ವಶಕಿತ್ತನು ॥೧೫॥

ಅರಸನಾಜ್ಞೆಯೊಳೆ ಶಿರವರಿಯೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ।
ಸ್ಮರಣೆುಂದಿರ್ಪ ಶಿರಮಂ ನೋಡಿ ಭೂಪನ ।
ಚ್ಚರಿವಟ್ಟಿದೇನೆನಲ್ ಚೋದ್ಯಮೇನೆನುತೆ ಸಂದಾು ತನ್ನಯ ಶಿರವನು ॥
ಅರಿದೀಯಲಾ ಶಿರಂ ಪ್ರಣವಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ।
ಸ್ಮರಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಮತ್ಸುತಂ ।
ಗರಸನಣುಗಂ ಸಾಟಿಯಾತಂಗೆ ಪಳಿಯೆನುತೆ ತನ್ನ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳು ॥೧೬॥

ಅನಿತರೊಳಗಾ ಪ್ರಧಾನಿಯ ಮಸ್ತಕಂ ಬೇಗ ।
ಜನಪತಿಯ ಪೊರಗೆ ಬರಲವಕವೇ ಸರಿಯಾತ ।
ನೆನಗಾಗಿ ಮಡಿದನೆಂದಾ ಕ್ಷಣಂ ತನ್ನುತ್ತಮಾಂಗಮಂ ನೃಪನರಿಯಲು ॥
ಮನೆಯೊಳಿರ್ದಾ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನಂ ನಾನೊಯ್ಯ ।
ಲಿನಿತಾದುದೆನ್ನಿಂದೆನುತ್ತಲಾ ಮಿತವಚನ ।
ನನುನಯದೆ ತನ್ನ ಶಿರವರಿಯೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನುಚ್ಚರಿಸುತಿರ್ದುದಂದು ॥೧೭॥

ಇಂತಿನಿಬರೆಲ್ಲರುಂ ಬೆರಸಿ ತನ್ನಯ ಜೀವ ।
ಕಾಂತನಳಿದಂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಮೇಕೆನುತೆ ನೃಪ ।
ಕಾಂತೆ ತನ್ನಯ ಶಿರವನರಿವನಿತರೊಳಗವಳ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ॥
ಕಂತುಹರನಬಲೆ ವರವೇನೆನಲ್ ಶಂಕರಂ ।
ಗಂತರಿಸದಸುವೀಯೆನಲ್ಕದಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭೂ ।
ಕಾಂತಾದಿಗಳ್ಗೆ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬಳಿಕವರ ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನು ॥೧೮॥

***

೫.೨. ಧರ್ಮಚೋಳನ ಕಥೆ

ಕಾಂಡ ೫ ; ಸಂಧಿ ೨, ೫೫ ನೆಯ ಸಂಧಿ (ಶೈವರ ಕಥೆಯ ಸಂಧಿ) (ಪದ್ಯ ೧೯)

ಕರವೂರೆನಿಪ್ಪ ಪುರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚೋಳನೆಂ ।
ಬರಸಂಗೆ ಭೀಮಚೋಳಾಹ್ವಯದ ಸುತನಿರು ।
ತ್ತಿರುತೆ ವೈಹಾಳಿಗೈದುವ ಸಮಯದೊಳಗೊಂದು ಪಸುವಿನೆಳೆಗರು ಸುಳಿಯಲು ॥
ಅರಿದುದು ವರೂಥಚಕ್ರಂ ರಾಯನವನ ತಾಂ ।
ಪರಿಹರಿಸೆ ಶಂಭು ಮೆಚ್ಚಿದೆನೆನಲ್ ಕರುವಿಗಸು ।
ದೊರೆಕೊಳ್ಳಲೆನೆ ಮತ್ತೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಗನಸು-ತ್ತು ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನು ॥೧೯॥

***

೬ ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಬಸವಲಿಂಗ ವಿರಚಿತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸಾಗರ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಕಥೆಗಳು

ಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕಥೆ (೨೯ನೆಯ ಕಥೆ) ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೫.

"ಕರವೂರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಂದ್ರಚೋಳರಾಯನು ರತ್ನಮಾಲಿನಿ ಎಂಬ ಸತಿ ಸಹವಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುವಾಗ, ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಕಟ್ಟಿರುವದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಂದರೆ ಅವರು ಗಂಟೆಯ ನುಡಿಸಲು, ಅದಕೇಳಿ ವಿಚಾರಿಸುವುದೆ ನೇಮವಾಗಿರಲು,

ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಸುತ ಭೀಮ ರಾಜ ಸಾ(ಸ್ವಾ)ರಿಯ ಹೋಗಿ ಬರುವಾಗ, ಒಂದಾಕಳ ಕಱುವು ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಕೆಳಗೆ ಸಾಯಲು, ಅದಱ ತಾ ಕೊಂಬಿನಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಯ ನುಡಿಸಲು ಅರಸ ಅದ ಕೇಳಿ ಕಱುವನಾರು ಕೊಂದನೆನಲು ನಿಮ್ಮ ಮಗನ ರಥದ ಕೆಳಗೆ ಸತ್ತಿತೆನಲು; ಆಗ ಕಱುವ ರಥದ ಮೇಲೆ ಮಡಗಿ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ಹಾಸಲು ಎರಡು ತಂಡಾಗಲು ಶಿವ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೇಡಿಕೋ ಎನಲು; ಎಲೆ ದೇವಾ! ಕಱುವಿನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸೆನಲು; ಆಗ ಕಱುವಿಗು ಮಗನಿಗೂ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಟ್ಟು ಆಕಳ ಸಹವಾಗಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದನುವಿ

ನಂತರದಲ್ಲಿ ೩೦ನೆಯ ಕಥೆಯಾಗಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಕುದುರೆ ತುಳಿದು ಮಡಿದನೆಂದು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನ ಶಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂದಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನ ಕಥೆಯ ವಸ್ತು ಬರದೇ ಕೇವಲ ಶಿವಮಹಿಮೆಯ ಕಥೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

****

೭. ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟ: ೯(ಕಾವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ: ೨)

ಬಸವೇಶ್ವರ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ವಚನದ ಕಥಾಸಾರ. ೧೬೫ನೆಯ ವಚನದ ಕಥೆ. (೧೦೫-೧) ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ : ೪೪೫

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳ

ಚೋಳ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವತಿ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳರಾಯನೆಂಬ ಶರಣನಿರ್ಪ. ಆತನ ಸತಿ ಅಮೃತಮತಿಯು ತನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಪತಿಮೋಹಿ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಿಯ ಮಗ ಮಿತವಚನನ ತಕ್ಕೊಂಡು ಸಾಕುತ್ತಿರಲು, ಬಳಿಕ ಒಂದು ದಿನ ತಮ್ಮ ಗುರುವಾದ ಚಿದ್ಘನ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಬಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಕೈಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ಅಮೃತಮತಯು ನನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲವೆನಲು, ಆಗ ತಮ್ಮ ತಾಂಬೂಲ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಡಲು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿ ಕುಮಾರನ ಹೆತ್ತು ಮಂತ್ರಲಕ್ಷನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಸುಖದಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಹದಿನಾರು ವರುಷವಾಗಲು, ಬಳಿಕ ಪತಿಮೋಹಿ ಸಿಂಧುರಾಜನ ಮೇಲೆ ದಂಡು ಹೋಗಿ ಆನೆ ಕುದುರೆ ಹಣ ಆತನ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರಿಯರು ಸಹವಾಗಿ ಕಪ್ಪವ ಕಮಲೆಯ ಮಿತವಚನನಿಗೆ ಕುಮುದಿನಿಯ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಗೆ ಧಾರೆಯನೆರೆದು ಸುಖದಲ್ಲಿರಲು, ಸಿಂಧುರಾಜ ಕಳುಹಿದ ಎರಡು ತೇಜಿಗಳನೇರಿಕೊಂಡು ಸಾರೆಯ ಹೋಗಿ ಬರುವಾಗ ಮಾರ್ತಂಡಸೆಟ್ಟಿಯ ಸತಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯ ಮಗ ಶಂಕರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿರಲು, ಆಗ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆ ತುಳಿದು ಆಶಿಸುವಿನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಲು, ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ಬಂದು ಆ ತಲೆಯ ತಕ್ಕೊಂಡು ಅರಸನ ಮುಂದೆ ಮಡಗಲು, ಆ ಶಿಶುವ ಕೊಂದವರಾರೆನೆ ಮಿತವಚನನ ಕುದುರೆ ತುಳಿತ್ತೆನಲು, ಆಗ ಅರಸು ಅವನ ಕರೆ ಎನಲು, ಆಗ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ ಆ ತಪ್ಪು ನನ್ನದು ಅಣ್ಣನ ಕರೆವುದೇಕೆನಲು, ಆ ಮಾತಿಗೆ ಇವನ ಶಿರಚ್ಛೇದನವ ಮಾಡೆಂದು ಪತಿಮೋಹಿಗೆ ಹೇಳಲು, ಆತನ ಕೊಲ್ಲಲಾರದೆ ತಾನೆಯಳಿಯಲು, ಆಗ ಸಂದಾಯಿಗೆ ಹೇಳಲು ಕರೆದೊಯ್ದು ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿ ಅರಸನ ಮುಂದೆ ಮಡಗಲು, ಹೇಗೆ ಹೊಯಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಲು ಆಗ ಸಂದಾಯಿ ಹೀಗೆ ಹೊಯಿದೆನೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅದ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ಕೇಳಿ, ತನ್ನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಆ ಐದು ತಲೆಯ ಅರಸು ಕಂಡು ಇವಕ್ಕೆ ಕಳಸಗಾಣಿಕೆ ಎಂದು ತನ್ನ ಶಿರವ

ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವ ನಾನೆಂದು ಮಿತವಚನ ತನ್ನಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಲು, ಆಗ ಅಮೃತಮತಿ ಶಿವಂಗೆ ಎಂಟು ತನುವು ಒಂದು ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ತನ್ನ ಶಿರವನರಿದುಕೊಂಬಾಗ ಶಿವ ಕೈವಿಡಿದು ಮೆಚ್ಚಿದೆ ಬೇಡು ಎನಲು, ಶಂಕರನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಡು ಎನಲು ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಾಣವನು ಕೊಟ್ಟು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು.

***

೮. ಅದೃಶ್ಯಕವಿ ವಿರಚಿತ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ (ಮಾಧವರಾಯನ ಕಥೆ) ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿ, (ಪುಟ ೨೮ ರಿಂದ ೩೪)

ಸೂಚನೆ

ಬಡವಿಯಾತ್ಮಜನ ಪ್ರಾಣಕೆ ಬಿಡದೆ ಸುತನ ಶಿರ
ಗಡಿಸಿ ಪಟುಭಟಗೆ ತನ್ನಯ ಹರಣಮಂ ಕೊಟ್ಟು
ಮೃಡಲೋಕ ಸಾರ್ದ ಮಾಧವರಾಯ ಕರವೀರರಾಯರ ಕಥೆಯ ಪೇಳ್ದನು

ಸೋಮಧರ ಕಾಮಪುರವಿಜಯ ಗಿರಿನಂದನಾ
ಪ್ರೇಮಿಯಾನತಕಲ್ಪಭೂಮಿರುಹ ಭವದೂರ
ಭೀಮ ಭವವಾರ್ಧಿಬಡಬಾನಲನೆ ಭವ ಭರ್ಗ ಕಾಮಿತಫಲಪ್ರದಾಯ
ವ್ಯೋಮಗಂಗಾಜೂಟ ನಿಟಿಲಾಕ್ಷ ಗಿರಿಸಾರ್ವ
ಬೌಮಜಾಮಾತ ಜನ್ಮವಿರಹಿತ ಸಕಲಸುಖ
ಧಾಮ ದಯದಿಂದೆನ್ನ ನನವರತ ಪಾಲಿಪುದು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಸನ್ನ ॥೧॥

ನರಪ ಕೇಳೊಂದು ಕಥೆಯಂ ಬೆಜ್ಜವಾಡೆಂಬ
ಪುರದೊಡೆಯ ಹರಿಹರನು ಸತಿಪುರುಷ ಭಕ್ತಿಂ
ದಿರಲವರ್ಗೆ ಮಂದಮತಿಯ ಕುಮಾರ ಮಾದಲಾಂಬಿಕೆಯೆಂಬ ಮಗಳು ಸಹಿತ
ಹರುಷದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುತಲೊಂದು ದಿನ
ವರಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪನ್ನ ವಿಪ್ರನೋರ್ವನ ಕರೆಸಿ
ತರುಣಗತಿವಿದ್ಯವನು ಕಲಿಸು ಬೇಡಿದ ಧನವನೀವೆ ದಿಟ ತಪ್ಪೆನೆನಲು ॥೨॥

ಅವನಿಪನ ನೇಮವಿಡಿದಾತಾನಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು
ನವದಿವ್ಯಮಂಟಪದೊಳಖಿಳಾರ್ಭಕರ ನೆರವಿ
ಸುವಿವೇಕದಿಂದೆ ಪಲಕಾಲಮಕ್ಷರವ ಕಲಿಸಲ್ಕೊಂದು ದಿವಸದಲ್ಲಿ
ನವಛಿದ್ರಮಲಿನಾಂಬರವನುಟ್ಟು ಬಡ ವಿಧವೆ
ಕುವರನಂ ಕರೆತಂದು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ವಿ
ದ್ಯೆವ ಪೇಳಿ ಪೊರೆವುದೆಂದಾ ವಿಪ್ರನಡಿಯ ಮೇಲ್ಬಿದ್ದು ರೋದಿಸುತಿರ್ದಳು ॥೩॥

ಕಂದ ಪುಟ್ಟಿದ ಮೊದಲು ಕಾಣದೆಣ್ಣೆಯ ತಲೆಗೆ
ಒಂದಲ್ಲದುಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ
ಬೆಂದೊಡಲ ಹೊರೆವೆನೆಂದರೆ ಎನಗೆ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಿನಿತು ದಿನವೀಪುರದೊಳು
ಕುಂದನೆಣಿಸದೆ ತಿರಿದು ಸಲಹಿ ನಿಮ್ಮಯ ಪಾದ

ದ್ವಂದ್ವಕೊಪ್ಪಿಸಿದೆ ಮಾಧವನಿವನ ಪೆಸರು ದಯ
ದಿಂದೆ ವಿದ್ಯವ ಕಲಿಸಿ ಪೊರೆರೆನಲಬಲೆಯಂ ಸಂತೈಸುತಿಂತೆಂದನು ॥೪॥

ಕಂತುಹರ ಪಾಲಿಸುವನೆಲೆ ತಾ ನಿನಗಿವನ
ಚಿಂತೆ ಬೇಡೆಂದವಳ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಅಕ್ಷರವ
ಪಂತಿವಿಡಿದೋದಿಸಲು ಪಂಥದಿ ತಿಳಿದೆಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೆಗ್ಗಡಿಯಾದನು
ಇಂತಿರಲು ಭೂಪ ತಾನೊಂದುದಿನವಾ ಮಠಕೆ
ಸಂತಸದಿಂ ಬಂದು ನೋಡುತ ಮಾಧವನ ಕಂಡು
ಪಿಂತೆ ಬಂದವಗಿನಿತು ಕಲಿಸಿದಿ ಕನಿಷ್ಠನೇ ಎನ್ನ ಸುತನಿವಗಿಂದಲಿ ॥೫॥

ಭೂಪ ಕೋಪಿಸಿ ಪೋಗಲಾ ವಿಪ್ರ ದುಗುಡದಿ ಪ್ರ
ಲಾಪಿಸುತ್ತಿವನ ಕೊಲ್ಲುವೆನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ
ಆಪುರದ ಪೊರವಳಯದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಓದುವರ್ಭಕರು ಸಹಿತ
ತಾ ಪೋಗಿ ಕುಳಿತು ದುರ್ಗೆಯ ಪಿಂದೆ ಪುಸ್ತಕವ
ಸ್ಥಾಪಿಸುತ ಮರೆದು ಬಂದಂತೆ ಮಠಕೈತಂದು
ಗೋಪನಸ್ತಮಿಸಿ ನಶೆ ಬಲಿದು ಭಯದೋರುತಿರೆ ಮಾಧವನ ಕರೆದೆಂದನು ॥೬॥

ಮಗನೆಬಾ ಮಾಕಾಳಿಯಾಲಯದಿ ಪುಸ್ತಕವ
ಪಗಲೆ ಪೋಗಿರ್ದಾಗ ಮರೆತು ಬಂದಿಹೆನೀಗ
ಜಗುಳದೇ ನೀಂ ಪೋಗಿ ತ್ವರಿತದಿಂ ತರುವುದೆನೆ ಪುರವ ಪೊರಮಟ್ಟು ಬಂದು
ನಗಜಾತೆಯ ಗುಡಿಗೆ ಬರಲು ಎಡಬಲದಿ ಪೆ
ರ್ಢೊಗಲುಡಿಗೆ ಕಂಡಗಳ ದಂಡೆ ರಕ್ತವ ಕುಡಿದು
ನೆಗೆನೆಗೆದು ಕೂಗಾಡಿ ಕುಣಿಯುತಿಹ ಭೂತಗಳ ಕಂಡು ಮಾಧವನಂಜದೆ ॥೭॥

ಮುಂದುಕಡುಟ್ಟು ಕಾಳಿಯ ಗುಡಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕು
ವಂದನೆಯ ಮಾಡಿ ಎಲೆ ದೀ- ಭೂಪನ ಕೋಪ
ದಿಂದೆ ಓದಿವಣ್ಣ ಮೃತವಾಗಲೆಂದೆನ್ನ ಕಳುಹಿದನು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ
ಇಂದು ಕಾಯ್ ಕೊಲ್ಲೆಂದು ನಮಿಸೆ ದುರ್ಗೆಗೆ ಕರುಣ
ಬಂದು ಹರಗರುವಿ ನೀನೀ ಪುರಕ್ಕೊಡೆಯನಾ-
ಗೆಂದು ಪಣರಗೆಕ್ಷತೆಯನಿಟ್ಟು ಚತುರಂಗಬಲವಿತ್ತು ಕಳುಹಿದಳಾಕ್ಷಣ ॥೮॥

ಪರಿಮಿತಿಲ್ಲದೆ ದೇಮಿತ್ತ ಚತುರಂಗಬಲ-
ವೆರಸಿ ಬೋರ್ಗರೆವ ವಾದ್ಯದ ರವದಿ ಆ ಪುರದ
ಪೊರವಳಿಯೊಳಿಳಿಯೆ ಹರಿಹರಭೂಪ ಕೇಳಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಕರೆಸಿ
ಪರಿಯಂ ವಿಚಾರಿಸೆನಲರಿದು ಬಂದಾ ಕಾಳಿ
ವರವಿತ್ತುದೆಲ್ಲವನು ಪೇಳಲಾ ರಾಜನ-
ಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮನದಿ ಮಂತಣಗೆಯ್ದು ಮಗುಳ್ದವರಿಗಿಂತೆಂದು ನುಡಿದನಾಗ ॥೯॥

ಸಸಿಯ ಸೂಡಿದದೇವನೊಲಿದಿತ್ತ ಬಳಿಕ ನಮ-
ಗಸವಲ್ಲವವನೊಡನೆ ಕದನ ಸಲ್ಲದು ನಮ್ಮ
ಶಿಶು ಮಾದಲಾಂಬಿಕೆಯನಿತ್ತು ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿ ಅರಸುತನ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ

ಜಸವಡೆವೆನೆಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡಾಗ ಕರೆತಂದು
ಬಿಸಜಗಂಧಿಯನು ಕೈಗೂಡಿಸುತ ಬಹಳ ಸಂ-
ತಸದಿಂದ ರಾಜಮುದ್ರೆಯನಾತಗೊಪ್ಪಿಸುತ ತಾಂ ಸುಖದೊಳಿರುತಿರ್ದನು ॥೧೦॥

ಸತಿಸಹಿತ ಮಾಧವ ನೃಪಾಲ ರಾಜ್ಯವನಾಳೆ
ಸುತನೋರ್ವ ಜನಿಸಲ್ಕೆ ಬಸವನಾಮವನಿಟ್ಟು
ಹಿತದಿ ಸಲುಹುತಲೊಂದು ದಿನ ವನವ ನೋಡಲೈತಂದು ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಿ
ಶತಪತ್ರನೇತ್ರೆ ಸಹ ಕುಳಿತಿರಲು ವೃಕ್ಷದೊಳ-
ಗತಿ ಚೆಲ್ವ ಪಕ್ಷಿರೆ ಕಾಂತ ಶರದಿಂದಿದನು
ಹತಿಸಿ ತನಗೀಯಬೇಕೆಂಬ ರಮಣಿಯ ನುಡಿಗೆ ರಾಯ ಬಾಣವ ಪೂಡಲು ॥೧೧॥

ಏನುವರಿಯದ ಕಂದನೆಸೆವ ಕಣೆಯಂ ಪಿಡಿಯ-
ಲಾ ನರಪ ಬೆರಗಾಗಿದೇನು ಕಾರಣವೆನಲು
ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳರ್ಭಕನು ಪೇಳ್ದ ತಂದೆಯ ಕೂಡ ಹರಷದಿಂದೊಂದು ಕಥೆಯ
ಮೀನಕೇತನರೂಪ ಮಧುರಗುಣಸಲ್ಲಾಪ
ದಾನೀ ದಯಾಲಯನೆನಿಸುವ ಕೇಶವರಾಯ
ತಾನೊಲಿದು ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತಿರೆ ಸುತರಿಲ್ಲದಿರಲೋರ್ವ ಯೋಗಿ ಬಂದು ॥೧೨॥

ಧಾರುಣಿಗೆ ಕೈಲಾಸ ಶ್ರೀಗಿರಿಯ ಕಂಡರೆ ಕು-
ಮಾರನಹನೆನೆ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ಬಹ
ದಾರಿಯೊಳಗೊಂದು ಕೋತಿಯು ಮರಿಯ ತಕ್ಕೈಸಿ ಮರದ ಮೇಲಿಹುದ ಕಂಡು
ನಾರಿ ವಾನರಶಿಶು ಬೇಡೆ ಬಾಣವ ತೊಟ್ಟು
ಭೂರಮಣನೆಸೆಯಲದು ತಪ್ಪಿ ಮರಿ ಸಾಯಲ್ಕೆ
ಮೇರೆಲ್ಲದೆ ಶೋಕಗೆಯ್ದು ಪಿರಿಯ ಪ್ಲವಂಗ ಶಾಪವಿತ್ತುದು ಭೂಪಗೆ ॥೧೩॥

ಮುಂದೆ ನಿನಗೋರ್ವ ಸುತನಾದೊಡಾತನು ಎನ್ನ
ಕಂದನಂತೆಯೆ ಸಾಯಲೆಂದು ಶಾಪವನೀಯೆ
ಮಂದಿರಕೆ ಬಂದೋರ್ವ ತರಳನಂ ಪಡೆಯೆ ದಶರಥನ ಶರದಿಂದಳಿದನು
ತಂದೆ ನೀನೆಸೆವೆ ಬಾಣವ ಪಿಡಿದೆನದರಿಂದೆ
ಎಂದೆನಲು ತಿಳಿದು ಕೊಂದವರ ಕೊಲಿಸುವ ನಿಯಮ
ವೆಂದು ಮನೆಗೈದ್ದೆ ಸುಖದಿಂದಿರಲ್ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಗಳಾಗಲಾ ಕುಮಾರ ॥೧೪॥

ಒಡನೆ ತನ್ನಯ ಮಿತ್ರ ಮಂತ್ರಿಸುತಸಹಿತ ಬಹು
ಸಡಗರದಿ ವೈಹಾಳಿಯಂ ಪೋಗಿ ಬರುತಿರಲು
ಬಡವಿಯಾತ್ಮಜನೋರ್ವ ಬೀದಿಯೊಳಗಾಡುತಿರೆ ಸಖನಶ್ವ ತುಳಿಯಲಳಿಯೆ
ಪೊಡವಿಪತಿ ಕೋಪಿಸಲು ನಾನು ಸೈರಿಪೆನು ಕಂ
ಗೆಡಬೇಡವೆಂದು ಗೆಳೆಯಂಗಭಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು
ಮಡಿದನೆನ್ನಶ್ವಪದಹತಿಂದೆ ಹಾ! ಎಂದು ಅರಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕನಾಗ ॥೧೫॥

ಅರಸಿನಾತ್ಮಜನಶ್ವ ನಿನ್ನ ಸುತನಂ ಮೆಟ್ಟಿ
ಮರಣವಾದಪನೆಂದು ಪೇಳಲವಳೈತಂದು

ಹೊರಳುತತಿದುಃಖಗೆಯ್ವುದ ನೋಡಿ ನೆರೆದ ಜನ ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆಯನು ಕೊಡಿಸುವ
ಧರಣಿಪತಿಯೆಡಗೆ ಪೋಗೆನಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಹು
ಮರುಗುತ್ತ ರಾಜಸಭೆಗೈತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು
ಮೊರೆಯೊ ಧರಾತ್ಮರಿರ! ಮೊರೆಯೊ ಭೂಪಾಲಕನೆ! ಮೊರೆಯೊ ಮೊರೆಯೆಂದೊರಲುತ॥೧೬॥

ಅತ್ತೆಯತ್ತಗುಲ್ಲ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಗಳಿಲ್ಲ
ಒತ್ತು ಆಧಾರ ಮೈದುನ ಭಾವ ಮೊದಲಿಲ್ಲ
ಹೆತ್ತವರು ಇಲ್ಲ ನಾದಿನಿಲ್ಲ ಮರೆವುದಕೆ ಮತ್ತೆನಗೆ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲ
ವಿತ್ತದಾಶೆಯುಮಿಲ್ಲವೆನ್ನ ದುಃಖವ ಕೇಳ್ವ
ಉತ್ತಮರಸೆಂದು ಮೊರೆಟ್ಟು ಕಂದನ ಕೂಡ
ತೊತ್ತು ಜನ್ಮವ ನೀಗಿದಪೆನೆಂದು ವನಿತೆಯೊಳು ಮಂತ್ರಿಯುತ್ತರಗೊಟ್ಟನು ॥೧೭॥

ಅಳಿದವರ ಕೂಡ ಉಳಿದವರ ಕೊಲ್ಲುವದುಂಟೆ
ಬಳಿಕ ಬೇಡಿದ ಧನವ ಕೊಡುವೆನೊಲ್ಲದೊಡಿರದೆ
ತಳರೆಂದುಮಂತ್ರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ನುಡಿಯೆ ಭುಪ ಸಚಿವನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸುತ್ತ
ತಿಳಿಯದಾಡುವರೆ ನೀಂ ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ ಕೊಡದೆ ಹಿಂ
ದುಳಿದೆನಾದೊಡೆ ಎನ್ನ ವ್ರತಭಂಗವಾಗುವದು
ತಳುವೇಕೆ ಬೇಗ ಬಾಲನ ಪಿಡಿದು ತಾರೆಂದು ಚರರಿಂದೆ ಕರೆಸಲೊಡನೆ ॥೧೮॥

ನೆರೆದಿರ್ದ ಪರಿವಾರ ಸಚಿವರ ಬಹಳ
ಪರಿಪರಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಪೇಳೆ ಕೇಳದೆ ತನ್ನ
ತರಳನಂ ಕರೆದಿವನ ಕೊಂದವರದಾರೆನಲ್ಕೆನ್ನಿಂದಲಳಿದನೆನಲು
ಮರಣವಾದವಗಾವ ತೆರನೆನಲು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ
ಸರಿಯದೆನ್ನನು ಕೊಟ್ಟು ಹರನೊಲವ ಪಡೆಯೆಂದು
ಹರುಷದಿಂ ಮಾತಾಪಿತರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆರಗಿಬೀಳ್ಕೊಂಡು ನಡೆದಂ ॥೧೯॥

ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆವ ಜನ ರೋದಿಸುತ
ಮಡದಿಯರು ದುಃಖದಿಂದಾರುತಿಯ ಪಿಡಿಕೊಂಡು
ಪೊಡವಿಪತಿಯೇಕಿಂತು ಮರುಳಾದನೆಂದು ತಮ್ಮೊಳು ತಾವೆ ಮಾತಾಡುತ
ಒಡನೊಡನೆ ಶೋಕದಿಂದೆಲ್ಲರೊಂದಾಗಿ ಭೋ
ರಿಡುತ ಬರಲಿತ್ತ ಕೈಲಾಸದೊಳು ಗಿರಿಸುತೆಯು
ಮೃಡಗೆ ಮೊರೆಟ್ಟಳೆಲೆ ದೇವೇಶ ಇತ್ತಪ್ಪ ಸುತನ ಕೊಲ್ಲುವದುಚಿತವೇ ॥೨೦॥

ಎಂದು ಬಿನ್ನೈಸುತಿಹ ದೇವಿಯಂ ಸಂತೈಸಿ
ಮುಂದೆ ದೃಡಬಾವವಂ ತಿಳಿದು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ
ತಂದಪೆನೆನುತ್ತ ಶಂಕರ ನಿರೂಪಿಸಲು ತನ್ನಯ ಪಿತನ ನಿಯಮದಿಂದ
ಬಂದ ಭಟನಂ ಕರೆದು ಎಲವೊ ಎನ್ನಯ ಶಿರವ
ಚಂದದಿಂ ಕಡಿದು ಭೂಪಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನಿಡುವು-
ದೆಂದು ಬಾಲಕ ಪೇಳೆ ಕರವಾಳವನ್ನುಗಿದು ತುಂಡಿಸಿ ತಲೆಯನು ॥೨೧॥

ಅರಸನಿದಿರಲ್ಲಿ ತಂದಿಡಲು ಬೆರಗಾಗಿ ಶಿರ-
ವರಿದ ಪರಿಯೆಂತೆಂದು ಕೇಳೆ ತನ್ನಯ ಗೋಣ-
ನರಿದು ಭುವರನ ಮುಂದಿರಿಸೆ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಮಂತ್ರಿಯೊಡನಿತೆಂದುನು
ತರುಳ ಬಡವಿಯ ಮಗಗೆ ಸುತನಹರಣವ ಕೊಟ್ಟೆ
ಚರನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆನ್ನ ಹರಣವಿತ್ತಪೆನೆಂದು
ಒರೆಯಲ್ಕೆ ದೇವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆವೆನುತ್ತೆಲ್ಲರನುವಾಗಲಾಗ ॥೨೨॥

ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆಗೆ ಸಮವಾದ ಬಳಿಕ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಾ
ಕೊಲೆಯ ತೀರ್ಚಿಪರಾರು ವ್ರತಭಂಗಮಾಡುವದು
ಚೆಲುವಪ್ಪುದೇ ಎಂದು ಬಲು ದೈನ್ಯದಿಂದವರ ಸಂತೈಸಿ ತನ್ನ ಶಿರವ
ನಲುವಿಂದ ಕೊರೆವುತಿಹ ದೃಡತೆಯಂ ಕಂಡು ಹರ-
ನೊಲಿದು ನಿಜರೂಪದೋರುತನಿನ್ನಭಿಷ್ಟವನು
ಸಲೆ ಕೊಡುವೆ ಬೇಡೆನಲು ಕಣ್ದೆರೆದು ನಮಿಸಿ ನುತಿಗೆಯ್ದು ಮಗುಳಿಂತೆದನು ॥೨೩

ಮಡಿದವರ್ಗೆ ಪ್ರಾಣಮಂ ಕೊಡುವುದೆನಲಸುವಿತ್ತು
ನಡೆ ನಮ್ಮ ಪುರಕೆನಲು ಬಡವಿಯಾತ್ಮಜನಿಂದೆ
ಮೃಡನೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಂಡೆನವನ ಬಿಟ್ಟಾನೋರ್ವ ಬಾರೆನೆನೆ ಹರ ಮೆಚ್ಚುತ
ಬಡವಿಯತ್ಮಜ ಭಟನು ಪೊಡವಿಪತಿ ಸುತ ಮಡದಿ-
ಬಿಡದಿ ಪುಷ್ಪಕದಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಪೂಮಳೆಗರೆಯೆ
ಸಡಗರದಿ ಶಿವನು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಪ್ರೌಢಭೂವರನೆ ಕೇಳೈ ॥೨೪॥

***

೯. ಬಸವಕವಿಕೃತ ಮಹಲಿಂಗಲೀಲೆ

ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕಥೆ. ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸಂಧಿ, (ಪುಟ ೨೧೫ ರಿಂದ ೨೧೬)

ರಾಜಶೇಖರನೃಪನತುರಗಖುರುಹತಿಂದ
ಭೂಜನಂ ತಿಳಿವಂತೆ ಶಂಕರನು ಮಡಿಯಲ್ಕೆ
ನೈಜದಿಂ ತನ್ಮಾತೆ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ತಾಂ ಕಡುದಃಖದಿಂ ಬಳಲುತ
ರಾಜನ ಸಭಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮೊರೆಡುವ
ವ್ಯಾಜ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಭೂವರನಾಗ
ಮಜಹರಭಕ್ತಶಿಶುದ್ರೋಹಕ್ಕೆ ನಿಜಸುತನ ಹರಣಮಂ ಸಮನೀವುದು ॥೩೪॥

ಧರ್ಮವೆಂದೆನಲು ಪತಿಮೋಹಿಮಂತ್ರಿಪನಾಗ
ಧರ್ಮವರಿತಾಕ್ಷಣದಿ ತನ್ನಸುವ ನೆರೆಕೊಡಲು
ಕರ್ಮಹರ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ ನೋಡಿ ಭರದಿಂದ ನಿಜಪ್ರಾಣವನ್ನೀಯಲು
ನಿರ್ಮದದ ಸಂದಾ ಕಂಡಸುವನೀಯಲ್ಕೆ
ನಿರ್ಮಲಸ್ವಾಂತೆ ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ತಾ ಮಡಿಯೆ
ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಮಿತವಚನರುಂ ತಮ್ಮ ತಲೆಗಳಂ ಕತ್ತರಿಸಲು ॥೩೫॥

ಅದನೆಲ್ಲಮಂ ಕಂಡು ಸತ್ಯೇಂದ್ರನಂಗನೆಯು
ಹೃದಯದೊಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತ
ಹದನಾದ ಖಡ್ಗದಿಂ ತನ್ನ ಗೋಣುಮನರಿದು ಬಿಸುಡಲ್ಕೆ ಭೂತಳದೊಳು
ಮದನಾರಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತ ಎಣ್ಬರಿಂಗಸುವಿತ್ತು
ಮುದದಿಂದ ಪುಷ್ಪಕದಿ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೊಯ್ದು
ಸದಮಲಮಹಾಮಂತ್ರದುನ್ನತಿಯ ಕೇಳೆನುತ ಮಹಲಿಂಗಗುರು ಪೇಳ್ದನು ॥೩೬॥

***

೧೦. ಶಾಂತಲಿಂಗದೇಶಿಕಕೃತ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ ಭಾಗ : ೧

೮೩. ಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಥೆ : (ಪುಟ ೧೬೬ ರಿಂದ ೧೬೭)

ಚೋಳ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾವತಿ ಕರವೂರೆಂಬ ಪುರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನು ಧರ್ಮಘಂಟೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ರಾಜ್ಯವಂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಪ್ಪಲ್ಲಿ, ಆತನ ಕುಮಾರನೇರಿದ ರಥದ ಗಾಲಿಂದ ಆಕಳ ಕರು ಸಾಯಲು, ಗೋವಿನಿಂದ ಘಂಟೆಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ, ತಾನೆ ಬಂದು ಕಂಡು ಕೇಳಿ, ಸತ್ತ ಕರುವಿನ ರಥದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ತಾನೇರಿ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ಪೊಡೆಯಲು, ಅವನ ಶಿರ ತುಂಡಾಗಲು ಕಂಡು ನಗುತ, ಪುತ್ರ ಮೋಹ ಹುಸಿಯಾದ ಭೂಪಾಲಗೆ ಶಿವ ಮೆಯ್ವೆ, "ಬೇಡು ಈವೆ"ನೆನಲು, ವಿಮೊದಲುಕರುವಿನ ಪ್ರಾಣವಂ ಕೊಡುವಿ ಎನೆ, ಕೊಟ್ಟು ಕುವರನಸುವನಿತ್ತು ಗೋವಿನ ಕರು ಸಹವಾಗಿ ಧರ್ಮೇಂದ್ರಚೋಳನ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೊಯ್ದ ಶಿವನು.

ಸನ್ನಿಧವಾಗುಹುದಿ
ನ್ನೊಂದು ಕಥೆಯಾವು
ದೆನ್ನ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳವನಿ
ಪಂ ನಾಡೆ ಬಾಳುತಿ
ರ್ಪನ್ನವಾತನ ಪುತ್ರ
ರುನ್ನತ ಕಾಮಸನ್ನಿಭರು ॥೧೯೦॥

ಅನುಬಂಧ-೩

ಶಾಸನ ಪಠ್ಯ

No. 456.

(*A. R. No.* 164 *of* 1894).

THE NORTH WALL OF THE SECOND PRAKARA OF THE TYAGARAJA TEMPLE AT TIRUVARUR, NEGAPATAM TALUK, TANJORE DISTRICT.

1 *ஸ்வஸ்தி ஸ்ரீ [||*] பூமாலை மிடைந்து பொன்மாலை திகழப் [பா]மாலை மலிந்த பருமணித் திரள்பு[ய]த் திருநிலமடந்தையொடு [ஜய]மக ளிருப்பக் கலை[ம]. . . . . [டெ]ப[ழுதத் திரும]க [ளொரு]க[ளி]திருப்பக் கலைமகள் சொற்றிறம் புணர்ந்த கற்பி- னோ[டி] விருப்பொடு செ[லகத் தி]ரு[ப்ப]த் [திசை]ச[தொழு]த் திகிரி[ய]ரடு செங்- கோல நடப்ப அ[டி]வபு[வ]ழு[வ] களிப்ப[டெ]தார் பு[கு]மதிபோல் வெண்குடை மீ[மிசை]ச் சி[ப]க் கொரு[வி வொளித்து] வல்லத்திடைக் கிடப்பக் குல[த்]திடை நெறுங்கவிய[ல்] விலங்கல்மிசை ே[ய]ச[வும் க]லிக்கபூமிலை[ய] களவெளி ப[ரு- வும் ஐம்படைப் ப]ரலத்[த வெம்டை தாங்கி] செங்கைய[ல்]டவத்தாம் [மிளி- றி]ருந்து வட[திசை]ச [அடிப்]படுத்தரு[ள] ெ[தந்தி]சைத் த[ரு]மமும் [த]வமும் தாகமு [வையுப்ப வெதமும் மெய்மையும்] ஆதி[யுகம்]பொலத் தலை-

2 த்தலை சிறப்ப வந்தருளி வெலத்தரும் பொற்[பு]வி ஆவில பார்த்திவர் குட[தி]றை மணி- மகுட முறைமைமயிற் சூடி [ம][க*]ந[பி*]த்செல்லா மிக்குயிர் [த]ரயபொல் தன்- ன[ளி] . . . . [ப]ர[த்து மண்]முழுத[ம்*] களிப்ப ம[னு]நெறி வளர்த்து தங் கோயில் கொற்றவாயிற்புறத்து மணி காலெரிமிக்க . . . . . .

முழங்க விசையமும் புகழு மெல்மெ லொங்க செழியர் வெஞ்சரம் புக . . . . . . க[ட]ல் புக அழிந்து சென்ன சஞ்சி செஞ்சவமா கலகர் நிறைநி[ட]க் கூடகவெந்நி[ட் டோ]க்கர் ஒதுங்க கொங்கணர் சரய மற்றைத்திசை மக்கரு மத்தம[க் கர]ளைத் [திருமலர் செ]வடி [உரிமையிற்] சூடி தொல்லை வெழு[லகும்] தொழுதெ[ழத் தோ]ந்தி மு[ல்லை]வாணகை மும்[டெ]காக்கிழாகப் உமையொடு சக்கரன இமையச் சிமைய[ய]த் திருத்தொ பொருவி யுடனிருப்ப [ஆங்க]வக் ம[டி]மூ . . . டுகெ ே[ய]ரப்பாரித் தெரிவைமர்

3 இலகக் கியாகபதாகை புரிகுழல் மடப்பிடி புரிதகுளவல்லை திரிபுவநமுடையாளிவக் திரு[வு]ள[த்] தருள்முழுவுடையாளை உடகிருப்[ப செ]ம்பொ[ன்] வீரசிம்மாசனத்- தத்து முக்கொ]ச்கிழாகடிக(ன்)னோமும் [வி]க்கிரமுகுள[ய] கொப்பர[க]வா[ரி]- வதிராஜ திரிபுவந[ச]க்கரவ[ர்த்தி]கள் ஸ்ரீவிக்ரமசோழ[தே]வர்க்கு [ய]ா[ண்]டு ஐஞ்சா[வது] தி[யா]காவத்து பாடு[சி*]வுதுந்து வாலுவிலபுக் கா[ய]த்துக்கிழமை யுமஅத்தமுமாக நால் முக்கூற்று காத்[ப]கி[ல]ால் கெய்மாளிகவலயாட்டு திருவா- ரூர்க்கூற்ற[த்*]து திருவாரூர் உ[டை]யார் வீ[தி]விடங்கர் சித்திரை தி]ங்கள் திரு- நாளில் சதைய . . . . கிடெவர் ஸ்ரீ . . திருக்- காவணத்தி[ல*] வி்வை[ர*] வந்து எழுந்தருளி இருந்து பதிவிலான கியாகவிநொ- தத் . . . . ங்கண்டருளா சிற்ப ஸ்ரீகாரியம் கப்பிர-

4 மக்கவுமுடையார் மாதவக் இரவியாக மாகாலைய முலெனவொன்சர் விண்ணப்பத்திரல் பதிபாதமுவைப் பட்டுடை பஞ்சாசரிய [தேவ]கம்மி[க*]ளுக்கும் கொயிலம் . . யார்க்- கும் திருவாய்மொழிவருளியபடி கம்னவலாள் . . . . பொகரும் மது தக் பொகரக் மரியருதித [தெரில்] பகவி[ன் கன் த]ரப்பட்டு வயிர்ப்பட அதிக் மாதாவாக வலசாமி கண்டு தாக்கித்து . . . . . வாச(ல்)வில் மணி[க*]ய வெதிய [அத கெ]ட்டு மது தக் மகிசி இக்கனுட்டு பாவெயூருடையாக் உடையுகாவலைப் பார்த்து சி(ய) செ[த] இதி[சோ] அதிக்து . . . . [வாயித்]ப்புறத்த ஒரு[பக] மாளர் எதிவாக்கித்து எக்கு சொல்ல அது கெட்டு மது புறப்பட்டு பகைவயும் பட்டுக்கெடுவ . . . . படி விவேி தக் பொகரக் எதிக தெரி-

5 செ பட்டமைய் அதிது அக்கத்துக்கு கொசகந் தக் பொகரக் வி்ரயபூழுற(த்)தை தெரிவெ வார்ந்து[டு]க்க வெத்து உலபகுளாமலதுக்குர் சொல்ல வலக் வவுதாபத்தெரிவெ புறப்பட்டு தக் செவிகோ[த் தகாரி]வெ குடைதுவெடு பட்டது கண்டு ஊரபகைக் புகுந்து உலகுளாமலக தக் செவிகோ குடைதுவொண்டு . . . . உ . . . வித்தவய் மது தசெ புறப்பட்டு தக் பொகருவெ தசெ தெரி(ல்)வெ வர்த்து குடிக்க அப்பொழுதே காம் அகனை வதமரயசித்து கக்துக்கும மகிசிக்கும் மது- பொகரர்களும் தியக் குடிக்க அது கண்டு மது வதெரலித்து கத்திசை எடுத்து கொண்டு பகைக்கு காட்டிக் குடி . . . . . . சவிதெகம்பண்ணி இவனுக்கு உலயருளாமைக மகக் . . . . . . பெ மகிசியாக்கி இவனுக்கு தக் பொகரர் மாளிகை . . . . மக்கள . . . முதும் குடித்து மதவம் உ-

6 உமையருணமலையும் கடிதூடுகெ தலைக்கெற்கையில் பாலையூர் உடையார் உமையருணமலை
வலமுத்தாகிய பாலையூர் உடையார் சதிர[சேகர காநிலிடம்க]ரசு குலோத்துங்க-
சோழ கேரளவிலான . . . . . வலமாத்தி ஆக வருதிற மாளிகை மனை படுவை-
படி மாளிகையாக [எடு]த்த குடிவைப்பிப்பதாக நாம் சொல்ல . . . . .
. . . . . . இநிலை கீத்தமும் வம் அடியார்க்கு சொத இடப்பெறவேணுமென்று
இவர் நமக்கு சொக்கமை[யில் கா]ட்டிபெறுவதாகவும் இம்மாளிகை வலமாத்தி ஆக
வூரைப் வரு . . . . மா]ளி[கை]கயி(ல்)லெ எழுத்த வெட்டிவித்தக்
குடுக்கவென்று இப்படிக்கு [வெட்டி]குடுக்கவென்றும் திருவாய்மொழிதருள திரும
. . . . . திருவவிசொற வருதுலோனாதுர் எழுத்திரல் புகுற திருமுக . . .
. . . உ பல்தூரசி(டு)கருமதூர்ணகருணதிரூர்ணம.

7 காணத்துவம மாலுகம மங்கள ஸ்ரீ ருமாதுவாவாபா-தூவா[லி]கம் ||||—பாலையூருடையார்
ச[திரசே]கர காநிலிடம்கொரு குலோத்த[ங்கசோழ கேரளவிலானாராயணருக்கும்
மதுரைக்கு திந்துராவைத் தங்லமத்தி[ல் பாலையூ]ரு[டைய உ]மையரு[ண]மலைக் மதுவிக்
பக்கல்பெத்துடைய மாளிகை [ம]னை தாக்கும் . . . . . நாம் [கா]ணபரம தந்தோம்
இம்மாளிகை பழ . ப . . . . மனையிலத்தக்கு மேம்பார்கெல்லை
. . . . முமிக்குக்கு மெற்கும் தெக்பார்க்கெல்லை

. . . . . . வடக்கும் மெல்பார்க்கெல்லை அருமொ[ழி]தூரமுடையார் த[னி]ச்சேரி
[பரம் சுத்த]த்தக்கு கிழக்கும் வடபார்கெல்லை பாலையூர் உடையார் மாளிகைத்
தெரு.

8 வுக்கு தெற்கும் இ[வ்]விசைசை பெருநாக்கெல்லைக்குட்பட்ட மாளிகையனை குழி நூற்றி-
ருபதும் இப்[பா]லையூர்உடையார்சதிரசேகர காநிலிடம்கொ[ரு] குலோத்துங்கசோழ
கேரளவி[லா]னாராயுதுக்கு வலமாத்தி ஆக வூரைபடி ஸ்ரீசோமெஹ்வரர்க்கும் பதிபாதமூலப்
பட்டுடை [ப]ஞ்சாசாரிய தெவர்கன்மிகளுக்கும் . . . . ர்க்கும் உடையார்
விநிலிடம்கதேவர் திருவாய்மொழி . . . . தச்சரில . . . . . . க்த.
முடைய தச்சக் கொழும்பக் அ . . . . . . பொர்கொரி வாசாரியக் கல்வெட்டி.
யது இது பன்மாகெழு . . . [||*]

ಅನುಬಂಧ-೪
ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

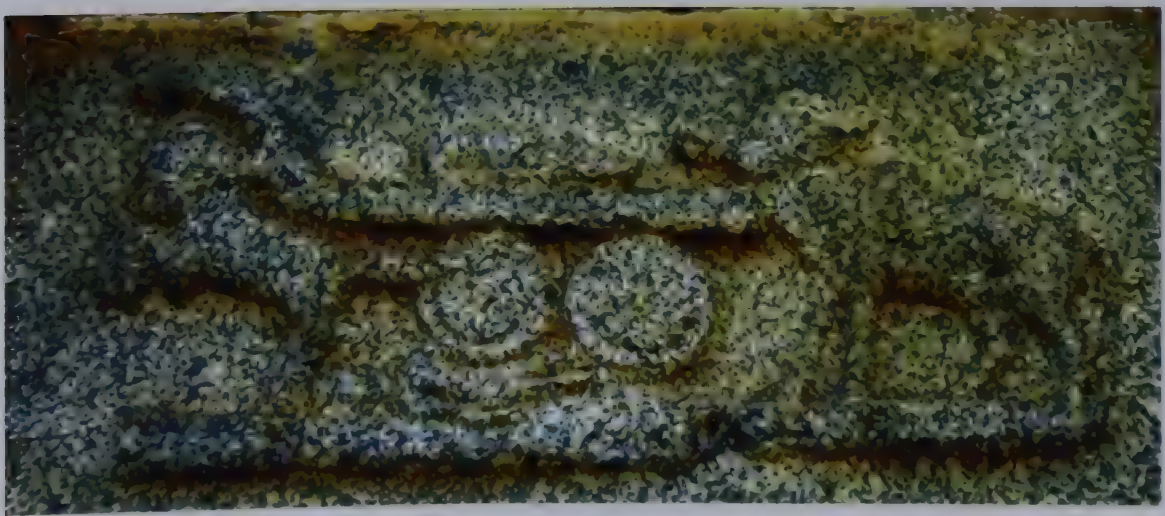
ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಕಾಶಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ
ಎಡಭಾಗದ ಹೊರ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು

ಕರುವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿರುವ ಗೋವು

ಅರಸು ಕುಮಾರನ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಅಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು
ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಕರುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಗೋವು ಮತ್ತು
ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು
ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಗೋವಿನ ಉಬ್ಬು ಶಿಲ್ಪಗಳು

ರಥದ ಮೇಲೆ ಕರುವಿನ ದೇಹವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ರಥದ ಗಾಲಿಯ
ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರಸು ಕುಮಾರನನ್ನು ಹಾಕಿ ರಥ ನೂಕುತ್ತಿರುವ ಗೋವು

ರಥದ ಮೇಲೆ ಕರುವಿದ್ದು, ಗಾಲಿಗೆ ಅರಸು ಕುಮಾರನನ್ನು ಹಾಕಿ
ಅವನ ಮೇಲೆ ರಥ ಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಗೋವು ಮತ್ತು ಅರಸು

ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುವಾರೂರು ತ್ಯಾಗರಾಜ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿರುವ
ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ರಥ ಓಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಅರಸು ಕುಮಾರ

ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಗೋವು

ಲೇಪಾಕ್ಷಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲಿನ ಒಳಭಾಗದ
ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು

ಅರಸು ಕುಮಾರನು ರಥದ ಗಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಕರು

ನ್ಯಾಯದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಗೋವು

ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿ ಸಮೇತನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಷನಾಗಿ ವರ ಕೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗ

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ